

ROKASGRĀMATA

Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību rokasgrāmata

2018. gada izdevums

COUNCIL OF EUROPE

Šīs rokasgrāmatas manuskripts pabeigts 2018. gada februārī.

Atjauninājumi turpmāk būs pieejami *FRA* tīmekļa vietnē fra.europa.eu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas tīmekļa vietnē judikatūras izvēlnē echr.coe.int.

Fotoattēli (uz vāka un iekšlapās): © *iStockphoto*

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2022

Pārpublicēšana ir atļauta, ja tiek norādīts avots.

Lai izmantotu vai pārpublicētu fotoattēlus vai citus materiālus, uz kuriem neattiecas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras / Eiropas Padomes autoritātes, jāsaņem atļauja tieši no autoritāšu īpašniekiem.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra / Eiropas Padome, ne personas, kuras rīkojas Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras / Eiropas Padomes vārdā, nav atbildīgas par turpmāk izklāstītās informācijas iespējamo izmantošanu.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2022

Eiropas Padome: ISBN 978-92-871-9829-7

FRA – print: ISBN 978-92-9461-353-0

doi:10.2811/794064

TK-07-17-108-LV-C

FRA – PDF: ISBN 978-92-9461-350-9

doi:10.2811/701851

TK-07-17-108-LV-N

Šī rokasgrāmata ir sagatavota angļu valodā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) neuzņemas atbildību par rokasgrāmatas tulkojumu kvalitāti citās valodās. Šajā rokasgrāmatā paustie uzskati nav ECT saistoši. Rokasgrāmatā ir minēti vairāki komentāri un rokasgrāmatas par Eiropas Cilvēktiesību konvenciju. ECT neuzņemas atbildību par to saturu un, iekļaujot šīs publikācijas sarakstā, nekādā veidā tās neatbalsta. Citas Konvencijas rokasgrāmatas ir norādītas ECT bibliotēkas interneta lapās: echr.coe.int/Library.

Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību rokasgrāmata

2018. gada izdevums

Priekšvārds

Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra 2010. gada janvārī nolēma sadarboties, izstrādājot šo rokasgrāmatu par Eiropas judikatūru diskriminācijas novēršanas jomā. Tagad esam gandarīti iesniegt atjauninātu šīs rokasgrāmatas versiju, kurā ietverti atjaunināti attiecīgās judikatūras piemēri un uzlabota struktūra.

Stājoties spēkā Lisabonas līgumam, Eiropas Savienības Pamattiesību harta kļūva juridiski saistoša. Turklāt līgumā ir paredzēta ES pievienošanās Eiropas Cilvēktiesību konvencijai. Šajā kontekstā uzlabot zināšanas par Eiropas Savienības Tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas izstrādātajiem kopējiem principiem ir ne tikai vēlams, bet pat būtiski nepieciešams solis, lai dalībvalstīs pareizi ieviestu svarīgu Eiropas cilvēktiesību aspektu – diskriminācijas novēršanas standartus. Turklāt *FRA* darbs ir balstīts uz ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam, un *FRA* ir apņēmusies ievērot universāluma, vienlīdzības principus un nevienu neatstāt novārtā. Šajā saistībā rokasgrāmatā veicina 5. ilgtspējīgas attīstības mērķa (*IAM*) (Veicināt dzimumu līdztiesību un iespēju nodrošināšanu visām sievietēm un meitenēm), 10. *IAM* (Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē) un 16. *IAM* (Veicināt taisnīgu, miermīlīgu un iekļaujošu sabiedrību).

Šī rokasgrāmatā ir izstrādāta, lai palīdzētu praktizējošiem juristiem, kuri nav specializējušies diskriminācijas novēršanas tiesību jomā, un tā ievada galvenajos saistītajos jautājumos. Tā ir paredzēta advokātiem, tiesnešiem, prokuroriem, sociālajiem darbiniekiem un citām personām, kas sadarbojas ar valsts iestādēm, kā arī nevalstiskajām organizācijām (NVO) un citām struktūrām, kurām var nākties saskarties ar juridiskiem jautājumiem saistībā ar diskrimināciju.

Ņemot vērā iespaidīgo judikatūru, ko nediskriminācijas jomā izstrādājusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa, šķiet lietderīgi sagatavot atjauninātu un pieejamu rokasgrāmatu, kas paredzēta praktizējošiem juristiem, piemēram, tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem, kā arī tiesībaizsardzības amatpersonām ES un Eiropas Padomes dalībvalstīs un ārpus tām. Jo īpaši tiem, kas ir cilvēktiesību aizsardzības priekšplānā, ir jāapzinās nediskriminācijas principi, lai tos varētu efektīvi piemērot praksē. Tieši valsts līmenī nediskriminācijas noteikumi tiek ieviesti praksē, un tieši valsts līmenī problēmas kļūst redzamas.

Mēs vēlamies pateikties Dr. *Magdalena Jankowska-Gilberg* un Dr. *Dagmara Rajska* par viņu ieguldījumu šīs atjauninātās rokasgrāmatas izstrādē. Mēs arī vēlamies pateikties visiem, kuri sniedza ieguldījumu un atbalstu tās sagatavošanā, jo īpaši Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojam un Eiropas Padomes Eiropas Sociālās hartas departamentam. Mēs esam pateicīgi arī par Eiropas Savienības Tiesas sniegto dokumentāro atbalstu.

Roderick Liddell

Eiropas Cilvēktiesību tiesas sekretārs

Michael O'Flaherty

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras direktors

Saturs

PRIEKŠVārds	3
SAĪSINĀJUMI	9
KĀ IZMANTOT ŠO ROKASGRĀMATU	11
1 IEVADS PAR EIROPAS DISKRIMINĀCIJAS NOVĒRŠANAS TIESĪBĀM – KONTEKSTS, ATTĪSTĪBA UN PAMATPRINCIPI	15
1.1. Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību konteksts un priekšvēsture	16
Svarīgākie aspekti	16
1.1.1. Eiropas Padome – diskriminācijas novēršanas tiesību attīstība	18
Svarīgākais aspekts	18
1.1.2. Eiropas Savienība – diskriminācijas novēršanas tiesību attīstība	20
Svarīgākie aspekti	20
1.1.3. Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesības un ANO cilvēktiesību līgumi	23
Svarīgākie aspekti	23
1.2. Kas saņem aizsardzību saskaņā ar Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām?	26
Svarīgākie aspekti	26
1.3. ECTK darbības joma – 14. pants un Protokols Nr. 12	28
Svarīgākie aspekti	28
1.3.1. Tiesības, uz kurām attiecas ECTK	28
1.3.2. ECTK tiesību darbības joma	29
1.3.3. ECTK Protokols Nr. 12	32
1.4. ES diskriminācijas novēršanas tiesību darbības joma	33
Svarīgākie aspekti	33
2 DISKRIMINĀCIJAS KATEGORIJAS	39
Svarīgākais aspekts	42
2.1. Tieša diskriminācija	43

Svarīgākie aspekti	43
2.1.1. Mazāk labvēlīga attieksme	44
2.1.2. Salīdzināmais elements	44
2.1.3. Cēloņsakarība	49
2.1.4. Diskriminācija saistības dēļ	51
2.2. Netieša diskriminācija	52
Svarīgākie aspekti	52
2.2.1. Neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse	54
2.2.2. Ievērojami negatīvāka ietekme uz aizsargātu grupu	56
2.2.3. Salīdzināmais elements	57
2.3. Multiplā un interseksionālā diskriminācija	59
Svarīgākie aspekti	59
2.4. Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt	64
2.4.1. Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām	64
Svarīgākais aspekts	64
2.4.2. Aizskaršana un norādījums diskriminēt ECTK un ESH kontekstā	67
2.5. Speciāli vai īpaši pasākumi	69
Svarīgākie aspekti	69
2.6. Naida noziegumi	80
Svarīgākais aspekts	80
2.7. Naida runa	85
Svarīgākais aspekts	85
3 PAMATOJUMS MAZĀK LABVĒLĪGAI ATTIEKSMEI SASKAŅĀ AR EIROPAS DISKRIMINĀCIJAS NOVĒRŠANAS TIESĪBĀM	91
3.1. Objektīva pamatojuma piemērošana saskaņā ar ECTK	92
Svarīgākie aspekti	92
3.2. Objektīvā pamatojuma piemērošana saskaņā ar ES tiesībām	94
Svarīgākais aspekts	94
3.3. Īpaši pamatojumi saskaņā ar ES tiesībām	96
Svarīgākie aspekti	96
3.3.1. Patiesa profesionālā prasība	97
3.3.2. Reliģiskās iestādes	102
3.3.3. Izņēmumi, pamatojoties uz vecumu	103

4	ATSEVIŠĶAS AIZSARDZĪBAS JOMAS	109
	Svarīgākais aspekts	113
4.1.	Nodarbinātība	113
4.2.	Piekļuve labklājībai un sociālajam nodrošinājumam	122
4.3.	Izglītība	129
4.4.	Piekļuve preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājokļiem	132
4.5.	Tiesu iestāžu pieejamība	139
4.6.	“Personīgā” joma – privātā un ģimenes dzīve, adopcija, mājoklis un laulība	141
4.7.	Politiskā līdzdalība – vārda, pulcēšanās un biedrošanās brīvība un brīvas vēlēšanas	148
4.8.	Krimināltiesību jautājumi	151
5	AIZSARGĀJAMIE PAMATI	155
	Svarīgākie aspekti	160
5.1.	Dzimums	162
5.2.	Dzimumidentitāte	171
	Svarīgākie aspekti	171
5.3.	Seksuālā orientācija	176
5.4.	Invalitāte	182
5.5.	Vecums	189
5.6.	Rase, etniskā izcelsme, ādas krāsa un piederība nacionālai minoritātei	195
5.7.	Pilsonība vai valstiskā izcelsme	201
	Svarīgākie aspekti	201
5.8.	Reliģija vai ticība	208
5.9.	Sociālā izcelsme, dzimšana un īpašums	214
5.10.	Valoda	217
5.11.	Politiskie vai citi uzskati	220
5.12.	“Cits stāvoklis”	222
6	PROCESUĀLIE JAUTĀJUMI NEDISKRIMINĀCIJAS TIESĪBĀS	227
	Svarīgākie aspekti	228
6.1.	Pierādīšanas pienākuma nodošana	229
6.2.	Apstākļi, kas nav būtiski, lai konstatētu diskrimināciju	237
6.3.	Statistikas un citu datu nozīme	240

6.4. Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpilde	246
Svarīgākie aspekti	246
JUDIKATŪRA	251
RĀDĪTĀJS	275
JURIDISKO TEKSTU SARAKSTS	295
PIEZĪME PAR ATSAUCĒM	297

Saīsinājumi

<i>ANO</i>	Apvienoto Nāciju Organizācija
<i>CEDAW</i>	Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu
<i>CRC</i>	Konvencija par bērna tiesībām
<i>CRPD</i>	Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām
<i>CST</i>	Eiropas Savienības Civildienesta tiesa
<i>ECRI</i>	Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību
<i>ECSR</i>	Eiropas Sociālo tiesību komiteja
<i>ECT</i>	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
<i>ECTK</i>	Eiropas Cilvēktiesību konvencija (pilns nosaukums: Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija)
<i>EP</i>	Eiropas Padome
<i>ES</i>	Eiropas Savienība
ES Pamattiesību harta	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
<i>ESH</i>	Eiropas Sociālā harta
<i>EST</i>	Eiropas Savienības Tiesa (līdz 2009. gada decembrim Eiropas Kopienu Tiesa)
<i>HRC</i>	Cilvēktiesību komiteja
<i>ICCPR</i>	Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām
<i>ICERD</i>	Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu
<i>ICESCR</i>	Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām
<i>LES</i>	Līgums par Eiropas Savienību
<i>LESD</i>	Līgums par Eiropas Savienības darbību
<i>PIT</i>	Pirmās instances tiesa
<i>ST</i>	Starptautiskā Tiesa
<i>SVO</i>	Starptautisko tiesību organizācija
<i>TVV</i>	Trešās valsts valstspiederīgais
<i>UDHR</i>	Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

Kā izmantot šo rokasgrāmatu

Šajā rokasgrāmatā sniegts pārskats par diskriminācijas novēršanas tiesību galvenajiem aspektiem Eiropā, īpaši atsaucoties uz diskriminācijas aizliegumu, kas noteikts Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK), kā to interpretējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT), un Eiropas Savienības tiesību aktos, kā tos interpretējusi Eiropas Savienības Tiesa (EST).

Rokasgrāmatā atzīts, ka nediskriminācijas princips ir ļoti svarīgs, jo tas ietekmē visu pārējo cilvēktiesību izmantošanu. Diskriminācijas novēršanas tiesību mērķis ir nodrošināt visiem cilvēkiem vienlīdzīgas un taisnīgas iespējas piekļūt iespējām, kas pieejamas sabiedrībā.

Rokasgrāmata ir izstrādāta, lai palīdzētu praktizējošiem juristiem, kuri nav specializējušies diskriminācijas novēršanas tiesību jomā, un tā ievada galvenajos saistītajos jautājumos. Tā ir paredzēta advokātiem, tiesnešiem, prokuroriem, sociālajiem darbiniekiem, kā arī personām, kas sadarbojas ar valsts iestādēm, nevalstiskām organizācijām (NVO) un citām struktūrām, kas nodarbojas ar juridiskiem jautājumiem saistībā ar diskrimināciju. Rokasgrāmata var būt noderīga arī juridiskajai pētniecībai vai sabiedrības interešu aizstāvībai. Tā ir izstrādāta tā, lai praktizējošie speciālisti vajadzības gadījumā varētu uzreiz skatīt konkrētas sadaļas/tēmas; nav nepieciešams lasīt visu rokasgrāmatu.

Rokasgrāmatā paskaidrots, kā ikvienu Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību jautājumu regulē gan ES tiesību akti, gan ECTK. Attiecīgā gadījumā ir sniegtas atsauces arī uz Eiropas Sociālo hartu (ESH), citiem Eiropas Padomes (EP) instrumentiem un starptautiskiem līgumiem, kas noslēgti Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) aizgādībā saistībā ar nediskrimināciju.

ECTK tiesības galvenokārt ir aprakstītas, izmantojot atsevišķu ECT judikatūru. No ES tiesību aktiem izrietošās tiesības ir izklāstītas, atsaucoties uz likumdošanas pasākumiem (nediskriminācijas direktīvām), attiecīgajiem ES līgumu noteikumiem, Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (ES Hartu) un EST judikatūru.

Šajā rokasgrāmatā aprakstītās vai citētās judikatūras piemēri ir ņemti no ievērojama ECT un EST judikatūras kopuma. Rokasgrāmatā, ciktāl iespējams, ņemot vērā tās ierobežoto tvērumu un to, ka tās mērķis ir tikai iepazīstināt ar nediskriminācijas tiesībām, ietvertas norises juridiskajā jomā līdz 2017. gada aprīlim, pēc iespējas cenšoties iekļaut arī vēlākas norises. Priekšroka dota jaunākai judikatūrai,

lai gan vajadzības gadījumā tiek minētas vecākas būtiskās lietas. Lai izvairītos no pārpratumiem, rokasgrāmatā Eiropas Kopienu Tiesa (EKT) ir dēvēta par EST pat attiecībā uz lēmumiem, kas pieņemti pirms 2009. gada decembra. Tā kā daudzās lietās ir aptverti vairāki atšķirīgi aspekti, kuri aplūkoti rokasgrāmatā, tās iedaļas izvēle, kurā attiecīgā lieta tiek apspriesta, ir subjektīva.

Katra nodaļa attiecas uz atsevišķu tematu, savukārt mijnorādes uz citām tēmām un nodaļām palīdz pilnīgāk izprast piemērojamo tiesisko regulējumu un attiecīgo judikatūru. Katra nodaļa sākas ar tabulu, kurā izklāstīti nodaļā aplūkoti jautājumi. Tabulā arī precizētas tiesību normas, kas piemērojamas saskaņā ar abām atsevišķajām Eiropas sistēmām, un norādīta attiecīgā EST un ECT judikatūra. Tad nodaļā ir izklāstītas katras sistēmas tiesību normas, kas attiecas uz aplūkoto tematu. Tas lasītājam ļauj salīdzināt abu tiesību sistēmu kopīgos un atšķirīgos elementus. Praktizējošie speciālisti no valstīm, kas nav Eiropas Savienības (ES) dalībvalstis, bet ir Eiropas Padomes dalībvalstis un līdz ar to ECTK dalībnieces, ar savu valsti saistīto informāciju var uzreiz meklēt Eiropas Padomes iedaļās. ES dalībvalstu praktiskajiem speciālistiem būs jāizmanto abas iedaļas, jo minētajām valstīm ir saistošas abas tiesību sistēmas.

Turklāt katras iedaļas sākumā ir minēti svarīgākie aspekti.

Rokasgrāmatas ievadā ir ietverta īsa abu tiesību sistēmu – Eiropas Padomes un ar ES tiesību aktiem izveidoto – izpēte. Rokasgrāmatas 1. nodaļā ir izskaidrots Eiropas nediskriminācijas tiesību konteksts un priekšvēsture, kā arī izklāstīta abu sistēmu personiskā un materiālā piemērošanas joma.

Rokasgrāmatas 2. nodaļā ir izklāstīts, kad atšķirīga attieksme ir uzskatāma par diskriminējošu. Galvenā uzmanība ir pievērsta diskriminācijas kategorijām (piemēram, tieša un netieša diskriminācija, personas aizskaršana vai norādījums to diskriminēt, naida noziegumi un naida runa). Savukārt 3. nodaļa attiecas uz iespējamām atšķirīgas attieksmes pamatojumiem.

Rokasgrāmatas 4. nodaļā ir aplūkots nediskriminācijas princips, ņemot vērā dažādas dzīves jomas, tostarp nodarbinātību, piekļuvi labklājībai un sociālajam nodrošinājumam, izglītību, privāto un ģimenes dzīvi.

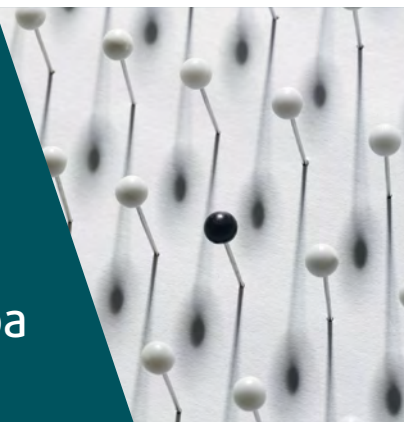
Rokasgrāmatas 5. nodaļā ir analizēti diskriminācijas iemesli, piemēram, dzimums, dzimumidentitāte, seksuālā orientācija, invaliditāte, vecums, rase, etniskā izcelsme, nacionālā izcelsme un reliģija vai pārliecība.

Rokasgrāmatas 6. nodaļā ir aplūkoti procesuālie jautājumi diskriminācijas novēršanas tiesībās. Īpaša uzmanība ir pievērsta pierādīšanas pienākuma maiņai. Ir izskaidroti arī citi ar pierādīšanu saistīti jautājumi, piemēram, statistikas un citu datu nozīme.

Rokasgrāmatas elektroniskajā versijā ir ietvertas hipersaites uz judikatūru un ES tiesību aktiem. Hipersaites uz ES tiesību aktu avotiem novirza lasītāju uz *EUR-Lex* pārskata lapām, kurās var atvērt lietu vai tiesību aktus jebkurā pieejamā ES valodā. Attiecībā uz ECT un *ECSR* judikatūru ir sniegtas hipersaites uz *Hudoc* datubāzi, kas ir pieejama angļu un franču valodā. Atsevišķiem materiāliem ir pieejami tulkojumi citās valodās.

1

Ievads par Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām – konteksts, attīstība un pamatprincipi

ES	Aptvertie jautājumi	Eiropas Padome
<p>Pamattiesību hartas 20. pants (vienlīdzība likuma priekšā) un 21. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>LES 2. pants, 3. panta 3. punkts, 9. pants</p> <p>LESD 10. pants</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK)</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK)</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK)</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK)</p> <p>EST, C-571/10, <i>Kamberaj pret IPES</i> [GC], 2012. gads</p> <p>EST, C-236/09, <i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL pret Conseil des ministres</i> [GC], 2011. gads</p>	<p>Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokola Nr. 12 1. pants (vispārējs diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ESH, E pants, Protokols par kolektīvo sūdzību sistēmu</p> <p>Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību</p> <p>Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija)</p> <p>Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību</p> <p>Konvencija par piekļuvi oficiāliem dokumentiem</p> <p>Konvencijas par kibernetiskajiem protokoliem</p> <p>Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu</p> <p>ECT, <i>Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju</i> [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gads</p> <p>ECT, <i>Pichkur pret Ukrainu</i>, Nr. 10441/06, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Savez crkava "Riječ života" un citi pret Horvātiju</i>, Nr. 7798/08, 2010. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	Eiropas Padome
<p>LESD, 18. pants</p> <p>Direktīva par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanu (2003/86/EK)</p> <p>Direktīva par trešo valstu pilsoņiem, kas likumīgi pastāvīgi dzīvo kādā dalībvalstī (2003/109/EK)</p>	<p>Aizliegums diskriminēt pilsonības un imigrācijas statusa dēļ</p>	

Šajā ievadnodaļā ir izklāstīti diskriminācijas novēršanas tiesību pirmsākumi Eiropā. Svarīgi ņemt vērā, ka valstu tiesnešiem un prokuroriem ir jāpiemēro garantijas, kas paredzētas Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK) un ES direktīvās par diskriminācijas novēršanu, neatkarīgi no tā, vai lietas dalībnieks uz tām atsaucas. Tas izriet no katrā attiecīgajā sistēmā noteiktajiem tiesiskajiem principiem, piemēram, no Savienības tiesību tiesās iedarbības ES dalībvalstīs un no ECTK tiesās piemērojāmības,¹ kas nozīmē, ka tā ir jāievēro visās ES un Eiropas Padomes (EP) dalībvalstīs.

1.1. Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību konteksts un priekšvēsture

Svarīgākie aspekti

- Aizsardzība pret diskrimināciju Eiropā ir paredzēta gan ES, gan Eiropas Padomes tiesību aktos.
- Abas sistēmas darbojas atsevišķi, bet tās var viena otru ietekmēt ar judikatūras starpniecību.

Termins “Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesības” nozīmē to, ka pastāv viena Eiropas mēroga nediskriminācijas noteikumu sistēma. Tomēr to veido dažādi avoti. Šī rokasgrāmata galvenokārt balstīta uz EP tiesību aktiem (koncentrējoties uz ECTK) un ES tiesību aktiem. Šīm abām sistēmām ir atšķirīga izcelsme, struktūra un mērķi.

¹ Sk. EST, C-555/07, *Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [GC], 2010. gada 19. janvāris.

Lai gan abas sistēmas darbojas atsevišķi, starp tām pastāv daudzas saiknes. Eiropas Savienības Tiesa (EST) atsaucas uz ECTK² un Eiropas Sociālo hartu (ESH)³ kā uz instrumentiem, kuros sniegtas norādes ES tiesību aktu interpretācijai. Abi tiesību akti ir minēti arī ES Līgumu sistēmā – Līguma par Eiropas Savienību (LES) 6. panta 3. punktā ECTK ir skaidri atzīta par iedvesmas avotu pamattiesību attīstībai ES, savukārt ES Hartas 52. panta 3. punktā ir noteikts, ka attiecīgo Hartas tiesību nozīme un darbības joma ir tāda pati kā ECTK noteiktajām tiesībām⁴ (lai gan ES tiesību akti var nodrošināt plašāku aizsardzību). Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 151. pantā un ES Hartas preambulā ir minēta Eiropas Sociālā harta. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) un Eiropas Sociālo tiesību komiteja (ECSR) savā judikatūrā atsaucas uz ES tiesību aktiem un EST judikatūru.⁵

ES tiesību akti ir cieši saistīti ar ECTK. Visas ES dalībvalstis ir pievienojušās ECTK, un EST meklē ECTK iedvesmu, nosakot cilvēktiesību aizsardzības darbības jomu saskaņā ar ES tiesību aktiem. ES Pamattiesību harta arī atspoguļo (lai gan neaprobežojas ar) ECTK noteikto tiesību klāstu. Attiecīgi ES tiesību akti lielā mērā atbilst ECTK. Tomēr, ja persona vēlas iesniegt sūdzību par ES un tās nespēju garantēt cilvēktiesības, viņai nav tiesību iesūdzēt ES kā tādu Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT). Personai ir vai nu jāiesniedz sūdzība valsts tiesās, kas pēc tam var nodot lietu EST, izmantojot prejudiciālā nolēmuma procedūru, vai arī netieši sūdzēties par ES ECT, ceļot prasību pret dalībvalsti.

Lisabonas līgumā ir iekļauts noteikums, kas uzdod ES pievienoties ECTK kā pilntiesīgai pusei, un ar ECTK Protokolu Nr. 14 tā ir grozīta, lai to varētu izdarīt. Vēl nav skaidrs, kad tas notiks un kādas būs turpmākās attiecības starp EST un ECT.

2 Piemēram, sk. EST lietu C-510/11 P, *Kone Oyj u. c. pret Eiropas Komisiju*, 2013. gada 24. oktobris, 20.–22. punkts.

3 Piemēram, sk. EST apvienotās lietas C-395/08 un C-396/08, *Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) pret Tiziana Bruno un Massimo Pettini, un Daniela Lotti, un Clara Matteucci*, 2010. gada 10. jūnijs, 31. un 32. punkts.

4 Sk. arī ES Pamattiesību hartas 53. pantu un tās preambulu.

5 Piemēram, sk. ECT, *Biao pret Dāniju*, Nr. 38590/10 [GC], 2016. gada 24. maijs.

1.1.1. Eiropas Padome – diskriminācijas novēršanas tiesību attīstība

Svarīgākais aspekts

- Nediskriminācijas princips ir nostiprināts vairākos Eiropas Padomes līgumos.

Eiropas Padome ir starpvaldību organizācija, kas sākotnēji apvienojās pēc Otrā pasaules kara, lai cita starpā veicinātu tiesiskumu, demokrātiju, cilvēktiesības un sociālo attīstību (sk. Eiropas Padomes Statūtu preambulu un 1. pantu). EP dalībvalstis 1950. gadā pieņēma Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, aicinot ECT palīdzēt sasniegt šos mērķus. ECTK bija pirmais no mūsdienu cilvēktiesību līgumiem, kas izriet no Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas. Tajā ir noteikts juridiski saistošs pienākums tās dalībniekiem garantēt virkni cilvēktiesību ne tikai pilsoņiem, bet ikvienam to jurisdikcijā. ECTK īstenošanu pārskata ECT, kas izskata lietas, kuras ierosinātas pret dalībvalstīm. Eiropas Padomē pašlaik ir 47 dalībvalstis, un ikvienai valstij, kas vēlas pievienoties, ir jāpievienojas ECTK.

Diskriminācijas aizliegums ir noteikts ECTK 14. pantā, kas garantē vienlīdzīgu attieksmi citu Konvencijā paredzēto tiesību izmantošanā. Ar ECTK Protokolu Nr. 12 (2000. gads), ko vēl nav ratificējušas visas ES dalībvalstis⁶, ir paplašināta diskriminācijas aizlieguma darbības joma, attiecinot to arī uz vienlīdzīgu attieksmi, kad tiek izmantotas jebkuras tiesības, tostarp tiesības saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

ESH (pārskatītā redakcija)⁷ ir EP otrs galvenais cilvēktiesību līgums. Atšķirībā no 1961. gada Hartas⁸ tajā ir ietverts E pants, kas skaidri aizliedz diskrimināciju. Tā formulējums ir ļoti līdzīgs ECTK 14. panta formulējumam. Tas nodrošina aizsardzību pret diskrimināciju, izmantojot horizontālu klauzulu, kas attiecas uz tādiem iemesliem kā rase, ādas krāsa, dzimums, valoda, reliģija, politiskie vai citi uzskati, nacionālā izcelsme vai sociālā izcelsme, veselība, saistība ar nacionālo minoritāti, dzimšana vai "cits stāvoklis". ECSR ir atbildīga par ESH ievērošanas uzraudzību. Tā uzsvēra, ka "E panta iekļaušana atsevišķā pantā pārskatītajā Hartā norāda uz

6 Attiecībā uz to ES dalībvalstu skaitu, kas ir ratificējušas Protokolu Nr. 12, sk. [tabulu par Līguma Nr. 177 parakstīšanu un ratifikāciju](#).

7 Eiropas Padome, Eiropas Sociālā harta (pārskatītā redakcija), CETS Nr. 163, 1996. gada 3. maijs.

8 Eiropas Padome, Eiropas Sociālā harta, CETS Nr. 35, 1961. gada 18. oktobris.

to, cik lielu nozīmi izstrādātāji ir piešķirusi nediskriminācijas principam attiecībā uz tajā ietvertu dažādo materiālo tiesību īstenošanu.”⁹ Attiecīgi pārskatītā ESH nepieļauj diskrimināciju neviena no minētajā pantā uzskaitīto iemeslu (kas ir neizsmeļošs uzskaitījums, līdzīgi kā ECTK 14. pantā) dēļ attiecībā uz kādu no instrumentā ietvertajām tiesībām.

ESH papildprotokolā ir paredzēta kolektīvo sūdzību sistēma. Tā ļauj nevalstiskajām organizācijām (NVO), kam ir līdzdalības statuss Eiropas Padomē, iesniegt kolektīvas sūdzības pret valsti, kas to ir ratificējusi, par neatbilstību ESH.

Nediskriminācijas princips ir vadošais princips vairākos citos Eiropas Padomes instrumentos, pat ja tiem šajā rokasgrāmatā nav pievērsta galvenā uzmanība.¹⁰ Piemēram, aizsardzība pret diskrimināciju ir paredzēta arī Vispārējā konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību,¹¹ Konvencijā par cīņu pret cilvēku tirdzniecību¹² un Konvencijā par piekļuvi oficiāliem dokumentiem.¹³ Arī Konvencijas par kibernetozieģumiem protokolā¹⁴ pausts aicinājums nodrošināt aizsardzību pret diskrimināciju. Turklāt Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija) ir nosodīta visu veidu diskriminācija pret sievietēm.¹⁵ Stambulas konvencijas preambulā ir atzīts, ka vardarbība pret sievietēm liecina par vēsturiski izveidojušos sieviešu un vīriešu varas nevienlīdzīgu sadalījumu, kura dēļ vīrieši dominē pār sievietēm un diskriminē viņas, tāpēc ir apgrūtināta sieviešu pilnvērtīga attīstība.¹⁶ Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu aizliedz jebkāda veida diskrimināciju pret

9 *ECSR, International Association Autism-Europe pret Franciju*, sūdzība Nr. 13/2002, 2003. gada 4. novembris.

10 Visu Eiropas Padomes līgumu teksti ir pieejami [Eiropas Padomes Līgumu biroja tīmekļa vietnē](#).

11 Eiropas Padome, Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (*FCNM*), CETS Nr. 157, 1995. gads. Sk. 4. pantu, 6. panta 2. punktu un 9. pantu.

12 Eiropas Padome, Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību, CETS Nr. 197, 2005. gads. Sk. 2. panta 1. punktu.

13 Eiropas Padome, Konvencija par piekļuvi oficiāliem dokumentiem, CETS Nr. 205, 2009. gads. Sk. 2. panta 1. punktu.

14 Eiropas Padome, Konvencijas par kibernetozieģumiem Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, ETS 189, 2003. gads. Sk. 3. panta 1. punktu.

15 Eiropas Padome, Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, CETS Nr. 210, 2011. gads. Sk. 4. pantu.

16 Eiropas Komisija ierosināja ES parakstīt Stambulas konvenciju; sk. priekšlikumu Padomes lēmumam par to, lai Eiropas Savienības vārdā parakstītu Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu, COM(2016) 109 final, Brisele, 2016. gada 4. marts.

personu tās ģenētiskā mantojuma dēļ.¹⁷ Turklāt Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*)¹⁸ – Eiropas Padomes cilvēktiesību iestāde – uzrauga rasisma, ksenofobijas, antisemitisma, neiecietības un rasu diskriminācijas problēmas.¹⁹

Nediskriminācijas principam ir bijusi liela nozīme EP standartu veidošanā, un tas tiek uzskatīts par pamattiesībām, kas ir jāaizsargā.

1.1.2. Eiropas Savienība – diskriminācijas novēršanas tiesību attīstība

Svarīgākie aspekti

- ES diskriminācijas novēršanas tiesības ietver dažādus tiesību aktus, kas veicina vienlīdzību dažādās dzīves jomās.
- ES iestādēm ir juridisks pienākums ievērot ES Pamattiesību hartas noteikumus, tostarp diskriminācijas aizliegumu. Arī ES dalībvalstīm, rīkojoties ES tiesību aktu darbības jomā, ir jāievēro Harta.

Eiropas Kopienu sākotnējos līgumos nebija atsauču uz cilvēktiesībām vai to aizsardzību. Netika prognozēts, ka brīvās tirdzniecības zonas izveide Eiropā jebkādā veidā ietekmēs cilvēktiesības. Tomēr, tā kā EST sāka ienākt lietas par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem, ko izraisījuši Kopienas tiesību akti, EST sagatavoja tiesnešu izstrādātu tiesību aktu kopumu, kas zināms kā Kopienas tiesību “vispārējie principi”. Saskaņā ar EST šie vispārējie principi atspoguļo cilvēktiesību aizsardzības saturu, kas atrodams valstu konstitūcijās un cilvēktiesību līgumos, jo īpaši ECTK.²⁰ EST norādīja, ka ar šiem principiem tā nodrošinās Kopienas tiesību ievērošanu. Vēlāk, pārskatot līgumus, cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija,

17 Eiropas Padome, Konvencija par cilvēktiesību un cilvēka cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā – Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu, CETS Nr. 164, 1997. gads. Sk. 11. pantu.

18 Pirmajā Eiropas Padomes valstu un valdību vadītāju samītā 1993. gadā tika izveidota *ECRI*, kurā bija 47 neatkarīgi eksperti.

19 Sk. *ECRI* tīmekļa vietni.

20 Pirmo reizi tas tika noteikts tādās lietās kā EST, 29/69, *Erich Stauder pret Stadt Ulm*, 1969. gada 12. novembris; EST, 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 1970. gada 17. decembris; EST, 4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*, 1974. gada 14. maijs, un – attiecībā uz nediskriminācijas principu – EST, 149/77, *Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 1978. gada 15. jūnijs.

vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesību ievērošana kļuva par Savienības pamatvērtībām, kas iestrādātas tās līgumos un iekļautas visās tās politikas jomās un programmās.

ES tiesību akti diskriminācijas novēršanas jomā sākotnēji aprobežojās tikai ar noteikumu, kas aizliedza diskrimināciju dzimuma dēļ nodarbinātības jomā. Attiecīgo pasākumu mērķis bija novērst to, ka ES dalībvalstis gūst konkurences priekšrocības, piedāvājot sievietēm zemākas algas likmes vai mazāk labvēlīgus darba nosacījumus. Diskriminācijas novēršanas tiesību kopums ir ievērojami attīstījies, iekļaujot tādas jomas kā pensijas, grūtniecība un likumā noteiktie sociālo nodrošinājuma režīmi. Tomēr līdz 2000. gadam ES diskriminācijas novēršanas tiesības attiecās tikai uz nodarbinātību un sociālo nodrošinājumu un aptvēra tikai diskrimināciju dzimuma dēļ. Turklāt aizliegums diskriminēt pilsonības dēļ ir pamatprincips, kas noteikts Līgumā par ES darbību (LESD 18. un 45. pantā) un priekštecīgajos līgumos.

Kad 1999. gadā stājās spēkā Amsterdamas līgums, ES ieguva spēju rīkoties, lai apkarotu diskrimināciju dažādu pamatu dēļ. Šīs kompetences rezultātā tika ieviestas jaunas vienlīdzības direktīvas, kā arī pārskatīti spēkā esošie noteikumi par dzimumu līdztiesību. Tagad ES ir spēkā ievērojams diskriminācijas novēršanas tiesību kopums.

Saskaņā ar LES 2. pantu nediskriminācijas princips ir viena no Savienības pamatvērtībām. LESD 10. pantā ir noteikts, ka ES, nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, ir jāapkarot diskriminācija dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas dēļ. 2000. gadā tika pieņemtas divas direktīvas – Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK),²¹ ar ko aizliedza diskrimināciju seksuālās orientācijas, reliģijas vai pārliecības, vecuma un invaliditātes dēļ nodarbinātības jomā, un Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK),²² ar ko tika ieviests diskriminācijas aizliegums rases vai etniskās piederības dēļ saistībā ar nodarbinātību, arī saistībā ar piekļuvi sociālās drošības sistēmai un sociālajam nodrošinājumam, kā arī precēm un pakalpojumiem. Tas būtiski paplašināja ES tiesību aktos noteikto diskriminācijas novēršanas tiesību darbības jomu. Tādējādi tika atzīts, ka, lai

21 Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2.12.2000., 16.-22. lpp.

22 Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, OV L 180, 19.7.2000., 22.-26. lpp.

cilvēki varētu pilnībā izmantot savu potenciālu darba tirgū, ir svarīgi arī garantēt viņiem vienlīdzīgu piekļuvi tādām jomām kā veselības aprūpe, izglītība un mājokļi. Ar Dzimumu līdztiesības direktīvu preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK)²³ 2004. gadā tika paplašināta diskriminācijas dzimuma dēļ joma, to attiecinot arī uz precēm un pakalpojumiem. Tomēr aizsardzība dzimuma dēļ gluži neatbilst Rasu vienlīdzības direktīvā paredzētajai aizsardzības jomai. Tā dēvētā Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK)²⁴ garantē vienlīdzīgu attieksmi tikai attiecībā uz sociālo nodrošinājumu, nevis plašāku sociālās drošības sistēmu, piemēram, sociālo aizsardzību un piekļuvi veselības aprūpei un izglītībai.

Lai gan seksuālā orientācija, reliģiskā pārliecība, invaliditāte un vecums ir aizsargājami pamati tikai nodarbinātības kontekstā, pašlaik ES iestādēs tiek apspriests priekšlikums paplašināt aizsardzību, to attiecinot arī uz citām jomām, piemēram, piekļuvi precēm un pakalpojumiem (zināma kā "Horizontālā direktīva").²⁵

Atzīstot, ka tās politika varētu ietekmēt cilvēktiesības, un tiecoties panākt, lai pilsoņi justos "tuvāk" ES, 2000. gadā ES un tās dalībvalstis izsludināja ES Pamattiesību hartu. ES Hartā ir iekļauta virkne cilvēktiesību, par paraugu ņemot tiesības, kas ietvertas dalībvalstu konstitūcijās, ECTK un vispārējos cilvēktiesību līgumos, piemēram, ANO Konvencijā par bērna tiesībām. ES Hartas sadaļā "Vienlīdzība" (20.–26. pants) ir uzsvērtā vienlīdzīgas attieksmes principa nozīme ES tiesiskajā kārtībā.

ES Pamattiesību harta,²⁶ kas pieņemta 2000. gadā, bija tikai nesaistoša "deklarācija". Tomēr, 2009. gadā stājoties spēkā Lisabonas līgumam, tika mainīts Hartas statuss, padarot to par juridiski saistošu dokumentu, kam ir tāds pats juridiskais spēks kā ES līgumiem. Tādējādi ES iestādēm, tāpat kā ES dalībvalstīm, ir jāievēro Harta, bet tikai tad, kad tās īsteno ES tiesības (ES Hartas 51. pants). ES Hartas 21. pantā ir noteikts aizliegums diskriminēt dažādu iemeslu dēļ. Tas nozīmē, ka personas var sūdzēties par ES tiesību aktiem vai valstu tiesību aktiem, ar kuriem

23 Padomes Direktīva 2004/113/EK (2004. gada 13. decembris), ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu, OV L 373, 21.12.2004., 37.–43. lpp.

24 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija), OV L 204, 26.7.2006., 23.–36. lpp.

25 Priekšlikums Padomes direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas, COM(2008) 426 galīgā redakcija.

26 Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 202, 7.6.2016., 389.–405. lpp.

isteno ES tiesības, ja viņas uzskata, ka Harta nav ievērota. Valstu tiesas var lūgt EST norādījumus par ES tiesību pareizu interpretāciju, izmantojot prejudiciālā nolēmuma procedūru saskaņā ar LESD 267. pantu.

Šīs norises papildināja jaunu struktūru, piemēram, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (*FRA*)²⁷ vai Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (*EIGE*),²⁸ izveide ES, lai veicinātu pamattiesības un līdztiesību. Turklāt Eiropas līdztiesības iestāžu tīkls (*EQUINET*),²⁹ kurā apvienotas 46 organizācijas no 34 Eiropas valstīm, veicina līdztiesību Eiropā, atbalstot un veicinot valstu līdztiesības iestāžu darbu. ES tiesību akti par vienlīdzīgu attieksmi paredz, ka dalībvalstīm jāizveido līdztiesības iestāde, kas sniegtu neatkarīgu palīdzību diskriminācijas upuriem. Lielākā daļa dalībvalstu ir izpildījušas šo prasību, vai nu norīkojot esošu iestādi, vai izveidojot jaunu iestādi, lai veiktu uzdevumus, kas noteikti ar jaunajiem tiesību aktiem. Tomēr nav īpašu pamatnostādņu dalībvalstīm par to, kā šīm iestādēm būtu jādarbojas. Līdz šim Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību aktos ir tikai prasīts, lai tiktu izveidotas līdztiesības iestādes rases, etniskās izcelsmes un dzimuma jomā. Daudzās valstīs ir iestādes, kas pievēršas arī citiem diskriminācijas pamatiem.

1.1.3. Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesības un ANO cilvēktiesību līgumi

Svarīgākie aspekti

- Eiropas tiesību aktus cilvēktiesību jomā ietekmē ANO cilvēktiesību līgumi.
- Eiropas Savienība ir ratificējusi Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRDP*), kuras noteikumi ir Savienības tiesiskās kārtības neatņemama sastāvdaļa.

Protams, cilvēktiesību aizsardzības mehānismi neaprobežojas tikai ar Eiropu. Papildus citiem reģionāliem mehānismiem Amerikā, Āfrikā un Tuvajos Austrumos Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) ir izveidojusi nozīmīgu starptautisko cilvēktiesību kopumu. Visas ES dalībvalstis ir parakstījušas šādus ANO cilvēktiesību līgumus, kuros visos ietverts diskriminācijas aizliegums: Starptautiskais pakts par

27 Sk. *FRA* tīmekļa vietni.

28 Sk. *EIGE* tīmekļa vietni.

29 Sk. *EQUINET* tīmekļa vietni.

pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (*ICCPR*),³⁰ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (*ICESCR*),³¹ Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (*ICERD*),³² Konvencija par jebkuras sievietu diskriminācijas izskaušanu (*CEDAW*),³³ Konvencija pret spīdzināšanu³⁴ un Konvencija par bērna tiesībām (*CRC*).³⁵ Visos šajos cilvēktiesību līgumos ir atzīta aizsardzība pret diskrimināciju tiesību nodrošināšanā, aizsargāšanā un veicināšanā. ES tiesību akti, tostarp vienlīdzības direktīvas, atsaucas uz dažādiem starptautiskiem nolīgumiem, tostarp Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par jebkuras sievietu diskriminācijas izskaušanu, Apvienoto Nāciju Organizācijas paktiem par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām un Starptautisko konvenciju par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu.³⁶ Atsauces uz ANO līgumiem ir atrodamas arī ECT judikatūrā. ECT ir uzsvērusi, ka ECTK nevar interpretēt izolēti; gluži pretēji, tā jāinterpretē saskaņā ar vispārīgajiem starptautisko tiesību principiem. Būtu jāņem vērā visas attiecīgās starptautisko tiesību normas, kas piemērojamas pušu attiecībās, jo īpaši noteikumi par cilvēktiesību starptautisko aizsardzību.³⁷

Tradicionāli tikai valstis var kļūt par cilvēktiesību līgumu dalībniecēm. Tomēr, tā kā valstis vairāk sadarbojas ar starptautisku organizāciju starpniecību, kurām tās deleģē nozīmīgas pilnvaras un pienākumus, ir steidzami jānodrošina, lai šīs organizācijas arī apņemtus istenot savu dalībvalstu saistības cilvēktiesību jomā.

30 Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO), Ģenerālā asambleja (ĢA) (1966. gads), Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (*ICCPR*), 1966. gada 16. decembris, Apvienoto Nāciju Organizācijas līgumu sērija (*UNTS*), 999. sējums, 171. lpp.

31 ANO, ĢA (1966. gads), Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (*ICESCR*), 1966. gada 16. decembris, *UNTS*, 993. sējums, 3. lpp.

32 ANO, ĢA (1966. gads), Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (*ICERD*), 1966. gada 16. decembris, *UNTS*, 660. sējums, 195. lpp.

33 ANO, ĢA (1966. gads), Konvencija par jebkuras sievietu diskriminācijas izskaušanu (*CEDAW*), 1979. gada 18. decembris, *UNTS*, 1249. sējums, 13. lpp.

34 ANO, ĢA (1984. gads), Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu, 1984. gada 10. decembris, *UNTS*, 1465. sējums, 85. lpp.

35 ANO, ĢA (1989. gads), Konvencija par bērna tiesībām (*CRC*), 1989. gada 20. novembris, *UNTS*, 1577. sējums, 3. lpp. Turklāt lielākā daļa dalībvalstu ir pievienojušās arī Starptautiskajai konvencijai par visu personu aizsardzību pret piespiedu pazušanu (ANO dok. A/61/488, 2006. gada 20. decembris), tomēr neviens vēl nav pievienojies Starptautiskajai konvencijai par visu migrējošu darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību (ANO dok. A/RES/45/158, 2003. gada 1. jūlijs).

36 Piemēram, sk. Direktīvas 2000/78/EK 4. apsvērumu, Direktīvas 2000/43/EK 3. apsvērumu.

37 ECT, *Harroudj pret Franciju*, Nr. 43631/09, 2012. gada 4. oktobris, 42. punkts. Sk., piemēram, ECT, *Khantokhu un Aksenchik pret Krieviju* [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gada 24. janvāris, kurā ir atsauce uz *CEDAW*; ECT, *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs, kurā ir atsauce uz *ICERD*.

2006. gada Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRPD*)³⁸ ir pirmais ANO līmeņa cilvēktiesību līgums, kurā var piedalīties reģionālās integrācijas organizācijas un kuru ES ratificēja 2010. gada decembrī.³⁹ Personu ar invaliditāti tiesību komiteja 2015. gadā veica pirmo pārskatīšanu, lai noteiktu, kā ES ir īstenojusi savus pienākumus.⁴⁰ Savos noslēguma apsvērumos komiteja puda bažas, ka ES direktīvās, Rasu vienlīdzības direktīvā (2000/43/EK), Dzimumu līdztiesības direktīvā preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK) un Dzimumu līdztiesības direktīvā (pārstrādāta versija) (2006/54/EK) nav skaidri aizliegta diskriminācija invaliditātes dēļ un nav paredzēti saprātīgi pielāgojumi personām ar invaliditāti tādās jomās kā sociālā aizsardzība, veselības aprūpe, rehabilitācija, izglītība un preču un pakalpojumu, piemēram, mājokļu, transporta un apdrošināšanas, nodrošināšana.⁴¹ Tā ieteica ES paplašināt aizsardzību pret diskrimināciju, to attiecinot arī uz personām ar invaliditāti, pieņemot ierosināto horizontālo direktīvu par vienlīdzīgu attieksmi.⁴²

CRPD ir iekļauts plašs personu ar invaliditāti tiesību saraksts, kura mērķis ir nodrošināt vienlīdzību viņu tiesību izmantošanā, kā arī noteikt virkni pienākumu valstij veikt pozitīvus pasākumus. Saskaņā ar LESD 216. panta 2. punktu ES noslēgtie starptautiskie nolīgumi ir saistoši Savienībai un dalībvalstīm un ir Savienības tiesību neatņemama sastāvdaļa. Tā kā ES ir *CRPD* līgumslēdzēja puse, piemērojot ES tiesību aktus, ES iestādēm un dalībvalstīm ir jāievēro šī konvencija. Turklāt atsevišķas dalībvalstis ir pašas pievienojušās *CRPD*, kas tām uzliek tiešus pienākumus. *CRPD* kļūva par atsaucē punktu, interpretējot gan ES, gan ECT tiesību aktus attiecībā uz diskrimināciju invaliditātes dēļ.⁴³ EST 2013. gadā piemēroja definīciju saskaņā ar jēdzienu “invaliditāte”, kas izmantots Apvienoto Nāciju

38 ANO dok. A/61/611, 2006. gada 13. decembris. Visas dalībvalstis, izņemot Īriju, ir ratificējušas *CRPD*.

39 Attiecībā uz ES *CRPD* stājās spēkā 2011. gada 22. janvārī.

40 ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2015. gads), *Concluding observations on the initial report of the European Union, CRPD/C/EU/CO/1*, 2015. gada 2. oktobris.

41 Turpat, 18. punkts.

42 Turpat, 19. punkts.

43 EST, C-312/11, *Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku*, 2013. gada 4. jūlijs; EST, C-363/12, *Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School* [GC], 2014. gada 18. marts; EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs; EST, C-395/15, *Mohamed Daouidi pret Bootes Plus SL u. c.*, 2016. gada 1. decembris; EST, C-406/15, *Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts.

Organizācijas Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām. EST norādīja, ka “Direktīva 2000/78 ir jāinterpretē atbilstoši konvencijai, ciktāl tas ir iespējams”.⁴⁴

ES Padome 2017. gada 11. maijā pieņēma divus lēmumus par to, lai ES parakstītu Stambulas konvenciju, kas aptver tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, patvērumu *neizraidīšanu*. ES tieslietu, patērētāju un dzimumu līdztiesības komisāre *Věra Jourová* parakstīja Stambulas konvenciju Eiropas Savienības vārdā 2017. gada 13. jūnijā. Lēmums par parakstīšanu ir pirmais solis procesā, ar kuru ES pievienojas konvencijai. Pēc tam, kad būs notikusi oficiālā parakstīšana, lai konvencijai pievienotos, ir jāpieņem lēmumi par konvencijas noslēgšanu. Šiem lēmumiem būs vajadzīga Eiropas Parlamenta piekrišana.

1.2. Kas saņem aizsardzību saskaņā ar Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām?

Svarīgākie aspekti

- ECTK aizsargā visas personas, kas ir tās 47 dalībvalstu jurisdikcijā.
- Saskaņā ar ES sekundārajiem tiesību aktiem aizsardzība ir nedaudz ierobežota.

Vispirms būtu jāaplūko jautājums par aizsardzības saņēmējiem saskaņā ar ES tiesībām un ECTK. **Saskaņā ar ECTK** aizsardzība tiek garantēta visām personām, kuras ir kādas dalībvalsts jurisdikcijā, neatkarīgi no tā, vai viņas ir pilsoņi vai nav, un pat ārpus valsts teritorijas – teritorijās, ko faktiski kontrolē valsts (piemēram, okupētajās teritorijās).⁴⁵ Tomēr, kā aprakstīts 5.7. iedaļā, ar ECTK saistītā judikatūra liecina, ka valsts var uzskatīt, ka valstspiederīgie un ārvalstnieki atrodas atšķirīgās situācijās (un līdz ar to konkrētos apstākļos pret viņiem var attiekties atšķirīgi).

44 EST, apvienotās lietas C-335/11 un C-337/11, *HK Danmark, kas darbojas Jette Ring vārdā, pret Dansk almennyttigt Boligselskab, un HK Danmark, kas darbojas Lone Skouboe Werge vārdā, pret Dansk Arbejdsgiverforening, kas darbojas Pro Display A/S vārdā*, 2013. gada 11. aprīlis.

45 ECT, *Al-Skeini un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 55721/07, 2011. gada 7. jūlijs, 138. punkts; ECT, *Loizidou pret Turciju*, Nr. 15318/89, 1996. gada 18. decembris, 52. punkts; ECT, *Mozer pret Moldovas Republiku un Krieviju* [GC], Nr. 11138/10, 2016. gada 23. februāris, 101. punkts.

Saskaņā ar ES tiesībām LESD 18. pantā ir aizliegta “jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ”, lai Līgumu darbības jomā pret visiem valstspiederīgajiem un ES pilsoņiem būtu vienlīdzīga attieksme. LESD 18. panta mērķis bija nodrošināt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu, lai nodrošinātu personu brīvu pārvietošanos. Tas nepieciešams tāpēc, ka darba ņēmēju pārvietošanās brīvība (45. pants) ir viena no vissvarīgākajām tiesībām, ko nodrošina personām Eiropas Savienībā. LESD 18. pants ir jāpiemēro gadījumos, kad nepastāv citas īpašas nediskriminācijas tiesības, un tas garantē vienlīdzīgu attieksmi pret visiem iedzīvotājiem, ar nosacījumu, ka situāciju reglamentē ES tiesības.

Lai gan ES Hartas 20. un 21. pants ir plašāks, saskaņā ar ES sekundārajiem tiesību aktiem aizsardzības darbības joma attiecībā uz personām ir ierobežota. Trešo valstu valstspiederīgie (TVV) – tādas valsts pilsoņi, kas nav ES dalībvalsts, – saskaņā ar nediskriminācijas direktīvām nav aizsargāti pret nelabvēlīgu attieksmi pilsonības dēļ.⁴⁶ Gan Rasu vienlīdzības direktīvā, gan Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā ir noteikts, ka tās nerada nekādas tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi pret trešo valstu valstspiederīgajiem attiecībā uz ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumiem⁴⁷ un attiecībā uz piekļuvi nodarbinātībai un profesijai.⁴⁸ Tajās arī ir precizēts, ka tās neattiecas uz “attieksmi, kas izriet attiecīgās trešās valsts pilsoņu (...) juridiskā statusa rezultātā”.⁴⁹ Tomēr, izņemot šos izņēmumus, tiešas vai netiešas diskriminācijas rases vai etniskās izcelsmes dēļ aizliegums jomās, uz kurām attiecas direktīvas, attiecas arī uz TVV. Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) un Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā neizslēdz TVV aizsardzību. Turklāt TVV būs tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi kopumā tajās pašās jomās, uz kurām attiecas nediskriminācijas direktīvas, ja viņiem ir “pastāvīgā iedzīvotāja” statuss, kuru var iegūt pēc piecu gadu likumīgas uzturēšanās perioda.⁵⁰ Viņi var arī pajauties uz aizsardzību, kas izriet no dzimumu līdztiesības noteikumiem. Turklāt Ģimenes atkalapvienošanās direktīva noteiktos apstākļos ļauj ģimenes locekļiem pievienoties TVV, kuri dzīvo kādā dalībvalstī.⁵¹ Dažās jomās (piemēram, nodarbinātības jomā) viņus var aizsargāt saskaņā ar nolīgumiem, kas noslēgti ar trešām valstīm, vai saskaņā ar citiem ES tiesību

46 Sk. Direktīvas 2000/43/EK un Direktīvas 2000/78/EK 3. panta 2. punktu.

47 Direktīvas 2000/43/EK un Direktīvas 2000/78/EK 3. panta 2. punkts.

48 Direktīva 2000/43/EK, 13. apsvēruma, un Direktīva 2000/78/EK, 12. apsvēruma.

49 Direktīvas 2000/43/EK un Direktīvas 2000/78/EK 3. panta 2. punkts.

50 Direktīva 2003/109/EK par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji, OV L 16, 23.1.2004., 44. lpp., 11. panta 1. punkts.

51 Direktīva 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanās, OV L 251, 3.10.2003., 12. lpp.

instrumentiem, piemēram, Direktīvu 2003/109/EK par trešo valstu valstspiederīgajiem, kas likumīgi pastāvīgi dzīvo kādā dalībvalstī.

Saskaņā ar ES tiesībām šie noteikumi neliedz dalībvalstīm savos tiesību aktos ieviest labvēlīgākus nosacījumus. Šajā ziņā ECTK uzliek dalībvalstīm pienākumus attiecībā uz TVV, kas dažos gadījumos pārsniedz ES tiesību prasības.

1.3. ECTK darbības joma – 14. pants un Protokols Nr. 12

Svarīgākie aspekti

- ECTK 14. pants aizliedz diskrimināciju tikai attiecībā uz citu konvencijā garantēto tiesību īstenošanu.
- Saskaņā ar Protokolu Nr. 12 diskriminācijas aizliegums kļūva par patstāvīgām tiesībām.

ECTK 14. pants garantē vienlīdzību attiecībā uz ECTK noteikto "tiesību un brīvību īstenošanu". Tāpēc ECT kompetencē nebūs izskatīt sūdzības par diskrimināciju, ja vien tās neietilpst kādā no ECTK aizsargātajām tiesībām.

Ikreiz, kad ECT izvērtē iespējamu 14. panta pārkāpumu, tas vienmēr tiek darīts saistībā ar materiālām tiesībām. Pieteikuma iesniedzējs bieži atsaucas uz materiālo tiesību pārkāpumu, turklāt uz materiālo tiesību pārkāpumu saistībā ar 14. pantu. Tas nozīmē, ka ievaukšanās viņa tiesībās papildus materiālajās tiesībās noteikto standartu neievērošanai arī bija diskriminējoša, jo līdzīgā situācijā esošās personas nesaskārās ar līdzīgu neizdevīgu stāvokli. Kā norādīts [4. nodaļā](#), ja ECT konstatē materiālo tiesību pārkāpumu, tā neturpina izskatīt sūdzību par diskrimināciju, ja tā uzskata, ka tas ietvers būtībā tās pašas sūdzības izskatīšanu.

Šajā iedaļā vispirms īsi tiks izklāstītas ECTK garantētās tiesības un pēc tam izskaidrots, kā ECT ir interpretējusi ECTK piemērošanas jomu 14. panta piemērošanas nolūkā.

1.3.1. Tiesības, uz kurām attiecas ECTK

Tā kā 14. pants ir pilnībā atkarīgs no diskriminācijas, kuras pamatā ir kāda no ECTK garantētajām materiālajām tiesībām, jāizvērtē tiesības, uz kurām attiecas

ši konvencija. ECTK ir ietvertas tādas tiesības, ko galvenokārt raksturo kā “civiltiesības un politiskās tiesības”, tomēr tā aizsargā arī dažas tiesības, ko varētu uzskatīt par “ekonomiskām un sociālām”.

ECTK ietvertās materiālās tiesības aptver vairākas jomas, piemēram, tiesības uz dzīvību, tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību un domu, apziņas un reliģijas brīvību.

Ja diskriminācijas jautājums attiecas uz kādu no jomām, uz ko attiecas ECTK tiesības, ECT izskatīs sūdzības par iespējamu 14. panta pārkāpumu.

Tā ir ļoti nozīmīga atšķirība starp ES tiesībām un ECTK, jo ECTK nodrošina aizsardzību pret diskrimināciju jautājumos, ko nereglamentē ES diskriminācijas novēršanas tiesības. Lai gan ES Pamattiesību harta uzliek par pienākumu ES neiejaukties cilvēktiesībās tās pieņemtajos pasākumos (tostarp nosaka diskriminācijas aizliegumu), harta attiecas uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās piemēro ES tiesības.

Kopš diskriminācijas aizlieguma direktīvu ieviešanas un aizsardzības paplašināšanas, to attiecinot uz piekļuvi precēm, pakalpojumiem un sociālās drošības sistēmai, ir mazinājusies ECTK un direktīvās paredzētās aizsardzības piemērošanas jomas atšķirība. Tomēr var identificēt konkrētas jomas, kurās ECTK nodrošina plašāku aizsardzību nekā ES tiesības. Tās tiks aplūkotas turpmāk tekstā.

1.3.2. ECTK tiesību darbības joma

Piemērojot 14. pantu, ECT ir plaši interpretējusi ECTK tiesību darbības jomu:

- pirmkārt, ECT ir skaidri norādījusi, ka tā var izskatīt prasības saskaņā ar 14. pantu saistībā ar materiālajām tiesībām pat tad, ja nav pārkāptas pašas materiālās tiesības;⁵²
- otrkārt, tā ir nospriedusi, ka sūdzība par diskrimināciju var ietilpt konkrētu tiesību darbības jomā pat tad, ja attiecīgais jautājums neattiecas uz konkrētām ECTK piešķirtām tiesībām. Šādos gadījumos bija pietiekami, ka lietas fakti lielā mērā attiecas uz jautājumiem, kas ir aizsargāti saskaņā ar ECTK.⁵³

52 Sk., piemēram, ECT, *Sommerfeld pret Vāciju* [GC], Nr. 31871/96, 2003. gada 8. jūlijs.

53 Sk., piemēram, ECT, *A.H. un citi pret Krieviju*, Nr. 6033/13, un 15 citus pieteikumus, 2017. gada 17. janvāris, 380.f punkts.

Piemērs. Lietā *Zarb Adami pret Maltu*⁵⁴ prasītājs sūdzējās par diskrimināciju dzimuma dēļ, pamatojoties uz neproporcionāli lielo vīriešu skaitu, kas aicināti pildīt zvērināto pienākumus. ECT konstatēja, ka, lai gan uz “parastajiem pilsoniskajiem pienākumiem” neattiecās “piespiedu vai obligāta darba” aizliegums saskaņā ar 4. pantu (proti, ECTK nepiešķir tiesības būt brīvam no zvērināto darba), lietas fakti ietilpa šo tiesību darbības jomā. “Parasti pilsoniskie pienākumi” var kļūt “neparasti”, ja tos piemēro diskriminējošā veidā.

Piemērs. Lietā *Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju*⁵⁵ divi vīrieši, kas izcieti mūža ieslodzījumu Krievijā, sūdzējās par diskriminējošu attieksmi pret viņiem salīdzinājumā ar citiem notiesātajiem, kuriem saskaņā ar valsts tiesību aktiem nebija piespriežams mūža ieslodzījums, proti, visu vecumu sievietēm un vīriešiem, kas nodarījuma izdarīšanas brīdī bija jaunāki par 18 gadiem vai notiesāšanas dienā – vecāki par 65 gadiem. Viņi apgalvoja, ka ir pārkāpts 14. pants saistībā ar 5. pantu. ECT konstatēja, ka konvencijas 5. pants neliedz piespriest mūža ieslodzījumu, ja šādu sodu paredz valsts tiesību akti. Tomēr diskriminācijas aizliegums, kas noteikts 14. pantā, pārsniedz to tiesību un brīvību īstenošanu, ko valstis garantē saskaņā ar konvenciju un tās protokoliem. Tas attiecas arī uz papildu tiesībām, ko brīvprātīgi nodrošina valsts un kas ietilpst konvencijas vispārējā darbības jomā. ECT konstatēja, ka atšķirīgā attieksme pret prasītājiem un mazgadīgiem likumpārkāpējiem ir pamatota ar pēdējo minēto garīgo un emocionālo nenobriedumu, kā arī viņu rehabilitācijas un labošanās spēju; atšķirīgā attieksme pret likumpārkāpējiem, kas ir vecāki par 65 gadiem, bija pamatota ar to, ka tiesības uz nosacītu atbrīvošanu pēc 25 gadiem viņu gadījumā citādi būtu iluzoras. Attiecībā uz atšķirīgu attieksmi dzimuma dēļ, pamatojoties uz spēkā esošajiem starptautiskajiem instrumentiem par sieviešu stāvokli un vajadzībām un valdības iesniegto statistiku, Tiesa secināja, ka pastāv sabiedrības intereses, kas pamato to, ka saskaņā ar valsts tiesību aktiem sievietēm nav piespriežams mūža ieslodzījums. Turklāt šķita grūti kritizēt Krievijas likumdevēju par to, ka tas, atspoguļojot sabiedrības attīstību šajā jomā, ir noteicis atsevišķu likumpārkāpēju grupu atbrīvošanu no mūža ieslodzījuma. Šāds atbrīvojums, ņemot vērā visus apsvērumus, bija sociāls progress penoloģiskos jautājumos. Tā kā nebija vienota pamata attiecībā uz mūža ieslodzījuma piespriešanu, Krievijas iestādes nebija pārsniegušas savu rīcības brīvību. Tāpēc Konvencija nebija pārkāpta.

54 ECT, *Zarb Adami pret Maltu*, Nr. 17209/02, 2006. gada 20. jūnijs.

55 ECT, *Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju* [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gada 24. janvāris, 58. punkts.

Piemērs. Lieta *A.H. un citi pret Krieviju*⁵⁶ attiecas uz iespējami diskriminējošu aizliegumu ASV valstspiederīgajiem adoptēt Krievijas bērņus. ECT atkārtoti uzsvēra, ka ECTK negarantē adopcijas tiesības. Tomēr, ja valsts ir pārsniegusi savus pienākumus saskaņā ar 8. pantu un radījusi šādas tiesības savos tiesību aktos, tā, piemērojot šīs tiesības, nevar veikt diskriminējošus pasākumus 14. panta nozīmē. Prasītāju tiesības iesniegt adopcijas pieteikumu un tiesības uz to, lai viņu pieteikumi tiktu taisnīgi izskatīti, ietilpa vispārējā privātās dzīves jomā saskaņā ar 8. pantu.⁵⁷

Piemērs. Lietā *Pichkur pret Ukrainu*⁵⁸ prasītāja pensijas izmaksa tika izbeigta, pamatojoties uz to, ka viņš pastāvīgi dzīvoja ārvalstīs. Viņš sūdzējās, ka viņa pensijas atņemšana viņa dzīvesvietas dēļ ir bijusi diskriminējoša. ECT uzsvēra, ka, ja valstī ir spēkā tiesību akti, kas paredz sociālā pabalsta izmaksu *ipso jure*, tad šie tiesību akti ir jāuzskata par tādiem, kas rada īpašuma tiesības, uz kurām attiecas Protokola Nr. 1 1. pants, attiecībā uz personām, kas atbilst tā prasībām. Tādējādi, lai gan minētajā noteikumā nebija iekļautas tiesības saņemt sociālā nodrošinājuma maksājumu, ja valsts nolēma izveidot pabalstu sistēmu, tai bija tas jā dara veidā, kas ir saderīgs ar 14. pantu.

Līdzīgi attiecībā uz 14. panta piemērošanu ECT daudzos citos gadījumos ir konstatējusi, ka uz jebkāda veida valsts pabalstu, kas kļūst maksājams, attieksies vai nu Protokola Nr. 1 1. pants⁵⁹ (jo pabalsts uzskatīts par īpašumu),⁶⁰ vai 8. pants (jo pabalsts ietekmē ģimenes vai privāto dzīvi).⁶¹

56 ECT, *A.H. un citi pret Krieviju*, Nr. 6033/13, un 15 citi pieteikumi, 2017. gada 17. janvāris.

57 Turpat, 385. punkts.

58 ECT, *Pichkur pret Ukrainu*, Nr. 10441/06, 2013. gada 7. novembris.

59 Skaidrojums par ECTK Protokola Nr. 1 1. panta darbības jomu atrodams: A. Grgič, Z. Mataga, M. Longar un A. Vilfan (2007), "The right to property under the ECHR", *Human Rights Handbook*, Nr. 10.

60 Piemēram, ECT, *Stec un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 65731/01 un 65900/01, 2006. gada 12. aprīlis (pensiju maksājumi un invaliditātes pabalsti); ECT, *Andrejeva pret Latviju* [GC], Nr. 55707/00, 2009. gada 18. februāris (pensiju maksājumi); ECT, *Koua Poirrez pret Franciju*, Nr. 40892/98, 2003. gada 30. septembris (invaliditātes pabalsts); ECT, *Gaygusuz pret Austriju*, Nr. 17371/90, 1996. gada 16. septembris (bezdarbnieka pabalsts).

61 Piemēram, ECT, *Weller pret Ungāriju*, Nr. 44399/05, 2009. gada 31. marts (sociālā nodrošinājuma maksājums, lai atbalstītu ģimenes ar bērņiem).

1.3.3. ECTK Protokols Nr. 12

Protokols Nr. 12 aizliedz diskrimināciju attiecībā uz “jebkuru likumā paredzēto tiesību īstenošanu” un “no publisko institūciju puses”, tādējādi tā piemērošanas joma ir plašāka nekā 14. pantam, kas attiecas tikai uz konvencijā garantētajām tiesībām. Pirmajā lietā, ko izskatīja ECT saskaņā ar Protokolu Nr. 12, *Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu*⁶² (plašāk aplūkots 5.6. iedaļā), Tiesa apstiprināja, ka ar Protokola Nr. 12 1. pantu ir ieviests vispārējs diskriminācijas aizliegums. Tā arī apstiprināja, ka jēdziens “diskriminācija”, kas aizliegta gan ar 14. pantu, gan ar Protokola Nr. 12 1. pantu, ir jāinterpretē vienādi.⁶³

Paskaidrojuma ziņojumā par Protokolu Nr. 12 sniegtajā komentārā par šo terminu nozīmi ir norādīts, ka Protokola Nr. 12 1. pants attiecas uz diskrimināciju:

- (i) jebkuru tādu tiesību izmantošanā, kas personai īpaši piešķirtas saskaņā ar valsts tiesību aktiem;
- (ii) jebkuru tādu tiesību izmantošanā, kas izriet no skaidra publiskas iestādes pienākuma saskaņā ar valsts tiesību aktiem, t. i., ja publiskai iestādei saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pienākums rīkoties noteiktā veidā;
- (iii) no publiskas iestādes puses, tai īstenojot rīcības brīvību (piemēram, piešķirot konkrētas subsīdijas);
- (iv) ar jebkādu citu publiskas iestādes darbību vai bezdarbību (piemēram, tiesībaizsardzības amatpersonu rīcība, kontrolējot nemierus).⁶⁴

Piemērs. Lietā *Savez crkava “Riječ života” un citi pret Horvātiju*⁶⁵ prasītāji (trīs reformātu baznīcas) sūdzējās, ka atšķirībā no citām reliģiskajām kopienām tiem tika liegtas noteiktas privilēģijas, piemēram, tiesības nodrošināt reliģisko izglītību skolās un bērnudārzos vai panākt, lai valsts atzītu reliģiskas laulības, jo vietējās iestādes atteicās ar tām noslēgt nolīgumu, kas reglamentētu to juridisko statusu. Tādējādi prasību iesniegušo baznīcu sūdzība šajā ziņā neattiecas uz “tiesībām, kas tām ir īpaši piešķirtas saskaņā ar valsts tiesību

62 ECT, *Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu* [GC], Nr. 27996/06 un 34836/06, 2009. gada 22. decembris.

63 Salīdzināt arī ar: ECT, *Pilav pret Bosniju un Hercegovinu*, Nr. 41939/07, 2016. gada 9. jūnijs.

64 Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Protokols Nr. 12 (ETS Nr. 177), paskaidrojuma ziņojums, 22. punkts.

65 ECT, *Savez crkava “Riječ života” un citi pret Horvātiju*, Nr. 7798/08, 2010. gada 9. decembris.

aktiem”, jo valstij bija rīcības brīvība piešķirt šādas privilēģijas. ECT secināja, ka kritēriji privileģēta statusa piešķiršanai netika piemēroti vienādi visām reliģiskajām kopienām. Tiesa nosprieda, ka šādai atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamatojuma, tāpēc tā ir ECTK 14. panta saistībā ar 9. pantu pārkāpums. Pamatojoties uz paskaidrojuma ziņojumu par Protokolu Nr. 12, tā uzskatīja, ka prasītāju sūdzība ietilpst paskaidrojuma ziņojumā norādītajā trešajā kategorijā, jo tā attiecās uz iespējamo diskrimināciju no “publiskas iestādes puses, tai īstenojot rīcības brīvību”. Tomēr nebija nepieciešams izskatīt sūdzību saskaņā ar minēto protokolu, jo ECT jau bija konstatējusi 14. panta pārkāpumu.

Paskaidrojuma ziņojumā par Protokolu Nr. 12 ir arī norādīts, ka, lai gan šis protokols galvenokārt aizsargā personas pret diskrimināciju no valsts puses, tas attieksies arī uz attiecībām starp privātpersonām, kas parasti būtu jāreglamentē valstij. Tas var ietvert “piemēram, patvaļīgu piekļuves liegšanu darbam, restorāniem vai pakalpojumiem, ko privātpersonas var darīt pieejamus sabiedrībai, piemēram, medicīniskajai aprūpei vai komunālajiem pakalpojumiem – ūdenim un elektrībai”.⁶⁶ Kopumā Protokols Nr. 12 aizliedz diskrimināciju ārpus tīri personīga konteksta, kad indivīdi pilda funkcijas, kas tiem ļauj izlemt, kā publiski pieejamas preces un pakalpojumi tiek piedāvāti.

1.4. ES diskriminācijas novēršanas tiesību darbības joma

Svarīgākie aspekti

- Saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas tiesībām diskriminācijas aizliegums ir neatkarīgs, taču tas aprobežojas tikai ar konkrētām jomām.
- ES Hartas 20. pantā ir apstiprināts, ka visas personas ir vienlīdzīgas likuma priekšā, savukārt ar 21. pantu ir aizliegta jebkāda diskriminācija dažādu iemeslu dēļ, kuru uzskaitījums nav izsmēļošs.
- Nediskriminācijas principu var piemērot tikai tad, ja jautājums ietilpst ES tiesību darbības jomā.

66 Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Protokols Nr. 12 (ETS Nr. 177), paskaidrojuma ziņojums, 28. punkts.

- Aizsardzībai saskaņā ar ES nediskriminācijas direktīvām ir atšķirīga darbības joma:
 - o aizsardzība rases un etniskās izcelsmes dēļ ir visplašākā un aptver piekļuvi nodarbinātībai, sociālās drošības sistēmām un precēm, kā arī pakalpojumiem;
 - o diskriminācija dzimuma dēļ ir aizliegta saistībā ar piekļuvi nodarbinātībai, sociālajam nodrošinājumam (kas ir ierobežotāks nekā plašāka sociālās drošības sistēma), precēm un pakalpojumiem;
 - o seksuālā orientācija, invaliditāte, reliģija vai ticība un vecums ir aizsargājami pamati tikai saistībā ar piekļuvi nodarbinātībai.

Atšķirībā no ECTK 14. panta diskriminācijas aizliegums ES Pamattiesību hartas 21. pantā ir autonomas tiesības, kas piemērojamas situācijās, uz kurām nav obligāti jāattiecas nevienam citam Hartas noteikumam. Tas aizliedz "jebkāda veida diskrimināciju, tostarp diskrimināciju dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskrimināciju saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskrimināciju īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ." ES Hartas 20. pantā ir noteikts, ka visas personas ir vienlīdzīgas likuma priekšā.

Būtu jāatzīmē, ka ES Hartā ir nošķirta "vienlīdzība likuma priekšā" saskaņā ar 20. pantu un nediskriminācija saskaņā ar 21. pantu.⁶⁷ Hartas 20. pants atbilst principam, kas ir iekļauts visās Eiropas konstitūcijās un ko arī Tiesa ir atzinusi par Kopienas tiesību pamatprincipu.⁶⁸ Šis princips paredz, ka valstīm un ES iestādēm, izstrādājot un īstenojot ES tiesību aktus, ir jāievēro formālās vienlīdzības prasības (līdzīgas lietas izskatot līdzīgi). Hartas 21. pantā nediskriminācija ir iekļauta materiālo normu sistēmā. To papildina neizsmeļošs aizliegto iemeslu saraksts.

Saskaņā ar EST vienlīdzīgas attieksmes princips ir vispārējs ES tiesību princips, kurš nostiprināts Hartas 20. pantā un kura īpaša izpausme ir Hartas 21. panta 1. punktā noteiktais nediskriminācijas princips.⁶⁹

67 Sk., piemēram, FRA (2012. gads), *FRA Opinion on proposed EU regulation on property consequences of registered partnerships*, FRA atzinums, 1/2012, 2012. gada 31. maijs, kurā aplūkota "Diskriminācija (Hartas 21. pants)" (2.1. iedaļa) un "Vienlīdzība likuma priekšā (Hartas 20. pants)" (2.2. iedaļa).

68 EST, apvienotās lietas 117-76 un 16-77, *Albert Ruckdeschel & Co. un Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. pret Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*; *Diamalt AG pret Hauptzollamt Itzehoe*, 1977. gada 19. oktobris; EST, lieta 283/83, *Firma A. Racke pret Hauptzollamt Mainz*, 1984. gada 13. novembris; EST, C-292/97, *Kjell Karlsson u. c.*, 2000. gada 13. aprīlis.

69 EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs, 43. punkts.

Piemērs. Lietā *Glatze*⁷⁰ EST bija jānosaka, vai attiecīgie ES tiesību akti (stingrākas redzes asuma prasības smago kravas transportlīdzekļu vadītājiem, bet ne citiem vadītājiem) ir saderīgi ar ES Hartas 20. pantu, 21. panta 1. punktu un 26. pantu.

Attiecībā uz atbilstību ES Hartas 21. panta 1. punktam EST norādīja, ka atšķirīgu attieksmi pret personām ar redzes traucējumiem var pamatot ar tādiem apsvērumiem kā ceļu satiksmes drošība, kas atbilst sabiedrības interešu mērķim, ir nepieciešama un nav nesamērīgs slogs. Tiesa arī atgādināja, ka ES Hartas 20. panta mērķis cita starpā ir nodrošināt, lai līdzīgās situācijās netiktu piemērota atšķirīga attieksme. Ciktāl abu transportlīdzekļu vadītāju grupu situācijas nav salīdzināmas, atšķirīga attieksme attiecīgajās situācijās nepārkāpj vienas vai otras grupas transportlīdzekļu vadītāju tiesības uz Hartas 20. pantā paredzēto “vienlīdzību likuma priekšā”.

Papildus minētajiem pantiem ES Hartas III sadaļā ir vairāki citi noteikumi, kas attiecas uz vienlīdzību. Ar 22. pantu ir ieviests pienākums respektēt kultūru, reliģiju un valodu daudzveidību. Savukārt 23. pants attiecas uz dzimumu līdztiesību. Atbilstoši 24. pantam bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību. Hartas 25. pantā ir noteikts, ka ES atzīst un ievēro vecāka gadagājuma cilvēku tiesības dzīvot cilvēka cienīgu un neatkarīgu dzīvi un piedalīties sabiedriskajā un kultūras dzīvē. Saskaņā ar 26. pantu ES atzīst un ievēro invalīdu tiesības izmantot pasākumus, kas paredzēti, lai nodrošinātu viņu neatkarību, sociālo un profesionālo integrāciju un dalību sabiedrības dzīvē. Visiem ES sekundārajiem tiesību aktiem, tostarp vienlīdzības direktīvām, ir jāatbilst Hartai.

Piemērs. Lietā *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres*⁷¹ (apspriesta 5.1. iedaļā) EST konstatēja, ka Dzimumu līdztiesības direktīvā preču un pakalpojumu jomā noteiktais izņēmums, kas pieļauj apdrošināšanas prēmiju un izmaksu atšķirības starp vīriešiem un sievietēm, nav spēkā. Tiesa atsauca uz Pamattiesību hartas 21. un 23. pantu.

Tomēr nediskriminācijas principu var piemērot tikai tad, ja jautājums ietilpst Savienības tiesību darbības jomā.

70 EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs.

71 EST, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres* [GC], 2011. gada 1. marts.

Piemērs. Lietā *Bartsch*⁷² Tiesa paskaidroja, ka gadījumos, kad iespējami diskriminējošai attieksmei nav saistības ar ES tiesībām, nediskriminācijas principa piemērošana nav obligāta. Šajā lietā darbinieks nomira 2004. gada 5. maijā, t. i., pirms Direktīvas 2000/78/EK īstenošanas termiņa beigām (2006. gada 31. decembra), atstājot atraitni, kura bija 21 gadu jaunāka. Darba devēja arodpensiju shēma izslēdza pārdzīvojušā laulātā tiesības uz pensiju, ja viņš(-a) ir vairāk nekā 15 gadus jaunāks(-a) nekā mirušais darba ņēmējs. EST nosprieda, ka lieta neietilpst Savienības tiesību darbības jomā, jo, no vienas puses, arodpensiju shēmas pamatnostādnes nevar uzskatīt par Direktīvas 2000/78/EK īstenošanas pasākumu un, no otras puses, direktīvas īstenošanas termiņš vēl nebija beidzies.

Vienlīdzības direktīvas atšķiras attiecībā uz aizsargātajām grupām un jomām, kurās diskriminācija ir aizliegta.

Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) aizliedz diskrimināciju rases vai etniskās izcelsmes dēļ attiecībā uz nodarbinātību, profesionālo apmācību, dalību darba devēju un darba ņēmēju organizācijās, sociālo aizsardzību, tostarp sociālo nodrošinājumu un veselības aprūpi, sociālajām priekšrocībām, izglītību, kā arī piekļuvi precēm un pakalpojumiem, tostarp mājokļiem, un preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu. Tā attiecas uz visām fiziskajām personām ES. Tomēr tās piemērošanas jomai ir divi ierobežojumi. Pirmkārt, tā attiecas tikai uz tādām precēm un pakalpojumiem, kas ir pieejami sabiedrībai. Otrkārt, tā neattiecas uz atšķirīgu attieksmi pilsonības dēļ un neskar noteikumus, kas reglamentē trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanu, uzturēšanos un nodarbinātību.

Piemērs. Lietā *Servet Kamberaj pret IPES u. c.*⁷³ trešās valsts valstspiederīgā pieteikums mājokļa pabalsta saņemšanai tika noraidīts, jo bija izsmelti līdzekļi trešo valstu valstspiederīgajiem. EST uzskatīja, ka atšķirīgā attieksme ir balstīta uz sūdzības iesniedzēja kā trešās valsts valstspiederīgā statusu, un tāpēc tā neietilpst Rasu vienlīdzības direktīvas darbības jomā.

72 EST, C-427/06, *Birgit Bartsch pret Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH* [GC], 2008. gada 23. septembris.

73 EST, C-571/10, *Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c.* [GC], 2012. gada 24. aprīlis.

Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK) aizliedz diskrimināciju seksuālās orientācijas, reliģijas un pārliecības, vecuma un invaliditātes dēļ nodarbinātības, profesijas un saistītās jomās, piemēram, profesionālajā izglītībā un dalībā darba devēju un darba ņēmēju organizācijās. Līdzīgi Rasu vienlīdzības direktīvai Nodarbinātības vienlīdzības direktīva attiecas uz personām ES, kā arī uz publisko un privāto sektoru, bet neattiecas uz diskrimināciju pilsonības dēļ. Tajā ir paredzēti arī vairāki konkrēti izņēmumi no tās noteikumu piemērošanas.⁷⁴

Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK) paredz aizsardzību pret diskrimināciju dzimuma dēļ attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem un preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu. Tā attiecas uz visām personām un organizācijām (gan publiskajā, gan privātajā sektorā), kas dara preces un pakalpojumus pieejamus sabiedrībai, un/vai precēm un pakalpojumiem, ko piedāvā ārpus privātās un ģimenes dzīves jomas. No tās piemērošanas jomas ir izslēgts plašsaziņas līdzekļu saturs, reklāma un izglītība. Turklāt to nepiemēro nodarbinātības un pašnodarbinātības jomā.

Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK) garantē vienlīdzīgu attieksmi dzimuma dēļ attiecībā uz atalgojumu (4. pants), sociālā nodrošinājuma sistēmām (5. pants) un piekļuvi nodarbinātībai, profesionālajai apmācībai, paaugstināšanai amatā un darba nosacījumiem (14. pants).

Citi tiesību akti veicina dzimumu līdztiesību valsts sociālā nodrošinājuma jomā (Direktīva 79/7/EEK),⁷⁵ vienlīdzīgu attieksmi pret pašnodarbinātiem vīriešiem un sievietēm (Direktīva 2010/41/ES),⁷⁶ attiecībā uz grūtniecību (Direktīva 92/85/EEK)⁷⁷ un vecāku atvaļinājumu (Direktīva 2010/18/ES).⁷⁸

74 Sk. 2. un 3. nodalu.

75 Padomes Direktīva 79/7/EEK (1978. gada 19. decembris) par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos, OV L 6, 10.1.1979., 24. un 25. lpp.

76 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/41/ES (2010. gada 7. jūlijs) par to, kā piemērot vienlīdzīgas attieksmes principu vīriešiem un sievietēm, kas darbojas pašnodarbinātas personas statusā, un ar kuru atceļ Padomes Direktīvu 86/613/EEK, OV L 180, 15.7.2010., 1.–6. lpp.

77 Padomes Direktīva 92/85/EEK (1992. gada 19. oktobris) par pasākumu ieviešanu, lai veicinātu drošības un veselības aizsardzības darbā uzlabošanu strādājošām grūtniecēm, sievietēm, kas strādā pēcdzemdību periodā, vai strādājošām sievietēm, kas baro bērnu ar krūti, OV L 348, 28.11.1992., 1.–7. lpp.

78 Padomes Direktīva 2010/18/ES (2010. gada 8. marts), ar ko īsteno pārskatīto BUSINESSSEUROPE, UEAPME, CEEP un ETUC pamatnolīgumu par vecāku atvaļinājumu un atceļ Direktīvu 96/34/EK, OV L 68, 18.3.2010., 13.–20. lpp.

2

Diskriminācijas kategorijas

ES	Aptvertie jautājumi	EP
Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EC), 2. panta 2. punkta a) apakšpunkts	Tieša diskriminācija	ECK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums)
Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 2. panta 2. punkta a) apakšpunkts		ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums)
Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 2. panta 1. punkta a) apakšpunkts		ECT, <i>Guberina pret Horvātiju</i> , Nr. 23682/13, 2016. gads
Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 4. panta 1. punkta a) apakšpunkts		<i>ECSR, CGIL pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gads
EST, C-356/12, <i>Glatzel pret Freistaat Bayern</i> , 2014. gads		ECT, <i>Burden pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 13378/05, 2008. gads
EST, C-267/12, <i>Hay pret Crédit agricole mutuel</i> , 2013. gads		
EST, C-267/06, <i>Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [GC], 2008. gads		
EST, C-303/06, <i>Coleman pret Attridge Law un Steve Law</i> [GC], 2008. gads		
EST, C-423/04, <i>Richards pret Secretary of State for Work and Pensions</i> , 2006. gads		
EST, C-256/01, <i>Allonby pret Accrington and Rossendale College</i> , 2004. gads		
EST, C-13/94, <i>P pret S un Cornwall County Council</i> , 1996. gads		

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 2. panta 1. punkta b) apakšpunkts</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 4. panta 1. punkta b) apakšpunkts</p> <p>EST, C-83/14, <i>“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia</i> [GC], 2015. gads</p> <p>EST, C-385/11, <i>Elbal Moreno pret INSS un TGSS</i>, 2012. gads</p> <p>EST, C-152/11, <i>Odar pret Baxter Deutschland GmbH</i>, 2012. gads</p>	<p>Netieša diskriminācija</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p><i>ECSR, AEH pret Franciju</i>, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>D.H. un citi pret Čehijas Republiku</i> [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads</p>
<p>EST, C-443/15, <i>Parris pret Trinity College Dublin u. c.</i>, 2016. gads</p>	<p>Multiplā un interseksionālā diskriminācija</p>	<p>ECT, <i>Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli</i>, Nr. 17484/15, 2017. gads</p> <p>ECT, <i>S.A.S. pret Franciju</i> [GC], Nr. 43835/11, 2014. gads</p> <p>ECT, <i>B.S. pret Spāniju</i>, Nr. 47159/08, 2012. gads</p>
<p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 2. panta 3. un 4. punkts</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 2. panta 3. un 4. punkts</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 4. panta 3. un 4. punkts</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 2. panta 2. punkta a) un b) apakšpunkts</p>	<p>Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt</p>	<p>ECTK, 2. pants (tiesības uz dzīvību), 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 9. pants (religijas brīvība), 11. pants (pulcēšanās un bēdrosšanās brīvība), 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums), 26. pants (tiesības uz cieņu darbā)</p> <p>ECT, <i>Đorđević pret Horvātiju</i>, Nr. 41526/10, 2012. gads</p> <p>ECT, <i>Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju</i> [GC], Nr. 43370/04, 18454/06 un 8252/05, 2012. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Pamattiesību harta, 23. pants (vīrieši un sievietes), 24. pants (bērni), 25. pants (vecāka gadagājuma cilvēki), 26. pants (personas ar invaliditāti)</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 5. pants</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 7. pants</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 3. pants</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 6. pants</p> <p>Eiropas Parlamenta rezolūcija par cīņas pastiprināšanu pret rasismu, ksenofobiju un naida noziegumiem (2013/2543(RSP))</p> <p>EST, C-173/13, <i>Leone un Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice un citiem</i>, 2014. gada 17. jūlijs</p> <p>EST, C-407/98, <i>Abrahamsson un Anderson pret Fogelqvist</i>, 2000. gada 6. jūlijs</p> <p>EST, C-409/95, <i>Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen</i>, 1997. gads</p> <p>EST, C-450/93, <i>Kalanke pret Freie Hansestadt Bremen</i>, 1995. gads</p>	<p>Īpaši pasākumi</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokola Nr. 12 1. pants (vispārējs diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Çam pret Turciju</i>, Nr. 51500/08, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>Horváth un Kiss pret Ungāriju</i>, Nr. 11146/11, 2013. gads</p> <p><i>ECSR, The Central Association of Carers in Finland pret Somiju</i>, sūdzība Nr. 71/2011, 2012. gads</p>
<p>Eiropas Parlamenta rezolūcija par cīņas pastiprināšanu pret rasismu, ksenofobiju un naida noziegumiem (2013/2543(RSP))</p> <p>Padomes Pamatlēmums par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI)</p> <p>Direktīva par cietušo tiesībām (2012/29/ES)</p>	<p>Naida noziegumi / naida runa</p>	<p>ECT, <i>Škorjanec pret Horvātiju</i>, 25536/14, 2017. gads</p> <p>ECT, <i>Halime Kılıç pret Turciju</i>, Nr. 63034/11, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>Identoba un citi pret Gruziju</i>, Nr. 73235/12, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>M'Bala M'Bala pret Franciju</i> (dec.), Nr. 25239/13, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>Delfi AS pret Igauniju</i> [GC], Nr. 64569/09, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>Perinçek pret Šveici</i> [GC], Nr. 27510/08, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>Virabyan pret Armēniju</i>, Nr. 40094/05, 2012. gads</p>

Svarīgākais aspekts

- Diskriminācija definē situāciju, kad persona kaut kādā veidā atrodas nelabvēlīgākā situācijā viena vai vairāku aizsargājamu pamatu dēļ.

Diskriminācijas novēršanas tiesību mērķis ir nodrošināt visiem cilvēkiem vienlīdzīgas un taisnīgas iespējas piekļūt iespējām, kas pieejamas sabiedrībā. Mēs katru dienu izdarām izvēles par tādiem jautājumiem kā personas, ar kurām mēs socializējamies, par to, kur iepērkamies un kur strādājam. Mēs dodam priekšroku noteiktām lietām un dažiem cilvēkiem salīdzinājumā ar citiem. Lai gan mūsu subjektīvo vēlmju paušana ir ierasta un normāla, mēs dažkārt varam pildīt funkcijas, kas mūs nostāda autoritatīvā stāvoklī vai ļauj mums pieņemt lēmumus, kuri var tieši ietekmēt citu cilvēku dzīvi. Mēs varam būt ierēdņi, veikalnieki, darba devēji, izīrētāji vai ārsti, kas lemj par to, kā tiek izmantotas publiskas pilnvaras vai kā tiek piedāvātas privātas preces un pakalpojumi. Šajā nepersoniskajā kontekstā diskriminācijas novēršanas tiesības divējādi ietekmē izvēles, ko mēs izdarām.

Pirmkārt, tās nosaka, ka pret personām, kas atrodas līdzīgās situācijās, būtu jāizturas līdzīgi un pret tām nebūtu jāizturas mazāk labvēlīgi tikai tādēļ, ka tām piemīt īpaša "aizsargāta" īpašība ("tieša" diskriminācija). Otrkārt, dažās situācijās attieksme, kuras pamatā ir šķietami neitrāls noteikums, arī var būt diskriminācija, ja tā personai vai personu grupai rada nelabvēlīgāku situāciju tās īpašās īpašības dēļ ("netieša" diskriminācija).

Nediskriminācijas princips aizliedz scenārijus, kad pret personām vai personu grupām identiskā situācijā izturas atšķirīgi un pret personām vai personu grupām dažādās situācijās izturas vienādi.

Šajā nodaļā padziļināti ir aplūkoti tiesas un netiesas diskriminācijas nozīme, dažas no tās konkrētajām izpausmēm, piemēram, multiplā diskriminācija, personas aizskaršana vai norādījums to diskriminēt, naida noziegumi un naidīgi izteikumi, un tas, kā tā darbojas praksē, sniedzot piemērus no judikatūras. Šajā nodaļā ir arī izvērtēts, kā darbojas pamatotības pārbaude.

Šajā nodaļā padziļināti ir aplūkoti tiesas un netiesas diskriminācijas nozīme, dažas no tās konkrētajām izpausmēm, piemēram, multiplā diskriminācija, personas aizskaršana vai norādījums to diskriminēt, naida noziegumi un naidīgi izteikumi, un tas, kā tā darbojas praksē, sniedzot

2.1. Tieša diskriminācija

Svarīgākie aspekti

- Tieša diskriminācija ir tad, ja pret personu izturas mazāk labvēlīgi, pamatojoties uz "aizsargājamiem pamatiem".
- Mazāk labvēlīgu attieksmi nosaka pēc salīdzinājuma starp iespējamo cietušo un citu personu, kurai nepiemīt aizsargātā īpašība līdzīgā situācijā.
- Eiropas un valstu tiesas ir pieņēmušas jēdzienu "diskriminācija saistības dēļ", ja pret personu ir mazāk labvēlīga attieksme, jo tā ir saistīta ar citu personu, kurai piemīt "aizsargātā īpašība".

Tieša diskriminācija ir definēta līdzīgi ECTK un ES tiesībās. **Saistībā ar ES tiesībām** ES Rasu vienlīdzības direktīvas 2. panta 2. punktā ir noteikts, ka "tiešā diskriminācija iestājas tad, kad salīdzināmā situācijā pret vienu personu izturas, ir izturējušies vai izturētos sliktāk nekā pret otru personu rasu vai etniskas piederības dēļ".⁷⁹ **Saistībā ar ECTK** ECT izmanto formulējumu, saskaņā ar kuru ir jābūt "atšķirīgai attieksmei pret personām analogās vai būtiski līdzīgās situācijās", kas ir "balstīta uz identificējamu īpašību".⁸⁰

Procesuālā ziņā **saskaņā ar ECTK** pieteikuma iesniedzējam, lai tas varētu iesniegt pieteikumu, ir jāspēj pierādīt, ka notikums, par kuru iesniegta sūdzība, viņu ir "tieši ietekmējis" (cietušā statuss).⁸¹

ES tiesībās atšķirībā no ECTK var konstatēt tiešu diskrimināciju pat tad, ja nav identificējama sūdzības iesniedzēja, kas apgalvo, ka ir bijis šādas diskriminācijas

Tieša diskriminācija ir notikusi, ja:

- pret personu izturas mazāk labvēlīgi,
- salīdzinājumā ar to, kāda attieksme ir bijusi vai būtu bijusi pret citiem, kuri ir līdzīgā situācijā,
- un iemesls tam ir īpaša personai piemītoša īpašība, kas uzskatāma par "aizsargājamu pamatu".

79 Līdzīgi: Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 2. panta 2. punkta a) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 1. punkta a) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 2. panta a) punkts.

80 ECT, *Biao pret Dāniju* [GC], Nr. 38590/10, 2016. gada 24. maijs, 89. punkts; līdzīgi: ECT, *Carson un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 42184/05, 2010. gada 16. marts, 61. punkts; ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 175. punkts; ECT, *Burden pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 13378/05, 2008. gada 29. aprīlis, 60. punkts.

81 ECT (2017), *Practical guide on admissibility criteria*.

upuris. Lietā *Feryn*⁸² EST konstatēja, ka darba devējs, kas publiski paziņo, ka nepieņems darbā darbiniekus ar noteiktu etnisko vai rasu piederību, ir veicis tiešu diskrimināciju attiecībā uz pieņemšanu darbā Rasu vienlīdzības direktīvas (2000/43) nozīmē, jo šādi apgalvojumi, visticamāk, nopietni atturēs kandidātus no pieteikumu iesniegšanas un kavēs viņu piekļuvi darba tirgum.

2.1.1. Mazāk labvēlīga attieksme

Tiešas diskriminācijas pamatā ir mazāk labvēlīga attieksme pret personu. To var salīdzinoši viegli noteikt salīdzinājumā ar netiešo diskrimināciju, kur bieži vien ir vajadzīgi statistikas dati (sk. turpmāk). Šeit ir piemēri no lietām, kas minētas šajā rokasgrāmātā: neielaišana restorānā vai veikalā, mazākas pensijas vai mazākas darba samaksas saņemšana, pakļaušana verbālai vardarbībai vai vardarbībai, neļaušana iebraukt kontrolpunktā, lielāks vai mazāks pensionēšanās vecums, aizliegums strādāt konkrētā profesijā, nespēja pretendēt uz mantojuma tiesībām, izslēgšana no vispārējās izglītības sistēmas, izraidīšana, neatļaušana valkāt reliģiskus simbolus, sociālā nodrošinājuma maksājumu atteikšana vai atsaukšana. Līdz ar to tiešas diskriminācijas pirmā iezīme ir atšķirīgas attieksmes pierādījums. Tieša diskriminācija var rasties arī tad, ja attieksme pret diviem cilvēkiem dažādās situācijās ir vienāda. ECT ir norādījusi, ka “tiesības netikt diskriminētam, kad izmanto ECTK garantētās tiesības, ir pārkāptas arī tad, ja valstis (...) nepiemēro atšķirīgu attieksmi pret personām, kuru situācija ir būtiski atšķirīga”.⁸³

2.1.2. Salīdzināmais elements

Mazāk labvēlīgu attieksmi var konstatēt, veicot salīdzinājumu ar personu, kura atrodas līdzīgā situācijā. Sūdzība par “zemu” darba samaksu nav prasība par diskrimināciju, ja vien nevar pierādīt, ka darba samaksa ir zemāka par to, ko saņem persona, kuru tas pats darba devējs ir pieņēmis darbā līdzīga uzdevuma veikšanai. Tāpēc, lai noteiktu, vai pret personu izturējās mazāk labvēlīgi, ir jānosaka piemērots “salīdzināmais elements”, proti, persona, kura atrodas būtībā līdzīgos apstākļos, kur galvenā atšķirība starp abām personām ir “aizsargājams pamats”. Salīdzināmā elementa pierādīšanai nav jābūt strīdīgai, un diskrimināciju var noteikt bez skaidras diskusijas šajā saistībā. Turpmāk ir sniegti daži piemēri

82 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs. Sk. arī EST, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, C-81/12, 2013. gada 25. aprīlis.

83 ECT, *Thlimmenos pret Grieķiju* [GC], Nr. 34369/97, 2000. gada 6. aprīlis, 44. punkts. Līdzīgi: ECT, *Pretty pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 2346/02, 2002. gada 29. aprīlis, 88. punkts.

par gadījumiem, kad lēmuma pieņēmēja iestāde skaidri izvirzīja jautājumu par salīdzināmā elementa pierādīšanu.

Saskaņā ar ES tiesībām EST vairākās lietās sīki izvērtēja, vai divas grupas var uzskatīt par salīdzināmām.

Piemērs. Lietā *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*⁸⁴ prasītājam tika atteikta vadītāja apliecība smago kravas transportlīdzekļu vadīšanai, jo viņam nebija pietiekams redzes asums vienā no acīm. Atšķirībā no citām vadītāju kategorijām viņam nebija iespējas iegūt vadītāja apliecību "izņēmuma gadījumos" pēc papildu pārbaudēm, kurās tika apstiprināta viņa spēja vadīt transportlīdzekli.

EST konstatēja, ka abu kategoriju transportlīdzekļu vadītāju situācija nav salīdzināma. Proti, abas kategorijas atšķirās atkarībā no vadītā transportlīdzekļa lieluma, pārvadāto pasažieru skaita un atbildības, kas attiecīgi izriet no šādu transportlīdzekļu vadīšanas. Attiecīgo transportlīdzekļu īpašības pamatoja atšķirīgo nosacījumu pastāvēšanu dažādām vadītāja apliecību kategorijām. Tādējādi atšķirīga attieksme bija pamatota un nepārkāpa tiesības uz "vienlīdzību likuma priekšā" saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 20. pantu.

Piemērs. Lietā *P pret S un Cornwall County Council*⁸⁵ sūdzības iesniedzēja veica dzimuma maiņu no vīrieša uz sievieti, kad darba devējs viņu atlaida. EST konstatēja, ka atlaišana bija nelabvēlīga attieksme. Attiecībā uz attiecīgo salīdzināmo elementu EST norādīja, ka, "ja personu atlaiž, pamatojoties uz to, ka viņa plāno veikt vai ir veikusi dzimuma maiņu, pret viņu izturas nelabvēlīgi salīdzinājumā ar tā dzimuma personām, kurām šī persona tika uzskatīta par pieredzīgu pirms dzimuma maiņas". Attiecībā uz pamatiem jānorāda, ka, lai gan nevarēja pierādīt, ka attieksme pret sūdzības iesniedzēju bija atšķirīga, jo viņš bija vīrietis vai sieviete, varēja pierādīt, ka atšķirīgā attieksme attiecās uz viņas dzimuma jēdzienu.

Piemērs. Lieta *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*⁸⁶ attiecas uz laulības pabalstiem vienāda dzimuma partneriem. Strīda laikā viendzimuma pāru laulība Francijā nebija iespējama, bet reģistrētas partnerattiecības pastāvēja gan heteroseksuāliem, gan

84 EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs.

85 EST, C-13/94, *P pret S un Cornwall County Council*, 1996. gada 30. aprīlis.

86 EST, C-267/12, *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 2013. gada 12. decembris.

homoseksuāliem pāriem. Pieprasījuma iesniedzēju nodarbināja banka, kas darbiniekiem laulības gadījumā piedāvāja īpašus pabalstus. Prasītājs pieteicās šiem pabalstiem pēc tam, kad viņš bija noslēdzis viendzimuma partnerattiecības, bet banka atteicās tos piešķirt. EST bija jānosaka, vai šāda atšķirīga attieksme ir uzskatāma par diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ. EST atkārtoti apstiprināja, ka, lai gan situācijām nav jābūt identiskām, bet tikai salīdzināmām, salīdzināmība ir jānovērtē, ņemot vērā attiecīgo ieguvumu, nevis globālā un abstraktā veidā. EST ir noteikusi, ka vienāda dzimuma personas, kuras nevar stāties laulībā un līdz ar to noslēgt reģistrētas partnerattiecības, ir salīdzināmā situācijā ar precētiem pāriem. EST paskaidroja, ka, lai gan atšķirīgā attieksme ir balstīta uz darba ņēmēju ģimenes stāvokli, nevis tieši uz viņu seksuālo orientāciju, tā ir tieša diskriminācija seksuālās orientācijas dēļ. Homoseksuāli darbinieki nevarēja stāties laulībā, un līdz ar to viņi atbilst nosacījumam, lai saņemtu prasīto pabalstu.

Saskaņā ar ES tiesībām salīdzināmības pierādīšana lietās, kas attiecas uz vienādu darba samaksu, nozīmē noteikt, vai darbinieces veiktais darbs ir “tāds pats” vai “ar tādu pašu vērtību” kā darbs, ko veic darba ņēmējs vīrietis, un vai pastāv atšķirības darba samaksā, ko saņem darba ņēmēji vīrieši un sievietes. Šajā saistībā EST nepieņēma salīdzinājumu starp uzņēmumiem.

Piemērs. Lietā *Allonby pret Accrington un Rossendale College*⁸⁷ lektore sūdzējās par atšķirīgiem samaksas nosacījumiem saskaņā ar dažādiem darba līgumiem. Koledža, kurā sūdzības iesniedzēja sākotnēji strādāja par lektori, neatjaunoja viņas līgumu. Vēlāk viņu nodarbināja uzņēmums, kas slēdza apakšuzņēmuma līgumus ar lektoriem mācību iestādēs, un viņa strādāja savā iepriekšējā koledžā, veicot tādus pašus pienākumus kā iepriekš, bet par zemāku algu. Viņa apgalvoja, ka tiek diskriminēta dzimuma dēļ, norādot, ka koledžā strādājošajiem lektoriem vīriešiem tiek maksāts vairāk. Tā kā darba samaksas atšķirību nevarēja attiecināt uz “vienu avotu” (vienu un to pašu darba devēju), EST nosprieda, ka koledžā nodarbinātie lektori vīrieši nebija salīdzināmā situācijā ar sūdzības iesniedzēju, kuru nodarbināja ārējs uzņēmums.

87 EST, C-256/01, *Debra Allonby pret Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment*, 2004. gada 13. janvāris.

Acīmredzams izņēmums, lai atrastu piemērotu “salīdzināmo elementu”, vismaz nodarbinātības jomā, ir tad, ja diskriminācija ir notikusi grūtniecības dēļ. Saskaņā ar iedibināto EST judikatūru, ja sievietei radītais kaitējums ir saistīts ar grūtniecību, tad tā ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ, un salīdzināmais elements nav nepieciešams.⁸⁸ Tas pats attiecas uz situācijām, kad diskriminācija ir saistīta ar grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu⁸⁹ vai *in vitro* apaugļošanas ārstēšanu.⁹⁰

Saskaņā ar ECTK ECT uzsvēra, ka vienas konkrētas sūdzības gadījumā var uzskatīt, ka divas personu grupas atrodas analogā situācijā, bet ne citas sūdzības gadījumā. Piemēram, var uzskatīt, ka precēti un neprecēti pāri nav salīdzināmā situācijā nodokļu, sociālā nodrošinājuma vai sociālās politikas jomā. Turpreti ir konstatēts, ka precēti un neprecēti partneri, kuriem bija stabila ģimenes dzīve, atrodas salīdzināmā situācijā attiecībā uz iespēju uzturēt saziņu pa tālruni, kamēr viens no viņiem atradās apcietinājumā.⁹¹ Attiecīgi salīdzināmība būtu jāvērtē, ņemot vērā apstrīdētā pasākuma mērķi, nevis abstraktā kontekstā.

Piemērs. Lietā *Varnas pret Lietuvu*⁹² prasītājs, ieslodzītais, kas atradās pirms tiesas apcietinājumā, sūdzējās par to, ka viņam ir liegta tikšanās ar savu sievu, savukārt notiesātajiem ieslodzītajiem bija atļauta šāda tikšanās. ECT paskaidroja, ka prasība par “analogu stāvokli” nenozīmē, ka salīdzinājuma grupām jābūt identiskām. Tas, ka prasītāja situācija nebija pilnībā analoga notiesāto ieslodzīto situācijai, neliedza piemērot ECTK 14. pantu. Prasītājam bija jāpierāda, ka viņš atradās būtiski līdzīgā situācijā ar citiem, pret kuriem bija atšķirīga attieksme. Tad ECT secināja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Piemērs. Lietā *Burden pret Apvienoto Karalisti*⁹³ divas māsas bija dzīvojušas kopā 31 gadu. Viņām piederēja kopīgs īpašums, un katra no viņām testamentā savu īpašuma daļu bija atstājušas otrai māsai. Prasītājas sūdzējās par to, ka atšķirībā no precētiem pāriem vai pāriem, kas dzīvo reģistrētās

88 EST, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker pret Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, 1990. gada 8. novembris. Līdzīgi: EST, C-32/93, *Carole Louise Webb pret EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 1994. gada 14. jūlijs.

89 EST, C-191/03, *North Western Health Board pret Margaret McKenna*, 2005. gada 8. septembris, 50. punkts.

90 EST, C-506/06, *Sabine Mayr pret Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG* [GC], 2008. gada 26. februāris.

91 ECT, *Petrov pret Bulgāriju*, Nr. 15197/02, 2008. gada 22. maijs, 55. punkts.

92 ECT, *Varnas pret Lietuvu*, 42615/06, 2013. gada 9. jūlijs; plašāku informāciju sk. 5.12. iedaļā.

93 ECT, *Burden pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 13378/05, 2008. gada 29. aprīlis.

partnerattiecībās, vienas māsas nāves gadījumā otrai būtu jāmaksā man-tojuma nodoklis. ECT konstatēja, ka prasītājas kā māsas nevar salīdzināt sevi ar kopā dzīvojošiem pāriem, kas ir precēti vai civilpartneri. Laulība un partnerattiecības ir īpašas attiecības, ko noslēdz brīvi un apzināti, lai radītu līgumiskas tiesības un atbildību. Savukārt prasītāju attiecības bija balstītas uz asinsradniecību, tāpēc būtiski atšķirās.

Piemērs. Lietā *Carson pret Apvienoto Karalisti*⁹⁴ prasītāji sūdzējās, ka valsts ārvalstīs dzīvojošo pensionāru pensiju maksājumiem nepiemēro tādu pašu palielinājumu, kādu piemēro Apvienotajā Karalistē (AK) dzīvojošajiem pensionāriem. ECT secināja, ka prasītāji, kuri nedzīvoja AK vai valstī, ar kuru AK ir savstarpēja sociālā nodrošinājuma sistēma, neatrodas līdzīgā situācijā kā personas, kuras pensionējušās AK. Lai gan visas šīs atšķirīgās grupas bija devušas ieguldījumu valdības ieņēmumos, maksājot valsts apdrošināšanu, tas neveidoja pensiju fondu, bet drīzāk vispārējus valsts ieņēmumus, lai finansētu dažādus valsts izdevumu aspektus. Turklāt valdības pienākums piemērot palielinājumus bija balstīts uz apsvērumu par dzīves dārdzības pieaugumu AK. Tāpēc prasītāji nebija salīdzināmā situācijā ar šīm citām grupām, un tādējādi nebija diskriminējošas attieksmes.

Līdzīgi **saskaņā ar ESH** atsauces uz salīdzināmo elementu ir atrodamas *ECSR* judikatūrā.

Piemērs. Lietā *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju*⁹⁵ *ECSR* uzskatīja sūdzību par to ārstu diskrimināciju,⁹⁶ kuri apzināti nav iebilduši pret abortu pakalpojumu sniegšanu. Viņi sūdzējās, ka atrodas nelabvēlīgākā situācijā darba slodzes, uzdevumu sadalījuma, karjeras iespēju un veselības un drošības aizsardzības ziņā. Komiteja apstiprināja, ka ārsti, kuri neizvirza iebildumus un ārsti, kuri iebilst, ir salīdzināmā situācijā, jo viņiem ir līdzīga profesionālā kvalifikācija un viņi strādā vienā un tajā pašā kompetences jomā. Tādējādi atšķirīgā attieksme bija uzskatāma par diskrimināciju.

ECSR norādīja, ka dažādu grupu juridiskais statuss valsts tiesību aktos nav būtisks, lai novērtētu, vai šīs grupas atrodas salīdzināmā situācijā. Piemēram, lietā

94 ECT, *Carson un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 42184/05, 2010. gada 16. marts.

95 *ECSR*, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobris.

96 Turpat, 215. un turpmākie punkti.

*Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju*⁹⁷ (plašāk aplūkots 5.12. iedaļā) par piekļuvi sociālā nodrošinājuma sistēmai ECSR salīdzināja pastāvīgo tiesnešu un tiesas piesēdētāju situāciju. Tā uzskatīja, ka šīs lietas apstākļos nozīme ir tikai abām tiesnešu grupām uzticētajiem pienākumiem, to hierarhiskajām pilnvarām un to veiktajiem uzdevumiem. Tā kā tie bija līdzīgi, ECSR konstatēja, ka piesēdētāji ir funkcionāli līdzvērtīgi pastāvīgajiem tiesnešiem. Turklāt tā uzskatīja, ka salīdzinājums būtu jāveic tikai attiecībā uz dažādām grupām konkrētā dalībvalstī. Lietā *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju*⁹⁸ (plašāk apspriests 5.5. iedaļā) attiecībā uz jūrnieku pensionēšanās vecumu Norvēģijā prasītājs apgalvoja, ka valsts noteikums bija diskriminējošs vecuma dēļ gan salīdzinājumā ar jūrniekiem, kas nodarbināti uz kuģiem citās valstīs (kur jūrnieku pensionēšanās vecums bija lielāks nekā Norvēģijā), gan salīdzinājumā ar personām citās profesijās Norvēģijā. ECSR uzskatīja, ka pārbaude ir jāattiecinā tikai uz Norvēģijas situāciju. Turklāt ECSR piekrita, ka vecākie loči un vecākie naftas uzņēmumu darbinieki šajā sūdzībā ir salīdzināmas darba ņēmēju kategorijas. Tā uzskatīja, ka šīs kategorijas atrodas pietiekami līdzīgā situācijā, jo īpaši ņemot vērā profesionālās grūtības un fizisko slodzi.

2.1.3. Cēloņsakarība

Rokasgrāmatas 5. nodaļā ir aplūkota virkne “aizsargājamo pamatu”, kādi pastāv Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībās, proti, dzimums, dzimumidentitāte, seksuālā orientācija, invaliditāte, vecums, rase, etniskā izcelsme, valstiskā izcelsme un ticība vai pārliecība. Šajā iedaļā galvenā uzmanība tiks pievērsta vajadzībai pēc cēloņsakarības starp mazāk labvēlīgu attieksmi un aizsargātajiem pamatiem. Lai izpildītu šo prasību, ir jāuzdod šāds jautājums: vai pret personu būtu bijusi mazāk labvēlīga attieksme, ja viņai būtu bijis cits dzimums, cita rase, cits vecums vai ja viņa atrastos kādā pretējā situācijā, ņemot vērā kādu no pārējiem aizsargātajiem pamatiem? Ja atbilde ir “jā”, tad mazāk labvēlīgā attieksme nepārprotami izriet no attiecīgajiem pamatiem.

Normai vai praksei, kas tiek piemērota, nav obligāti skaidri jāattiecas uz “aizsargājamo pamatu”, ciktāl tā attiecas uz citu faktoru, kas ir nedalāms no aizsargājamā pamata. Izvērtējot, vai ir notikusi tieša diskriminācija, tiek novērtēts, vai mazāk

97 *ECSR, Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju*, sūdzība Nr. 102/2013, 2016. gada 5. jūlijs.

98 *ECSR, Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju*, sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gada 2. jūlijs.

labvēlīgākā attieksme ir saistīta ar "aizsargājamu pamatu", ko nevar nošķirt no konkrētā faktora, par kuru tiek iesniegta sūdzība.

Piemērs. Lietā *Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*⁹⁹ sūdzības iesniedzējs pēc viņa reģistrētā viendzimuma partnera nāves vēlējās pieprasīt "pārdzīvojušā laulātā pensiju" no uzņēmuma, kas vadīja viņa mirušā partnera arodpensiju shēmu. Uzņēmums atteicās maksāt, pamatojoties uz to, ka pārdzīvojušā laulātā pensijas maksā tikai laulātajiem un sūdzības iesniedzējs nebija precējies ar mirušo. EST piekrita, ka atteikums maksāt pensiju bija nelabvēlīga attieksme un ka tas bija mazāk labvēlīgs salīdzinājumā ar "precētu" pāru salīdzināmo elementu. EST konstatēja, ka "dzīves partnerattiecības" institūcija Vācijā daudzos aspektos radīja dzīves partneriem tādas pašas tiesības un pienākumus kā laulātajiem, jo īpaši attiecībā uz valsts pensiju shēmām. Tā atzina, ka šajā lietā dzīves partneri atradās līdzīgā situācijā kā laulātie. Tad EST norādīja, ka tas nozīmē tiešu diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ. Tādējādi tas, ka viņi nevarēja stāties laulībā, bija nesaraucjami saistīts ar viņu seksuālo orientāciju.

Piemērs. Lietā *Richards pret Secretary of State for Work and Pensions*¹⁰⁰ sūdzības iesniedzēja, kurai bija veikta dzimuma maiņas operācija no vīrieša uz sievieti, vēlējās pieprasīt pensiju savā 60. dzimšanas dienā, kas bija sieviešu pensionēšanās vecums Apvienotajā Karalistē. Tolaik *Richards* nevarēja panākt, lai viņas jaunais dzimums tiktu atzīts pensiju tiesību aktu nolūkos.¹⁰¹ Valdība atteicās piešķirt pensiju, apgalvojot, ka pret sūdzības iesniedzēju nav bijusi nelabvēlīga attieksme salīdzinājumā ar tiem, kuri atrodas līdzīgā situācijā. Valdība uzskatīja, ka pensiju tiesību aktu nolūkos sūdzības iesniedzēja ir uzskatāma par "vīrieti". EST norādīja, ka attiecīgu valsts tiesību aktu trūkums liedz sūdzības iesniedzējai izpildīt pensiju tiesību aktu nosacījumus. EST konstatēja, ka personai, kas saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir veikusi dzimuma maiņu, nevar atteikt pensiju, uz kuru viņai būtu tiesības, ja viņa būtu atzīta par sievieti saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

99 EST, C-267/06, *Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [GC], 2008. gada 1. janvāris.

100 EST, C-423/04, *Sarah Margaret Richards pret Secretary of State for Work and Pensions*, 2006. gada 27. aprīlis.

101 Pirms 2004. gada Likuma par dzimumu atzīšanu ("GRA"), kas stājās spēkā 2005. gada 4. aprīlī, lai noteiktu personas dzimumu, bija jāņem vērā personas dzimums, kas noteikts viņas dzimšanas brīdī, lai izlemtu, kad šī persona ir sasniegusi "pensionēšanās vecumu" pensiju tiesību aktu nolūkos.

2.1.4. Diskriminācija saistības dēļ

EST ir plaši interpretējusi “aizsargājama pamata” darbības jomu. Tas var ietvert “diskrimināciju saistības dēļ”, ja diskriminācijas upuris pats nav persona, kurai piemīt aizsargātā īpašība. Tas var arī nozīmēt konkrētā pamata abstraktu interpretāciju. Tas nozīmē, ka praktiskajiem speciālistiem ir jāveic detalizēta analīze par mazāk labvēlīgas attieksmes pamatojumu, meklējot pierādījumus, ka aizsargājamais pamats tieši vai netieši ir šādas attieksmes cēlonis.

Piemērs. Lietā *S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law*¹⁰² māte apgalvoja, ka pret viņu darbā izturējās nelabvēlīgi, jo viņas dēls bija invalīds. Viņas dēla invaliditātes dēļ viņa dažkārt kavēja darbu un lūdza atvaļinājumu plānot atbilstoši viņas dēla vajadzībām. Sūdzības iesniedzējas lūgumi tika noraidīti, un viņu draudēja atlaist, kā arī tika saņemtas ļaunprātīgas piezīmes par viņas bērna stāvokli. EST uzskatīja viņas kolēģus līdzīgos amatos un ar bērniem par salīdzināmajiem elementiem, konstatējot, ka viņiem pēc pieprasījuma tika piešķirta elastība. EST arī atzina, ka tā ir diskriminācija un aizskaršana viņas bērna invaliditātes dēļ.

Arī ECT ir apstiprinājusi, ka 14. pants attiecas uz diskrimināciju saistības dēļ.

Piemērs. Lietā *Guberina pret Horvātiju*¹⁰³ (apspriesta 5.4. iedaļā) ECT uzsvēra, ka 14. pants attiecas arī uz gadījumiem, kad pret personu izturas mazāk labvēlīgi, pamatojoties uz citas personas aizsargātām īpašībām. Tā uzskatīja, ka diskriminējošā attieksme pret prasītāju viņas bērna invaliditātes dēļ ir diskriminācijas invaliditātes dēļ veids.

Piemērs. Lietā *Weller pret Ungāriju*¹⁰⁴ rumāņu sieviete nebija tiesīga pieprasīt maternitātes pabalstus, kas maksājami pēc dzemdībām, jo viņa nebija Ungārijas pilsoņe. Viņas ungāru vīrs arī nebija tiesīgs saņemt pabalstu, jo pabalstu izmaksāja tikai mātēm. ECT konstatēja, ka viņš ir ticis diskriminēts kā tēvs (nevis dzimuma dēļ), jo adoptētājiem vīriešiem vai aizbildņiem vīriešiem bija tiesības pieprasīt pabalstu, savukārt bioloģiskajiem tēviem tas

102 EST, C-303/06, *S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law* [GC], 2008. gada 17. jūlijs.

103 ECT, *Guberina pret Horvātiju*, Nr. 23682/13, 2016. gada 22. marts.

104 ECT, *Weller pret Ungāriju*, Nr. 44399/05, 2009. gada 31. marts.

nebija iespējams. Sūdzību iesniedza arī bērni, kuri norādīja uz diskrimināciju, pamatojoties uz atteikumu izmaksāt pabalstu viņu tēvam, ko ECT akceptēja. Tādējādi bērni tika diskriminēti viņu tēva statusa dēļ.

Jēdziens “diskriminācija saistības dēļ” ir atrodams arī valstu judikatūrā.

Piemērs. Pirmā lieta¹⁰⁵ par diskrimināciju saistības dēļ, pamatojoties uz seksuālo orientāciju, Polijā attiecas uz darbinieku, kurš strādāja par veikala apsargu. Viņš piedalījās vienlīdzības parādē, kuras fragmenti tika rādīti televīzijā. Pēc pārraides prasītājs tika informēts par viņa atlaišanu, un viņa darba devējs argumentēja, ka “nevar iedomāties homoseksuālu darbinieku savā uzņēmumā”. Polijas tiesas uzskatīja, ka diskriminācija var notikt neatkarīgi no tā, vai cietušajam piemīt noteikta aizsargājama īpašība. Tādēļ prasītāja seksuālajai orientācijai nebija nozīmes. Tad tiesas konstatēja, ka prasītājs tika diskriminēts, pamatojoties uz viņa dalību gājienā, kas saistīts ar lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu (LGBT) kopienu. Tās apstiprināja, ka ir notikusi diskriminācija saistības dēļ, un noteica, ka prasītājam ir izmaksājama kompensācija.

2.2. Netieša diskriminācija

Svarīgākie aspekti

- Netieša diskriminācija notiek tad, ja šķietami neitrāls noteikums rada neizdevīgu stāvokli personai vai grupai, kam piemīt vienādas īpašības.
- Ir jāpierāda, ka lēmums rada nelabvēlīgu situāciju grupai salīdzinājumā ar salīdzināmo grupu.

Gan ES, gan EP tiesībās ir atzīts, ka atšķirīgas attieksmes aizliegums pret cilvēkiem līdzīgās situācijās var nebūt pietiekams, lai panāktu faktisku vienlīdzību. Dažās situācijās vienādas attieksmes piedāvāšana personām, kuras atrodas atšķirīgās situācijās, var radīt atsevišķām personām īpaši nelabvēlīgu situāciju. Šajā gadījumā atšķirīga ir nevis attieksme, bet gan attieksmes ietekme, ko cilvēki ar

¹⁰⁵ Polija, Varšavas apgabaltiesa (otrās instances tiesa), *V Ca 3611/14*, 2015. gada 18. novembris. Sk. arī Tribunal du travail de Leuven, 2013. gada 10. decembris, *Jan V.H. pret BVB*, Nr. 12/1064/A.

atšķirīgām īpašībām izjutis atšķirīgi. Ideja, ka atšķirīgās situācijās būtu jāpiemēro atšķirīga attieksme, ir iekļauta netiešas diskriminācijas jēdzienā.

ES tiesībās Rasu vienlīdzības direktīvas 2. panta 2. punkta b) apakšpunktā ir noteikts, ka “tiek pieņemts, ka netiešā diskriminācija iestājas tad, kad acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda kādas rasu vai etniskas piederības personas īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citām personām”.¹⁰⁶

Saskaņā ar ECTK ECT ir atsaukusies uz šo netiešas diskriminācijas definīciju dažos no saviem spriedumiem, norādot, ka “atšķirīga attieksme var izpausties kā nesamērīgi nelabvēlīgas sekas, ko rada vispārēja politika vai pasākums, kas, lai gan ir formulēts neitrālā veidā, diskriminē kādu grupu”.¹⁰⁷

Saskaņā ar ESH ECSR ir konstatējusi, ka netieša diskriminācija var rasties, “neņemot pienācīgi un pozitīvi vērā visas būtiskās atšķirības starp salīdzināmā situācijā esošām personām vai neveicot atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiesības un kolektīvās priekšrocības, kas ir pieejamas visiem, patiešām ir pieejamas visiem”.¹⁰⁸

Tomēr būtu jānorāda, ka abu veidu diskriminācija izraisa atšķirīgu attieksmi salīdzināmās situācijās. Piemēram, sievietes var tikt izslēgtas no nodarbinātības vai nu tāpēc, ka darba devējs nevēlas nodarbināt sievietes (tieša diskriminācija), vai tāpēc, ka amata prasības ir formulētas tā, ka lielākā daļa sieviešu tās nevarētu izpildīt (netieša diskriminācija). Dažos

Netiešas diskriminācijas elementi ir šādi:

- neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse,
- kas ievērojami negatīvāk ietekmē grupu, ko raksturo “aizsargāts pamats”,
- salīdzinājumā ar citiem līdzīgā situācijā.

¹⁰⁶ Līdzīgi: Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 1. punkta b) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 2. panta b) punkts.

¹⁰⁷ ECT, *Biao pret Dāniju* [GC], Nr. 38590/10, 2016. gada 24. maijs, 103. punkts; ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 184. punkts.

¹⁰⁸ ECSR, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobris, 237. punkts; ECSR, *Confédération française démocratique du travail (CFDT) pret Franciju*, sūdzība Nr. 50/2008, 2009. gada 9. septembra lēmums pēc būtības, 39. un 41. punkts; ECSR, *International Association Autism-Europe pret Franciju*, sūdzība Nr. 13/2002, 2003. gada 4. novembris, 52. punkts.

gadījumos šis dalījums ir vairāk teorētisks, un varētu būt problemātiski noteikt, vai situācija ir tieša vai netieša diskriminācija.¹⁰⁹

2.2.1. Neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse

Pirmā identificējamā netiešas diskriminācijas prasība ir acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse. Citiem vārdiem sakot, ir jābūt kāda veida prasībai, kas attiecas uz visiem. Turpmāk ir doti daži lietu piemēri. Papildu piemērus skatīt [6. nodaļā](#) par pierādījumu jautājumiem un statistikas nozīmi.

Piemērs. Lietā *Isabel Elbal Moreno pret Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social*¹¹⁰ sūdzības iesniedzēja 18 gadus bija strādājusi nepilnu darba laiku četras stundas nedēļā. Saskaņā ar attiecīgo noteikumu, lai saņemtu pensiju, kas jau bija proporcionāli mazāka, nepilna darba laika darba ņēmējam bija jāveic iemaksas ilgākā laika periodā nekā pilna darba laika darba ņēmējam. Kā paskaidroja iesniedzējtiesa, pamatojoties uz nepilna darba laika līgumu, kas paredz četras darba stundas nedēļā, sūdzības iesniedzējai būtu jāstrādā 100 gadus, lai sasniegtu minimālo 15 gadu laikposmu, kas viņai ļautu saņemt pensiju 112,93 EUR mēnesī. EST uzskatīja, ka attiecīgie noteikumi nelabvēlīgi ietekmē nepilna darba laika darba ņēmējus, kuri ilgu laiku ir strādājuši nepilnu darba laiku. Praksē šāds tiesiskais regulējums liedz šiem darba ņēmējiem jebkādu iespēju saņemt vecuma pensiju. Ņemot vērā to, ka vismaz 80 % nepilna darba laika darba ņēmēju Spānijā ir sievietes, šis noteikums nesamērīgi ietekmē sievietes salīdzinājumā ar vīriešiem. Attiecīgi tā ir netieša diskriminācija.

Piemērs. Lietā *D.H. un citi pret Čehijas Republiku*¹¹¹ tika izmantoti vairāki testi, lai noteiktu skolēnu intelektuālās spējas ar mērķi noskaidrot, vai viņi būtu jāievieto speciālās skolās, kas paredzētas bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām. Viens un tas pats tests tika piemērots visiem skolēniem, kurus bija paredzēts pārcelt uz speciālām skolām. ECT uzskatīja, ka pastāv risks, ka testi ir neobjektīvi un rezultāti nav analizēti, ņemot vērā romu bērnu, kuri kārtoja testus, īpatnības un īpašās iezīmes. Jo īpaši netika ņemta vērā

109 Sk., piemēram, EST, C-267/06, *Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [GC], 2008. gada 1. aprīlis, kur ģenerāladvokāts Ruiz-Jarabo Colomer un EST nonāca pie atšķirīgiem secinājumiem šajā saistībā.

110 EST, C-385/11, *Isabel Elbal Moreno pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*, 2012. gada 22. novembris.

111 ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris 2007.

romu bērnu izglītība (piemēram, pirmsskolas izglītības trūkums), dažu bērnu nespēja runāt čehu valodā, kā arī tas, ka viņi nav pazīstami ar testēšanas situāciju. Tā rezultātā pastāvēja lielāka iespējamība, ka romu skolēniem testos būs slikti rezultāti, un tā arī bija, proti, 50–90 % romu skolēnu tika izglītoti ārpus vispārējās izglītības sistēmas. ECT konstatēja, ka tas ir netiešas diskriminācijas gadījums.

Piemērs. Lietā *Eiropas Invalīdu rīcības plānā (AEH) pret Franciju*¹¹² (apspriesta 4.4. iedaļā) ECSR uzskatīja, ka ierobežotie līdzekļi valsts sociālajā budžetā bērnu un pusaudžu ar autismu izglītībai netieši nostāda nelabvēlīgā situācijā personas ar invaliditāti. Komiteja paskaidroja, ka ierobežotais valsts finansējums, kas piešķirts sociālajai aizsardzībai, varēja vienlīdz skart visus, uz kuriem attiecas šī aizsardzība. Tomēr ir lielāka iespēja, ka persona ar invaliditāti būs atkarīga no ambulatorās aprūpes, ko finansē no valsts budžeta, lai varētu dzīvot neatkarīgi un cieņpilni salīdzinājumā ar citām personām. Tādējādi budžeta ierobežojumi sociālās politikas jautājumos var radīt nelabvēlīgāku situāciju personām ar invaliditāti, rezultātā netieši radot atšķirīgu attieksmi invaliditātes dēļ. Attiecīgi ECSR konstatēja, ka valsts ierobežotais sociālais budžets ir netieša diskriminācija pret personām ar invaliditāti.

Piemērs. Lietā,¹¹³ ko izskatīja Apvienotās Karalistes Nodarbinātības apelācijas tiesa, sūdzības iesniedzēja, vilciena vadītāja un vientuļā māte ar trim bērniem, kuri jaunāki par pieciem gadiem, iesniedza lūgumu par elastīgu darbu. Viņas lūgums tika noraidīts, pamatojoties uz to, ka būtu netaisnīgi ļaut viņai strādāt tikai ģimenei draudzīgās maiņās, jo tādā gadījumā citiem vadītājiem tiktu liegta iespēja izvēlēties šīs maiņas. Tiesa piekrita, ka vajadzīgais maiņu modelis kopumā nostāda sievietes neizdevīgākā situācijā, jo sievietēm vairāk ir aprūpes pienākumi nekā vīriešiem un viņas nevar strādāt attiecīgajās stundās. Lieta tika atgriezta, lai atkārtoti izskatītu jautājumu par objektīvu pamatojumu.

112 *ECSR, European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju*, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gada 11. septembris.

113 Apvienotās Karalistes Nodarbinātības apelācijas tiesa, *XC Trains Ltd pret CD & Ors*, Nr. UKEAT/0331/15/LA, 2016. gada 28. jūlijs.

2.2.2. Ievērojami negatīvāka ietekme uz aizsargātu grupu

Otrā identificējamā prasība ir tāda, ka šķietami neitrālajam noteikumam, kritērijam vai praksei ir jābūt ar īpaši nelabvēlīgu ietekmi pret “aizsargātu grupu”. Tādējādi netieša diskriminācija atšķiras no tiešās diskriminācijas, jo tajā uzmanība jāpievērš nevis atšķirīgai attieksmei, bet atšķirīgai ietekmei.

Piemērs. Lietā *Odar pret Baxter Deutschland GmbH*¹¹⁴ EST izvērtēja sociālā plāna formulu, kuras dēļ darbinieki, kuri vecāki par 54 gadiem, saņem mazāku atlaišanas kompensāciju nekā gados jaunāki darbinieki. Dr. *Odar*, kuram bija smaga invaliditāte, saņēma kompensāciju saskaņā ar sociālo plānu, kas tika aprēķināta, pamatojoties uz agrāko pensijas saņemšanas datumu. Ja kompensācija būtu aprēķināta saskaņā ar standarta formulu, ņemot vērā darba stāžu, viņš būtu saņēmis divkārtšu summu. Tiesa konstatēja, ka tā nav tieša diskriminācija vecuma dēļ (šāda atšķirīga attieksme var būt pamatota saskaņā ar Direktīvas 2000/78/EK 6. panta 1. punktu), bet gan netieša diskriminācija invaliditātes dēļ. EST nosprieda, ka atšķirīgajā attieksmē nav ņemts vērā risks, ar ko laika gaitā saskaras personas ar smagu invaliditāti, jo īpaši saistībā ar jauna darba atrašanu, kā arī tas, ka šie riski mēdz saasināties, tuvojoties pensionēšanās vecumam. Izmaksājot darba ņēmējam ar smagu invaliditāti kompensāciju, kas ir mazāka par summu, kuru maksā darba ņēmējam bez invaliditātes, īpašā formula pārmērīgi negatīvi ietekmē darba ņēmēju ar smagu invaliditāti likumīgās intereses un tādējādi pārsniedz to, kas ir nepieciešams sociālās politikas mērķu sasniegšanai.

Pārbaudot statistikas datus, kas apliecina nesamērīgi negatīvu ietekmi uz aizsargātu grupu salīdzinājumā ar personām, kuras atrodas līdzīgā situācijā, EST un ECT meklē pierādījumus tam, ka ievērojamo daļu negatīvi ietekmēto personu veido “aizsargātā grupa”. Piemēram, lietā *Di Trizio pret Šveici*¹¹⁵ ECT atsaucās uz statistikas datiem, kas liecina, ka 97 % no personām, uz kurām attiecas piemērotā invaliditātes pabalstu aprēķināšanas metode, bija sievietes, kuras vēlējās samazināt savu darba laiku pēc bērna piedzimšanas. Tas tiks plašāk aplūkots [6. nodaļā](#), kur analizēti jautājumi par pierādījumiem. Pagaidām jānorāda uz EKT

¹¹⁴ EST, C-152/11, *Johann Odar pret Baxter Deutschland GmbH*, 2012. gada 6. decembris.

¹¹⁵ ECT, *Di Trizio pret Šveici*, Nr. 7186/09, 2016. gada 2. februāris.

lietoto frāžu kopumu ģenerālvokāta *Léger* secinājumos lietā *Nolte*, izsakoties par diskrimināciju dzimuma dēļ:

“[L]ai pasākumu uzskatītu par diskriminējošu, tam ir jāietekmē “daudz lielāku sieviešu nekā vīriešu skaitu” [*Rinner-Kühn*]¹¹⁶ vai “ievērojami mazāku vīriešu īpatsvaru salīdzinājumā ar sievietēm” [*Nimz*,¹¹⁷ *Kowalska*¹¹⁸], vai “ievērojami vairāk sieviešu nekā vīriešu” [*De Weerd*]¹¹⁹”.¹²⁰

Piemērs. Lietā,¹²¹ ko izskatīja Vācijas tiesas, sieviete pieteicās uz pilotu apmācību uzņēmumā *Lufthansa*. Lai gan viņa nokārtoja visus pārbaudījumus, viņa netika uzņemta, jo bija īsāka par 1,65 m, kas bija nepieciešamais augums pilotiem. Viņa sūdzējās par netiešu diskrimināciju, apgalvojot, ka, tā kā 44,3 % no visām sievietēm, bet tikai 2,8 % vīriešu ir īsāki par 1,65 m, konkrētā prasība radīja īpaši nelabvēlīgu situāciju sievietēm. Lieta tika izbeigta ar mierizlīgumu. *Lufthansa* piekrita izmaksāt kompensāciju par nevienlīdzīgo attieksmi.

2.2.3. Salīdzināmais elements

Tāpat kā tiesas diskriminācijas gadījumā tiesai joprojām būs jāatrod salīdzināmais elements, lai noteiktu, vai konkrētā noteikuma, kritērija vai prakses ietekme ir ievērojami negatīvāka nekā ietekme uz citām personām līdzīgā situācijā. Gan iespējamās tiesas, gan netiešās diskriminācijas gadījumā tiesas salīdzinās, piemēram, vīriešus ar sievietēm, homoseksuālus pārus ar heteroseksuāliem pāriem, personas ar invaliditāti ar personām bez invaliditātes.

Tomēr, lai konstatētu netiešu diskrimināciju, ir jāpierāda, ka pastāv divas grupas – viena, kurai apstrīdētais pasākums ir labvēlīgs, un otra, kurai tas ir nelabvēlīgs.

116 EST, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn pret FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 1989. gada 13. jūlijs.

117 EST, C-184/89, *Helga Nimz pret Freie und Hansestadt Hamburg*, 1991. gada 7. februāris.

118 EST, C-33/89, *Maria Kowalska pret Freie und Hansestadt Hamburg*, 1990. gada 27. jūnijs.

119 EST, C-343/92, *M. A. Roks, laulātā uzvārdā De Weerd, un citi pret Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen un citiem*, 1994. gada 24. februāris.

120 Ģenerālvokāta Leger 1995. gada 31. maija secinājumi, 57. un 58. punkts, EST, C-317/93, *Inge Nolte pret Landesversicherungsanstalt Hannover*, 1995. gada 14. decembris. Kā piemēru līdzīgai pieejai, kas pieņemta saskaņā ar ECTK, sk. lietu *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris (apspriesta 6.2. un 6.3. iedaļā).

121 Vācija, Federālā Darba tiesa, 8 AZR 638/14, 2016. gada 18. februāris.

Parasti nelabvēlīgā situācijā esošo grupu veido ne tikai personas ar aizsargātām īpašībām. Piemēram, nepilnas slodzes darba ņēmēji, kurus nelabvēlīgi ietekmē konkrēts noteikums, lielākoties ir sievietes, taču tas var ietekmēt arī vīriešus. Turpretī ne visas personas, kurām ir īpaša īpašība, var būt nelabvēlīgā situācijā. Piemēram, situācijā, kad izcilas valodas zināšanas ir nodarbinātības nosacījums, tas lielākoties nostādīs neizdevīgā situācijā ārvalstu pieteikuma iesniedzējus, bet starp ārvalstu kandidātiem var būt daži cilvēki, kas spēj izpildīt šo prasību. Gadījumos, kad formāli neitrāls kritērijs faktiski ietekmēja visu grupu, EST secināja, ka ir notikusi tieša diskriminācija.¹²²

Turpmāk aprakstītajā lietā EST bija iespēja precizēt dažādus aspektus, kas saistīti ar diskriminācijas jēdzienu, atšķirību starp tiešu un netiešu diskrimināciju un atbilstošu salīdzināmo elementu.

Piemērs. Lietā *“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia*¹²³ prasītāja vadīja veikalu pilsētas rajonā, kurā galvenokārt dzīvoja romu izcelsmes personas. Viņa sūdzējās, ka biežā elektroenerģijas skaitītāju izvietošana uz stabiem – prakse, kas netika īstenota citos rajonos, – nozīmēja to, ka viņa nevar kontrolēt savu elektroenerģijas patēriņu. Valsts tiesās prasītāja apgalvoja, ka viņa ir diskriminēta etniskās izcelsmes dēļ, lai gan viņa pati nebija romu izcelsmes.

EST uzskatīja, ka jēdziens “diskriminācija etniskās izcelsmes dēļ” attiecas uz jebkuru personu, kuru, lai gan tā nav attiecīgās rases vai etniskās izcelsmes pārstāve, diskriminējošs pasākums tomēr skar tāpat kā personas, kas ir šīs etniskās izcelsmes pārstāves. Attiecīgi bija jānosaka, ka pastāv saikne starp diskriminējošu pasākumu un rases vai etnisko izcelsmi. Attiecībā uz salīdzināmo elementu EST nosprieda, ka visi elektroenerģijas – ko piegādā viens un tas pats izplatītājs pilsētas teritorijā – galapatērētāji neatkarīgi no tā, kurā rajonā tie dzīvo, ir jāuzskata par salīdzināmā situācijā esošiem.

Otrais svarīgais jautājums ir par to, vai attiecīgā prakse ietilpst tiešas vai netiešas diskriminācijas kategorijā. Ja prakses iemesls bija rajona iedzīvotāju vairākuma etniskā izcelsme, tad iespējamā prakse bija tieša diskriminācija.

122 Sk. C-267/06, *Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [GC], 2008. gada 1. aprīlis, plašāk apspriesta 2.1.3. iedaļā, un EST, C-267/12, *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 2013. gada 12. decembris, plašāk apspriesta 2.1.2. un 4.1. iedaļā.

123 EST, C-83/14, *“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [GC], 2015. gada 16. jūlijs.

Ja valsts tiesas secinātu, ka šī prakse ir balstīta tikai uz objektīviem faktoriem, kas nav saistīti ar rasi vai etnisko izcelsmi (piemēram, lielo nelikumīgo darbību ar elektroenerģijas skaitītājiem dēļ), šāda prakse varētu būt netieša diskriminācija, ja pasākums nelabvēlīgi ietekmē tikai tos rajonus, kuros vairākums iedzīvotāju ir romi. Šādu pasākumu varētu objektīvi pamatot, ja nebūtu citu piemērotu un mazāk ierobežojošu līdzekļu izvirzīto mērķu sasniegšanai (elektroenerģijas pārvades drošības garantēšana un elektroenerģijas patēriņa pienācīga reģistrēšana). Ja šāda pasākuma nebūtu, šāda prakse nebūtu nesamērīga tikai tad, ja rajona iedzīvotājiem tiktu traucēts piekļūt elektroenerģijai apstākļos, kas nav aizsaroši vai stigmatizējoši un kas viņiem ļautu regulāri uzraudzīt savu elektroenerģijas patēriņu.

2.3. Multiplā un interseksionālā diskriminācija

Svarīgākie aspekti

- Ja diskriminācijai pievēršas no viena pamata perspektīvas, netiek pienācīgi ņemtas vērā dažādas nevienlīdzīgas attieksmes izpausmes.
- "Multiplā diskriminācija" ir diskriminācija, kas notiek vairāku pamatu dēļ, kuri darbojas atsevišķi.
- "Interseksionālā diskriminācija" raksturo situāciju, kad vienlaikus darbojas un mijiedarbojas vairāki pamati tādā veidā, ka tie ir neatdalāmi un rada īpašus diskriminācijas veidus.

Cilvēki ar atšķirīgu izcelsmi bieži saskaras ar multiplo diskrimināciju, jo ikvienam no viņiem ir noteikts vecums, dzimums, etniskā izcelsme, seksuālā orientācija, ticības sistēma vai reliģija; ikvienam ir noteikts veselības stāvoklis, vai ikviens var iegūt invaliditāti. Neviena grupa, ko raksturo konkrēts pamats, nav viendabīga. Katram cilvēkam ir unikālas iezīmes, kas ietekmē viņa attiecības ar citiem cilvēkiem, un daži var dominēt pār citiem.

Arvien biežāk tiek atzīts, ka, pievēršoties diskriminācijai no viena pamata perspektīvas, nav iespējams aptvert vai pienācīgi ņemt vērā dažādās nevienlīdzīgas attieksmes izpausmes, ar kurām cilvēki var saskarties savā ikdienas dzīvē.

Nav vienotas pastāvīgas terminoloģijas – jēdzieni “multiplā diskriminācija”, “kumulatīvā diskriminācija”, “saliktā diskriminācija”, “kombinētā diskriminācija” un “interseksionālā diskriminācija” bieži tiek lietoti kā savstarpēji aizstājami, lai gan šiem terminiem ir nedaudz atšķirīga ietekme.

Visbiežāk “multiplā diskriminācija” ir diskriminācija, kas notiek saistībā ar vairākiem pamatiem, kuri darbojas atsevišķi, savukārt “interseksionālā diskriminācija” attiecas uz situāciju, kad vairāki pamati darbojas un mijiedarbojas vienlaikus tādā veidā, ka tie ir neatdalāmi¹²⁴ un rada īpašus diskriminācijas veidus.

Saskaņā ar ECTK tiesībām gan ECTK 14. pants, gan Papildprotokols Nr. 12 aizliedz diskrimināciju daudzu pamatu dēļ, teorētiski pieļaujot prasību vairāk nekā viena pamata dēļ. Turklāt neizsmeļošais diskriminācijas pamatu saraksts ļauj ECT to paplašināt un ietvert tieši neminētus pamatus. Tomēr Tiesa neizmanto terminus “multiplā” vai “interseksionālā diskriminācija”.

Piemērs. Lietā *N.B. pret Slovēkiju*¹²⁵ par romu sievietes piespiedu sterilizāciju valsts slimnīcā prasītāja skaidri sūdzējās, ka viņa tikusi diskriminēta vairāk nekā viena pamata dēļ (rase/etniskā izcelsme un dzimums). ECT nav skaidri norādījusi uz diskrimināciju vai multiplo diskrimināciju. Tomēr tā norādīja, ka “sieviešu sterilizācija bez viņu iepriekšējas apzinātas piekrišanas ietekmē neaizsargātas personas no dažādām etniskajām grupām”.¹²⁶ ECT konstatēja ECTK 3. un 8. panta pārkāpumu.

Nesenākās lietās ECT, šķiet, klusuciešot atzīst interseksionālās diskriminācijas fenomenu, un dažādas trešās personas, kas iestājušās lietā, to atkārtoti aicina darīt. ECT nepārprotami ņem vērā vairāku pamatu pieeju, lai gan tā joprojām nelieto terminus “multiplā” vai “krusteniskā diskriminācija”.

Piemērs. Lietā *B.S. pret Spāniju*¹²⁷ Nigērijas izcelsmes seksuālo pakalpojumu sniedzēja, kura likumīgi dzīvoja Spānijā, apgalvoja, ka Spānijas policija viņu ir fiziski un mutiski aizskārusi, pamatojoties uz viņas rasi, dzimumu un

124 Eiropas Komisija (2007), “Tackling Multiple Discrimination. Practices, policies and laws”.

125 ECT, *N. B. pret Slovēkiju*, Nr. 29518/10, 2012. gada 12. jūnijs. Sk. arī ECT, *V.C. pret Slovēkiju*, Nr. 18968/07, 2011. gada 8. novembris.

126 ECT, *N. B. pret Slovēkiju*, Nr. 29518/10, 2012. gada 12. jūnijs, 121. punkts.

127 ECT, *B.S. pret Spāniju*, Nr. 47159/08, 2012. gada 24. jūlijs.

profesiju. Viņa apgalvoja, ka atšķirībā no citiem Eiropas izcelsmes seksuālo pakalpojumu sniedzējiem viņa tika atkārtoti pakļauta policijas pārbaudēm un ir cietusi no rasistiskiem un seksistiskiem apvainojumiem. Šajā lietā divas trešās personas, kas iesaistījās lietā, proti, centrs "AIRE" un Barselonas Universitātes Eiropas Sociālās pētniecības nodaļa lūdza ECT atzīt interseksionālo diskrimināciju, kam bija vajadzīga vairāku pamatu pieeja. Tiesa konstatēja 3. panta pārkāpumu, bet šoreiz arī atsevišķi pārbaudīja, vai ir bijis tā, ka nav izvērtēta arī iespējamā cēloņsakarība starp iespējamo rasistisko attieksmi un policijas vardarbīgajām darbībām. Attiecīgi ECT konstatēja 14. panta pārkāpumu, jo valsts tiesas nebija ņēmušas vērā pieteikuma iesniedzējas īpašo neaizsargātību, kas saistīta ar viņas kā afrikāņu sievietes, kura strādāja par prostitūtu, statusu. Tādējādi Tiesa izmantoja skaidru interseksionālu pieeju, tomēr nelietojot terminu "interseksionalitāte".

Piemērs. Lieta *S.A.S. pret Franciju*¹²⁸ attiecas uz aizliegumu publiskās vietās nēsāt sejas aizsegu. Šajā lietā trešās personas, kas iesaistījās lietā (*Amnesty International* un nevalstiska organizācija, 19. pants), arī norādīja uz interseksionālās diskriminācijas pret musulmaņu sievietēm risku, kas var izpausties it īpaši kā sieviešu apakšgrupu stereotipēšana. ECT atzina, ka aizliegumam bija īpaša negatīva ietekme uz musulmaņu sieviešu situāciju, kuras reliģisku iemeslu dēļ vēlējās publiskās vietās nēsāt visu seju nosedzošu aizsegu, bet uzskatīja, ka šim pasākumam ir objektīvs un saprātīgs pamatojums.

Piemērs. Lieta *Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli*¹²⁹ prasītāja cēla civilprasību pret slimnīcu par ārstu nolaidību ginekoloģiskās operācijas laikā. Administratīvā tiesa lēma par labu viņai un noteica kompensācijas piešķiršanu. Apelācijas tiesvedībā Augstākā administratīvā tiesa atstāja spēkā pirmās instances spriedumu, bet samazināja kaitējuma apmēru. Prasītāja sūdzējās, ka Augstākās administratīvās tiesas spriedums ir diskriminējošs viņas dzimuma un vecuma dēļ. Augstākā administratīvā tiesa bija pamatojusies uz faktu, ka prasītājai jau bija 50 gadi un ka operācijas brīdī viņai bija divi bērni. Tā uzskatīja, ka šajā vecumā seksualitāte nav tik svarīga kā jaunākā vecumā un ka tās nozīme samazinās līdz ar vecumu. Augstākā administratīvā tiesa arī norādīja, ka, ņemot vērā viņas bērnu vecumu, viņai "iespējams, ir jārūpējas tikai par savu vīru". ECT norādīja, ka jautājums ir saistīts nevis ar vecuma vai dzimuma apsvērumiem, bet gan ar pieņēmumu, ka 50 gadus vecai sievietei un divu bērnu mātei seksualitāte nav tik svarīga kā jaunākām sievietēm. Šis

128 ECT, *S.A.S. pret Franciju* [GC], Nr. 43835/11, 2014. gada 1. jūlijs (aprakstīta arī 5.8. iedaļā).

129 ECT, *Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli*, Nr. 17484/15, 2017. gada 25. jūlijs.

pieņēmums atspoguļoja tradicionālu uzskatu par sieviešu seksualitāti kā tādā, kas būtībā ir saistīta ar bērnu kopšanas nolūkiem, un tādējādi neņēma vērā tās fizisko un psiholoģisko nozīmi attiecībā uz sieviešu pašpiepildījumu. Šis pieņēmums ir ne tikai nosodošs – tas arī neņem vērā citus sieviešu seksualitātes aspektus prasītājas konkrētajā gadījumā. Citiem vārdiem sakot, Augstākā administratīvā tiesa bija izdarījusi vispārēju pieņēmumu, nemēģinot pārbaudīt tā derīgumu konkrētajā gadījumā. Augstākās administratīvās tiesas sprieduma formulējumu nevar uzskatīt par neveiksmīgu frāzējumu. Prasītājas vecums, ūķiet, bija noteicošie faktori galīgajā lēmumā, kas nozīmē atšķirīgu attieksmi šo pamatu dēļ. Tāpēc ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

ES tiesībās aktiem vienīgā atsauce uz multiplo diskrimināciju pašlaik¹³⁰ ir atrodama Rasu vienlīdzības direktīvas (2000/43/EK) un Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas (2000/78/EK) apsvērumos, kuros ir tikai norādīts, ka "sievietes bieži vien ir daudzējādas [multiplās] diskriminācijas upuri".

Līdzīgi kā ECTK 14. pantā, ES Hartas 21. pantā ir ietverts atvērts diskriminācijas pamatu uzskaitījums. Tomēr saskaņā ar **ES sekundārajām tiesībām** diskriminācijas pamatu paplašināšana nav iespējama, jo vienlīdzības direktīvās paredzētie pamati ir uzskaitīti izsmeļoši. EST ir atkārtoti uzsvērusi, ka tā nav tiesīga paplašināt šos pamatus,¹³¹ un līdz šim tā nav atsaukusies uz ES Hartas 20. vai 21. pantu, lai atspēkotu šo nostāju. Tas nozīmē, ka nebūtu iespējams radīt jaunus pamatus, lai atspoguļotu konkrētās diskriminācijas situācijas, ar kurām saskaras atsevišķas grupas, piemēram, melnādainas sievietes.

Vēl viena iespēja ir apvienot pamatus esošajā uzskaitījumā, neuzskatot to par jaunu apakšgrupu. Tomēr šai pieejai ir ierobežojumi, jo katras direktīvas darbības joma ir atšķirīga. Ir grūti noteikt, vai 20. un 21. panta atklātā darbības joma pieļautu plašāku interpretāciju, jo EST šādos gadījumos uz tiem vēl nav atsaukusies.

130 2017. gada aprīlī.

131 EST, C-13/05, *Sonia Chacón Navas pret Eurest Colectividades SA* [GC], 2006. gada 11. jūlijs, 56. punkts; C-303/06, *S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law* [GC], 2008. gada 17. jūlijs, 46. punkts; C-310/10 *Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești pret Ștefan Agafitei un citiem*, 2011. gada 7. jūlijs; C-406/15, *Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts.

Piemērs. Lietā *Parris pret Trinity College u. c.*,¹³² EST bija jāizskata multiplās diskriminācijas iespējamība, jo iesniedzējtiesa konkrēti uzdeva šo jautājumu. Dr. *Parris* lūdza, lai viņa nāves gadījumā pārdzīvojušā laulātā pensija, kas paredzēta pensiju shēmā, tiktu piešķirta viņa viendzimuma civilpartnerim. Viņam tika atteikts, pamatojoties uz to, ka viņš un viņa partneris nodibināja reģistrētas partnerattiecības tikai pēc tam, kad viņš bija sasniedzis 60 gadu vecumu, tādējādi neatbilstot pensiju shēmas prasībām. Tomēr civilā partnerība tika atzīta Apvienotajā Karalistē 2009. gadā, kad Dr. *Parris* bija vecāks par 60 gadiem; Īrijā tā tika atzīta tikai no 2011. gada. Tas nozīmēja, ka homoseksuāla persona, kura dzimusi pirms 1951. gada 1. janvāra, nevar pieprasīt pārdzīvojušā laulātā pabalstu savam civilpartnerim vai laulātajam saskaņā ar šo shēmu.

Tomēr EST lēma, ka, ja pasākums nevar radīt diskrimināciju kāda ar Direktīvu 2000/78/EK aizliegta pamata dēļ – ja šos pamatus aplūko atsevišķi –, tad to nevar uzskatīt par diskrimināciju šādu pamatu, šajā gadījumā seksuālās orientācijas un vecuma, kopējās ietekmes dēļ.

Tādējādi **saskaņā ar ES tiesībām**, lai gan diskriminācija patiešām var būt balstīta uz vairākiem aizsargātiem pamatiem, EST uzskatīja, ka nevar būt jauna diskriminācijas kategorija, kas sastāvētu no vairāku šo pamatu kombinācijas.

Starptautiskajās tiesībās CEDAW komiteja ir oficiāli atzinusi interseksionalitāti kā piemērotu jēdzienu, lai izprastu valstu, kas ir CEDAW puses, pienākuma novērst diskrimināciju darbības jomu. Komiteja norādīja: “Pusēm ir juridiski jāatzīst un jāaizliedz šādi interseksionāli diskriminācijas veidi un to kopējā negatīvā ietekme uz attiecīgajām sievietēm.”¹³³

132 EST, C-443/15, *David L. Parris pret Trinity College Dublin u. c.*, 2016. gada 24. novembris.

133 ANO, CEDAW (2010. gads), *Vispārējais ieteikums Nr. 28 par pušu pamatpienākumiem saskaņā ar 2. pantu*, CEDAW/C/GC/28, 2010. gada 16. decembris, 18. punkts.

2.4. Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt

2.4.1. Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām

Svarīgākais aspekts

- Personas aizskaršana ir īpaša tiesas diskriminācijas izpausme, kas ES tiesībās tiek aplūkota atsevišķi.

Lai nodrošinātu plašāku aizsardzību, ES diskriminācijas novēršanas tiesībās tika ieviests aizliegums aizskart personu un dot norādījumu to diskriminēt.

ES diskriminācijas novēršanas direktīvās personas aizskaršana ir īpašs diskriminācijas veids. Tā iepriekš tika aplūkota kā tiesas diskriminācijas īpaša izpausme. Tās atsevišķa nošķiršana direktīvās tiek pamatota ar vajadzību izcelt šo īpaši kaitīgo diskriminējošas attieksmes veidu, un tā neliecina par konceptuālām izmaiņām diskriminācijas traktēšanā.

Saskaņā ar diskriminācijas novēršanas direktīvām personas aizskaršanu uzskata par diskrimināciju, ja:

- ir vērojama ar aizsargātu pamatu saistīta nevēlama rīcība,
- kuras mērķis vai rezultāts ir cilvēka cieņas pārkāpums,
- un/vai iebiedējošas, naidīgas, degradējošas, pazemojošas vai agresīvas vides radīšana.¹³⁴

ES tiesībās ir pieņemta elastīga objektīva/ subjektīva pieeja. Pirmkārt, lai noteiktu, vai ir notikusi personas aizskaršana, izmanto cietušā uztveri par attieksmi. Otrkārt, pat ja cietušais faktiski neizjūt viņa aizskaršanas sekas, tomēr to var konstatēt, ja vien attiecīgā rīcība ir vērsta pret sūdzības iesniedzēju.

Kā Eiropas Komisija norādīja paskaidrojuma rakstā, kas pievienots Komisijas priekšlikumam par Nodarbinātības

¹³⁴ Sk.: Rasu vienlīdzības direktīva, 2. panta 3. punkts; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 2. panta 3. punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 2. panta c) punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 1. punkta c) apakšpunkts.

vienlīdzības direktīvu un Rasu vienlīdzības direktīvu, personas aizskaršana var izpausties dažādos veidos, “no mutiskiem vārdiem un žestiem līdz rakstītu vārdu, attēlu vai citu materiālu sagatavošanai, izstrādei un aprītei”, ja vien tā pēc būtības ir nopietna.¹³⁵

Lietā *S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law*¹³⁶ EST nosprieda, ka aizskaršanas aizliegums neaprobežojas tikai ar personu, kurai ir konkrētas īpašības, un tāpēc, piemēram, aizsargāta ir arī bērna ar invaliditāti māte. Jēdziena “aizskaršana” interpretācija ir atrodama Eiropas Savienības Civildienesta tiesas (CST)¹³⁷ – kas pirmajā instancē izskata strīdus, kuros iesaistīts Eiropas Savienības civildienests – judikatūrā. CST paskaidroja, ka, lai rīcību varētu uzskatīt par aizskaršanu, tā būtu jāuzskata par pārmērīgu un kritizējamu saprātīgam novērotājam ar normālu jutīgumu un tādā pašā situācijā.¹³⁸ Turklāt, atsaucoties uz Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā (2000/78/EK) sniegto “aizskaršanas” definīciju, Civildienesta tiesa uzsvēra, ka no nosacījuma “mērķis vai rezultāts ir cilvēka cieņas pārkāpums” izriet, ka personai, kura izturas aizsarkoši, nav obligāti jābūt nodomam diskreditēt cietušo vai apzināti pasliktināt viņa darba apstākļus. Pietiek ar to vien, ka šāda nosodāma rīcība, ja vien tā īstenota ar nolūku, objektīvi ir radījusi šādas sekas.¹³⁹ CST uzskatīja, ka pārziņa veikts ierēdņa snieguma novērtējums, pat ja tas ir kritisks, pats par sevi nevar tikt kvalificēts kā aizskaršana. Negatīvi komentāri, kas adresēti darbiniekam, tādējādi nekaitē viņa personībai, cieņai vai integritātei, ja tie ir formulēti izmērāmā veidā un nav balstīti uz apgalvojumiem, kas ir negodīgi un kam nav nekādas saistības ar objektīviem faktiem.¹⁴⁰ Tā arī nosprieda, ka ikgadējā atvaļinājuma atteikums, lai nodrošinātu dienesta pienācīgu darbību, pats par sevi nevar tikt uzskatīts par psiholoģiskas aizskaršanas izpausmi.¹⁴¹

135 Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, COM/99/0566 final – CNS 99/0253, 1999. gada 25. novembris, un priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, COM/99/0565 final – CNS 99/0225.

136 EST, C-303/06, *S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law* [GC], 2008. gada 17. jūlijs.

137 Ņemot vērā lietu skaita pieaugumu un pārmērīgo tiesvedības ilgumu lietās, kas tiek izskatītas Vispārējā tiesā, ES likumdevējs 2015. gadā nolēma pakāpeniski palielināt Vispārējās tiesas tiesnešu skaitu līdz 56 tiesnešiem un nodot tai Civildienesta tiesas, kas tika likvidēta 2016. gada 1. septembrī, jurisdikciju.

138 Eiropas Savienības Civildienesta tiesa (CST), F-42/10, *Carina Skareby pret Eiropas Komisiju*, 2012. gada 16. maijs, 65. punkts.

139 CST, F-52/05, *Q pret Eiropas Kopienų Komisiju*, 2008. gada 9. decembris, 135. punkts.

140 CST, F-12/13, *CQ pret Eiropas Parlamentu*, 2014. gada 17. septembris, 87. punkts.

141 Turpat, 110. punkts.

Dzimumu līdztiesības direktīvās seksuāla uzmākšanās ir noteikta kā īpašs diskriminācijas veids, kur nevēlamajai “vārdiskajai, nevārdiskajai vai fiziskajai” rīcībai ir “seksuāls” raksturs.¹⁴² FRA ES mēroga pētījums par vardarbību pret sievietēm dzimuma dēļ liecina, ka 75 % sieviešu kvalificētās profesijās vai augstākajā vadībā ir cietušas no seksuālas uzmākšanās¹⁴³ un ka viena no 10 sievietēm ir pieredzējusi vajāšanu vai seksuālu uzmākšanos, ko īsteno, izmantojot jaunās tehnoloģijas.¹⁴⁴

Saskaņā ar aizskaršanas definīciju salīdzināmajam elementam nav nepieciešams pierādīt aizskaršanu. Tas būtībā atspoguļo faktu, ka aizskaršana pati par sevi ir nepareiza tās izpausmes dēļ (vārdiska, nevārdiska vai fiziska vardarbība) un tās iespējamo sekū dēļ (cilvēka cieņas aizskārums).

Faktu jautājumus par to, vai rīcība ir uzskatāma par aizskaršanu, parasti nosaka valsts līmenī, pirms lietas nodod EST. Tādēļ turpmāk minētās lietas izriet no valstu jurisdikcijas.

Piemērs. Lietā,¹⁴⁵ kas tika izskatīta Francijas Kasācijas tiesā, darbinieks sūdzējās par to, ka viņa vadītājs viņu regulāri kritizēja, lietoja nepiemērotu valodu un pārcēla viņu uz mazāku biroju. Neraugoties uz iekšējo mediācijas procedūru, darbinieks uzsāka civilprocesu pret uzņēmumu par to, ka tas negarantēja tā darbinieku drošību darbā. Kasācijas tiesa paskaidroja, ka darba devējs ir atbildīgs par aizskaršanu darba vietā, ja viņš nav veicis atbilstošus pasākumus, lai novērstu jebkādu morālu aizskaršanu un to apturētu pēc tam, kad par to ir oficiāli paziņots. Tā kā šajā lietā darba devējs neveica pietiekamus preventīvus pasākumus, piemēram, nesniedzot atbilstošu informāciju un apmācību, Francijas tiesa secināja, ka darba devējs ir atbildīgs.

Piemērs. Lietā,¹⁴⁶ ko izskatīja Ungārijas Vienlīdzīgas attieksmes iestāde, tika iesniegta sūdzība par skolotājiem, kuri aizrādījuši romu skolēniem, ka par viņu slikto uzvedību skolā ir informēta “Ungāru gvarde” – nacionālistiska

142 Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 2. panta d) punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 1. punkta d) apakšpunkts.

143 FRA (2014), *Violence against women: an EU-wide survey. Main results report*, Luksemburga, Eiropas Savienības Publikāciju birojs (Publikāciju birojs), 96. lpp.

144 Turpat, 104. lpp.

145 Francija, Kasācijas tiesa, Sociālo lietu palāta, *M. Jean-François X... pret M. Serge Y... un citiem*, Nr. 14-19.702, 2016. gada 1. jūnijs.

146 Ungārija, Vienlīdzīgas attieksmes iestāde, Lēmums Nr. 654/2009, 2009. gada 20. decembris.

organizācija, kas pazīstama ar saviem ekstrēmas vardarbības aktiem pret romiem. Tika nospriests, ka skolotāji ir netieši atbalstījuši Gvardes rasistiskos uzskatus un radījuši baiļu un iebiedēšanas atmosfēru, kas uzskatāma par aizskaršanu.

Turklāt visās diskriminācijas novēršanas direktīvās ir noteikts, ka "norādījums diskriminēt" ir uzskatāms par "diskrimināciju".¹⁴⁷ Tomēr nevienā no direktīvām nav sniegta šā jēdziena definīcija. Lai šis jēdziens būtu noderīgs diskriminācijas apkarošanas praksē, tam nebūtu jāaprobežojas tikai ar obligātiem rīkojumiem, bet tas būtu jāpaplašina, iekļaujot situācijas, kurās tiek norādīts, ka ir vēlami, vai tiek izteikts pamudinājums īstenot mazāk labvēlīgu attieksmi pret personām kāda aizsargājama pamata dēļ. Šajā jomā ar tiesu prakses apjoma palielināšanos varētu būt vērojama attīstība. Diskriminācijas norādījuma piemērs būtu situācija, kad nekustamā īpašuma īpašnieks uzdod nekustamā īpašuma māklerim neizīrēt viņa dzīvokli homoseksuāliem pāriem.

Ne tikai uz diskrimināciju, bet arī uz aizskaršanu un norādījumiem diskriminēt var attiekties valstu krimināltiesības, jo īpaši tad, ja šīs darbības saistītas ar rasi vai etnisko izcelsmi.¹⁴⁸

2.4.2. Aizskaršana un norādījums diskriminēt ECTK un ESH kontekstā

Lai gan **ECTK** nav ietverti īpaši noteikumi, kas aizliedz aizskaršanu vai norādījumu diskriminēt, tajā ir ietvertas īpašas tiesības, kas attiecas uz šo jomu. Tomēr uz aizskaršanu var attiekties tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (ko aizsargā ECTK 8. pants) vai tiesības uz brīvību no necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodiem saskaņā ar 3. pantu. Atkarībā no konteksta norādījumu diskriminēt var izskatīt saskaņā ar citiem ECTK noteikumiem, piemēram, reliģijas brīvību saskaņā ar 9. pantu vai miermīlīgas pulcēšanās brīvību saskaņā ar 11. pantu. Ja šīm darbībām ir diskriminējošs motīvs, ECT izskata iespējamās attiecīgo Konvencijas noteikumu pārkāpumus vai nu atsevišķi, vai saistībā ar 14. pantu, kas aizliedz diskrimināciju.

147 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 2. panta 4. punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 4. panta 1. punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts; Rasu vienlīdzības direktīva, 2. panta 4. punkts.

148 Sk. 2.6. un 2.7. iedaļu.

Piemērs. Lietā *Bączkowski un citi pret Poliju*¹⁴⁹ Varšavas mērs publiski izteica homofobiskus paziņojumus, norādot, ka viņš neļaus rīkot gājienu, kura mērķis ir veicināt informētību par diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ. Kad lēmums tika nodots attiecīgajā administratīvajā iestādē, atļauja tika atteikta, pamatojoties uz citiem iemesliem, piemēram, vajadzību novērst sadursmes starp demonstrantiem. ECT konstatēja, ka mēra paziņojumi varēja ietekmēt attiecīgo iestāžu lēmumu un ka lēmums bija balstīts uz seksuālās orientācijas pamatu, tādējādi pārkāpjot ECTK 14. pantu saistībā ar 11. pantu (miermīlīgas pulcēšanās tiesības).

Piemērs. Lietā *Đorđević pret Horvātiju*¹⁵⁰ prasītāji – vīrietis ar garīgu un fizisku invaliditāti un viņa māte – sūdzējās par to, ka iestādes nav pasargājušas viņus no aizskaršanas un vardarbības, ko īsteno apkaimē dzīvojošie bērni. ECT norādīja, ka lielākā daļa iespējamo atbildētāju bija bērni līdz četrpadsmit gadu vecumam, kurus nevarēja saukt pie kriminālatbildības saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Tomēr iestādes bija informētas par nopietnu aizskaršanu, kas vērsta pret personu ar fizisku un garīgu invaliditāti, un tām bija pienākums veikt saprātīgus pasākumus, lai novērstu turpmākus apvainojumus. Atsevišķa reakcija uz konkrētiem incidentiem (piemēram, policijas darbinieku tūlītēja ierašanās, bērnu nopratināšana un policijas ziņojumi) nebija pietiekama situācijā, kad aizskaršanas un vardarbības incidenti norisinājās ilglaicīgi. Iestādēm vajadzēja veikt vispārīgus pasākumus, lai cīnītos pret šo problēmu. ECT secināja, ka attiecībā uz vīrieti ar invaliditāti ir pārkāpts 3. pants. Attiecībā uz mātes sūdzību ECT uzsvēra, ka viņas dēla invalīda, par kuru viņa rūpējas, pastāvīga aizskaršana, kā arī ar viņu personīgi saistīti incidenti ir negatīvi ietekmējuši viņas privāto un ģimenes dzīvi. Iestādes, pienācīgi nevērsoties pret vardarbības aktiem vai neieviešot atbilstošus pasākumus, lai novērstu viņas dēla turpmāku aizskaršanu, nebija aizsargājušas viņas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, pārkāpjot ECPAK 8. pantu.

Piemērs. Lietā *Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju*¹⁵¹ ECT izskatīja sūdzību par aizskaršanu saistībā ar tiesībām uz izglītību saskaņā ar Protokola Nr. 1 2. pantu. Prasītāji – bērni un vecāki no moldāvu kopienas Piedņestrā – sūdzējās par skolu piespiedu slēgšanu un to skolēnu aizskaršanu, kuri vēlējās iegūt izglītību viņu valsts valodā. Aizskaršanas incidenti ietvēra skolotāju aizturēšanu, latīņu rakstā iespiestu materiālu iznīcināšanu, kā arī

149 ECT, *Bączkowski un citi pret Poliju*, Nr. 1543/06, 2007. gada 3. maijs.

150 ECT, *Đorđević pret Horvātiju*, Nr. 41526/10, 2012. gada 24. jūlijs.

151 ECT, *Catan un citi pret Moldāvijas Republiku un Krieviju* [GC], 43370/04, 18454/06 un 8252/05, 2012. gada 19. oktobris.

atkārtotus vandālisma un iebiedēšanas gadījumus, tostarp vecāku darba zaudēšanu. ECT uzskatīja, ka šīs darbības ir iejaukšanās pieteikumu iesniegušo skolēnu tiesībās uz izglītību, bet arī konstatēja, ka minētie pasākumi ir uzskatāmi par iejaukšanos pieteikuma iesniedzēju vecāku tiesībās nodrošināt viņu bērnu izglītību un apmācību atbilstoši viņu filozofiskajai pārliecībai. Nešķiet, ka pasākumam būtu objektīvs mērķis. Šķiet, ka “Piedņestras Moldāvu Republikas” valodas politika, ko piemēroja šīm skolām, bija faktiski vērsta uz to, lai panāktu moldāvu kopienas valodas un kultūras rusifikāciju. Attiecīgi Krievija bija pārkāpusi Protokola Nr. 1 2. pantu.

Saskaņā ar ESH 26. panta 2. punktu ir noteiktas tiesības uz cilvēka cieņas aizsardzību pret aizskaršanu, radot naidīgu darba vidi, kas saistīta ar personas īpašām iezīmēm. Jābūt iespējai saukt pie atbildības darba devējus, ja aizskaršana notiek saistībā ar darbu vai telpās, par kurām viņi ir atbildīgi, pat tad, ja tajā kā atbildētājs vai cietušais ir iesaistīta trešā persona, kuru viņi nenodarbina, piemēram, neatkarīgi darbuzņēmēji, pašnodarbinātas personas, apmeklētāji, klienti utt.¹⁵²

2.5. Speciāli vai īpaši pasākumi

Svarīgākie aspekti

- Lai nodrošinātu, ka ikvienam ir vienlīdzīgas tiesības, valdībām, darba devējiem un pakalpojumu sniedzējiem var nākties veikt speciālus vai īpašus pasākumus, lai pielāgotu savus noteikumus un praksi personām, kurām ir atšķirīgas īpašības.
- Terminus “speciāli” vai “īpaši” pasākumi var izmantot, lai kompensētu agrākos trūkumus, ar kuriem saskārušās personas ar aizsargātām īpašībām. Ja tas ir samērīgi, tas var būt pamatojums atšķirīgai attieksmei.

Ar atturēšanos no diskriminējošas attieksmes dažkārt nepietiek, lai panāktu faktisku vienlīdzību. Tāpēc dažos gadījumos valdībām, darba devējiem un pakalpojumu sniedzējiem ir jānodrošina, ka tie veic pasākumus, lai pielāgotu savus noteikumus un praksi nolūkā ņemt vērā attiecīgās atšķirības, t. i., tiem ir jārikojas, lai pielāgotu pašreizējo politiku un pasākumus. ANO kontekstā tos dēvē par “speciāliem pasākumiem”, savukārt ES tiesībās ir minēti “īpaši pasākumi” vai “pozitīva darbība”. ECT runā par “pozitīviem pienākumiem”. Veicot speciālus pasākumus,

¹⁵² ECSR, 2014. gada secinājumi, Somija; 2003. gada secinājumi, Zviedrija.

valdības var nodrošināt “vienlīdzību pēc būtības”, tas ir, vienlīdzīgas piekļuves iespējas sabiedrībā pieejamajiem labumiem, nevis tikai “formālu vienlīdzību”. Ja valdības, darba devēji un pakalpojumu sniedzēji neapsver speciālu pasākumu veikšanas nepieciešamību, tie palielina risku, ka viņu piemērotie noteikumi un prakse var būt netieši diskriminējoši.

Piemērs. Lietā no Apvienotās Karalistes¹⁵³ divas sievietes – gaisa kuģa salona apkalpes locekles – cēla prasību pret savu darba devēju pēc tam, kad tas nebija piedāvājis režīmu, ko viņas uzskatīja par piemērotu, lai, atgriežoties darbā pēc grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma, viņas varētu turpināt bērna barošanu ar krūti. Viņām bija jāstrādā vairāk nekā astoņu stundu darba maiņas, kas nebija pieņemami medicīnisku apsvērumu dēļ (ilgstoši periodi bez krūšu iztukšošanas no piena palielina mastīta risku). Darba tiesa konstatēja, ka aviosabiedrība netieši diskriminēja prasītājas viņu dzimuma dēļ. Tā uzsvēra, ka aviosabiedrībai būtu bijis jāsamazina ar krūti barojošo māšu darba laiks, jāatrod viņām alternatīvi pienākumi vai jāatstādina viņas no darba pienākumu veikšanas, saglabājot pilnu algu. Atteikumu nevarēja objektīvi pamatot, jo nebija pārliecinošu pierādījumu tam, ka īpaša režīma izveide abām darbiniecēm radītu darba devējam pārmērīgas grūtības.

Iepriekš aprakstītais piemērs ilustrē situāciju, kurā nelabvēlīgā situācijā esoša persona apgalvoja, ka darba devējs nav pienācīgi apmierinājis viņas vajadzības. Atbildētājs nerīkojas un neparedz pozitīvus pasākumus. Turpretī, ja pienākums rīkoties ir izpildīts, termins “speciāli pasākumi” tiek lietots, lai ietvertu situāciju, kad tiek īstenota atšķirīga attieksme, kas ir labvēlīga attiecīgajām personām viņu aizsargāto pamatu dēļ. Tāpēc jēdzienu “speciāli pasākumi” var saprast no diviem dažādiem aspektiem. No attieksmes saņēmēja viedokļa labvēlīgāka attieksme tiek nodrošināta, pamatojoties uz aizsargātu īpašību, salīdzinājumā ar personu, kas atrodas līdzīgā situācijā. No cietušā viedokļa mazāk labvēlīga attieksme tiek īstenota, pamatojoties uz to, ka viņam nepiemīt aizsargāta īpašība. Tipiski piemēri ir amata vietu rezervēšana sievietēm darba vietās, kurās dominē vīrieši, vai etniskajām minoritātēm sabiedrisko pakalpojumu jomā, piemēram, sabiedriskās kārtības nodrošināšanas darbā, lai labāk atspoguļotu sabiedrības sastāvu. Vēl viens piemērs ir samazināta maksa par sabiedrisko transportu vecāka gadagājuma cilvēkiem, lai kompensētu viņu samazināto pelnītspēju.

153 Apvienotā Karaliste, Bristoles Nodarbinātības tiesa, *McFarlane un vēl viena prasītāja pret easyjet Airline Company*, ET/1401496/15 un ET/3401933/15, 2016. gada 29. septembris.

Tāpēc speciāli pasākumi ļauj virzīties tālāk par individuālu pieeju un ņemt vērā diskriminācijas kolektīvo aspektu.

Terminoloģija, ko izmanto, lai to aprakstītu, ir ļoti atšķirīga un ietver tādus jēdzienus kā "pozitīvi pasākumi", "pozitīva" jeb "apgriezta" diskriminācija, "preferenciāla attieksme", "speciāli pagaidu pasākumi" vai "apstiprinoša darbība".¹⁵⁴ Tas atspoguļo tās pieņemto kā tāda īstermiņa un ārkārtas līdzekļa funkciju, ko izmanto, lai vērstos pret aizspriedumiem pret personām, kuras parasti tiktu diskriminētas, dodot priekšroku nelabvēlīgā situācijā esošas grupas locekļiem.

Šajā kontekstā tiesas mēdz aplūkot atšķirīgu attieksmi nevis kā atsevišķu diskriminācijas veidu pašu par sevi, bet kā izņēmumu no diskriminācijas aizlieguma. Citiem vārdiem sakot, tiesas atzīst, ka ir notikusi atšķirīga attieksme, bet to var attaisnot, lai labotu iepriekš pastāvējušu neizdevīgu stāvokli, piemēram, konkrētu grupu nepietiekamu pārstāvību darba vietā.

Piemērs. Lieta,¹⁵⁵ ko izskatīja Vācijas tiesas, attiecas uz darba sludinājumu, kas sākās ar šādu uzsaukumu: "Sievietes, nāciet, kur ir spēks!" Kandidāts, kuru nepieņēma darbā, sūdzējās, ka viņš kā vīrietis ticis diskriminēts. Tomēr darba lietu tiesa sūdzību noraidīja. Tā pieņēma atbildētāja uzņēmuma izvirzītos argumentus. Tā konstatēja, ka atšķirīgā attieksme bija pamatota, jo uzņēmumam (automašīnu tirgotājam) nebija darba ņēmēju sievietu un pasākuma mērķis bija nodrošināt klientiem abu dzimumu darbiniekus.

154 Piemēram, *ICERD*, 1. panta 4. punkts un 2. panta 2. punkts; *CEDAW* 4. pants; *CRPD* 5. panta 4. punkts; ANO, Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja (*CESCR*) (2009) *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights*, 2009. gada 2. jūlijs, E/C.12/GC/20; ANO, Bērna tiesību komiteja (*CRC*) (2009. gads), *General comment No. 11: Indigenous children and their rights under the Convention [on the Rights of the Child]*, 2009. gada 12. februāris, CRC/C/GC/11; ANO, Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja (*CERD*) (2009), *General Recommendation No. 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ANO dok. CERD/C/GC/32, 2009. gada 24. septembris; ANO, CERD (2004), *General Recommendation 30, Discrimination against non-citizens*, CERD/C/64/Misc.11/rev.3; ANO, CERD (1994), *General Recommendation 14, Definition of Racial Discrimination*, ANO dok. A/48/18, 114. punkts; ANO, *CESCR* (1999), *General Comment 13: The Right to Education*, ANO dok. E/C.12/1999/10, 1999. gada 8. decembris; ANO, Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja (2004), *General Recommendation No. 25: Art. 4, para. 1, of the Convention (temporary special measures)*, ANO dok. A/59/38(SUPP), 2004. gada 18. marts; ANO, Cilvēktiesību komiteja (1989. gads), *General Comment No. 18: Non-Discrimination*, ANO dok. A/45/40 (I sējums) (SUPP), 1989. gada 10. novembris; ANO, CERD (2005), *General Recommendation 30 on Discrimination against Non-Citizens*, ANO dok. HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 2005. gada 4. maijs.

155 Vācija, Darba tiesa Ķelnē, *Az. 9 Ca 4843/15*, 2016. gada 10. februāris.

Saskaņā ar starptautiskajām tiesībām iespēju veikt pozitīvus pasākumus par labu nelabvēlīgā situācijā esošām grupām vēl vairāk pastiprina norādījumi, ko sniegušas vairākas uzraudzības struktūras, kuras ir atbildīgas par ANO cilvēktiesību līgumu interpretāciju. Proti, šādiem pasākumiem vajadzētu būt piemērotiem situācijai, kas ir jāizlabo, legītimiem un nepieciešamiem demokrātiskā sabiedrībā. Turklāt tajos būtu jāievēro taisnīguma un proporcionālītātes principi, tiem vajadzētu būt pagaidu¹⁵⁶ pasākumiem, un tos nedrīkst turpināt pēc tam, kad ir sasniegti mērķi, kuru sasniegšanai tie ir noteikti.

Saskaņā ar ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas viedokli, lai šādi pasākumi būtu pieļaujami, to vienīgajam mērķim vajadzētu būt esošās nevienlīdzības izskaušanai un turpmākas nelīdzsvarotības novēršanai.¹⁵⁷ Pusēm būtu jāizglīto sabiedrība un jāuzlabo sabiedrības izpratne par to, cik svarīgi ir speciālie pasākumi, lai risinātu rasu diskriminācijas upuru situāciju, jo īpaši attiecībā uz diskrimināciju vēsturisku faktoru dēļ.¹⁵⁸ Tāpēc Komiteja norādīja, ka, lai pārvarētu strukturālo diskrimināciju, kas skar afrikāņu izcelsmes cilvēkus, ir steidzami jāpieņem speciāli pasākumi.

ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja (CERD) uzsvēra, ka vienlīdzīga attieksme pret personām vai grupām, kuru situācija objektīvi atšķiras, faktiski būs diskriminācija. Turklāt tā norādīja, ka ir svarīgi, lai šādu pasākumu pamatā būtu reālistisks novērtējums par individu un kopienu pašreizējo situāciju, tostarp precīzi un sadalīti dati, un iepriekšēja apspriešanās ar skartajām kopienām.¹⁵⁹

ANO Cilvēktiesību komiteja norādīja, ka saskaņā ar vienlīdzības principu pusēm dažkārt ir jāveic pasākumi, lai mazinātu vai likvidētu apstākļus, kas izraisa vai turpina diskrimināciju. Gadījumā, ja "vispārējie apstākļi konkrētai iedzīvotāju daļai liedz vai traucē viņiem izmantot cilvēktiesības, valstij būtu jāisteno īpaša rīcība, lai labotu šos apstākļus. Šāda rīcība var būt saistīta ar to, ka attiecīgajai iedzīvotāju daļai uz laiku piešķir konkrētu preferenciālu režīmu konkrētos jautājumos salīdzinājumā ar pārējiem iedzīvotājiem. Tomēr tik ilgi, kamēr šāda rīcība

156 ANO, CERD (2009. gads), *General Recommendation 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ANO dok. CERD/C/GC/32, 2009. gada 24. septembris, 16. punkts.

157 Turpat, 21.–26. punkts.

158 ANO, CERD (2011), *General recommendation No. 34: Racial discrimination against people of African descent*, 2011. gada 3. oktobris, CERD/C/GC/34.

159 CERD (2009. gads), *General Recommendation 32: The Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ANO dok. CERD/C/GC/32, 2009. gada 24. septembris, 21.–26. punkts.

ir vajadzīga, lai faktiski labotu diskrimināciju, tas ir likumīgas diferenciācijas gadījums saskaņā ar paktu.”¹⁶⁰

ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja puda viedokli, ka šādi “pagaidu speciālie pasākumi” var ietvert “preferenciālu attieksmi, mērķtiecīgu personāla atlasī, pieņemšanu darbā un paaugstināšanu amatā, skaitliskus mērķus, kas saistīti ar termiņiem, un kvotu sistēmas”.¹⁶¹ Saskaņā ar EST judikatūru, kas apspriesta turpmāk, šādu pasākumu samērīgums tiks stingri novērtēts.

Saskaņā ar ES tiesībām ES nediskriminācijas direktīvās ir skaidri paredzēta pozitīvas rīcības iespēja, norādot: “[L]ai nodrošinātu pilnīgu vienlīdzību praksē, vienlīdzīgas attieksmes princips nekavē nevienu dalībvalsti paredzēt vai saglabāt īpašus pasākumus, lai novērstu trūkumus vai kompensētu trūkumus, kas saistīti ar [aizsargātu pamatu]”.¹⁶² Arī ES Pamattiesību hartā ir apstiprināts, ka ir nepieciešama īpaša aizsardzība konkrētām grupām, proti, vīriešiem un sievietēm (23. pants), bērniem (24. pants), vecāka gadagājuma cilvēkiem (25. pants) un personām ar invaliditāti (26. pants).

Saskaņā ar ES tiesībām īpaši pasākumi ir pamatojums atšķirīgai attieksmei arī diskriminācijas novēršanas direktīvās un EST judikatūrā, kā arī izņēmumā attiecībā uz “patiesu profesionālo prasību”, kā izklāstīts turpmāk [3.3.1. iedaļā](#).

Galvenās EST lietas par speciāliem pasākumiem ir saistītas ar dzimumu līdztiesību, proti, *Kalanke* lieta,¹⁶³ *Marschall* lieta¹⁶⁴ un *Abrahamsson* lieta.¹⁶⁵ Šīs lietas visas kopā noteica ierobežojumus attiecībā uz to, cik lielā mērā var veikt speciālus pasākumus, lai kompensētu iepriekšējos nelabvēlīgos apstākļus, ar kuriem šajās konkrētajās lietās saskārās darbinieces gadu gaitā.

160 ANO, Cilvēktiesību komiteja (1989. gads), *CCPR General Comment 18: Non-discrimination*, ANO dok. HRI/GEN/1/Rev.1, 1989. gada 10. novembris.

161 ANO, Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja (*CEDAW*) (2004. gads), *General Recommendation No. 25: Art. 4, para. 1, of the Convention (temporary special measures)*, ANO dok. A/59/38 (SUPP), 2004. gada 18. marts, 22. punkts.

162 Rasu vienlīdzības direktīva, 5. pants; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 7. pants; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 6. pants, un ar nedaudz atšķirīgu formulējumu: Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 3. pants.

163 EST, C-450/93, *Eckhard Kalanke pret Freie Hansestadt Bremen*, 1995. gada 17. oktobris.

164 EST, C-409/95, *Hellmut Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen*, 1997. gada 11. novembris.

165 EST, C-407/98, *Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist*, 2000. gada 6. jūlijs.

Piemērs. Lietā *Kalanke pret Freie Hansestadt Bremen* Tiesa izmantoja stingru pieeju, lai piešķirtu preferenciālu režīmu nolūkā koriģēt sieviešu nepietiekamo pārstāvību konkrētos amatos. Šī lieta attiecas uz reģionālā līmenī pieņemtiem tiesību aktiem, kas automātiski piešķir prioritāti kandidātēm sievietēm, kuras piesakās uz amatiem vai paaugstinājumiem amatā. Ja kandidāti vīrieši un kandidātes sievietes ir vienādi kvalificēti un ja tiek uzskatīts, ka attiecīgajā nozarē sievietes ir nepietiekami pārstāvētas, priekšroka jādod kandidātēm sievietēm. Nepietiekama pārstāvība tika uzskatīta par pastāvošu, ja darbinieces neveidoja vismaz pusi no darbiniekiem attiecīgajā amatā. Šajā lietā kandidāts vīrietis, *Kalanke*, kurš netika pieņemts darbā, valsts tiesās sūdzējās, ka viņš ticis diskriminēts dzimuma dēļ. Valsts tiesas nodeva lietu EST, jautājot, vai šis noteikums ir saderīgs ar 1976. gada Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas 2. panta 4. punktu (priekštecis Dzimumu līdztiesības direktīvas 3. pantam par "pozitīvu rīcību"), kurā noteikts, ka: "Šī direktīva neskar noteikumus, kuru mērķis ir veicināt vienlīdzīgas iespējas vīriešiem un sievietēm, jo īpaši novēršot pastāvošo nevienlīdzību, kas ietekmē sieviešu iespējas".¹⁶⁶

EST norādīja, ka 2. panta 4. punkts ir izstrādāts tā, lai atļautu pasākumus, kas, "lai gan šķiet diskriminējoši, faktiski ir paredzēti, lai novērstu vai samazinātu faktiskos nevienlīdzības gadījumus, kas var pastāvēt sociālajā dzīvē".¹⁶⁷ Tika atzīts, ka noteikumam ir likumīgs mērķis novērst nevienlīdzības darba vietā. Attiecīgi pieņemami būtu pasākumi, kas sniedz sievietēm īpašas priekšrocības darba vietā, tostarp paaugstināšanu amatā, ja vien tie tiek ieviesti, lai uzlabotu sieviešu spēju konkurēt darba tirgū bez šādas diskriminācijas. Tomēr tika arī precizēts, ka jebkurš izņēmums no tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi ir jāinterpretē šauri. Tika konstatēts, ka, ja attiecīgais noteikums garantē "sieviešu absolūtu un beznosacījumu prioritāti iecelšanai amatā vai paaugstināšanai amatā", tas faktiski būtu nesamērīgi, lai sasniegtu mērķi novērst nevienlīdzību attiecībā uz tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi. Attiecīgi šajā gadījumā preferenciālais režīms nevarēja būt pamatots.

Tomēr vēlākas lietas liecina, ka īpaši pasākumi var būt pieņemami, ja noteikums neparedz automātiskas un beznosacījuma prioritātes piešķiršanu.

¹⁶⁶ Vienlīdzīgas attieksmes direktīva 76/207/EEK, OV L 39, 14.2.1976., 40. lpp.

¹⁶⁷ Šis formulējums lielā mērā ir pārņemts diskriminācijas direktīvu preambulās: Dzimumu līdztiesības direktīvas (pārstrādāta versija) 21. punktā; Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 26. punktā; Rasu vienlīdzības direktīvas 17. punktā.

Piemērs. Lieta *Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen*¹⁶⁸ attiecas uz tiesību aktiem, kas pēc būtības ir līdzīgi *Kalanke* lietai. Tomēr attiecīgajā noteikumā bija noteikts, ka sievietēm ar līdzvērtīgu kvalifikāciju būtu jāpiešķir prioritāte, “izņemot, ja vien kādi apsvērumi attiecībā uz konkrētā kandidāta vīrieša personību neliek izšķirties viņam par labu”. *Marschall*, kura kandidatūra amatam tika noraidīta par labu kandidātei sievietei, apstrīdēja šā noteikuma likumību valsts tiesās, kuras nodeva lietu EST, vēlreiz jautājot, vai šis noteikums ir saderīgs ar Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu. EST konstatēja, ka šāds noteikums nav nesamērīgs ar likumīgo mērķi novērst nevienlīdzību, ja “katrā individuālajā gadījumā tiem kandidātiem vīriešiem, kuru kvalifikācija ir tāda pati kā kandidātēm sievietēm, garantē, ka tiks veikts objektīvs kandidatūru novērtējums, ņemot vērā visus kritērijus attiecībā uz kandidātu personību, un kandidātēm sievietēm piešķirtās priekšrocības netiks ievērotas, ja viens vai vairāki no šiem kritērijiem liks izšķirties par labu kandidātam vīrietim”. Tādējādi noteikumā ietvertā rīcības brīvība liedza prioritāti uzskatīt par absolūtu un tādējādi bija samērīga, lai sasniegtu mērķi novērst nevienlīdzību darba vietā.

Piemērs. Lieta *Abrahamsson and Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist*¹⁶⁹ attiecas uz Zviedrijas tiesību aktu spēkā esību, kas ir kaut kur pa vidu starp normas beznosacījuma prioritāti *Kalanke* lietā un *Marschall* lietā radīto rīcības brīvību. Attiecīgā norma paredzēja, ka prioritāte būtu jāpiešķir nepietiekami pārstāvēta dzimuma kandidātam, kuram ir pietiekama kvalifikācija, lai pildītu amata pienākumus, ja vien “atšķirība starp kandidātu kvalifikācijām nav tik liela, ka šādi pieteikumi radītu objektivitātes prasības pārkāpumu, ieceļot amatā”. EST konstatēja, ka konkrētie tiesību akti faktiski automātiski piešķir prioritāti nepietiekami pārstāvēto dzimumu kandidātiem. Tas, ka tiesību norma to nepieļāva tikai tad, ja pastāvēja būtiskas atšķirības kvalifikācijā, nebija pietiekami, lai novērstu to, ka tiesību normai ir nesamērīga iedarbība.

Piemērs. Lietā *Leone un Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice and Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*¹⁷⁰ sūdzības iesniedzējam tika liegtas tiesības uz priekšlaicīgu pensionēšanos. Attiecīgie valsts noteikumi paredzēja šādas tiesības ierēdņiem, kuriem ir trīs bērni un kuri ir ņēmuši karjeras pārtraukumus, lai rūpētos par katru no

168 EST, C-409/95, *Hellmut Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen*, 1997. gada 11. novembris.

169 EST, C-407/98, *Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist*, 2000. gada 6. jūlijs.

170 EST, C-173/13, *Maurice Leone un Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice and Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 2014. gada 17. jūlijs.

bērniem. Sūdzības iesniedzējs bija trīs bērnu tēvs, bet viņš nekad nav ņēmis karjeras pārtraukumus. Viņš sūdzējās par netiešu diskrimināciju dzimuma dēļ, jo bioloģiskās mātes tika automātiski kvalificētas. EST konstatēja, ka tāds pasākums kā priekšlaicīga pensionēšanās ir tikai atbalsts darba dzīves agrīnai izbeigšanai, bet tas nekompensē trūkumus, ar kuriem darba dzīves laikā var saskarties ierēdnes sievietes. Tāpēc pasākums nevar palīdzēt praksē nodrošināt vīriešu un sieviešu pilnīgu līdztiesību darba dzīvē. Noslēgumā EST uzskatīja, ka apstrīdētie noteikumi rada netiešu diskrimināciju, ja vien to nevar pamatot ar objektīviem faktoriem, kas nav saistīti ar jebkādu diskrimināciju dzimuma dēļ, un ja vien tā nav piemērota un nepieciešama šā mērķa sasniegšanai.

Šīs lietas apliecina, ka EST kopumā ir bijusi piesardzīga savā pieejā, atļaujot īpašus pasākumus, lai neievērotu taisnīguma principu. Tikai atsevišķos gadījumos, kad īpašie pasākumi nav beznosacījuma un absolūti, EST atļaus valsts normām piemērot 2. panta 4. punktā paredzēto atkāpi.

Saskaroties ar jautājumu par īpašiem pasākumiem saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām, praktiskajiem speciālistiem īpaša uzmanība jāpievērš "rīcībai", kas īstenota, lai atbalstītu konkrētu personu grupu. Kā liecina iepriekš minētā EST judikatūra, ir skaidrs, ka īpaši pasākumi ir galējais līdzeklis. Praktiskajiem speciālistiem un tiesu amatpersonām, izskatot lietu, kas saistīta ar īpašiem pasākumiem, ir jāpārlicinās, ka visi kandidāti, kurus apsver attiecīgais darba devējs, tostarp kandidāti, uz kuriem neattiecas īpašo pasākumu noteikums, ir novērtēti objektīvi un taisnīgi attiecīgajam amatam. Īpašus pasākumus var izmantot tikai tad, ja objektīvā novērtējumā ir konstatēts, ka vairāki kandidāti, tostarp personas no mērķgrupas, ir vienlīdz spējīgi pildīt savu uzdevumu. Tikai šādos apstākļos mērķgrupas locekli, kas atlasīts iepriekšējās vēsturiskās diskriminācijas dēļ darba vietā, var atlasīt pirms personas, kas neietilpst mērķgrupā.

Turklāt viena pozitīva darbība ir skaidri nošķirta no citām. Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 5. pantā ir ietverts konkrēts formulējums vispārīgajam noteikumam par īpašiem pasākumiem attiecībā uz personām ar invaliditāti, kas pieprasa darba devējiem "saprātīgi izveidot darba vietu", lai sniegtu iespēju nodrošināt personām ar fizisku vai garīgu invaliditāti vienlīdzīgas nodarbinātības iespējas. Šie pasākumi tiek definēti šādi: "ja tas vajadzīgs konkrētā gadījumā, veic atbilstīgus pasākumus, lai invalīds varētu dabūt darbu, strādāt vai tikt paaugstināts amatā, vai iegūt profesionālo izglītību, ja vien šādi pasākumi neuzliek neproporcionālu slogu darba devējam". Atbilstīgi pasākumi varētu būt lifta vai rampas uzstādīšana,

vai invalīdiem paredzētas tualetes ierīkošana darbavietā, lai nodrošinātu piekļuves iespējas cilvēkiem ratiņkrēslos.¹⁷¹

Tāpēc daži līdztiesības veicināšanas pasākumi būtu jānošķir no “apstiprinošas rīcības”, jo tie nediskriminē nevienu citu personu (piemēram, atļaujot barošanu ar krūti darba vietā), un tādēļ nav iemesla tos izmantot izsliecīgi vai kā galējo līdzekli.

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku*¹⁷² EST uzsvēra, ka pienākums vajadzības gadījumā pieņemt efektīvus un praktiskus pasākumus, jo īpaši gadījumos, kas noteikti Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 5. pantā, attiecas uz visiem darba devējiem. Saskaņā ar Itālijas tiesību aktiem ne visām darba devēju kategorijām bija jāveic atbilstīgi pasākumi, tāpēc EST nosprieda, ka Itālija nav izpildījusi savu pienākumu nodrošināt pareizu un pilnīgu direktīvas 5. panta īstenošanu.

Saskaņā ar ECTK pozitīvi pienākumi var attiekties uz valsti. Attiecīgā ECT judikatūra par pozitīvām darbībām galvenokārt ir veltīta jautājumam par to, vai konkrētās situācijās valstij ir pienākums, nevis tikai atļauts, veikt pozitīvas darbības.

Piemērs. Lietā *Çam pret Turciju*¹⁷³ attiecībā uz mūzikas skolas akadēmijas atteikumu uzņemt studenti redzes traucējumu dēļ ECT konstatēja, ka valsts nav veikusi pozitīvus pasākumus, lai nodrošinātu, ka studenti ar invaliditāti varētu iegūt izglītību nediskriminējošā veidā. ECT norādīja, ka diskriminācija invaliditātes dēļ attiecas arī uz atteikumu nodrošināt saprātīgus pielāgotus apstākļus (piemēram, mācību metožu pielāgošana, lai padarītu tās pieejamas neredzīgiem studentiem).¹⁷⁴

Piemērs. Lietā *Horváth un Kiss pret Ungāriju*,¹⁷⁵ kas attiecās uz romu bērnu ievietošanu speciālajās skolās, ECT uzsvēra, ka valstij bija pozitīvi pienākumi mainīt rasu segregācijas vēsturi speciālajās skolās.¹⁷⁶ ECT arī norādīja, ka

171 Plašāku informāciju par saprātīgu darba vietas izveidošanu skatīt 5.4. iedaļā.

172 EST, C-312/11, *Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku*, 2013. gada 4. jūlijs.

173 ECT, *Çam pret Turciju*, Nr. 51500/08, 2016. gada 23. februāris, apspriesta 4.3. iedaļā.

174 Turpat, 67. punkts.

175 ECT, *Horváth un Kiss pret Ungāriju*, Nr. 11146/11, 2013. gada 29. janvāris, sk. 4.3. iedaļu. Sk. arī ECT, *Oršuš un citi pret Horvātiju* [GC] Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts.

176 ECT, *Horváth un Kiss pret Ungāriju*, Nr. 11146/11, 2013. gada 29. janvāris, 127. punkts.

valstij bija īpaši pozitīvi pienākumi, lai izvairītos no iepriekšējās diskriminācijas turpināšanās vai diskriminējošas prakses, kas slēpta šķietami neitrālos testos.¹⁷⁷

Piemērs. Lietā *Kurić un citi pret Slovēniju*¹⁷⁸ prasītāji bija to valstu pilsoņi, kuras agrāk bija Dienvidslāvijas Sociālistiskās Federatīvās Republikas sastāvā. Saskaņā ar vienu no likumiem, kas pieņemti pēc Slovēnijas neatkarības pasludināšanas, prasītājiem tika atvēlēti seši mēneši, lai pieteiktos Slovēnijas pilsonībai. Tā kā viņi to neizdarīja, pēc sešu mēnešu termiņa beigām viņu vārdi tika dzēsti no civilstāvokļa reģistra, kā rezultātā viņi bija bezvalstnieki, un tas nozīmēja, ka viņi nelikumīgi uzturējās Slovēnijā. ECT konstatēja, ka ilgstošais atteikums atrisināt viņu uzturēšanās statusu ir iejaukšanās viņu tiesībās uz privāto un/vai ģimenes dzīvi un ka viņi ir diskriminēti, jo atradās nelabvēlīgā situācijā salīdzinājumā ar citiem ārvalstniekiem Slovēnijā. To darot, Tiesa uzsvēra, ka "14. pants neaizliedz līgumslēdzējām pusēm piemērot atšķirīgu attieksmi pret grupām, lai novērstu "faktisko nevienlīdzību" starp tām. Patiešām, noteiktos apstākļos nespēja novērst nevienlīdzību, īstenojot atšķirīgu attieksmi, bez objektīva un saprātīga pamatojuma var izraisīt minētā panta pārkāpumu."¹⁷⁹

Saskaņā ar ESH E pants aizliedz jebkāda veida diskrimināciju, tostarp netiešu diskrimināciju. *ECSR* ir norādījusi: "Šādu netiešu diskrimināciju var radīt tas, ka netiek pienācīgi un pozitīvi ņemtas vērā visas attiecīgās atšķirības, vai netiek veikti atbilstīgi pasākumi, lai nodrošinātu, ka tiesības un kolektīvās priekšrocības, kas ir pieejamas visiem, patiešām ir pieejamas visiem."¹⁸⁰ Liels skaits ESH noteikumu ietver pienākumu tās pusēm veikt pozitīvus pasākumus. Piemēram, ESH 23. pantā ir paredzētas vecu cilvēku tiesības uz sociālo aizsardzību. Saskaņā ar šo noteikumu valstīm būtu jāpieņem visi atbilstīgie pasākumi, kas jo īpaši paredzēti, lai:

- (i) dotu veciem cilvēkiem iespēju, cik ilgi vien iespējams, palikt pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem;

¹⁷⁷ Turpat, 116. punkts.

¹⁷⁸ ECT, *Kurić un citi pret Slovēniju* [GC], Nr. 26828/06, 2012. gada 26. jūnijs.

¹⁷⁹ Turpat, 388. punkts.

¹⁸⁰ *ECSR, Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobris, 237. punkts; *ECSR, International Association Autism-Europe pret Franciju*, sūdzība Nr. 13/2002, 2003. gada 4. novembris, 52. punkts.

- (ii) dotu tiesības veciem cilvēkiem brīvi izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvot neatkarīgu dzīvi savas ģimenes lokā, cik vien ilgi viņi to vēlas un spēj;
- (iii) nodrošinātu veciem cilvēkiem dzīvi institūcijās ar atbilstošu apgādi, tajā pašā laikā respektējot viņu privātumu, un dalību lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz dzīves apstākļiem institūcijā.

Jēdziens "pilntiesīgi locekļi" nozīmē, ka vecus cilvēkus nedrīkst izslēgt viņu vecuma dēļ. *ECSR* ir interpretējusi šo pantu kā tādu, kas pieprasa ieviest tiesību aktus, kuri aizsargā vecus cilvēkus pret diskrimināciju. ESH 15. panta 2. punktā noteikts, ka dalībvalstīm jāveicina vienlīdzīga un efektīva piekļuve nodarbinātībai atvērtā darba tirgū personām ar invaliditāti.¹⁸¹ Šajā nolūkā tiesību aktos ir jāaizliedz diskriminācija invaliditātes dēļ,¹⁸² lai radītu patiesu iespēju vienlīdzību atvērtā darba tirgū,¹⁸³ jāaizliedz atlaišana invaliditātes dēļ un jāparedz efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi tiem, kuri ir atzīti par nelikumīgi diskriminētiem.¹⁸⁴ Turklāt attiecībā uz darba apstākļiem darba devējam ir jābūt pienākamam veikt pasākumus saskaņā ar prasību par saprātīgu darba vietas izveidošanu, lai nodrošinātu efektīvu piekļuvi nodarbinātībai un nodarbinātu personas ar invaliditāti, jo īpaši personas, kuras, strādājot darba vietā, ir kļuvušas par invalīdiem nelaimes gadījuma darbā vai arodslimības dēļ.¹⁸⁵

Piemērs. Lieta *The Central Association of Carers in Finland pret Somiju*¹⁸⁶ attiecas uz vecāka gadagājuma cilvēku ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu reorganizāciju Somijā. Iepriekšējās institucionālās aprūpes iestādes aizstāja ar dienesta mājokļiem. Galvenā atšķirība starp abiem aprūpes pakalpojumu veidiem bija cenu noteikšanas sistēma. Maksa par ilgtermiņa institucionālo aprūpi tika noteikta ar likumu, padarot šo pakalpojumu pieejamu personām ar zemiem ienākumiem. Turpretī nebija noteikumu, kas regulētu maksu par dienesta mājokļiem vai dienesta mājokļiem ar 24 stundu palīdzību, un jo īpaši nebija noteikti maksas maksimālie ierobežojumi. Tādējādi personām, kurām šādi pakalpojumi ir vajadzīgi, tika piemērota daudz augstāka maksa nekā personām institucionālā aprūpē. Sūdzības iesniedzēja apvienība apgalvoja,

181 *ECSR*, secinājumi XX-1 (2012. gads), Čehijas Republika.

182 *ECSR*, secinājumi, 2003. gads, Slovēnija.

183 *ECSR*, secinājumi, 2012. gads, Krievijas Federācija.

184 *ECSR*, secinājumi XIX-1 (2008. gads), Čehijas Republika.

185 *ECSR*, secinājumi, 2007. gads, [Paziņojums par 15. panta 2. punkta interpretāciju](#).

186 *ECSR*, *The Central Association of Carers in Finland pret Somiju*, sūdzība Nr. 71/2011, 2012. gada 4. decembris.

ka regulējuma trūkums un cenu sistēma radīja neskaidrības un liedza vecāka gadagājuma cilvēkiem piekļūt pakalpojumiem, kas bija nepieciešami viņu stāvokļa dēļ. Komiteja nosprieda, ka ir pārkāpts ESH 23. pants. *ECSR* savā secinājumā par noteicošiem uzskatīja šādus argumentus:

- (i) nepietiekams maksu regulējums un tas, ka pieprasījums pēc šiem pakalpojumiem pārsniedza piedāvājumu, radīja juridisko nenoteiktību vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem nepieciešama aprūpe, atšķirīgas un sarežģītas tarifu maksu dēļ. Tā uzsvēra, ka, “[l]ai gan pašvaldības var pielāgot maksas, nav efektīvu aizsardzības pasākumu, lai nodrošinātu, ka efektīva piekļuve pakalpojumiem tiek garantēta ikvienam vecāka gadagājuma cilvēkam, kuram ir vajadzīgi viņa stāvoklim atbilstoši pakalpojumi”;
- (ii) šī situācija radīja šķērslī ESH 23. panta b) punktā garantētajām tiesībām uz “nodrošinājumu ar informāciju par pakalpojumiem un iespējām, kas pieejamas veciem cilvēkiem, un viņu iespējām tās izmantot”.

2.6. Naida noziegumi

Svarīgākais aspekts

- Aizspriedumu motivēti noziegumi, ko dēvē par naida noziegumiem, skar ne tikai personas, pret kurām vērsti aizspriedumi, bet arī to kopienas un sabiedrību kopumā.

Tādi noziegumi kā draudi, fiziski uzbrukumi, kaitējums īpašumam vai pat slepkavības, kuru pamatā ir neiecietība pret konkrētām sabiedrības grupām, tiek raksturoti kā naida noziegumi vai aizspriedumu noziegumi. Tādējādi naida noziegums var būt jebkurš noziegums, kas vērsti pret kādu personu viņas raksturīgo īpašību dēļ. Galvenais elements, kas atšķir naida noziegumus no citiem noziegumiem, ir aizspriedumu motīvs.

Otra naida noziegumu iezīme ir tā, ka nodarījuma ietekme sniedzas tālāk par faktiskajiem cietušajiem. Tā skar visu grupu, ar kuru cietušais sevi identificē, un var izraisīt sociālo šķelšanos starp cietušo grupu un sabiedrību kopumā. Tāpēc tā rada īpašu apdraudējumu sabiedrībai. Šā iemesla dēļ naida noziegumus nevajadzētu pielīdzināt parastiem noziegumiem. Lai pienācīgi vērstos pret naida noziegumiem, ir jāatklāj aizspriedumu motivācija, kas ir vardarbības pamatā. Tādējādi naida noziegumi tiesību sistēmā būtu jāatzīst par īpašu noziegumu kategoriju.

Būtu jānodrošina īpaša apmācība, rokasgrāmatas, informācija un citi piemēroti instrumenti, lai uzlabotu personu, kuru darbs saistīts ar naida noziegumiem (policijas darbinieku, prokuroru, tiesnešu), spēju izmeklēt šādus noziegumus un tiesāt par tiem.

Saskaņā ar Savienības tiesībām principā ir noteikts, ka naida noziegumiem ir nepieciešama īpaša krimināltiesiska reakcija.¹⁸⁷ Lai gan diskriminācijas novēršanas direktīvās dalībvalstīm nav noteikts pienākums izmantot krimināltiesības, lai vērstos pret diskriminācijas darbībām, Eiropadomes pamatlēmumā visām ES dalībvalstīm ir noteikts pienākums paredzēt kriminālsodus par kūdišanu uz vardarbību vai naidu rases, ādas krāsas, izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, nacionālās vai etniskās izcelsmes dēļ, kā arī par rasistisku vai ksenofobisku materiālu izplatīšanu un genocīda attaisnošanu, noliegšanu vai trivializēšanu, kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci, kas vērsti pret šādām grupām.¹⁸⁸ Dalībvalstīm ir arī pienākums uzskatīt rasistisku vai ksenofobisku nodomu par atbildību pastiprinošu apstākli.

Vienīgais ES juridiskais instruments, kas pašlaik aizsargā lesbietes, gejus, biseksuāļus, transpersonas un interseksuāļus (LGBTI) kā naida noziegumos cietušos, ir ES Cietušo tiesību direktīva.¹⁸⁹ Tā ietver seksuālās orientācijas, dzimumidentitātes un dzimuma pašizpaušmes pamatus, atzīstot cietušo tiesības, palīdzot nodrošināt, ka noziegumos cietušie saņem atbilstīgu informāciju, atbalstu un aizsardzību un var piedalīties kriminālprocesā. Turklāt valstīm ir pienākums veikt individuālu novērtējumu, lai noteiktu to cietušo īpašās aizsardzības vajadzības, kuri cietuši noziegumā, kas izdarīts aizspriedumu vai diskriminējošu motīvu dēļ (direktīvas 22. pants).

Jāuzsver, ka cietušajam nav jābūt tās grupas loceklim, pret kuru vērsti naidīgums. Ar jēdzienu "diskriminācija saistības dēļ" aizsardzība tiek nodrošināta arī

187 Eiropas Parlamenta 2013. gada 14. marta rezolūcija par cīņas pastiprināšanu pret rasismu, ksenofobiju un naida noziegumiem (2013/2543(RSP)). Sk. arī FRA (2012), *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, Luksemburga, Publikāciju birojs, 15. lpp.

188 Padomes Pamatlēmums 2008/913/TI (2008. gada 28. novembris) par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm (*Pamatlēmums par rasismu un ksenofobiju*), OV L 328, 6.12.2008., 55. lpp.

189 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI.

personām, par kurām tiek tikai pieņemts, ka tām ir kāda īpaša īpašība vai ka tās citādi ir saistītas ar grupu, kurai ir īpašas īpašības.

Saskaņā ar ECTK diskriminācijas aizliegums ietver pienākumu apkarot noziegumus, kuru motivācija ir rasisms, ksenofobija, reliģiskā neiecietība vai personas invaliditāte, seksuālā orientācija vai dzimumidentitāte. Turklāt valstīm ir pozitīvs pienākums aizsargāt personas pret vardarbību, jo īpaši tad, kad tās ir informētas par nāvējošu vai smagu miesas bojājumu risku. ECT vairākās lietās¹⁹⁰ ir norādījusi, ka vardarbības un brutalitātes, kas izriet no diskriminējošas attieksmes, pielīdzināšana vardarbībai, ja šādu pārsvaru nav bijis, nozīmētu pievērt acis uz tādu darbību īpašo raksturu, kas īpaši kaitē pamattiesībām. Tā arī uzsvēra, ka, lai gan piemērotu atturošu līdzekļu izvēle principā ietilpst valsts rīcības brīvībā, efektīvai atturēšanai no smagiem nodarījumiem ir vajadzīgi efektīvi krimināltiesību noteikumi. ECT ir arī nospriedusi, ka valstīm ir pienākums izvērtēt, vai pastāv jebkādi iespējami diskriminējoši motīvi, kas ir vardarbības akta pamatā, un ka nozieguma aizspriedumu motīvu neņemšana vērā ir ECTK 14. panta pārkāpums.¹⁹¹ Šī pieeja paplašina ECTK piedāvāto aizsardzību, attiecinot to arī uz neaizsargātām grupām, kas ir naida noziegumu upuri, neatkarīgi no tā, vai šādu ļaunprātīgu rīcību īsteno valsts pārstāvji vai trešās personas.¹⁹² Citiem vārdiem sakot, vardarbība, kuras pamatā ir diskriminējoši motīvi, ir smagāks cilvēktiesību pārkāpuma veids. Tas būtu jāatspoguļo izmeklēšanas veidā, un cietušajiem būtu jāsniedz atbalsts un aizsardzība.

Piemērs. Lietā *Identoba un citi pret Gruziju*¹⁹³, kas attiecās uz homofobisku uzbrukumu LGBT apvienību miermīlīgas pulcēšanās dalībniekiem, ECT apstiprināja, ka "naida noziegums", kas izdarīts pret personām seksuālās orientācijas dēļ, ir ECTK 3. panta saistībā ar 14. pantu pārkāpums. ECT uzsvēra, ka Gruzijas iestādēm bija zināmi vai tām bija jāzina ar demonstrāciju saistītie riski, ņemot vērā dažādos ziņojumus par lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu situāciju Gruzijā. Tā kā policijas aizsardzība netika nodrošināta savlaicīgi un pienācīgi, iestādes nepildīja savu pienākumu nodrošināt pienācīgu aizsardzību.

190 Sk. ECT, *M.C. un A.C. pret Rumāniju*, Nr. 12060/12, 2016. gada 12. aprīlis, 113. punkts.

191 Sk., piemēram, ECT, *Abdu pret Bulgāriju*, Nr. 26827/08, 2014. gada 11. marts, kas apspriesta 6.3. iedaļā.

192 Piemēram, sk. ECT, *R.B. pret Ungāriju*, 64602/12, 2016. gada 12. aprīlis, 39. punkts.

193 ECT, *Identoba un citi pret Gruziju*, Nr. 73235/12, 2015. gada 12. maijs; sk. arī 4.7. iedaļu.

Piemērs. Lietā *M.C. un A.C. pret Rumāniju*¹⁹⁴ prasītājiem uzbruka personu grupa ceļā uz mājām no ikgadējā geju praida gājiena. Viņi tika pakļauti homofobiskai vardarbībai un sisti ar dūrēm un grūstīti. ECT konstatēja, ka iestādes, izmeklējot homofobisku uzbrukumu, nav ņēmušas vērā iespējamus diskriminējošos motīvus, un secināja, ka ir pārkāpts 3. pants (procesuālā daļa), to lasot kopā ar ECTK 14. pantu.

Piemērs. Lietā *Virabyan pret Armēniju*¹⁹⁵ prasītājs, opozīcijas partijas loceklis, tika apcietināts pret valdību vērstā demonstrācijā. Pēc tam viņš tika nogādāts policijas iecirknī, kur guva smagus ievainojumus. Viņš sūdzējās par sliktu izturēšanos ieslodzījumā viņa politisko uzskatu dēļ. ECT uzskatīja, ka valsts nav izvērtējusi iespējamo cēloņsakarību starp iespējamiem politiskajiem motīviem un pret prasītāju vērsto ļaunprātīgo rīcību. Tādēļ tā konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 3. pantu tā procesuālajā daļā.

Piemērs. Lietā *Nachova un citi pret Bulgāriju*¹⁹⁶ divi romu vīrieši tika nošauti, bēgot no militārās policijas, kas mēģināja viņus apcietināt par prombūtni bez atļaujas. Viena no upuriem kaimiņš apgalvoja, ka tūlīt pēc šaušanas virsnieks, kurš bija nogalinājis upurus, viņam uzbļāva "Jūs, nolādētie čigāni". ECT konstatēja, ka valsts ir pārkāpusi upuru tiesības uz dzīvību (saskaņā ar ECTK 2. pantu) ne tikai pēc būtības, bet arī procesuāli, jo tā nebija pienācīgi izmeklējusi nāves gadījumus. Tika konstatēts, ka izmeklēšanas neveikšana ir arī 2. panta pārkāpums saistībā ar tiesībām netikt diskriminētam, jo valstij bija pienākums īpaši izmeklēt iespējamus diskriminējošos motīvus.

Piemērs. Lieta *Škorjanec pret Horvātiju*¹⁹⁷ attiecas uz rasistiski motivētu vardarbību. ECT precizēja, ka iestāžu pienākums izmeklēt iespējamus rasistiskus motīvus attiecas ne tikai uz vardarbības aktiem, kuru pamatā ir cietušā faktiskais vai šķietamais personīgais statuss vai īpašības, bet arī uz vardarbības aktiem, kuru pamatā ir cietušā faktiskā vai domājamā saistība ar citu personu, kurai faktiski vai šķietami ir īpašs statuss vai aizsargāta īpašība. ECT norādīja, ka kriminālvajāšanas iestādes ir balstījušās uz to, ka prasītāja pati nebija romu izcelsmes, un atteicās pārbaudīt, vai uzbrucēji viņu uzskatīja par romu izcelsmes personu. Iestādes neņēma vērā un nekonstatēja saikni

194 ECT, *M.C. un A.C. pret Rumāniju*, Nr. 12060/12, 2016. gada 12. aprīlis.

195 ECT, *Virabyan pret Armēniju*, Nr. 40094/05, 2012. gada 2. oktobris.

196 ECT, *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs.

197 ECT, *Škorjanec pret Horvātiju*, 25536/14, 2017. gada 28. marts.

starp uzbrukuma rasistisko motīvu un prasītāja saistību ar viņas partneri, kuram bija romu izcelsme. Tā rezultātā ECT konstatēja 3. panta pārkāpumu tā procesuālajā aspektā saistībā ar ECTK 14. pantu.

Vairākās lietās ECT uzskatīja, ka ar dzimumu saistīta vardarbība ir sieviešu diskriminācijas veids.¹⁹⁸

Piemērs. Lietā *Eremia pret Moldovas Republiku*¹⁹⁹ pirmā prasītāja bija cietusi no vardarbības ģimenē, ko īstenoja viņas vīrs, policijas darbinieks. Viņu abas meitas – otrā un trešā prasītāja – regulāri bija vardarbības liecinieces, un tas ietekmēja viņu psiholoģisko labklājību. ECT uzskatīja, ka iestāžu nespēja aizsargāt prasītājas atspoguļoja faktu, ka tās nenovērtēja vardarbības pret sievietēm smagumu. Tas, ka varas iestādes neapsvēra problēmu saistībā ar vardarbību pret sievietēm Moldovas Republikā, bija diskriminējoša attieksme dzimuma dēļ, pārkāpjot ECTK 14. pantu saistībā ar 3. pantu.

Piemērs. Lietā *M.G. pret Turciju*²⁰⁰ prasītāju laulības laikā sita viņas vīrs, kā arī draudēja laulības šķiršanas laikā. Viņa sūdzējās par to, ka iestādes neaizsargā pret šādu vardarbību ģimenē un pret sievietēm vērstu sistēmisku un pastāvīgu vardarbību Turcijā. ECT konstatēja, ka, lai gan prasītāja 2007. gadā bija šķīrusies, līdz jauna likuma spēkā stāšanās brīdim 2012. gadā viņa nebija efektīvi aizsargāta pret savu bijušo vīru, neraugoties uz daudzajiem lūgumiem, kas tika iesniegti valsts tiesās. Tāpēc ECT konstatēja ECTK 14. panta saistībā ar 3. pantu pārkāpumu.

Piemērs. Lietā *Halime Kılıç pret Turciju*²⁰¹ prasītājas meita bija saņēmusi aizsardzības rīkojumus pret savu vardarbīgo vīru. Tomēr iestādes nebija veikušas efektīvus pasākumus, lai aizsargātu viņu, un viņa guva nāvējošus ievainojumus. ECT konstatēja, ka tas, ka valsts iestādes nav sodījušas viņas vīru par aizsardzības rīkojuma neievērošanu, mazināja to efektivitāti, un viņš turpināja nesodīti uzbrukt. Attiecīgi ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 2. pantu.

198 Sk. arī ECT, *Opuz pret Turciju*, Nr. 33401/02, 2009. gada 9. jūnijs, apspriesta 6.3. iedaļā.

199 ECT, *Eremia pret Moldovas Republiku*, Nr. 3564/11, 2013. gada 28. maijs.

200 ECT, *M.G. pret Turciju*, Nr. 646/10, 2016. gada 22. marts.

201 ECT, *Halime Kılıç pret Turciju*, Nr. 63034/11, 2016. gada 28. jūnijs.

Papildus pienākumam veikt izmeklēšanu valstīm ir pienākums novērst naida motivētu vardarbību, ko īsteno privātpersonas, par kurām iestādes zināja vai bija jāzina,²⁰² vai iejaukties, lai aizsargātu noziedzīgos nodarījumus cietušos saistībā ar privātpersonu darbībām.

Piemērs. Lietā *97 Jehovas liecinieku Gldani draudzes locekļi un četri citi pret Gruziju*²⁰³ ultraortodoksāla grupa uzbruka Jehovas liecinieku grupai. Lai gan policija tika informēta, tā neiejaucās, lai novērstu vardarbību. Turpmākā izmeklēšana tika pārtraukta pēc tam, kad policija apgalvoja, ka nav iespējams noskaidrot aizstāvju identitāti. ECT konstatēja, ka policijas nespēja iejaukties, lai aizsargātu cietušos no rasistiski motivētas vardarbības, un vēlāka pienācīgas izmeklēšanas neveikšana ir ECTK 3. panta (tiesības būt brīvam no necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas) un 9. panta (tiesības uz reliģijas brīvību) pārkāpums saistībā ar 14. pantu, jo uzbrukums bija balstīts uz reliģiskiem apsvērumiem.

Saskaņā ar EP tiesībām Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvencija) ir nosodīta jebkāda veida diskriminācija pret sievietēm.²⁰⁴

2.7. Naida runa

Svarīgākais aspekts

- Naida runa ir naida aizstāvēšana, kas balstīta uz vienu no aizsargājamiem pamatiem.

Naidīgi izteikumi ietver jebkādos publiskus izteikumus, ar kuriem izplata, kūda, veicina vai attaisno naidu, diskrimināciju vai naidīgumu pret konkrētu grupu. Naida runa ir bīstama, jo tā veicina aizvien lielāku neiecietību pret konkrētām grupām. Verbāli uzbrukumi var pārvērsties par fiziskiem uzbrukumiem.

202 ECT, *Đorđević pret Horvātiju*, Nr. 41526/10, 2012. gada 24. jūlijs, 138. un 149. punkts; apspriesta 2.4.2. iedaļā.

203 ECT, *97 Jehovas liecinieku Gldani draudzes locekļi un četri citi pret Gruziju*, Nr. 71156/01, 2007. gada 3. maijs.

204 Eiropas Padome, Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, CETS Nr. 210, 2011. gads. Sk. 1.1.1. iedaļu.

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību uzskata,²⁰⁵ ka ar naidu kurinošiem izteikumiem ir jāsaprot personas vai personu grupas nomelnošana, naida kurināšana vai pamudināšana jebkādā formā, kā arī jebkāda aizskaršana, apvainošana, negatīvi stereotipēšana, stigmatizēšana vai draudi attiecībā uz šādu personu vai personu grupu, kā arī šādu izteikumu veidu attaisnojums.

Naida runa var izpausties arī kā noziegumu pret cilvēci vai kara noziegumu publisks noliegums, banalizēšana vai attaisnošana, kā arī to personu glorificēšana, kuras notiesātas par šādu noziegumu izdarīšanu.²⁰⁶

Naida noziegumiem un naida runai ir viens un tas pats mērķis – graut tāda cilvēka cieņu un vērtību, kurš pieder pie konkrētas grupas. Tomēr atšķirībā no naida noziegumiem naida runa var arī nebūt noziedzīgs nodarījums.

Saskaņā ar ECTK tiek attīstīta ECT judikatūra par naida runu, tostarp naida runu internetā, un tā ietver dažādu tiesību līdzsvarošanu – diskriminācijas aizliegumu, tiesības uz privāto dzīvi un vārda brīvību. Turpmākajos piemēros ECT ir apstiprinājusi, ka nediskriminācijas princips var ierobežot citu tiesību izmantošanu.

Piemērs. Lietā *M'Bala M'Bala pret Franciju*²⁰⁷ prasītājs bija komiķis, kurš tika notiesāts par negācijas un antisemitisku uzskatu paušanu viņa tiešraides uzstāšanās laikā. Viņš apgalvoja, ka šī notiesāšana ir pārkāpusi viņa vārda brīvību. ECT uzskatīja, ka naida un antisemitisma izpausme un atbalsts holokausta noliegšanai nevar būt ECTK 10. panta aizsardzības objekts. Tiesa arī konstatēja, ka prasītājs "centās novirzīt 10. pantu no tā reālā mērķa, savas tiesības uz vārda brīvību izmantojot mērķiem, kas neatbilst konvencijas būtībai un garam un kas, ja tiktu atzīti, veicinātu Konvencijas tiesību un brīvību iznīcināšanu". Viņa sūdzība tika atzīta par nepieņemamu.

Piemērs. Lietā *Vejdeland un citi pret Zviedriju*²⁰⁸ prasītāji tika notiesāti par homofobisku bukletu izplatīšanu skolā. ECT uzskatīja, ka iejaukšanās viņu vārda brīvībā bija nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā, jo tika aizsargāta citu personu reputācija un tiesības, tāpēc ECTK 10. pants nav pārkāpts.

205 Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI), General Policy Recommendation No. 15 on Combating Hate Speech, 2015. gada 8. decembris.

206 Turpat.

207 ECT, *M'Bala M'Bala pret Franciju* (dec.), Nr. 25239/13, 2015. gada 20. oktobris.

208 ECT, *Vejdeland un citi pret Zviedriju*, Nr. 1813/07, 2012. gada 9. februāris.

Piemērs. Lietā *Karaahmed pret Bulgāriju*²⁰⁹ prasītājs apmeklēja Sofijas mošeju, lai piedalītos kārtējā piektdienas lūgšanā. Tajā pašā dienā aptuveni 150 labā spārna politiskās partijas atbalstītāju protestēja pret troksni, ko mošejā radīja skaļruņi uzaicinājuma uz lūgšanu laikā. Viņi izkliedza apvainojošus izteikumus uz lūgšanas dalībniekiem, meta viņiem ar olām un akmeņiem. Starp vairākiem demonstrantiem un lūgšanas dalībniekiem izcēlās kautiņš, kad demonstranti uz mošejas jumta uzstādīja savus skaļruņus, lai slāpētu lūgšanu skaņu, bet lūgšanas dalībnieki mēģināja tos noņemt. Tas, ka vietējās iestādes nebija panākušas pienācīgu līdzsvaru to pasākumos, lai nodrošinātu demonstrantu tiesību efektīvu un miermīlīgu īstenošanu un prasītāja un citu lūgšanu dalībnieku tiesības lūgties kopā, kā arī tas, ka iestādes pēc tam nebija pienācīgi reaģējušas uz šiem notikumiem un jo īpaši uz naida runu, nozīmēja to, ka valsts nebija izpildījusi savus pozitīvos pienākumus saskaņā ar ECTK 9. pantu (religijas brīvība).

Ja lietotāju-trešo personu komentāri izpaužas kā naida runa un tieši draudi personu fiziskajai integritātei, dalībvalstis var būt tiesīgas piemērot atbildību interneta ziņu portāliem, ja tie neveic pasākumus, lai nekavējoties dzēstu acīmredzami nelikumīgus komentārus, pat ja iespējama cietušais vai trešās personas par tiem neziņo.

Piemērs. Lietā *Delfi AS pret Igauniju*²¹⁰ prasītājuņēmumam piederēja viens no lielākajiem interneta ziņu portāliem Igaunijā. Pēc tam, kad portālā tika publicēts raksts par prāmju sabiedrību, zem raksta tika ievietoti vairāki anonīmu trešo personu komentāri, kuros bija ietverti personīgi draudi un aizvainojoša valoda, kas vērsta pret prāmju sabiedrības īpašnieku. Portāls izdzēsa komentārus pēc dažām nedēļām un tikai pēc prasītāja pieprasījuma, bet atteicās atlīdzināt kaitējumu. Pret prasītājuņēmumu tika ierosināta neslavas celšanas procedūra, un tam galu galā tika piespriests samaksāt atlīdzību 320 EUR apmērā. ECT konstatēja, ka pienākums novērst vai dzēst nelikumīgus komentārus un prasītājuņēmumam piespriests sods 320 EUR apmērā nebija nesamērīgs ierobežojums tā tiesībām uz vārda brīvību. Attiecībā uz

209 ECT, *Karaahmed pret Bulgāriju*, Nr. 30587/13, 2015. gada 24. februāris.

210 ECT, *Delfi AS pret Igauniju* [GC], Nr. 64569/09, 2015. gada 16. jūnijs.

komentāru saturu tika konstatēts, ka naidīgie izteikumi un tiešie draudi bija acīmredzami nelikumīgi, jo tā bija naida runa, un tādēļ nebija nepieciešams veikt to papildu lingvistisku vai juridisku analīzi.²¹¹

ECT uzskatīja, ka pienākumu lieliem ziņu portāliem veikt efektīvus pasākumus, lai ierobežotu naida runas un uz vardarbību kūdošu izteikumu izplatīšanu, nevar pielīdzināt “privātai cenzūrai”. Faktiski šādas runas potenciālā adresāta spēja pastāvīgi uzraudzīt internetu bija ierobežotāka nekā liela komerciāla interneta ziņu portāla spēja novērst vai dzēst nelikumīgus komentārus.

ECT bieži tiek aicināta līdzsvarot konkurējošas tiesības. Turpmāk minētie piemēri ir lietas, kurās viedokļu paušana tika uzskatīta par svarīgāku nekā vajadzība sodīt par naida runu.

Piemērs. Lietā *Perinçek pret Šveici*²¹² prasītājs – Turcijas akadēmiķis – tika notiesāts par to, ka viņš publiski noliedza Osmaņu impērijas īstenoto genocīdu pret armēņiem. It īpaši ņemot vērā paziņojumu kontekstu, faktu, ka tie nebija ietekmējuši armēņu kopienas locekļu cieņu tiktāl, lai pieprasītu notiesājošu spriedumu, un faktu, ka saskaņā ar starptautiskajām tiesībām Šveicei nav pienākuma kriminalizēt šādus paziņojumus, ECT uzskatīja, ka prasītāja paziņojumi attiecās uz vispārējo interešu jautājumu un nebija uzskatāmi par aicinājumu uz naidu vai neiecietību. ECT secināja, ka demokrātiskā sabiedrībā nebija nepieciešams piemērot prasītājam kriminālsodu, lai aizsargātu šajā lietā iesaistītās armēņu kopienas tiesības.

Piemērs. Lietā *Sousa Goucha pret Portugāli*²¹³ par prasītāju – plaši pazīstamu homoseksuālu TV radījumu vadītāju – tika izteikts joks televīzijas komēdijas raidījuma tiešraidē, kurā viņš tika nosaukts par sievieti. ECT neuzskatīja, ka joks, gejus salīdzinot ar sievietēm, ir homofobiska naida runa. Tāpēc iestāžu lēmums neveikt kriminālvajāšanu nepārkāpa konvencijas 14. pantu saistībā ar tās 8. pantu.

211 Sal. ar ECT, *Magyar Tartalomsgálátók Egyesülete un Index.hu Zrt pret Ungāriju*, Nr. 22947/13, 2016. gada 2. februāris, kurā Tiesa norādīja, ka vulgāru frāžu lietošanai pašai par sevi nav izšķirošas nozīmes un ka ir jāņem vērā komunikācijas veida īpatnības konkrētos interneta portālos. Komentāros izmantotie izteicieni, lai gan tie pieder pie vienkārša valodas stila, bija bieži sastopami komunikācijā daudzos interneta portālos, tāpēc ietekme, ko tiem varēja piedēvēt, bija samazināta.

212 ECT, *Perinçek pret Šveici* [GC], Nr. 27510/08, 2015. gada 15. oktobris.

213 ECT, *Sousa Goucha pret Portugāli*, Nr. 70434/12, 2016. gada 22. marts.

Starptautiskajās tiesībās ICCPR 20. pantā ir noteikts, ka ar likumu ir aizliegta jebkāda kara propaganda un jebkāda nacionāla, rasu vai reliģiska naida aizstāvēšana, kas ir kūdišana uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību.

Šajā saistībā Cilvēktiesību komiteja norādīja, ka 20. panta 1. punktā noteiktais aizliegums attiecas uz visu veidu propagandu, kurā ir izteikti draudi vai kura izraisa agresiju vai miera pārkāpumu, kas ir pretrunā Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem. Minētā panta 2. punkts ir vērsts pret jebkādu nacionāla, rasu vai reliģiska naida aizstāvēšanu, kas ir kūdišana uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību, neatkarīgi no tā, vai šādas propagandas vai aizstāvēšanas mērķis ir kaitēt valsts iekšējām vai ārējām interesēm.²¹⁴

Kūdišana uz genocīdu saskaņā ar starptautiskajām tiesībām ir noziegums, kas ir sodāms pat tad, ja attiecīgā darbība attiecīgajā laikā un vietā nav bijusi nelikumīga saskaņā ar vietējiem tiesību aktiem. Slavenajā spriedumā pret *Julius Streicher* Starptautiskais militārais tribunāls (*IMT*) Nirnbergā atzina, ka "ar savām runām un rakstiem nedēļu pēc nedēļas, mēnesi pēc mēneša viņš inficēja vāciešu prātus ar antisemitisma vīrusu un mudināja Vācijas iedzīvotājus uz aktīvu vajāšanu".²¹⁵ *IMT* atzina viņu par vainīgu noziegumos pret cilvēci.

ANO Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to III pantā ir paredzēts, ka genocīds, sazvērestība izdarīt genocīdu, tieša un publiska kūdišana izdarīt genocīdu, mēģinājums īstenot genocīdu un līdzdalība genocīdā ir sodāmi.

ANO Starptautiskais Kara noziegumu tribunāls *Ruandai (ICTR)* 2003. gadā notiesāja trīs bijušās plašsaziņas līdzekļu izpildpersonas par to, ka viņas bija galvenie dalībnieki plašsaziņas līdzekļu kampaņā, kuras mērķis bija kūdit etniskos hutus uz tutsu nogalināšanu Ruandā 1994. gadā.²¹⁶ Viņi ir notiesāti par genocīdu, tiešu un publisku kūdišanu īstenot genocīdu, sazvērestību īstenot genocīdu, kā arī par iznīcināšanu un vajāšanu kā par noziegumiem pret cilvēci. Tiesas palāta atzīmēja, ka "naida runa ir diskriminējošs agresijas veids, kas iznīcina uzbrukumam pakļautās grupas locekļu cieņu. Tā rada zemāku statusu ne tikai pašu grupas locekļu acīs, bet arī citu cilvēku acīs, kuri tos uztver un pret tiem izturas kā pret "mazāk nekā

214 Cilvēktiesību komitejas vispārējais komentārs Nr. 11.

215 Starptautiskais militārais tribunāls, 1946. gada 1. oktobra spriedums, publicēts "The Trial of German Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany", 22. daļa, 501. lpp.

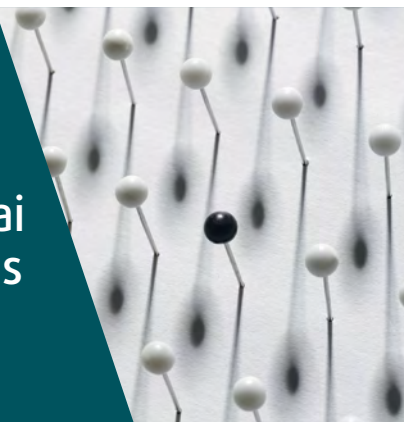
216 ANO, Starptautiskais Kara noziegumu tribunāls Ruandai, *Prokurors pret Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza un Hassan Ngeze*, lieta Nr. ICTR-99-52-T.

cilvēkiem". Personai nomelnošana, pamatojoties uz viņas etnisko identitāti vai piederību citai grupai, pati par sevi un caur citām tās radītajām sekām var radīt neatgriezenisku kaitējumu."²¹⁷

217 Turpat.

3

Pamatojums mazāk labvēlīgai attieksmei saskaņā ar Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām

ES	Aptvertie jautājumi	Eiropas Padome
<p>Objektīvais pamatojums: Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 2. panta b) punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 2. panta 1. punkta b) apakšpunkts</p> <p>Īpašs pamatojums:</p> <p>Patiesa profesionālā prasība: Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 14. panta 2. punkts; Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 4. pants; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 4. panta 1. punkts</p> <p>Reliģiskas iestādes: Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 4. panta 2. punkts</p> <p>Vecums: Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 6. pants</p> <p>Sabiedrības drošības aizsardzība: Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 2. panta 5. punkts EST, C-354/16, <i>Kleinstüber pret Mars GmbH</i>, 2017. gads EST, C-188/15, <i>Bougnoui un ADDH pret Micropole SA</i> [GC], 2017. gads</p>	<p>Pamatojums mazāk labvēlīgai attieksmei saskaņā ar Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesībām</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p>

ES	Aptvertie jautājumi	Eiropas Padome
<p>EST, C-416/13, <i>Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo</i>, 2014. gads</p> <p>EST, C-285/98, <i>Kreil pret Bundesrepublik Deutschland</i>, 2000. gads</p> <p>EST, C-207/98, <i>Mahlburg pret Land Mecklenburg-Vorpommern</i>, 2000. gads</p> <p>EST, lieta 222/84, <i>Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i>, 1986. gads</p>		

Konkrētos apstākļos tiesas var atzīt, ka ir īstenota atšķirīga attieksme, bet tā ir pieņemama. ES tiesībās pieeja attiecībā uz pamatojumu, neraugoties uz dažām atšķirībām, būtībā ir līdzīga ECT pieejai.

Saskaņā ar ECTK ECT pieeja ir izmantot vispārīgi formulētu pamatojumu gan tiesas, gan netiesas diskriminācijas kontekstā. Turpreti **ES tiesībās** ir paredzēti tikai konkrēti izņēmumi attiecībā uz tiešu diskrimināciju, un vispārējs pamatojums tiek izskatīts tikai netiesas diskriminācijas kontekstā. Citiem vārdiem sakot, saskaņā ar diskriminācijas novēršanas direktīvām iespējamās tiesas diskriminācijas gadījumā atšķirīgu attieksmi var pamatot tikai tad, ja tās mērķis ir sasniegt šajās direktīvās skaidri noteiktus mērķus.

Jāatzīmē, ka pamatojuma pārbaude, pamatojoties uz objektīviem iemesliem saskaņā ar ECTK, un pamatojuma pārbaude saskaņā ar izņēmumiem no diskriminācijas novēršanas direktīvām ir ļoti līdzīgas. Abas pārbaudes ietver izvirzīto mērķu leģitimitātes un šo mērķu sasniegšanai izmantoto līdzekļu samērīguma novērtējumu.

3.1. Objektīva pamatojuma piemērošana saskaņā ar ECTK

Svarīgākie aspekti

- Saskaņā ar ECTK atšķirīga attieksme iespējamās tiesas un netiesas diskriminācijas gadījumos ir objektīvi jāpamato.
- Atšķirīga attieksme var būt pamatota, ja tai ir likumīgs mērķis un ja līdzekļi šā mērķa sasniegšanai ir piemēroti un nepieciešami.

Saskaņā ar ECTK objektīvs pamatojums ir pieejams gan attiecībā uz tiešu, gan netiešu diskrimināciju. Kā norādījusi ECT:

“atšķirīga attieksme pret personām būtībā līdzīgās situācijās (..) ir diskriminējoša, ja tai nav objektīva un saprātīga pamatojuma; citiem vārdiem sakot, ja tam nav likumīga mērķa vai ja nav saprātīgas proporcionalitātes starp izmantotajiem līdzekļiem un sasniedzamo mērķi.”²¹⁸

Līdz ar to pamatota atšķirīga attieksme nav diskriminācija.

ECT judikatūra liecina, ka atšķirīgu attieksmi attiecībā uz jautājumiem, kurus uzskata par tādiem, kas ir personas cieņas pamatā, piemēram, diskrimināciju rases vai etniskās izcelsmes, privātās un ģimenes dzīves dēļ, ir grūtāk pamatot nekā tādu attieksmi, kas saistīta ar plašākiem sociālās politikas apsvērumiem, jo īpaši, ja tiem ir fiskāla ietekme. Šajā saistībā ECT lieto jēdzienu “rīcības brīvība”, kas attiecas uz valsts rīcības brīvību, nosakot, vai atšķirīga attieksme ir pamatota. Ja šī brīvība tiek uzskatīta par “šauru”, ECT veic stingrāku pārbaudi.

Lai pamatotu atšķirīgu attieksmi, ir jāpierāda:

- ka attiecīgajam noteikumam vai praksei ir likumīgs mērķis;
- ka līdzekļi, kas izvēlēti, lai sasniegtu šo mērķi (proti, pasākums, kas ir radījis atšķirīgu attieksmi), ir samērīgi ar šo mērķi un ir nepieciešami tā sasniegšanai.

Lai noteiktu, vai atšķirīgā attieksme ir samērīga, tiesai ir jāpārlicinās, vai:

- nav citu līdzekļu šā mērķa sasniegšanai, kas radītu mazāku iejaukšanos tiesībās uz vienlīdzīgu attieksmi. Citiem vārdiem sakot, vai radītā neizdevīgā situācija ir minimālais iespējamais kaitējuma līmenis, kas vajadzīgs izvīrītā mērķa sasniegšanai;
- vai sasniedzamais mērķis ir pietiekami svarīgs, lai pamatotu šāda līmeņa iejaukšanos.

²¹⁸ ECT, *Burden pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 13378/05, 2008. gada 29. aprīlis, 60. punkts; ECT, *Guberina pret Horvātiju*, Nr. 23682/13, 2016. gada 22. marts, 69. punkts.

3.2. Objektīvā pamatojuma piemērošana saskaņā ar ES tiesībām

Svarīgākais aspekts

- Saskaņā ar ES tiesībām netiešas diskriminācijas gadījumā ir pieejams objektīvs pamatojums.

ES tiesībās attiecībā uz netiešu diskrimināciju ES diskriminācijas novēršanas direktīvās ir izmantots līdzīgs iespējamā objektīvā pamatojuma formulējums. Rasu vienlīdzības direktīvā ir noteikts:

“[T]iek pieņemts, ka netiešā diskriminācija iestājas tad, kad acīmredzami neitrāls noteikums, kritērijs vai prakse nostāda kādas rasu vai etniskas piederības personas īpaši nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar citām personām, ja vien šāds noteikums, kritērijs vai prakse nav objektīvi attaisnojams ar tiesisku mērķi un ja vien tas nav proporcionāls un vajadzīgs šāda mērķa sasniegšanas līdzeklis”.²¹⁹

Piemēram, lietā par elektroenerģijas skaitītāju uzstādīšanu nepieejamā augstumā²²⁰ EST nosprieda, ka, lai pamatotu šādu praksi, iesniedzējtiesai būtu jānosaka, vai ir bijuši citi piemēroti un mazāk ierobežojoši līdzekļi izvirzīto mērķu (elektroenerģijas pārvades drošība un pienācīga elektroenerģijas patēriņa reģistrēšana) sasniegšanai. Ja tādu pasākumu nebūtu, šāda prakse nebūtu nesamērīga tikai tad, ja rajona iedzīvotājiem tiktu traucēts piekļūt elektroenerģijai apstākļos, kas nav aizskaroši vai stigmatizējoši un kas viņiem ļautu regulāri uzraudzīt savu elektroenerģijas patēriņu.

Nodarbinātības kontekstā EST ir atturējusies atzīt atšķirīgu attieksmi, kuras pamatā ir vadības apsvērumi, kas saistīti ar darba devēju ekonomiskajām bažām, savukārt tā labprātāk atzīst atšķirīgu attieksmi, kuras pamatā ir plašāki sociālās un nodarbinātības politikas mērķi ar fiskālām sekām. Lietās, kas attiecas uz pēdējiem minētajiem apsvērumiem, EST piešķir valstīm plašu “rīcības brīvību”.

219 Rasu vienlīdzības direktīva, 2. panta b) punkts; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 2. panta 2. punkta b) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 2. panta b) punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2. panta 1. punkta b) apakšpunkts.

220 EST, C-83/14, “CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia [GC], 2015. gada 16. jūlijs (plašāk aplūkots 2.2.3. iedaļā).

Piemēram, EST nosprieda, ka mērķis veicināt augstāko izglītību²²¹ vai kompensēt trūkumus, ko rada karjeras pārtraukumi bērnu audzināšanas dēļ,²²² ir likumīgi mērķi, kas var pamatot netiešu diskrimināciju. Turpreti EST uzsvēra, ka mērķis ierobežot publiskos izdevumus nevar būt par pamatojumu.²²³

EST izmantoja līdzīgas pieejas saskaņā ar nediskriminācijas principu, ko garantē ES Pamattiesību harta. EST norādīja, ka atšķirīga attieksme ir pamatota, ja tā ir balstīta uz objektīvu un saprātīgu kritēriju, t. i., ja atšķirība ir saistīta ar likumīgi atļautu mērķi, ko tiecas sasniegt ar attiecīgajiem tiesību aktiem, un ja tā ir samērīga ar attiecīgās attieksmes mērķi.²²⁴

Piemērs. EST sniedza padziļinātu skaidrojumu par objektīva pamatojuma ideju lietā *Bilka – Kaufhaus GmbH pret Weber Von Hartz*.²²⁵ Šajā lietā nepilna darba laika darba ņēmēji, kuri bija izslēgti no *Bilka* (universālveikals) arodpensiju shēmas, sūdzējās, ka tā ir netieša sieviešu diskriminācija, jo lielākā daļa nepilna darba laika darba ņēmēju bija sievietes. EST konstatēja, ka tā būtu netieša diskriminācija, ja atšķirības pensiju tiesību izmantošanā nevarētu pamatot. Lai tās varētu pamatot, būtu jāpierāda, ka: “*Bilka* izvēlētie (..) pasākumi atbilst uzņēmuma reālajai vajadzībai, ir piemēroti, lai sasniegtu izvirzītos mērķus, un ir vajadzīgi šim nolūkam”.

Bilka apgalvoja, ka atšķirīgās attieksmes mērķis bija atturēt no nepilna laika darba un stimulēt pilna laika darbu, jo nepilna laika darba ņēmēji bieži nevēlējās strādāt vakaros vai sestdienās, tādēļ bija grūtāk nodrošināt atbilstošu personāla sastāvu. EST konstatēja, ka tas var būt likumīgs mērķis. Tomēr tā neatbildēja uz jautājumu, vai nepilna laika darba ņēmēju izslēgšana no pensiju shēmas ir samērīga ar šā mērķa sasniegšanu. Prasība, ka veiktajiem pasākumiem ir jābūt “nepieciešamiem”, nozīmē, ka ir jāpierāda, ka nepastāv saprātīgi alternatīvi līdzekļi, kas mazāk apdraudētu vienlīdzīgas attieksmes principu. Valsts tiesai bija jāpiemēro tiesību akti lietas faktiskajiem apstākļiem.

221 EST, C-238/15, *Maria do Céu Bragança Linares Verruga u. c. pret Ministre de l'Enseignement supérieur et de la recherche*, 2016. gada 14. decembris.

222 EST, C-173/13, *Maurice Leone un Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice and Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 2014. gada 17. jūlijs.

223 EST, apvienotās lietas C-4/02 un C-5/02, *Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Mein un Silvia Becker pret Land Hessen*, 2003. gada 23. oktobris.

224 EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs.

225 EST, lieta 170/84, *Bilka – Kaufhaus GmbH pret Karin Weber Von Hartz*, 1986. gada 13. marts.

3.3. Īpaši pamatojumi saskaņā ar ES tiesībām

Svarīgākie aspekti

- Saskaņā ar ES tiesībām pastāv īpaši izņēmumi attiecībā uz tiešu diskrimināciju, kas pielāgoti aizsardzības jomas kontekstam.
- Īpašie izņēmumi cita starpā ir šādi:
 - o patiesas profesionālās prasības;
 - o izņēmumi saistībā ar reliģiskām iestādēm;
 - o izņēmumi, kas īpaši attiecas uz diskrimināciju vecuma dēļ.

Kā norādīts iepriekš, saskaņā ar diskriminācijas novēršanas direktīvām pastāv īpašs pamatojumu kopums, kas ierobežotos apstākļos ļauj pamatot atšķirīgu attieksmi. Izņēmums “patiesas profesionālās prasības” ir ietverts katrā no direktīvām²²⁶ (izņemot Dzimumu līdztiesības direktīvu preču un pakalpojumu jomā, jo tā neattiecas uz nodarbinātību). Šī prasība ļauj darba devējiem diferencēt individuus, balstoties uz aizsargājamu pamatu, ja šim pamatam ir raksturīga saikne ar spēju veikt darbu vai kvalifikāciju, kas vajadzīga konkrētam darbam.²²⁷ Pārējie divi izņēmumi ir atrodami tikai Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā (2000/78/EK)²²⁸: pirmkārt, diskriminācijas reliģijas vai ticības dēļ, ko īsteno darba devēji, kuri ir reliģiskas organizācijas, pieļaujāmība,²²⁹ un, otrkārt, diskriminācijas vecuma dēļ pieļaujāmība konkrētos apstākļos.²³⁰ EST stingrā pieeja atšķirīgas attieksmes izņēmumu interpretācijā liecina, ka jebkādi izņēmumi tiks interpretēti šauri, jo tā uzsver, cik svarīgas ir jebkuras tiesības, kas indivīdiem radītas saskaņā ar ES tiesībām.²³¹

226 Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 14. panta 2. punkts; Rasu vienlīdzības direktīva, 4. pants; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 4. panta 1. punkts.

227 Turpat.

228 Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2.12.2000., 16.-22. lpp.

229 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 4. panta 2. punkts.

230 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 6. pants.

231 Sk., piemēram, EST, lieta 222/84, *Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 1986. gada 15. maijs, 36. punkts.

Turklāt ar Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 2. panta 5. punktu tika ieviests izņēmums no diskriminācijas aizlieguma tādu iemeslu dēļ, kas saistīti ar sabiedrības drošības aizsardzību. Šīs tiesību normas mērķis bija novērst un izšķirt konfliktu starp vienlīdzīgas attieksmes principu, no vienas puses, un nepieciešamību nodrošināt sabiedrisko kārtību, drošību un veselību, noziedzīgu nodarījumu novēršanu un individuālo tiesību un brīvību aizsardzību, no otras puses. Visi šie apstākļi ir nepieciešami demokrātiskas sabiedrības darbībai. Direktīvas 2. panta 5. punkts kā izņēmums attiecībā uz diskriminācijas aizlieguma principu ir jāinterpretē šauri. EST, piemēram, nosprieda, ka direktīvas 2. panta 5. punkts attiecas uz pasākumiem, kuru mērķis ir novērst aviācijas negadījumus, uzraugot pilotu prasmes un fiziskās spējas, lai nodrošinātu, ka cilvēka kļūme neizraisa nelaimes gadījumus. Tomēr tā konstatēja, ka noteikums, kas aizliedz pilotiem turpināt darbu pēc 60 gadu vecuma sasniegšanas, ir nesamērīgs.²³² Tā arī nosprieda, ka norma, kas nosaka 68 gadu vecuma ierobežojumu strādāšanai zobārsta, kas noslēdzis līgumu ar sociālās apdrošināšanas iestādēm atbilstoši valsts obligātās veselības apdrošināšanas shēmām, profesijā, var tikt uzskatīts par saderīgu ar direktīvas 2. panta 5. punktu, ja ar to ir jānovērš būtiska kaitējuma risks sociālā nodrošinājuma sistēmas finansiālajam līdzsvaram, lai sasniegtu augstu veselības aizsardzības līmeni.²³³

3.3.1. Patiesa profesionālā prasība

Saskaņā ar diskriminācijas novēršanas direktīvām, ciktāl tās attiecas uz nodarbinātības jomu:

“Dalībvalstis var paredzēt, ka dažāda attieksme, kas balstās uz īpašību, kas saistīta ar rasu vai etnisku piederību, neveido diskrimināciju, ja attiecīgo profesionālo darbību rakstura dēļ vai kontekstā, kādā tās tiek veiktas, šāda īpašība veido patiesu un noteicošu profesionālo prasību, ar nosacījumu, ka mērķis ir likumīgs un prasība ir proporcionāla”.²³⁴

232 EST, C-447/09, *Reinhard Prigge un citi pret Deutsche Lufthansa AG* [GC], 2011. gada 13. septembris, plašāk aplūkota 3.3.3. iedaļā.

233 EST, C-341/08, *Domnica Petersen pret Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe* [GC], 2010. gada 12. janvāris, 60.–64. punkts.

234 Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 14. panta 2. punkts; Rasu vienlīdzības direktīva, 4. pants; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 4. panta 1. punkts.

Šis pamatojums ļauj darba devējiem diferencēt individuus, pamatojoties uz aizsargājamu īpašību, ja šī īpašība ir tieši saistīta ar piemērotību vai kompetenci veikt pienākumus, kas noteikti konkrētam amatam.

Piemērs. Lietā *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*²³⁵ (plašāk aplūkota 5.5. iedaļā) strīds attiecas uz 30 gadu vecuma ierobežojumu vietējo policijas darbinieku pieņemšanai darbā. EST apstiprināja, ka konkrētu fizisko spēju esību var uzskatīt par "istu un izšķirīgu prasību attiecībā uz profesiju" Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas (2000/78/EK) 4. panta 1. punkta nozīmē. Turklāt tā norādīja, ka "īpašu fizisko spēju esamība ir ar vecumu saistīta īpašība".²³⁶ Tomēr šajā lietā EST secināja, ka vecuma ierobežojums ir nesamērīgs.²³⁷

Ir vispāratzītas profesijas, uz kurām attiecas atkāpe no patiesas profesionālās prasības – lietā *Komisija pret Vāciju* EST, pamatojoties uz Komisijas apsekojumu par atkāpes piemērošanas jomu attiecībā uz diskrimināciju dzimuma dēļ, norādīja uz konkrētām profesijām, kurās šis izņēmums varētu būt piemērojams.²³⁸ Īpaša uzmanība tika pievērsta mākslinieciskajām profesijām, kurās var būt nepieciešamas konkrētas īpašības, kas piemīt personām kā raksturīgas īpašības, piemēram, prasība dziedātājam iekļauties izpildes stilā, jaunam aktierim spēlēt konkrētu lomu, fiziski attīstītam cilvēkam dejojot vai vīriešiem vai sievietēm uzņemties noteiktu veidu modes modeļu lomu. Tomēr tas nebija mēģinājums sniegt izsmeļošu sarakstu. Citi piemēri varētu būt ķīniešu etniskās izcelsmes personas nodarbināšana ķīniešu restorānā, lai saglabātu autentiskumu, vai sieviešu nodarbināšana fitnesa klubos, kas paredzēti tikai sievietēm.

235 EST, C-416/13, *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*, 2014. gada 13. novembris.

236 Turpat, 37. punkts.

237 EST argumentāciju sk. 5.5. iedaļā. Salīdzināt ar EST, C-229/08, *Colin Wolf pret Stadt Frankfurt am Main* [GC], 2010. gada 12. janvāris, 40. punktu, kurā EST atzina priekšposteņa darbinieku maksimālo darbā pieņemšanas vecumu, kas ir 30 gadi. EST norādīja, ka fiziskā piemērotība ir ar vecumu saistīta īpašība un šajā gadījumā ir īsta un izšķirīga prasība attiecībā uz profesiju. Iemesls tam ir fakts, ka priekšposteņa pienākumu veikšanai ir nepieciešama ārkārtīgi liela fiziskā noturība. Salīdzināt arī ar EST, C-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policía y Emergencias* [GC], 2016. gada 15. novembris, kura plašāk aplūkota 5.5. iedaļā un kurā EST uzskatīja, ka 35 gadu vecuma ierobežojums pieņemšanai darbā par policistu nav diskriminējoša attieksme.

238 EST, lieta 248/83, *Eiropas Kopienų Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 1985. gada 21. maijs.

Piemērs. Lietā *Komisija pret Franciju*²³⁹ Tiesa konstatēja, ka noteiktos apstākļos nav nelikumīgi paredzēt amata vietas galvenokārt vīriešu dzimuma kandidātiem vīriešu ieslodzījuma vietās un sievietes dzimuma kandidātēm sievietes ieslodzījuma vietās. Tomēr šo izņēmumu varētu izmantot tikai attiecībā uz amatiem, kas ir saistīti ar darbībām, kurās nozīme ir piederībai konkrētam dzimumam. Šajā lietā Francijas iestādes vēlējās saglabāt noteiktu procentuālo daļu no amata vietām vīriešu dzimuma kandidātiem, jo var rasties vajadzība pielietot spēku, lai aizturētu potenciālos nemierniekus, kā arī veikt citus pienākumus, kuriem vīriešu dzimuma darbinieki tika uzskatīti par piemērotākiem. Lai gan EST principā piekrita šiem argumentiem, Francijas iestādes neizpildīja pārredzamības prasību attiecībā uz konkrētām darbībām, kas būtu jāizpilda tikai vīriešu dzimuma kandidātiem; nepietiek tikai ar vispārīgajiem par dzimuma piemērotību.

Piemērs. Lietā *Johnston pret Head Constable of the Royal Ulster Constabulary*²⁴⁰ Ziemeļīrijā strādājoša policiste sūdzējās, ka viņas līgums nav pagarināts. Priekšnieks to pamatoja tādējādi, ka policistes nebija apmācītas rīkoties ar šaujammierociem un ka, pamatojoties uz to, "situācijā, ko raksturo nopietni iekšēji traucējumi, ieroču nēsāšana policistēm varētu radīt papildu risku, ka viņas tiks nogalinātas, un tādējādi varētu būt pretrunā sabiedriskās drošības prasībām". EST konstatēja, ka, lai gan ir jāņem vērā drošības apdraudējums, tas vienlīdz attiecas gan uz vīriešiem, gan sievietēm, un sievietes nav pakļautas lielākam riskam. Atšķirīgu attieksmi nevar pamatot ar sabiedriskās domas prasību aizsargāt sievietes, ja vien pamatojums nav saistīts ar bioloģiskiem faktoriem, kas raksturīgi sievietēm, piemēram, ar nedzimušā bērna aizsardzību grūtniecības laikā.

Piemērs. Lietā *Mahlburg pret Land Mecklenburg-Vorpommern*²⁴¹ sūdzības iesniedzēja, kura bija grūtniece, tika noraidīta darbam pastāvīgā medmāsas amatā, kur liela daļa darba bija jāveic operāciju zālēs. Tas tika pamatots tādējādi, ka nedzimušo bērnu varētu ietekmēt operāciju zālēs esošās kaitīgās vielas. EST konstatēja, ka, tā kā šis amats bija pastāvīgs, bija nesamērīgi liegt sūdzības iesniedzējai ieņemt šo amatu, jo viņas nespēja strādāt operāciju zālēs bija tikai īslaicīga. Lai gan darba apstākļu ierobežojumi grūtniecēm

239 EST, lieta 318/86, *Eiropas Kopienu Komisija pret Francijas Republiku*, 1988. gada 30. jūnijs.

240 EST, lieta 222/84, *Marguerite Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 1986. gada 15. maijs.

241 EST, C-207/98, *Mahlburg pret Land Mecklenburg-Vorpommern*, 2000. gada 3. februāris.

bija pieņemami, tiem vajadzēja būt stingri attiecinātiem tikai uz tiem pienākumiem, kas viņai radītu kaitējumu, un nebija pamatoti noteikt vispārēju aizliegumu strādāt.

Piemērs. Lietā *Asma Bougnaoui un ADDH pret Micropole SA*²⁴² (plašāk aplūkots 5.8. iedaļā) EST konstatēja, ka hidžāba nēsāšana darbā var tikt uzskatīta par īstu un izšķirīgu prasību attiecībā uz profesiju. EST nosprieda, ka Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas prasība, ka diskriminējošam noteikumam jābūt pamatotam, ir izpildīta tikai tad, ja to objektīvi nosaka attiecīgo profesionālo darbību raksturs vai konteksts, kādā tās tiek veiktas. Tādējādi šis izņēmums neattiecas uz subjektīviem apsvērumiem, piemēram, ja darba devējs ņem vērā klienta īpašo lūgumu, lai viņu neapkalpo darba ņēmējs, kurš nēsā hidžābu.

Piemērs. Austrijas lietā²⁴³ vīrietis ginekologs sūdzējās par procesuālajiem noteikumiem līguma noslēgšanai par obligāto veselības apdrošināšanu. Atlases procedūrā sievietēm automātiski tika piešķirts par 10 % vairāk punktu. Sūdzības iesniedzējs apgalvoja, ka, lai gan viņš saņēma maksimālo punktu skaitu visās kategorijās, viņš sarakstā tika ierindots trešajā vietā, jo ārstes sievietes saņēma priekšrocības punktu skaita ziņā. Austrijas Augstākā tiesa nosprieda, ka šīs lietas apstākļos dzimums ir patiesa profesionāla prasība, jo nav pietiekami daudz ginekologu sievietu (tikai 23 % no visiem ginekologiem ir sievietes) un dažas pacientes dod priekšroku ginekologēm sievietēm.

Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas preambulas 18. pantā ir konkrētāk formulēts patiesas profesionālās prasības izņēmums attiecībā uz noteiktiem sabiedriskajiem pakalpojumiem, kas saistīti ar drošību un aizsardzību. Tas pats par sevi nav atsevišķs izņēmums, bet drīzāk būtu jāuzskata par tādu, kas skaidri norāda uz patiesas profesionālās prasības izņēmuma konkrētām sekām konkrētā kontekstā:

“Šī direktīva neparedz, ka bruņotajos spēkos, policijā, cietumā vai avārijas dienestos būtu jāpieņem darbā vai jāsauglabā nodarbinātība personām, kam nav vajadzīgās spējas veikt uzdevumus, kuru izpildi no tām var prasīt saistībā ar likumīgo mērķi saglabāt šo dienestu operatīvāti”.²⁴⁴

242 EST, C-188/15, *Asma Bougnaoui un Association de défense des droits de l'homme (ADDH) pret Micropole SA* [GC], 2017. gada 14. marts.

243 Austrija, Austrijas Konstitucionālā tiesa, V 54/2014-20, 2014. gada 9. decembris.

244 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva 2000/78/EK, OV L 303, 2.12.2000, 17. lpp.

Parasti tas var attiekties uz situāciju, kad tiek atteiktas konkrētas amata vietas, kurās darbs tiek uzskatīts par fiziski ļoti sarežģītu personām pēc noteikta vecuma sasniegšanas vai personām ar invaliditāti. Šajā saistībā direktīvas 3. panta 4. punkts ļauj dalībvalstīm skaidri paredzēt, ka tās noteikumus nepiemēro bruņotajiem spēkiem. Lai gan šis noteikums nav iekļauts Dzimumu līdztiesības direktīvā (pārstrādāta versija), ir iespējams novērtēt, kā tas varētu darboties, izvērtējot divus gadījumus, kas saistīti ar diskrimināciju dzimuma dēļ un bruņotajiem spēkiem. Šie gadījumi tika iztirzāti Vienlīdzīgas attieksmes direktīvas 2. panta 2. punktā, kurā bija ietverta "patiesas profesionālas prasības" aizstāvība, kas tagad ir atrodama Dzimumu līdztiesības direktīvas (pārstrādāta versija) 14. panta 2. punktā.

Piemērs. Lietā *Sirdar pret The Army Board and Secretary of State for Defence*²⁴⁵ sūdzības iesniedzēja bija strādājusi par šefpavāri sevišķu uzdevumu vienības sastāvā. Viņa tika atlaista pēc tam, kad tika samazināti militārie izdevumi, ieviešot sevišķu uzdevumu vienību "sadarbspējas" principu. "Sadarbspēja" nozīmēja, ka katram individam jāspēj veikt kaujas funkcijas personāla resursu trūkuma dēļ. EST atzina, ka ir pamatoti veidot sevišķu uzdevumu vienības, kuru sastāvā ir tikai vīrieši, lai garantētu kaujas efektivitāti, un ka tādējādi sadarbības princips neiekļāva sievietes. Sevišķu uzdevumu vienības bija nelieli, specializēti spēki, kas parasti atradās jebkura uzbrukuma pirmajā vilnī. EST uzskatīja, ka šis noteikums ir nepieciešams, lai sasniegtu mērķi nodrošināt kaujas efektivitāti.

Piemērs. Lietā *Kreil pret Bundesrepublik Deutschland*²⁴⁶ sūdzības iesniedzēja pieteicās strādāt par elektroinženieri bruņotajos spēkos. Tomēr viņai tika atteikts ieņemt šo amatu, jo sievietēm tika liegts ieņemt jebkādus militāros amatus, kas saistīti ar ieroču izmantošanu, un viņas varēja piedalīties tikai bruņoto spēku medicīniskajos un muzikālajos dienestos. EST konstatēja, ka šis izņēmums ir pārāk plašs, jo tas attiecas uz gandrīz visiem militārajiem amatiem tikai tāpēc, ka sievietēm šajos amatos kādā brīdī var nākties izmantot ieročus. Jebkādam pamatojumam jābūt ciešāk saistītam ar funkcijām, ko parasti veic katrā konkrētā amatā. Tika apšaubīta arī valdības pamatojuma ticamība, jo sievietēm pieejamajos amatos tik un tā bija jāapgūst pamatizglītība par ieročiem pašaizsardzības vai citu personu aizsardzības nolūkā. Tāpēc pasākums nebija samērīgs ar tā mērķa sasniegšanu. Turklāt nevajadzētu

245 EST, C-273/97, *Angela Maria Sirdar pret The Army Board and Secretary of State for Defence*, 1999. gada 26. oktobris.

246 EST, C-285/98, *Tanja Kreil pret Bundesrepublik Deutschland*, 2000. gada 11. janvāris.

nošķirt sievietes un vīriešus, pamatojoties uz to, ka sievietēm ir vajadzīga lielāka aizsardzība, ja vien šāda nošķiršana nav saistīta ar faktoriem, kas raksturīgi sieviešu apstākļiem, piemēram, vajadzību pēc aizsardzības grūtniecības laikā.

Spēja pamatot diskrimināciju dzimuma dēļ, atsaucoties uz konkrētu drošības vai neatliekamās palīdzības dienestu efektivitāti vai lietderību, laika gaitā var izrādīties sarežģītāka, jo dzimumu lomas un sociālā attieksme mainās. Ņemot to vērā, dalībvalstīm ir pienākums periodiski pārskatīt ierobežojošos pasākumus.²⁴⁷

3.3.2. Reliģiskās iestādes

Nodarbinātības vienlīdzības direktīva konkrēti ļauj organizācijām, kuru darbības pamatā ir "reliģija" vai "uzskati", noteikt darba ņēmējiem konkrētus nosacījumus. Direktīvas 4. panta 2. punktā noteikts, ka tā neskar "baznīcas un to citu valsts vai privāto organizāciju, kuru ētoss balstās uz reliģiju vai uzskatiem (..), tiesības pieprasīt, lai personas, kuras strādā to labā, izturētos godprātīgi un lojāli pret organizācijas ētosu". Turklāt uz darba devējiem, kas ir saistīti ar reliģiskām organizācijām, var attiekties "patiesas profesionālās prasības" aizstāvība, kas pieļauj atšķirīgu attieksmi, pamatojoties uz attiecīgās organizācijas reliģiskajiem principiem.

Tādējādi 4. panta 1. un 2. punkts ļauj tādām organizācijām kā baznīcas atteikties, piemēram, nodarbināt sievietes par priesterēm, mācītājām vai ministrēm, ja tas ir pretrunā šīs reliģijas ētosam. Lai gan EST vēl nav bijusi iespēja lemt par šā noteikuma interpretāciju, tas ir ticis piemērots valsts līmenī. Turpmāk ir izklāstītas divas lietas, kas saistītas ar šīs aizstāvības izmantošanu, lai pamatotu atšķirīgu attieksmi reliģijas/uzskatu dēļ.

Piemērs. Vācijas tiesās izskatītā lietā²⁴⁸ katoļu biedrības vadītā bērnu aprūpes centrā strādājošais tika atlaists no darba par aiziešanu no katoļu baznīcas. Federālā Darba tiesa konstatēja, ka sūdzības iesniedzējs ir pārkāpis savu lojalitātes pienākumu. Lai gan viņa darbs pats par sevi nebija reliģisks, viņa reliģija un uzskati bija patiesi leģitīma un pamatota profesionālā prasība.

247 Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 31. panta 3. punkts.

248 Vācija, Federālā Darba tiesa, 2 AZR 579/12, 2013. gada 25. aprīlis.

Piemērs. Lietā *Amicus*²⁴⁹ Apvienotās Karalistes tiesām tika lūgts lemt par to, vai valsts tiesību normas, ar kurām reliģisku darba devēju kontekstā tiek transponēta patiesas profesionālās prasības aizstāvība, ir saderīgas ar Nodarbinātības vienlīdzības direktīvu. Tika uzsvērts, ka jebkurš izņēmums no vienlīdzīgas attieksmes principa būtu jāinterpretē šauri. Valsts tiesiskā regulējuma formulējums pieļauj atšķirīgu attieksmi, ja nodarbinātība "ir organizētas reliģijas nolūkiem", un tika uzsvērts, ka tā būtu daudz ierobežojošāka nekā "reliģiskas organizācijas nolūkiem". Tādējādi tiesa piekrita valdības apgalvojumiem, ka šis izņēmums attiektos uz ļoti ierobežotu amatu skaitu, kas saistīti ar reliģijas veicināšanu vai pārstāvēšanu, piemēram, reliģiskajiem ministriem. Tas neļautu reliģiskām organizācijām, piemēram, ticības skolām vai reliģiskām aprūpes iestādēm, argumentēt, ka skolotāja (izglītības nolūkos) vai medmāsas (veselības aprūpes nolūkos) amats ir daļa no "organizētas reliģijas mērķa".

3.3.3. Izņēmumi, pamatojoties uz vecumu

Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas (2000/78/EK)²⁵⁰ 6. pantā ir paredzēti divi atsevišķi pamatojumi atšķirīgai attieksmei vecuma dēļ.

Direktīvas 6. panta 1. punkts pieļauj diskrimināciju vecuma dēļ, kas ir attaisnota ar "likumīgu nodarbinātības politiku, darba tirgu un profesionālās izglītības mērķiem", ar nosacījumu, ka tas atbilst proporcionalitātes kritērijiem. Ir sniegts ierobežots skaits piemēru, kad atšķirīga attieksme var būt pamatota – 6. panta 1. punkta b) apakšpunktā ir atļauts "noteikt minimālos nosacījumus attiecībā uz vecumu, profesionālo pieredzi vai darba stāžu, lai iegūtu darbu". Tomēr šis uzskaitījums nav paredzēts kā izsmeļošs, tāpēc to varētu paplašināt katrā individuālā gadījumā.

EST ir vairākkārt atzinusi, ka dalībvalstīm to izvēlē ir plaša rīcības brīvība – ne tikai lai sasniegtu konkrētu mērķi sociālās un nodarbinātības politikas jomā, bet arī tādu pasākumu noteikšanā, ar kuriem to var sasniegt.²⁵¹ EST atzina dažādus mēr-

249 Apvienotā Karaliste, Apvienotās Karalistes Augstā tiesa, *Amicus MSF Section, R. (on the application of) pret Secretary of State for Trade and Industry*, 2004, EWHC 860 (Admin), 2004. gada 26. aprīlis.

250 Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2.12.2000., 16.–22. lpp.

251 EST, apvienotās lietas no C-501/12 līdz C-506/12, C-540/12 un C-541/12, *Thomas Specht u. c. pret Land Berlin and Bundesrepublik Deutschland*, 2014. gada 19. jūnijs, 46. punkts.

kus, uz kuriem var atsaukties atbildētājas valstis, tomēr tā uzsvēra, ka sociālās un nodarbinātības politikas mērķiem, lai tie būtu likumīgi, ir jābūt “sabiedrības interesēs”.²⁵² Piemēram, tā atzina, ka “mērķis izveidot sabalansētu vecuma struktūru nolūkā atvieglot personāla aiziešanas plānošanu, nodrošināt ierēdņu, it īpaši gados jaunāku ierēdņu, paaugstināšanu amatā un novērst juridiskus strīdus, kas varētu rasties saistībā ar pensionēšanos” bija likumīgs politikas mērķis.²⁵³ Lietā, kas attiecas uz universitātes pasniedzēju obligāto pensionēšanos, tā uzskatīja, ka likumīgi mērķi varētu ietvert mērķi nodrošināt kvalitatīvu mācīšanu un pēc iespējas labāku amatu sadalījumu profesoriem starp paaudzēm.²⁵⁴ Lietā *Abercrombie & Fitch Italia Srl*²⁵⁵ Tiesa izvērtēja, vai nulles stundu līgumu izmantošana darba ņēmējiem vecumā līdz 25 gadiem, un noteikums par automātisku atļaušanu, sasniedzot 25 gadu vecumu, ir nelikumīga diskriminācija vecuma dēļ. Tā nosprieda, ka šis noteikums nav aizliegts, jo tam ir likumīgs nodarbinātības un darba tirgus politikas mērķis, un līdzekļi, kas paredzēti šā mērķa sasniegšanai, ir piemēroti un nepieciešami. Lietā *Kleinsteuber pret Mars GmbH*²⁵⁶ Tiesa konstatēja, ka priekšlaicīgas pensionēšanās pensijas aprēķināšanas metode nepilna laika darba ņēmējiem nav uzskatāma par diskrimināciju. EST arī norādīja, ka stimulu palikt uzņēmumā līdz likumā noteiktajam pensionēšanās vecumam nevar radīt, nedodot darbiniekam, kurš izdara šādu izvēli, priekšrocību salīdzinājumā ar darbinieku, kurš priekšlaicīgi aiziet no darba uzņēmumā. Tā uzskatīja, ka šādi mērķi, kuru nolūks ir līdzsvarot attiecīgās intereses nodarbinātības politikas un sociālās aizsardzības kontekstā, lai garantētu arodpensijas piešķiršanu, var tikt uzskatīti par vispārējo interešu mērķiem.

Direktīvas 6. panta 2. punkts pieļauj diskrimināciju vecuma dēļ attiecībā uz piekļuvi pabalstiem saskaņā ar sociālā arodnodrošinājuma sistēmām, bez vajadzības nodrošināt atbilstību proporcionalitātes kritērijam. EST uzsvēra, ka 6. panta 2. punktā paredzētais izņēmums ir jāinterpretē sašaurināti²⁵⁷, un konstatēja, ka

252 EST, C-388/07, *The Queen, ko lūdza The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England), pret Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 2009. gada 5. marts, 46. punkts.

253 EST, C-159/10 un C-160/10, *Gerhard Fuchs un Peter Köhler pret Land Hessen*, 2011. gada 21. jūlijs, 60. punkts.

254 EST, apvienotās lietas C-250/09 un C-268/09, *Vasil Ivanov Georgiev pret Tehniceski universitet – Sofia, filial Plovdiv*, 2010. gada 18. novembris, 52. punkts.

255 EST, C-143/16, *Abercrombie & Fitch Italia Srl pret Antonino Bordonaro*, 2017. gada 19. jūlijs.

256 EST, C-354/16, *Ute Kleinsteuber pret Mars GmbH*, 2017. gada 13. jūlijs.

257 EST, C-476/11, *HK Danmark, kas rīkojas Glennie Kristensen vārdā, pret Experian A/S*, 2013. gada 26. septembris, 46. punkts.

pensiju iemaksu palielinājums, kas saistīts ar vecumu, neietilpst šā noteikuma darbības jomā.²⁵⁸

Piemērs. Lietā *David Hütter pret Technische Universität Graz*²⁵⁹ EST tika lūgts izvērtēt atsauci uz Austrijas tiesību aktu, kas paredz, ka darba pieredze pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas nevar tikt ņemta vērā, nosakot darba samaksu. *D. Hütter* un viņa kolēģis bija TUG stažieri, kuriem, pabeidzot stažēšanos, tika piedāvāts trīs mēnešu līgums. Pamatojoties uz attiecīgajiem tiesību aktiem, *D. Hütter*, kurš bija nedaudz vecāks par 18 gadiem, darba samaksa tika noteikta, ņemot vērā viņa iegūto 6,5 mēnešu darba pieredzi, savukārt viņa kolēģim, kurš bija 22 mēnešus vecāks par viņu, darba samaksa tika noteikta atbilstoši viņa iegūtajai 28,5 mēnešu darba pieredzei. Tas radīja atšķirības mēneša darba samaksā, neraugoties uz to, ka viņiem abiem bija līdzīga pieredze. EST atzina, ka tiesību akta galvenos mērķus var uzskatīt par likumīgiem: 1) lai nenostādītu nelabvēlīgākā situācijā personas, kas ieguvušas vispārējo vidējo izglītību, salīdzinājumā ar personām, kurām ir profesionālā kvalifikācija, un 2) lai izvairītos no tā, ka stažēšanās kļūst dārgāka, un tādējādi veicinātu to jauniešu integrāciju darba tirgū, kuri ir apguvuši šāda veida apmācību. Tomēr EST konstatēja, ka nav pienācīgi sniegts objektīvs pamatojums, jo tam bija nesamērīga ietekme uz jaunākiem darba ņēmējiem, jo īpaši gadījumos, kad pieredze ir vienāda, tomēr prasītāja vecums ietekmēja atalgojuma vērtību, kā tas ir šajā gadījumā.

Piemērs. Arī lieta *Franz Lesar pret Telekom Austria AG*²⁶⁰ attiecas uz Austrijas tiesību aktu, kas, lai noteiktu tiesības uz vecuma pensiju un aprēķinātu tās apmēru, izslēdzo iespēju ņemt vērā stažēšanās un nodarbinātības laikposmus, ko ierēdnis pabeidzis pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas. EST norādīja, ka civildienesta ierēdņu pensiju shēma ir shēma, kas konkrētas profesijas darba ņēmējiem nodrošina pabalstus, kuri paredzēti, lai aizstātu pabalstus, ko paredz tiesību aktos noteiktās sociālā nodrošinājuma sistēmas, un tās mērķis ir nodrošināt "vecuma noteikšanu (..) lai persona saņemtu pensiju vai invaliditātes pabalstu, vai varētu pretendēt uz pensiju vai invaliditātes pabalstu" Direktīvas 2000/78/EK 6. panta 2. punkta nozīmē. Attiecīgi Tiesa konstatēja, ka šī atšķirīgā attieksme, kas ir tieši balstīta uz vecuma kritēriju,

258 Turpat, 54. punkts.

259 EST, C-88/08, *David Hütter pret Technische Universität Graz*, 2009. gada 18. jūnijs.

260 EST, C-159/15, *Franz Lesar pret Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes Personalamt*, 2016. gada 16. jūnijs.

var būt pamatota, ciktāl tās mērķis ir civildienesta pensiju sistēmā garantēt vienotu vecumu, no kura var pievienoties šai sistēmai, un vienotu vecumu, no kura ir tiesības uz šajā shēmā paredzētajiem pensijas pabalstiem.

Pēc nolēmuma *Hütter* lietā Austrijas tiesību akts tika grozīts. Tomēr pārejas pasākumi turpināja būt nelabvēlīgi tām personām, kuras bija nelabvēlīgākā situācijā saskaņā ar iepriekšējo shēmu, un tādējādi turpinājās diskriminācija vecuma dēļ.²⁶¹ Austrijas valdība norādīja, ka jaunais tiesību akts "ir pamatots ar budžeta apsvērumiem". EST uzskatīja, ka budžeta apsvērumi var ietekmēt dalībvalsts izvēlētos pasākumus, bet tie vieni paši nevar būt likumīgs mērķis Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 6. panta 1. punkta nozīmē.²⁶²

Likumīgajiem mērķiem, kas izklāstīti 6. panta 1. punktā, ir jābūt saistītiem ar nodarbinātības politiku, darba tirgu un profesionālo apmācību. Līdz ar to, lai pamatotu atšķirīgu attieksmi, var izvirzīt tikai ierobežotus likumīgu mērķu veidus.

Piemērs. Lietā *Hörnfeldt pret Posten Meddelande AB*²⁶³ EST izvērtēja valsts pasākumu, kurš ļauj darba devējam izbeigt darba ņēmēja darba līgumu tikai tāpēc, ka darba ņēmējs ir sasniedzis 67 gadu vecumu, un kurā nav ņemts vērā vecuma pensijas līmenis, ko attiecīgā persona saņems. EST uzskatīja, ka šādu pasākumu var objektīvi un saprātīgi pamatot ar likumīgu nodarbinātības un darba tirgus politikas mērķi, ja vien tas ir piemērots un nepieciešams līdzeklis šā mērķa sasniegšanai. EST norādīja, ka tas ir mehānisms, kura pamatā ir līdzsvars starp politiskiem, ekonomiskiem, sociāliem, demogrāfiskiem un/vai budžeta apsvērumiem un izvēli starp cilvēku darba dzīves pagarināšanu vai, gluži pretēji, priekšlaicīgas pensionēšanās nodrošināšanu.

261 Saskaņā ar jauno tiesību aktu tika ņemti vērā mācību un dienesta periodi pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, bet tajā pašā laikā ar tiesību aktu – tikai attiecībā uz ierēdņiem, kuri cietuši no šādas diskriminācijas – tika ieviests paaugstināšanai amatā nepieciešamā laikposma pagarinājums par trīs gadiem. Sk. EST, C-530/13, *Leopold Schmitzer pret Bundesministerin für Inneres* [GC], 2014. gada 11. novembris, 9.–15. punkts. Sk. arī C-417/13, *ÖBB Personenverkehr AG pret Gotthard Starjakob*, 2015. gada 28. janvāris, un EST, C-529/13, *Georg Felber pret Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, 2015. gada 2. janvāris.

262 EST, C-530/13, *Leopold Schmitzer pret Bundesministerin für Inneres* [GC], 2014. gada 11. novembris, 41. punkts.

263 EST, C-141/11, *Torsten Hörnfeldt pret Posten Meddelande AB*, 2012. gada 5. jūlijs.

Piemērs. Lietā *Reinhard Prigge un citi pret Deutsche Lufthansa AG*²⁶⁴ EST izvērtēja *Lufthansa* nodarbināto pilotu obligāto pensionēšanās vecumu – 60 gadi. Saskaņā ar koplīgumā ietvertu klauzulu darba līgumi tika automātiski izbeigti tā mēneša beigās, kurā iekrita sešdesmitā dzimšanas diena. Koplīgumā noteiktie vecuma ierobežojumi bija zemāki par valsts tiesību aktos noteiktajiem ierobežojumiem. EST norādīja, ka direktīvā noteiktie principi attiecas ne tikai uz normatīvajiem vai administratīvajiem aktiem, bet arī uz koplīgumiem. Attiecībā uz izņēmumiem no principa par nediskrimināciju vecuma dēļ, kas paredzēts 6. pantā, EST nosprieda, ka gaisa satiksmes drošība nav likumīgs mērķis šā panta nozīmē.

EST konstatēja, ka satiksmes drošības apsvērumi ir likumīgs mērķis saskaņā ar Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 2. panta 5. punktu un 4. panta 1. punktu. Tomēr šīs lietas apstākļos darba līguma automātiska izbeigšana 60 gadu vecumā bija nesamērīga. EST jo īpaši atsaucās uz valsts un starptautiskajiem tiesību aktiem, kas ļauj ar konkrētiem nosacījumiem turpināt šo darbību līdz 65 gadu vecumam. Turklāt EST norādīja, ka nav acīmredzamu iemeslu uzskatīt, ka pilotiem pēc 60 gadu vecuma sasniegšanas vairs nav fizisko spēju darboties savā profesijā.²⁶⁵

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Ungāriju*²⁶⁶ EST izvērtēja, vai tiesību akts, kas paredz tiesnešu, prokuroru un notāru obligātu pensionēšanos, sasniedzot 62 gadu vecumu, ir samērīgs. Valdība aizstāvēja apstrīdētos valsts pasākumus, tos pamatojot tādējādi, ka tiem ir divi mērķi – pirmkārt, obligātās pensionēšanās vecuma standartizācija publiskajā sektorā un, otrkārt, “līdzsvarotākas vecuma struktūras” izveide, kas jaunajiem juristiem atvieglotu piekļuvi tiesneša, prokurora vai advokāta profesijai un nodrošinātu viņiem paātrinātu karjeru. EST nosprieda, ka šie mērķi ir likumīgi. Tomēr EST secināja,

264 EST, C-447/09, *Reinhard Prigge un citi pret Deutsche Lufthansa AG* [GC], 2011. gada 13. septembris.

265 Sal. ar EST, C-45/09, *Gisela Rosenblatt pret Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH* [GC], 2010. gada 12. oktobris, kurā EST nolēma, ka koplīgumi, kas paredz automātisku darba attiecību izbeigšanu ar darbaņēmējiem, kuri iegūst tiesības uz vecuma pensiju vai sasniedz noteiktu vecumu (piemēram, 65 gadi), var būt pamatota diskriminācija vecuma dēļ. EST ņēma vērā to, ka darbiniekiem, kuri pensionējas, ir tiesības uz finansiālu kompensāciju pensijas veidā un ka obligātā pensionēšanās ir balstīta uz vienošanos, kas paredz ievērojamu elastību mehānisma izmantošanā, ļaujot sociālajiem partneriem ņemt vērā vispārējo situāciju attiecīgajā darba tirgū un attiecīgo darbavietu īpatnības. EKT arī norādīja, ka Vācijas tiesību akti automātiski nepiespiež darbaņēmējiem izstāties no darba tirgus, jo tie nepieļauj, ka personai, kura plāno turpināt strādāt pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas, tiek atteikta nodarbinātība vecuma dēļ.

266 EST, C-286/12, *Eiropas Komisija pret Ungāriju*, 2012. gada 6. novembris.

ka pensionēšanās vecuma samazināšana nebija piemērota un nepieciešama, lai sasniegtu šos mērķus. Šā secinājuma iemesls bija pēkšņais pensionēšanās vecuma samazinājums no 70 līdz 62 gadiem tikai viena gada laikā. EST norādīja, ka noteikumi "pēkšņi un būtiski" samazināja vecuma ierobežojumu, neieviešot pārejas pasākumus. Tas nozīmēja, ka attiecīgās personas nevarēja sagatavoties. Turklāt EST uzskatīja, ka grozījumi nevar radīt līdzsvarotu vecuma struktūru vidējā termiņā un ilgtermiņā. EST paskaidroja, ka, lai gan 2012. gadā personāla mainība būs ievērojama, jo astoņas vecuma grupas tiks aizstātas ar vienu vecuma grupu, šī mainība palēnināsies 2013. gadā, kad būs jāaizstāj tikai viena vecuma grupa.²⁶⁷

EST uzskatīja, ka kritērijs, kas formulēts iespējamās netiešās diskriminācijas objektīvam pamatojumam, ir ļoti līdzīgs tiešas diskriminācijas vecuma dēļ pamatojumam, tomēr, kā EST uzsvēra, tas nav identisks. Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 6. panta 1. punkts uzliek valstīm pienākumu augstā līmenī pierādīt, ka mērķis, uz kuru atsaucas kā uz pamatojumu, ir likumīgs.²⁶⁸

Būtu jāatzīmē, ka EST pieeja atbilst arī ECT pieejai, kura izskatīja jautājumu par atšķirīgu pensionēšanās vecumu ECTK kontekstā, kā aplūkots lietā *Andrle pret Čehijas Republiku*,²⁶⁹ 4.2. un 5.1. iedaļā. Šajā ziņā izņēmumi, kas attiecas uz vecumu, atbilst tiesu pieejai attiecībā uz nodarbinātības un sociālās politikas pamatojumu.

267 Ar jaunu likumu, ko Ungārijas Parlaments pieņēma 2013. gada 11. martā, tiesnešu, prokuroru un notāru pensionēšanās vecums tika samazināts līdz 65 gadiem 10 gadu laikā.

268 EST, C-388/07, *The Queen, ko lūdza The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England), pret Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 2009. gada 5. marts, 65. punkts.

269 ECT, *Andrle pret Čehijas Republiku*, Nr. 6268/08, 2011. gada 17. februāris.

4

Atsevišķas aizsardzības jomas

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>LESD 157. pants</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 3. panta 1. punkta a) apakšpunkts</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 3. panta 1. punkta a) apakšpunkts</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 1. pants, 14. panta 1. punkta a) apakšpunkts</p> <p>Padomes Direktīva (2003/109/EK), 11. panta 1. punkta a) apakšpunkts</p> <p>EST, C-548/15, <i>de Lange pret Staatssecretaris van Financiën</i>, 2016. gads</p> <p>EST, C-122/15, <i>C.</i>, 2016. gads</p> <p>EST, C-267/12, <i>Hay pret Crédit agricole mutuel</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-81/12, <i>Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-7/12, <i>Riežniece pret Zemkopības ministriju un Lauku atbalsta dienestu</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-147/08, <i>Römer pret Freie und Hansestadt Hamburg</i> [GC], 2011. gads</p> <p>EST, C-79/99, <i>Schnorbus pret Land Hessen</i>, 2000. gads</p> <p>EST, C-116/94, <i>Meyers pret Adjudication Officer</i>, 1995. gads</p>	<p>Nodarbinātība</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>I.B. pret Grieķiju</i>, Nr. 552/10, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Danilenkov un citi pret Krieviju</i>, Nr. 67336/01, 2009. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>LESD, 18. pants Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK) Padomes Direktīva (2003/109/EK), 11. panta 1. punkta d) apakšpunkts EST, C-299/14, <i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen pret García-Nieto</i>, 2016. gads EST, C-318/13, X., 2014. gads EST, C-20/12, <i>Giersch pret État du Grand-Duché de Luxembourg</i>, 2013. gads EST, lieta 32/75, <i>Cristini pret SNCF</i>, 1975. gads</p>	<p>Labklājība un sociālais nodrošinājums</p>	<p>ECTK, 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokols Nr. 1, 1. pants (īpašuma tiesību aizsardzība) ECT, <i>Gouri pret Franciju</i> (dec.), Nr. 41069/11, 2017. gads ECT, <i>Bah pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 56328/07, 2011. gads ECT, <i>Stummer pret Austriju</i> [GC], Nr. 37452/02, 2011. gads ECT, <i>Andrle pret Čehijas Republiku</i>, Nr. 6268/08, 2011. gads</p>
<p>LESD, 18. pants Regula par darbaņēmēju brīvu pārvietošanos Kopienā (1612/68), 12. pants Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 3. panta 1. punkta g) apakšpunkts Padomes Direktīva (2003/109/EK), 11. panta 1. punkta b) apakšpunkts EST, C-491/13, <i>Ben Alaya pret Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014. gads EST, apvienotās lietas C-523/11 un C-585/11, <i>Prinz pret Region Hannover</i> un <i>Seeberger pret Studentenwerk Heidelberg</i>, 2013. gads EST, C-147/03, <i>Eiropas Kopienu Komisija pret Austrijas Republiku</i>, 2005. gads EST, lieta 9/74, <i>Casagrande pret Landeshauptstadt München</i>, 1974. gads</p>	<p>Izglītība</p>	<p>ECTK, 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokols Nr. 1, 2. pants (tiesības uz izglītību) ECT, <i>Çam pret Turciju</i>, Nr. 51500/08, 2016. gads ECT, <i>Ponomaryovi pret Bulgāriju</i>, Nr. 5335/05, 2011. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK)</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, preambulas 13. punkts.</p> <p>Līguma par Eiropas Savienības darbību 57. pants</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 3. panta 1. punkta h) apakšpunkts</p> <p>Pamattiesību harta, 7. pants, 34. panta 3. punkts</p> <p>Padomes Direktīva (2003/109/EK), 11. panta 1. punkta f) apakšpunkts</p> <p>EST, C-83/14, <i>“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia</i> [GC], 2015. gads</p> <p>EST, C-571/10, <i>Kamberaj pret IPES</i> [GC], 2012. gads</p>	<p>Pieklūve preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājokļiem</p>	<p>ECTK, 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību) un 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokols Nr. 1, 1. pants (īpašuma tiesību aizsardzība)</p> <p>ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums), 13. panta 4. punkts un 31. panta 1. punkts</p> <p>ECT, <i>Moldovan un citi pret Rumāniju</i> (Nr. 2), Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gads</p> <p>ECT, <i>Vrountou pret Kipru</i>, Nr. 33631/06, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>Hunde pret Nīderlandi</i> (dec.), Nr. 17931/16, 2016. gads</p> <p>ECSR, <i>CEC pret Nīderlandi</i>, sūdzība Nr. 90/2013, 2014. gads</p> <p>ECSR, <i>FEANTSA pret Nīderlandi</i>, sūdzība Nr. 86/2012, 2014. gads</p>
<p>Pamattiesību harta, 47. pants</p>	<p>Tiesu iestāžu pieejamība</p>	<p>ECTK, 6. pants (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu)</p> <p>ECT, <i>Paraskeva Todorova pret Bulgāriju</i>, Nr. 37193/07, 2010. gads</p> <p>ECT, <i>Anakomba Yula pret Beļģiju</i>, Nr. 45413/07, 2009. gads</p> <p>ECT, <i>Moldovan un citi pret Rumāniju</i> (Nr. 2), Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Pamattiesību harta, 7. pants EST, C-391/09, <i>Runevič-Vardyn and Wardyn pret Vilniaus miesto savivaldybės administracija</i>, 2011. gads EST, C-104/09, <i>Roca Álvarez pret Sesá Start España ETT SA</i>, 2010. gads</p>	<p>Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskara- mību</p>	<p>ECTK, 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 12. pants (tiesības stāties laulībā) un 14. pants (diskriminācijas aizliegums) ECT, <i>Kacper Nowakowski pret Poliju</i>, Nr. 32407/13, 2017. gads ECT, <i>A.H. un citi pret Krieviju</i>, Nr. 6033/13, un 15 citi pieteikumi, 2017. gads ECT, <i>Pajić pret Horvātiju</i>, Nr. 68453/13, 2016. gads ECT, <i>Vallianatos un citi pret Grieķiju</i> [GC], Nr. 29381/09 un 32684/09, 2013. gads ECT, <i>X un citi pret Austriju</i> [GC], Nr. 19010/07, 2013. gads</p>
<p>Pamattiesību harta, 12. pants</p>	<p>Politiskā līdzdalība</p>	<p>ECTK, 10. pants (izteiksmes brīvība), 11. pants (pulcēšanās un biedrošanās brīvība), Protokols Nr. 1, 3. pants (tiesības uz brīvām vēlēšanām) ECT, <i>Pilav pret Bosniju un Hercegovinu</i>, Nr. 41939/07, 2016. gads ECT, <i>Partei Die Friesen pret Vāciju</i>, Nr. 65480/10, 2016. gads</p>
<p>Pamattiesību harta, 21. pants LESD, 18. un 21. pants EST, C-182/15, <i>Petruhhin pret Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra</i> [GC], 2016. gads EST, C-42/11, <i>Proceedings concerning the execution of a European arrest warrant issued against João Pedro Lopes Da Silva Jorge</i> [GC], 2012. gads</p>	<p>Krimināltiesību jautājumi</p>	<p>ECTK, 2. pants (tiesības uz dzīvību), 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 5. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 6. pants (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu), 7. pants (sodišanas nepieļaujamība bez likuma) un Protokols Nr. 7, 4. pants (tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam) ECT, <i>Martzaklis un citi pret Grieķiju</i>, Nr. 20378/13, 2015. gads ECT, <i>Stasi pret Franciju</i>, Nr. 25001/07, 2011. gads ECT, <i>D.G. pret Īriju</i>, Nr. 39474/98, 2002. gads ECT, <i>Bouamar pret Beļģiju</i>, Nr. 9106/80, 1988. gads</p>

Svarīgākais aspekts

- ECTK darbības joma ir daudz plašāka nekā ES diskriminācijas novēršanas direktīvām – gan attiecībā uz materiālajām tiesībām, gan attiecībā uz to interpretāciju konvencijas 14. panta piemērošanas nolūkā.

Lai gan Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesības aizliedz tiešu un netiešu diskrimināciju, tas attiecas tikai uz konkrētiem kontekstiem.

ECTK 14. pants ir piemērojams attiecībā uz visu ECTK garantēto materiālo tiesību izmantošanu, un ECTK Protokols Nr. 12 attiecas uz visām tiesībām, kas ir garantētas valsts līmenī, pat ja tās neietilpst ECTK tiesību piemērošanas jomā. Savukārt diskriminācijas aizlieguma darbības joma saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām aptver trīs jomas – nodarbinātība, labklājības sistēma un preces un pakalpojumi. Patlaban, kā izklāstīts [1. nodaļā](#), visās trīs jomās piemēro tikai Rasu vienlīdzības direktīvu. Lai gan notiek apspriedes par tiesību aktiem, ar kuriem Nodarbinātības vienlīdzības direktīva tiks attiecināta uz visām trim jomām, šī direktīva pašlaik ir piemērojama tikai nodarbinātības kontekstā. Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) un Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā attiecas uz nodarbinātību un piekļuvi precēm un pakalpojumiem, bet neattiecas uz piekļuvi labklājības sistēmai.

Šajā nodaļā ir izklāstīta Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību aktu piemērošanas joma. Konkrētāk: tajā ir aplūkotas materiālās aizsardzības jomas, uz kurām tā attiecas.

4.1. Nodarbinātība

Saskaņā ar ES tiesībām aizsardzība pret diskrimināciju nodarbinātības jomā tiek attiecināta uz visiem diskriminācijas novēršanas direktīvās paredzētajiem aizsargājamiem pamatiem. Tā aptver piekļuvi nodarbinātībai, nodarbinātības nosacījumus, tostarp atlaišanu un atalgojumu, piekļuvi karjeras attīstības atbalstam un apmācībai, kā arī darba ņēmēju un darba devēju organizācijas.

EST ir plaši interpretējusi jēdzienu “piekļuve nodarbinātībai”, kas lietots diskriminācijas novēršanas direktīvās. Tas attiecas uz personu, kura meklē darbu,²⁷⁰ kā arī uz atlases kritērijiem²⁷¹ un šīs nodarbinātības nosacījumiem.^{272, 273}

Piemērs. Lietā *Meyers pret Adjudication Officer*²⁷⁴ EST nosprieda, ka piekļuve nodarbinātībai attiecas “ne tikai uz apstākļiem pirms darba attiecību rašanās”, bet arī uz visiem ietekmējošajiem faktoriem, kas jāņem vērā, pirms persona pieņem lēmumu par darba piedāvājuma pieņemšanu vai nepieņemšanu. Tāpēc konkrēta valsts pabalsta (kas maksājams atkarībā no ienākumu līmeņa) piešķiršana šajā jomā varēja samazināties. Iemesls tam bija fakts, ka kandidātu ietekmētu tas, vai viņam būtu tiesības uz šo pabalstu, apsverot lēmumu par stāšanos amatā. Līdz ar to šādam apsvērumam ir ietekme uz piekļuvi nodarbinātībai.

Piemērs. Lietā *Schnorbus pret Land Hessen*²⁷⁵ sūdzības iesniedzēja savas kvalifikācijas ietvaros iesniedza pieteikumu apmācības amatam, lai pievienotos tiesu sistēmai. Saskaņā ar valsts tiesību aktiem bija jānokārto valsts eksāmens, kam sekoja apmācības periods un otrs eksāmens. Sūdzības iesniedzēja bija nokārtojusi pirmo eksāmenu, bet viņai tika atteikts apmācības amats, pamatojoties uz to, ka nebija vakanču. Līdz ar to viņas uzņemšana tika atlikta līdz nākamajai kārtai, kad amata vietas kļūs pieejamas. Sūdzības iesniedzēja apgalvoja, ka viņa tikusi diskriminēta, jo prioritāte tika piešķirta vīriešu dzimuma kandidātiem, kuri bija pabeiguši militāro dienestu. EST konstatēja, ka valsts tiesību akti, kas reglamentē datumu, kad persona tiek uzņemta apmācības amatā, ietilpst “piekļuve nodarbinātībai” darbības jomā, jo šāds apmācības periods pats par sevi tika uzskatīts par “nodarbinātību” gan atsevišķi, gan kā daļa no amata iegūšanas procesa tiesu iestādēs.

270 EST, C-415/10, *Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH*, 2012. gada 19. aprīlis.

271 EST, C-317/14, *Eiropas Komisija pret Beļģijas Karalisti*, 2015. gada 5. februāris.

272 EST, C-416/13, *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*, 2014. gada 13. novembris.

273 Rasu vienlīdzības direktīva, 3. panta 1. punkta a) apakšpunkts; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 3. panta 1. punkta a) apakšpunkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 1. pants un 14. panta 1. punkta a) apakšpunkts.

274 EST, C-116/94, *Jennifer Meyers pret Adjudication Officer*, 1995. gada 13. jūlijs.

275 EST, C-79/99, *Julia Schnorbus pret Land Hessen*, 2000. gada 7. decembris.

Piemērs. Lietā *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*²⁷⁶ attiecībā uz futbola finanšu pārziņa homofobiskajām piezīmēm EST nolēma, ka Nodarbinātības vienlīdzības direktīva attiecas uz paziņojumiem par kluba darbā pieņemšanas politiku, lai gan nebija faktiskas darbā pieņemšanas procedūras un nebija identificējama sūdzības iesniedzēja, kurš apgalvotu, ka ir bijis diskriminācijas upuris.²⁷⁷

Līdzīgi interpretējot, kas ietilpst nodarbinātības nosacījumos, EST ir piemērojuši diezgan plašu interpretāciju. Tas galu galā ir novedis pie jebkāda nosacījuma, kas izriet no darba attiecībām, kuras uzskatāmas par tādām, kas ietilpst šajā kategorijā.

Piemērs. Lietā *Meyers pret Adjudication Officer*²⁷⁸ prasītāja, kura bija vientuļais vecāks, sūdzējās par netiešu diskrimināciju dzimuma dēļ, ņemot vērā metodi, kas izmantota, lai aprēķinātu vientuļo vecāku tiesības uz ģimenes pabalstu. EST bija jānoskaidro, vai ģimenes pabalsta (valsts pabalsta) piešķiršana ir tikai sociālā nodrošinājuma jautājums vai arī tas ir nodarbinātības nosacījums, kas ir svarīgs faktors, lai noteiktu šo apsvērumu. EST ņēma vērā, ka attiecīgais ģimenes pabalsts bija maksājams, ja bija izpildīti šādi trīs nosacījumi: prasītāja ienākumi nepārsniedz noteiktu summu, prasītājs vai viņa partneris strādā, prasītājs vai viņa partneris ir atbildīgs par bērnu. EST uzskatīja, ka Vienlīdzīgas attieksmes direktīva (tagad aizstāta ar Dzimumu līdztiesības direktīvu (pārstrādāta versija)) nebūtu uzskatāma par nepiemērojamu tikai tāpēc, ka attiecīgais pabalsts ir daļa no sociālā nodrošinājuma sistēmas. Tā vietā tika izmantota plašāka pieeja, izvērtējot, vai ieguvums tika sniegts saistībā ar darba attiecībām. Šajā gadījumā, lai varētu izmantot ģimenes pabalstu sistēmu, prasītājai bija jāpierāda, ka vai nu viņa, vai viņas partneris strādā algotu darbu. Ar šo prasību noteikt darba attiecības ģimenes pabalstu sistēma bija iekļaujama darba apstākļu kategorijā.

276 EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis.

277 Sk. arī EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

278 EST, C-116/94, *Jennifer Meyers pret Adjudication Officer*, 1995. gada 13. jūlijs.

Piemērojot tik plašu definīciju nodarbinātības un darba apstākļu jēdzienam, EST konstatēja, ka arī bērnu pieskatīšanas vietu nodrošināšana darbavietās,²⁷⁹ darba laika saīsināšana,²⁸⁰ vecāku atvaļinājuma piešķiršanas nosacījumi²⁸¹ ietilpst tā darbības jomā.

EST ir arī pieņēmusi samērā iekļaujošu pieeju attiecībā uz atlaišanas un darba samaksas jautājumiem. Attiecībā uz atlaišanas jomu tas attiecas uz gandrīz visām situācijām, kad darba attiecības tiek izbeigtas. Ir nospriests, ka tas attiecas, piemēram, uz gadījumiem, kad darba attiecības ir izbeigtas brīvprātīgas atlaišanas shēmas ietvaros²⁸² vai kad darba attiecības ir izbeigtas piespiedu aiziešanas no darba dēļ.²⁸³

Piemērs. Lietā *Riežniece pret Zemkopības ministriju un Lauku atbalsta dienestu*²⁸⁴ prasītāja, kura bija ierēdne, tika atlaista no darba pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Oficiālais atlaišanas iemesls bija prasītājas amata vietas likvidēšana. EST nosprieda, ka darba ņēmēju novērtēšanas metode amata vietas likvidācijas kontekstā nedrīkst nostādīt darba ņēmējus, kuri izmantojuši bērna kopšanas atvaļinājumu, nelabvēlīgākā situācijā nekā citus darba ņēmējus. EST secināja, ka ir notikusi netieša diskriminācija, jo bērna kopšanas atvaļinājumu izmanto vairāk sievietes nekā vīrieši.

Darba samaksas jēdziens Līguma par ES darbību 157. pantā ir definēts kā “parastā pamatalga vai minimālā alga, kā arī jebkura cita atlīdzība naudā vai natūrā, ko darba ņēmējs par darbu tieši vai netieši saņem no darba devēja”. Tas attiecas uz visdažādākajiem pabalstiem, ko darba ņēmējs saņem, jo ir noslēdzis darba attiecības. Šīs definīcijas darbības joma ir izskatīta vairākās EST izskatītās lietās, un ir nolemts, ka tā attiecas uz visiem pabalstiem, kas saistīti ar darbu, tostarp uz

279 EST, C-476/99, *H. Lommers pret Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 2002. gada 19. marts.

280 EST, C-236/98, *Jämställdhetsombudsmannen pret Örebro läns landsting*, 2000. gada 30. marts.

281 EST, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis pret Ypourgos Dikaioynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaionaton*, 2015. gada 16. jūlijs.

282 EST, lieta 19/81, *Arthur Burton pret British Railways Board*, 1982. gada 16. februāris.

283 EST, C-411/05, *Félix Palacios de la Villa pret Cortefiel Servicios SA* [GC], 2007. gada 16. oktobris.

284 EST, C-7/12, *Nadežda Riežniece pret Zemkopības ministriju un Lauku atbalsta dienestu*, 2013. gada 20. jūnijs.

koncesionāriem dzelzceļa braucieniem,²⁸⁵ ekspatriācijas pabalstiem,²⁸⁶ Ziemas-svētku prēmijām²⁸⁷ un aroda pensijām,²⁸⁸ ņemot vērā militārā dienesta periodus,²⁸⁹ kā arī uz darba samaksas turpināšanu slimības gadījumā.²⁹⁰ Nosakot, vai jautājums ietilpst jēdzienā “darba samaksa”, būtībā tiek noskaidrots, vai pastāv kāda veida pabalsts, kas izriet no darba attiecību pastāvēšanas.

Piemērs. Lietā *Jürgen Römer pret Freie und Hansestadt Hamburg*²⁹¹ sūdzības iesniedzējs strādāja Hamburgas pilsētā par administratīvo darbinieku, līdz viņš kļuva darbnespējīgs. Pēc tam, kad viņš bija noslēdzis reģistrētas partnerattiecības ar savu pastāvīgo partneri, viņš lūdza viņa papildu vecuma pensiju pārrēķināt, pamatojoties uz izdevīgāku nodokļu atvieglojumu kategoriju, kas pieejama precētiem pāriem. Kompetentā iestāde atteicās, pamatojoties uz to, ka prasītājs nebija precējies, bet bija reģistrētās partnerattiecībās. EST apstiprināja, ka papildu vecuma pensijas, piemēram, tās, ko izmaksāja sūdzības iesniedzējam, ir darba samaksa. Attiecīgi, ja dalībvalstī ir reģistrētas partnerattiecības, kas viendzimuma pāriem rada tiesisko stāvokli, kas ir pielīdzināms precētiem pāriem, laulības pabalstu nepiešķiršana ir tieša diskriminācija. Laulības un ģimenes aizsardzība pati par sevi nevar būt derīgs šādas diskriminācijas pamatojums. EST nolēma, ka viendzimuma pāriem ir jābūt piekļuvei nodarbinātībai, pabalstiem, tostarp tiesībām uz vecuma pensiju, ko piešķir precētiem pāriem.

Piemērs. Lietā *C.*,²⁹² kas attiecas uz papildu nodokli ienākumiem no vecuma pensijas, EST norādīja, ka jēdziens “darba samaksa” būtu jāinterpretē plaši Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas (2000/78) darbības jomā. EST uzsvēra, ka jēdziens “darba samaksa” ietver jebkuru pabalstu, ko darba ņēmējs saņem saistībā ar savu nodarbinātību. Jēdziens “darba samaksa” nav atkarīgs arī no tā, vai darba samaksa tiek saņemta saskaņā ar darba līgumu, saskaņā

285 EST, lieta 12/81, *Eileen Garland pret British Rail Engineering Limited*, 1982. gada 9. februāris.

286 EST, lieta 20/71, *Luisa Sabbatini, née Bertoni, pret Eiropas Parlamentu*, 1972. gada 7. jūnijs.

287 EST, C-333/97, *Susanne Lewen pret Lothar Denda*, 1999. gada 21. oktobris.

288 EST, C-262/88, *Douglas Harvey Barber pret Guardian Royal Exchange Assurance Group*, 1990. gada 17. maijs.

289 EST, C-220/02, *Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten pret Wirtschaftskammer Österreich*, 2004. gada 8. jūnijs.

290 EST, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn pret FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 1989. gada 13. jūlijs.

291 EST, C-147/08, *Jürgen Römer pret Freie und Hansestadt Hamburg* [GC], 2011. gada 10. maijs.

292 EST, C-122/15, *C.*, 2016. gada 2. jūnijs.

ar tiesību normām vai brīvprātīgi. Tas var ietvert arī pabalstus, ko maksā pēc darba attiecību izbeigšanas vai lai nodrošinātu, ka darba ņēmējs saņem ienākumus pat tad, ja viņš neveic nekādu darbu. Tomēr EST nosprieda, ka nodoklis par ienākumiem no vecuma pensijas nav saistīts ar darba attiecībām un tāpēc neietilpst Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas un LESD 157. panta darbības jomā. Tas tieši un ekskluzīvi izriet no valsts nodokļu tiesību aktiem, kas piemērojami noteiktai personu kategorijai, kā noteikts attiecīgajos nodokļu noteikumos.

Piemērs. Lietā *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*²⁹³ EST uzskatīja, ka pabalsti, kas paredzēti darba ņēmējiem viņu laulības gadījumā, ir daļa no darba ņēmēja darba samaksas. Prasītājam – homoseksuālam vīrietim, kurš bija attiecībās ar citu vīrieti – pabalsts tika atteikts, pamatojoties uz to, ka viņš neatbilda nosacījumam par laulību, kas ir prasība tā saņemšanai. EST konstatēja, ka atšķirīga attieksme pret precētām personām un personām, kas ir reģistrētās partnerattiecībās, ir uzskatāma par diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ.

EST ir pievērsusi uzmanību jēdziena “karjeras attīstības atbalsts un apmācība” definīcijai saistībā ar personu brīvu pārvietošanos.²⁹⁴ EST ir pieņēmusi plašu šā jēdziena interpretāciju.

Piemērs. Lietā *Gravier pret City of Liège*²⁹⁵ students, kurš bija Francijas valstspiederīgais, vēlējās studēt komiksu mākslu *Académie Royale des Beaux-Arts* Ljēžā. No sūdzības iesniedzēja tika iekasēta reģistrācijas maksa, savukārt studentiem no uzņēmējas valsts tā nebija jāmaksā. EST norādīja, ka arodmācības ietver: “jebkāda veida izglītību, kas sagatavo kvalifikācijas iegūšanai konkrētai profesijai, arodam vai darbam vai kas nodrošina šādai profesijai, arodam vai darbam nepieciešamo apmācību un prasmes (.), neatkarīgi no skolēnu vai studentu vecuma un apmācības līmeņa un pat tad, ja mācību programmā ir ietverts vispārējās izglītības elements”.

293 EST, C-267/12, *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 2013. gada 12. decembris. Sk. 2.1.2. iedaļu.

294 Saskaņā ar 7. panta 3. punktu Regulā (EK) Nr. 1612/68 par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos Kopienā darba ņēmējs “var iegūt izglītību arodskolās un pārkvalifikācijas centros” ar tādiem pašiem nosacījumiem kā valsts darba ņēmēji (OV L 257, 19.10.1968., 2. lpp.).

295 EST, lieta 293/83, *Françoise Gravier pret City of Liège*, 1985. gada 13. februāris.

Piemērs. Iepriekš minētā arodmācību definīcija tika piemērota lietā *Blaizot pret University of Liège un citiem*,²⁹⁶ kurā sūdzības iesniedzējs pieteicās veterinārmedicīnas studiju kursam. EST konstatēja, ka parasti arī universitātes grāds atbilst jēdzienam "arodmācības" pat tad, ja kvalifikācija, ko piešķir programmas beigās, tieši neparedz kvalifikāciju, kas nepieciešama konkrētai profesijai, arodam vai darbam. Ir pietiekami, ka attiecīgā programma nodrošina zināšanas, apmācību vai prasmes, kas nepieciešamas konkrētā profesijā, arodā vai darbā. Tādējādi, ja konkrētiem arodiem nav vajadzīga oficiāla kvalifikācija vai ja universitātes grāds pats par sevi nav oficiāla prasība, lai pieteiktos profesijas apguvei, tas neliedz programmu uzskatīt par "arodmācībām". Vienīgie izņēmumi ir "daži studiju kursi, kas pēc sava rakstura ir paredzēti personām, kuras vēlas uzlabot savas vispārējās zināšanas, nevis sagatavoties profesijai".

Piemērs. Lietā *J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën*²⁹⁷ (plašāk aplūkota 5.5. iedaļā) EST nolēma, ka nodokļu režīms attiecībā uz arodmācību izmaksām, kas rodas personai, var ietekmēt šādu mācību faktisko pieejamību. Šajā lietā tiesības atskaitīt arodmācību izmaksas no personas ar nodokli apliekamajiem ienākumiem atšķirās atkarībā no vecuma. EST atstāja valsts tiesas ziņā noteikt, vai ir vajadzīgi valsts tiesību akti, lai sasniegtu mērķi veicināt jauniešu stāvokli darba tirgū.

Saskaņā ar ES tiesību aktiem diskriminācijas aizliegums ir piemērojams arī attiecībā uz darba ņēmēju un darba devēju organizācijām. Tas attiecas ne tikai uz dalību darba ņēmēju vai darba devēju organizācijās un piekļuvi tām, bet arī uz personu iesaistīšanu šajās organizācijās. Saskaņā ar Eiropas Komisijas norādījumiem tā mērķis ir novērst diskrimināciju attiecībā uz dalību vai priekšrocībām, kas izriet šo struktūru kontekstā.²⁹⁸

Attiecībā uz diskrimināciju, kas saistīta ar grūtniecību un maternitāti, skatīt 5.1. iedaļu.

Arī valsts tiesas plaši interpretē diskriminācijas aizliegumu nodarbinātības jomā.

296 EST, lieta 24/86, *Vincent Blaizot pret Ljēžas Universitāti un citiem*, 1988. gada 2. februāris.

297 EST, C-548/15, *J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën*, 2016. gada 10. novembris.

298 Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības, COM(1999) 566 final, 25.11.1999.

Piemērs. Lietā, kas attiecās uz bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku,²⁹⁹ darba devējs nolēma nepagarināt darba ņēmējas līgumu un arī nepiedāvāt viņai jaunu līgumu pēc tam, kad uzzināja, ka viņa ir stāvoklī. Vietējā tiesa nosprieda, ka tā ir diskriminācija grūtniecības dēļ.

Piemērs. Lietā, kas attiecās uz Poliju,³⁰⁰ sūdzības iesniedzēja bija angļu valodas skolotāja ar Ukrainas pilsonību. Atšķirībā no dažiem citiem skolotājiem, kuri bija nodarbināti uz beztermiņa līguma pamata, viņa vairāk nekā 12 gadus bija nodarbināta Polijas skolā, pamatojoties uz vairākiem terminētiem līgumiem. Skolas iestādes argumentēja, ka iemesls, kāpēc tika piedāvāti terminēti līgumi, cita starpā bija viņas uzturēšanās atļauju ierobežotais termiņš. Augstākā tiesa atzīmēja, ka diskriminācijas aizliegums attiecas uz visiem nodarbinātības posmiem, tostarp šāda veida darba līgumiem. Tā norādīja, ka šī atšķirīgā attieksme, ja tā izriet tikai no Ukrainas pilsonības un uzturēšanās atļaujām, ir diskriminācija pilsonības dēļ.

Lai gan **ECTK** negarantē tiesības uz nodarbinātību, 8. pants ir interpretēts tādējādi, ka tas attiecas uz nodarbinātības jomu noteiktos apstākļos. Lietā *Sidabras un Džiautas pret Lietuvu*³⁰¹ valdības noteiktais aizliegums bijušajiem VDK aģentiem piekļūt nodarbinātībai valsts sektorā un privātā sektora daļās tika atzīts par tādu, uz kuru attiecas 8. pants saistībā ar 14. pantu. Proti, tas “ļoti lielā mērā ietekmēja viņu spēju attīstīt attiecības ar ārpusauli un radīja viņiem nopietnas grūtības nopelnīt iztiku, radot acīmredzamas sekas viņu privātās dzīves baudīšanai”.³⁰² Līdzīgi lietā *Bigaeva pret Grieķiju* tika nospriests, ka 8. pantu var piemērot arī nodarbinātības jomā, piemēram, saistībā ar piekļuvi profesijai.³⁰³

Piemērs. Lietā *I.B. pret Grieķiju*³⁰⁴ prasītājs tika atlaists no darba pēc darbinieku sūdzībām par to, ka viņš bija HIV pozitīvs. ECT konstatēja, ka jautājumi par nodarbinātību un situācijām, kurās iesaistītas personas ar HIV, ietilpst privātās dzīves jomā, un uzskatīja, ka prasītāja atlaišana ir pretrunā konvencijas

299 Bijusi Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika, galvenā tiesa II, Skopje, I RO Nr. 618/15, 2016. gada 3. marts, avots: *European Equality Law Review* (2016. gads), 2. sēj., 97. lpp.

300 Polija, Polijas Augstākā tiesa, III PK 11/16, 2016. gada 7. novembris; tiesa atcēla spriedumu un nodeva lietu atpakaļ, lai noteiktu, vai terminētu līgumu noslēgšanas iemesli bija diskriminējoši.

301 ECT, *Sidabras un Džiautas pret Lietuvu*, Nr. 55480/00 un 59330/00, 2004. gada 27. jūlijs, plašāk aplūkots 6.4. iedaļā.

302 Turpat, 48. punkts.

303 ECT, *Bigaeva pret Grieķiju*, Nr. 26713/05, 2009. gada 28. maijs.

304 ECT, *I.B. pret Grieķiju*, Nr. 552/10, 2013. gada 3. oktobris.

14. pantam, lasot to saistībā ar 8. pantu. ECT savu secinājumu balstīja uz to, ka Kasācijas tiesa nebija pietiekami izskaidrojusi, ka darba devēja intereses uzturēt harmonisku darba vidi bija pārākas par prasītāja interesēm. Citiem vārdiem sakot, tā nebija līdzsvarojusi prasītāja un darba devēja konkurējošās intereses konvencijā paredzētajā veidā.

ECT ir arī aizliegusi diskrimināciju, pamatojoties uz dalību arodbiedrībā. Tiesības veidot arodbiedrības ECTK ir garantētas kā atsevišķas tiesības.³⁰⁵

Piemērs. Lietā *Danilenkov un citi pret Krieviju*³⁰⁶ prasītāji bija cietuši no aizskaršanas un mazāk labvēlīgas attieksmes no sava darba devēja puses, jo bijuši arodbiedrības biedri. Viņu civilprasības valsts tiesās tika noraidītas, jo diskrimināciju varēja konstatēt tikai kriminālprocesā. Tomēr prokurors atteicās ierosināt kriminālprocesu, jo pierādīšanas standarts paredzēja, ka valstij "saprātīgi neapšaubāmi" jāpierāda, ka viens no uzņēmuma vadītājiem ar nolūku bija iecerējis diskrimināciju. ECT konstatēja, ka tas, ka valsts tiesību aktos nav paredzēta efektīva tiesiskā aizsardzība dalībai arodbiedrībās, ir 11. panta pārkāpums saistībā ar 14. pantu.

Saskaņā ar ESH 1. panta 2. punktu valsts tiesību aktiem jāaizliedz jebkāda diskriminācija nodarbinātībā, *inter alia* dzimuma, rases, etniskās izcelsmes, reliģijas, invaliditātes, vecuma,³⁰⁷ seksuālās orientācijas un politisko uzskatu dēļ, tostarp uz pārliecību balstītas atteikšanās vai iebildumu neizteikšanas dēļ.³⁰⁸ Diskriminācija ir aizliegta attiecībā uz darbā pieņemšanas vai nodarbinātības nosacījumiem kopumā (jo īpaši atalgojumu, apmācību, paaugstināšanu amatā, pārcelšanu citā amatā un atlaišanu vai citu nelabvēlīgu rīcību).³⁰⁹ Jābūt atbilstošām juridiskām garantijām pret diskrimināciju attiecībā uz nepilna laika darbu. Jo īpaši jābūt noteikumiem, lai novērstu nedeklarētu darbu virsstundās, un vienādi darba samaksai visos tās aspektos nepilna laika un pilna laika darbiniekiem.³¹⁰

305 Piemēram, ECT, *Demir un Baykara pret Turciju* [GC], Nr. 34503/97, 2008. gada 12. novembris.

306 ECT, *Danilenkov un citi pret Krieviju*, Nr. 67336/01, 2009. gada 30. jūlijs.

307 ECSR, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju*, sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gada 2. jūlija lēmums pēc būtības, 115.-117. punkts.

308 ECSR, *Confederazione Generale italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobra lēmums pēc būtības, 238. punkts; ECSR, 2006. gada secinājumi, Albānija; ECSR, 2012. gada secinājumi, Islande, Moldova un Turcija.

309 ECSR, secinājumi XVI-1 (2002. gads), Austrija.

310 ECSR, secinājumi XVI-1 (2002. gads), Austrija.

ESH 4. panta 3. punkts garantē tiesības uz vienādu atalgojumu par vienādas vērtības darbu bez diskriminācijas dzimuma dēļ. Hartas 20. pants attiecas arī uz nodarbinātības un profesijas jautājumiem bez diskriminācijas dzimuma dēļ, tostarp darba samaksas ziņā. ESH 27. panta mērķis ir nodrošināt, ka visām personām, kurām ir ģimenes pienākumi un kuras strādā vai vēlas strādāt, ir tiesības to darīt bez diskriminācijas un, ciktāl iespējams, bez konfliktiem starp viņu nodarbinātību un ģimenes pienākumiem.

4.2. Piekļuve labklājībai un sociālajam nodrošinājumam

ES tiesībās tikai Rasu vienlīdzības direktīva nodrošina plašu aizsardzību pret diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi labklājības sistēmai un citiem sociālā nodrošinājuma veidiem. Tas ietver piekļuvi pabalstiem natūrā, kurus “kopīgi” tur valsts, piemēram, valsts veselības aprūpei, izglītībai un sociālā nodrošinājuma sistēmai.

Precīza sociālās aizsardzības joma, tostarp sociālā nodrošinājuma un veselības aprūpes joma, ir neskaidra, jo tā nav izskaidrota Rasu vienlīdzības direktīvā un vēl ir jāinterpretē EST judikatūrā. Sociālā nodrošinājuma direktīva (79/7/EEK)³¹¹ paredz vienlīdzīgu attieksmi dzimuma dēļ tikai attiecībā uz “tiesību aktos noteiktām sociālā nodrošinājuma sistēmām” pretstatā “nodarbinātības sociālā nodrošinājuma” sistēmām, uz kurām attiecas Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija). Sociālā nodrošinājuma direktīvas 3. pantā tās definētas kā sistēmas, kas nodrošina aizsardzību pret slimību, invaliditāti, vecumu, nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām, kā arī bezdarbu, papildus “sociālajai palīdzībai, ciktāl ar to paredzēts papildināt vai aizstāt” pirmās minētās sistēmas. Dzimumu līdztiesības direktīvas (pārstrādāta versija) materiālā darbības joma ir definēta tās 7. pantā. Tā aptver tos pašus riskus kā Sociālā nodrošinājuma direktīva. Saskaņā ar Dzimumu līdztiesības direktīvas 7. panta 1. punkta b) apakšpunktu tā attiecas arī uz nodarbinātības sociālā nodrošinājuma sistēmām, kas paredz citus sociālos pabalstus naudā vai natūrā un jo īpaši apgādnieka zaudējuma pabalstus un ģimenes pabalstus, ja šie pabalsti veido atlīdzību, ko darba devējs maksā darbiniekam, pamatojoties uz viņa nodarbinātību.

311 Padomes Direktīva 79/7/EEK (1978. gada 19. decembris) par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos, OV 1979, L 6, 24. lpp.

Ir svarīgi nošķirt tiesību aktos noteiktās sociālā nodrošinājuma sistēmas un nodarbinātības sociālā nodrošinājuma sistēmas, jo daži izņēmumi ir atļauti saskaņā ar Sociālā nodrošinājuma direktīvu, bet ne saskaņā ar Dzimumu līdztiesības direktīvu (pārstrādāta versija).

Piemērs. Lieta *X³¹²* attiecas uz kritērijiem, lai piešķirtu invaliditātes pabalstu, kas bija daļa no tiesību aktos noteiktās sociālā nodrošinājuma sistēmas, uz kuru attiecas Sociālā nodrošinājuma direktīva (79/7/EEK). Prasītājs – vīrietis – bija saņēmis kompensāciju par nelaimes gadījumu darbā. Piešķirtā summa bija mazāka par summu, kāda tiktu maksāta tāda paša vecuma un salīdzināmā situācijā esošai sievietei. EST noraidīja valdības pamatojumu, ka šī kompensācijas līmeņa atšķirība ir pamatota, jo vīriešu un sieviešu paredzamais mūža ilgums ir atšķirīgs.³¹³ EST norādīja uz faktu, ka saskaņā ar vispārējiem statistikas datiem atkarībā no dzimuma nevar secināt, ka apdrošinātai sievietei vienmēr ir lielāks paredzamais mūža ilgums nekā tāda paša vecuma apdrošinātam vīrietim, kas atrodas salīdzināmā situācijā.

“Sociālo priekšrocību” tvērums ir labi attīstīts EST judikatūrā saistībā ar tiesību aktiem par personu brīvu pārvietošanos, un tam ir piešķirta ļoti plaša definīcija.

Piemērs. Lietā *Cristini³¹⁴* sūdzības iesniedzēja bija Itālijas pilsoņe, kura kopā ar saviem bērniem dzīvoja Francijā un kuras nelaiķis vīrs saskaņā ar ES tiesību aktiem bija “darba ņēmējs”. Francijas dzelzceļi piedāvāja daudz bērnu ģimenēm koncesionāras braukšanas biļetes, bet atteicās piešķirt šādu biļeti *A. Cristini*, pamatojoties uz viņas pilsonību. Tika argumentēts, ka “sociālās priekšrocības” ES tiesību izpratnē ir tikai tās priekšrocības, kas izriet no darba līguma. EST tam nepiekrita, uzskatot, ka šim terminam būtu jāietver visas priekšrocības neatkarīgi no darba līguma, tostarp dzelzceļa braukšanas biļetes par pazeminātu maksu.³¹⁵

³¹² EST, C-318/13, *X*, 2014. gada 3. septembris.

³¹³ Turpat, 37.-40. punkts.

³¹⁴ EST, lieta 32/75, *Anita Cristini pret Sociétés nationale des chemins de fer français*, 1975. gada 30. septembris.

³¹⁵ Sk. arī EST, C-75/11, *Eiropas Komisija pret Austrijas Republiku*, 2012. gada 4. oktobris, par sabiedriskā transporta braukšanas maksu atlaižu sistēmu Austrijā.

Piemērs. Lietā *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen pret Jovanna García-Nieto u. c.*³¹⁶ Vācijas nodarbinātības centrs atteicās piešķirt iztikas pabalstus Spānijas pilsonim un viņa dēlam viņu pirmajiem trīs uzturēšanās mēnešiem Vācijā. Saskaņā ar Vācijas tiesību aktiem ārvalstniekiem nav tiesību saņemt nekādus sociālos pabalstus pirmo trīs uzturēšanās mēnešu laikā Vācijā. EST konstatēja, ka šis noteikums atbilst ES tiesību aktiem. Ar Pilsongības direktīvu 2004/38/EK ES pilsoņiem ir noteiktas tiesības uzturēties citās ES valstīs uz laiku līdz trim mēnešiem bez jebkādam formalitātēm, izņemot pienākumu, ka līdzī jābūt derīgai personas apliecībai vai pasei. Tāpēc direktīva ļauj valstij atteikt sociālo palīdzību ES pilsoņiem viņu uzturēšanās pirmajos trīs mēnešos attiecīgajā teritorijā. Šajā laikposmā viņiem vajadzētu būt pietiekamiem iztikas līdzekļiem un personiskās medicīniskās apdrošināšanas segumam. EST secināja, ka šādam atteikumam nav vajadzīgs attiecīgās personas individuālās situācijas novērtējums.

Piemērs. Lietā *Elodie Giersch u. c. pret État du Grand-Duché de Luxembourg*³¹⁷ prasītājiem – Luksemburgā nodarbinātu pārrobežu darba ņēmēju bērniem – nebija tiesību saņemt finansiālu atbalstu augstākās izglītības studijām, jo viņi nebija dzīvojuši Luksemburgā. EST norādīja, ka dalībvalsts var rezervēt studentu atbalstu personām, kurām ir pietiekami cieša saikne ar šo dalībvalsti. Tomēr valstis, kas novērtē, cik lielā mērā indivīds faktiski ir saistīts ar šīs dalībvalsts sabiedrību vai darba tirgu, nevar pamatoties tikai uz dzīvesvietas nosacījumu. Tām būtu jāņem vērā arī citi elementi, piemēram, fakts, ka viens no vecākiem, kurš turpina uzturēt šo studentu, ir pārrobežu darba ņēmējs, kuram šajā dalībvalstī ir stabila nodarbinātība un kurš tajā jau ir strādājis ievērojamu laiku.

Lietā *Even* EST definēja “sociālās priekšrocības” kā priekšrocības,

“kuras – vai nu ir, vai nav saistītas ar darba līgumu – vispārīgi ir atzītas valsts darba ņēmējiem lielākoties viņu darba ņēmēju statusa dēļ vai vienkārši tādēļ, ka viņu parastā dzīvesvieta ir valsts teritorijā, un kuru attiecināšana uz darba ņēmējiem, kas ir citu dalībvalstu pilsoņi, tādēļ šķiet piemērota, lai veicinātu viņu mobilitāti Kopienā”.³¹⁸

316 EST, C-299/14, *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen pret Jovanna García-Nieto u. c.*, 2016. gada 25. februāris.

317 EST, C-20/12, *Elodie Giersch u. c. pret État du Grand-Duché de Luxembourg*, 2013. gada 20. jūnijs.

318 EST, lieta 207/78, *Kriminālprocess pret Gilbert Even un Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS)*, 1979. gada 31. maijs, 22. punkts.

Šis termins attiecas uz gandrīz visām tiesībām, ja vien tās atbilst *Even* definīcijai, – nepastāv atšķirība starp tiesībām, kas tiek piešķirtas absolūti, un tiesībām, kas tiek piešķirtas pēc saviem ieskatiem. Turklāt šī definīcija neliedz tiesības, kas piešķirtas pēc darba attiecību izbeigšanas, uzskatīt par tādām sociālām priekšrocībām kā tiesības uz pensiju.³¹⁹ Būtībā brīvas pārvietošanās kontekstā sociālā priekšrocība attiecas uz jebkuru priekšrocību, kas var palīdzēt migrējošajam darba ņēmējam integrēties uzņēmējas valsts sabiedrībā. Tiesas ir diezgan liberāli atzinušas, ka jautājums ir sociāla priekšrocība, piemēram,

- bezprocentu “bērna piedzimšanas aizdevuma” izmaksa – lai gan aizdevuma mērķis bija veicināt bērnu piedzimšanu, EST to uzskatīja par sociālu priekšrocību, jo tā uzskatīja to par līdzekli, lai mazinātu finansiālo slogu ģimenēm ar zemiem ienākumiem;³²⁰
- dotācijas piešķiršana saskaņā ar kultūras nolīgumu, lai palīdzētu valsts darba ņēmējiem studēt ārzemēs;³²¹
- tiesības izskatīt kriminālprocesu pret personu viņas mītnes valsts valodā;³²²
- tādu invaliditātes pabalstu izmaksa, kas paredzēti, lai kompensētu ar invaliditāti saistītos papildu izdevumus.³²³

Saskaņā ar ECTK nepastāv tiesības uz sociālo nodrošinājumu, lai gan no ECT judikatūras skaidri izriet, ka daži sociālā nodrošinājuma veidi, piemēram, pabalstu maksājumi un pensijas, var ietilpt Protokola Nr. 1³²⁴ 1. panta vai 8. panta piemērošanas jomā.³²⁵

319 EST, C-35/97, *Eiropas Kopienų Komisija pret Francijas Republiku*, 1998. gada 24. septembris.

320 EST, lieta 65/81, *Francesco Reina un Letizia Reina pret Landeskreditbank Baden-Württemberg*, 1982. gada 14. janvāris;

321 EST, lieta 235/87, *Annunziata Matteucci pret Communauté française of Belgium un Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium*, 1988. gada 27. septembris.

322 EST, lieta 137/84, *Kriminālprocess pret Robert Heinrich Maria Mutsch*, 1985. gada 11. maijs.

323 EST, C-206/10, *Eiropas Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 2011. gada 5. maijs.

324 Sk., piemēram, ECT, *Bélané Nagy pret Ungāriju* [GC], Nr. 53080/13, 2016. gada 13. decembris, par tiesībām uz invaliditātes pensiju.

325 Jo īpaši sk. šādas lietas: ECT, *Andrejeva pret Latviju* [GC], Nr. 55707/00, 2009. gada 18. februāris; ECT, *Gaygusuz pret Austriju*, Nr. 17371/90, 1996. gada 16. septembris, un ECT, *Koua Poirrez pret Franciju*, Nr. 40892/98, 2003. gada 30. septembris, kas visas plašāk aplūkotas 5.7. iedaļā.

Piemērs. Lietā *Andrle pret Čehijas Republiku*³²⁶ prasītājs sūdzējās, ka atšķirībā no sievietēm pensionēšanās vecums vīriešiem, kuri bija audzinājuši bērnus, netiek samazināts. ECT konstatēja, ka šī atšķirīgā attieksme pret vīriešiem un sievietēm ir objektīvi un saprātīgi pamatota, lai kompensētu nevienlīdzību, ar ko saskaras sievietes (piemēram, parasti viņām ir zemākas algas un pensijas), un grūtības, ko rada gaidas, ka viņas strādās pilnu darba laiku un rūpēsies par bērniem un māsaimniecību. Līdz ar to attiecīgās nevienlīdzības novēršanai veikto pasākumu laiks un apjoms nav bijis acīmredzami nesaprātīgs un nav pārkāpts konvencijas 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 1 1. pantu.³²⁷

Piemērs. Lietā *Stummer pret Austriju*³²⁸ prasītājs bija pavadījis aptuveni divdesmit astoņus dzīves gadus cietumā un šajā laikā bija ilgstoši strādājis. Aprēķinot viņa tiesības uz pensiju, valsts pensiju shēmā netika ņemts vērā darbs cietumā. ECT uzskatīja, ka strādājošu ieslodzīto piederība vecuma pensiju sistēmai joprojām ir jautājums par sociālās un ekonomikas politikas izvēli, kas ir plašā valsts kompetencē, un konstatēja, ka nav pārkāpts konvencijas 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 1 1. pantu.

Piemērs. Lietā *Fábián pret Ungāriju*³²⁹ prasītājs – civildienestā nodarbināts pensionārs – sūdzējās par tiesību aktu grozījumiem, ar kuriem tika izbeigta vecuma pensiju izmaksa personām, kuras vienlaikus ir nodarbinātas noteiktās publiskā sektora kategorijās, lai gan privātajā sektorā strādājošie pensionāri joprojām bija tiesīgi saņemt pensiju. ECT uzskatīja, ka prasītājs nav pierādījis, ka viņš kā pensionārs, kurš ir nodarbināts civildienestā, attiecībā uz viņa tiesībām saņemt vecuma pensiju ir būtībā līdzīgā situācijā kā pensionāri, kuri nodarbināti privātajā sektorā. Tādējādi nav pārkāpts 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 1 1. pantu. ECT konstatēja, ka pēc grozījumiem tieši prasītāja pēcpensijas nodarbinātība civildienestā izraisīja viņa pensijas maksājumu apturēšanu. Tieši fakts, ka viņš kā civildienesta ierēdnis saņem algu no valsts, nav savienojams ar vienlaicīgu vecuma pensijas izmaksu no viena un tā paša avota. Finanšu, sociālās un nodarbinātības politikas jomā apstrīdētais aizliegums vienlaicīgai pensijas un algas uzkrāšanai no valsts budžeta tika ieviests kā daļa no likumdošanas pasākumiem, kuru mērķis bija koriģēt finansiāli neilgtspējīgas iezīmes atbildētājvalsts pensiju sistēmā. Tas neliedza

326 ECT, *Andrle pret Čehijas Republiku*, Nr. 6268/08, 2011. gada 17. februāris.

327 Sk. 2.5. iedaļu par īpašiem pasākumiem.

328 ECT, *Stummer pret Austriju* [GC], Nr. 37452/02, 2011. gada 7. jūlijs.

329 ECT, *Fábián pret Ungāriju* [GC], Nr. 78117/13, 2017. gada 5. septembris.

uzkrāt pensiju un algu privātajā sektorā nodarbinātām personām, kuru algas atšķirībā no civildienestā nodarbinātām personām finansēja nevis valsts, bet gan no privātiem budžetiem ārpus tās tiešas kontroles.

Lai gan nav tiesību uz veselības aprūpi saskaņā ar ECTK, ECT ir nospriedusi, ka uz tādiem ar veselības aprūpi saistītiem jautājumiem³³⁰ kā piekļuve slimības vēsturei³³¹ attiecas 8. pants (piemēram, piekļuve slimības vēsturei³³²) vai 3. pants, ja veselības aprūpes pakalpojumu nepieejamība ir pietiekami būtiska, lai izraisītu necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai iejaukšanos personas privātajā dzīvē.³³³ Tāpēc sūdzības par diskrimināciju saistībā ar piekļuvi veselības aprūpei var ietilpt 14. panta darbības jomā.

Piemērs. Lietā *Durissimo pret Itāliju*³³⁴ prasītājs sūdzējās, ka viņa meitai ir atteikta eksperimentālās ārstēšanās atļauja atšķirībā no dažiem citiem pacientiem. Vietējā tiesa konstatēja, ka attiecīgā klīniskās testēšanas metode bija pieejama noteiktā laikposmā un prasītāja meita šajā laikposmā nebija sākusi ārstēšanos. Līdz ar to attiecīgajos tiesību aktos paredzētais atļaujas piešķiršanas kritērijs prasītāja meitas gadījumā nebija izpildīts. ECT uzskatīja, ka, lai gan pastāv atšķirīga attieksme pret personām, kas ir būtībā līdzīgās situācijās, šī atšķirība ir pamatota. Vietējās tiesas lēmums bija pienācīgi pamatots un nebija patvaļīgs. Turklāt tam bija likumīgs mērķis aizsargāt veselību, un tas bija samērīgs ar šo mērķi. Turklāt eksperimentālās ārstēšanās terapeitiskā vērtība attiecīgajā laikā nebija zinātniski pierādīta. Tāpēc ECT noraidīja šo prasības pieteikuma daļu kā acīmredzami nepamatotu.

ECTK 8. panta piemērošanas jomā var ietilpt arī citu sociālo pabalstu pieejamība, it īpaši, ja to mērķis ir sniegt labumu ģimenei. Tomēr valstīm šajā jomā piešķirtā rīcības brīvība ir samērā plaša. ECT ir uzsvērusi, ka valstīm, ņemot vērā to tiešās zināšanas par sabiedrību un tās vajadzībām, principā ir labākas iespējas novērtēt to, kas ir sabiedrības interesēs sociālu vai ekonomisku iemeslu dēļ. Tāpēc

330 Sk. EP, ECT (2015. gads), *Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights*, , tematiskais ziņojums.

331 ECT, *K.H. un citi pret Slovēriju*, Nr. 32881/04, 2009. gada 28. aprīlis.

332 Turpat.

333 ECT, *Murray pret Nīderlandi* [GC], 10511/10, 2016. gada 26. aprīlis; ECT, *Sławomir Musiał pret Poliju*, Nr. 28300/06, 2009. gada 20. janvāri.

334 ECT, *Durissimo pret Itāliju*, 62804/13, 2014. gada 6. maijs.

ECT kopumā ievēro likumdevēja politisko izvēli, ja vien tā nav “acīmredzami nepamatota”.³³⁵

Piemērs. Lietā *Bah pret Apvienoto Karalisti*³³⁶ prasītājam – Sjerraleones pilsoni – tika piešķirta beztermiņa atļauja uzturēties Apvienotajā Karalistē. Iestādes atļāva viņas nepilngadīgajam dēlam pievienoties viņai ar nosacījumu, ka viņš neizmantos publiskos līdzekļus. Neilgi pēc viņa ierašanās prasītājam bija jāatstāj sava mītnes vieta un jāatrod jauns mājoklis. Viņa pieteicās vietējā iestādē, lai saņemtu palīdzību mājokļa atrašanā, tomēr, ņemot vērā imigrācijas noteikumus un viņas dēla imigrācijas statusu, prioritāte, uz kuru viņai būtu tiesības kā neplānoti bez pajumtes palikušai personai ar nepilngadīgu bērnu, tika atteikta. ECT konstatēja, ka atšķirīgā attieksme pret prasītāju izrietēja no viņas dēla nosacītā imigrācijas statusa, nevis no viņa valstiskās izcelsmes. Prasītāja bija izvēlējusies nogādāt savu dēlu valstī, pilnībā apzinoties viņa ieceļošanas atļaujas nosacījumus. Tiesību aktam bija likumīgs mērķis taisnīgi sadalīt ierobežotus resursus starp dažādām prasītāju kategorijām. Vietējā iestāde bija palīdzējusi prasītājam atrast īres mājokli privātajā sektorā un piedāvājusi viņai sociālo mājokli septiņpadsmit mēnešu laikā. Atšķirīgā attieksme prasītājas gadījumā bija saprātīgi un objektīvi pamatota.

Piemērs. Lietā *Gouri pret Franciju*³³⁷ prasītājam – Alžīrijas pilsoni, kura dzīvoja Alžīrijā – tika atteikts papildu invaliditātes pabalsts Francijā, pamatojoties uz to, ka viņa neatbilst prasībai par dzīvesvietu Francijā. Viņa sūdzējās, ka atteikums izmaksāt pabalstu ārvalstīs dzīvojošai personai, lai gan tas tiek piešķirts Francijā dzīvojošām personām, ir diskriminējoša attieksme dzīvesvietas dēļ. ECT konstatēja, ka prasītāja saņēma atraitnes pensiju no atbildētājvalsts un tikai papildu invaliditātes pabalsts tika apturēts. Tā kā pabalsta mērķis bija garantēt minimālo ienākumu līmeni personām, kuras dzīvo Francijā, ņemot vērā dzīves dārdzību šajā valstī, viņa nebija situācijā, kas būtu salīdzināma ar Francijā dzīvojošo personu situāciju. Līdz ar to prasītāja nav cietusi no diskriminējošas attieksmes.

Vairāki **ESH** panti attiecas uz piekļuvi sociālajam nodrošinājumam, labklājībai un veselības aprūpei. Tie ir: 11. pants (tiesības uz veselības aizsardzību), 12. pants

335 Sk., piemēram, ECT, *Stummer pret Austriju* [GC], Nr. 37452/02, 2011. gada 7. jūlijs, 89. punkts.

336 ECT, *Bah pret Apvienoto Karalisti*, 56328/07, 2011. gada 27. septembris.

337 ECT, *Gouri pret Franciju* (dec.), Nr. 41069/11, 2017. gada 28. februāris.

(tiesības uz sociālo drošību), 13. pants (tiesības uz sociālo un medicīnisko palīdzību) un 14. pants (tiesības izmantot sociālās labklājības dienestu pakalpojumus).

ECSR ir izvērtējusi, piemēram, diskrimināciju teritoriālā un/vai sociālekonomiskā statusa dēļ starp sievietēm, kurām ir salīdzinoši netraucēta piekļuve legālām aborta iespējām, un sievietēm, kurām šādas piekļuves nav. Tajā pašā lietā tā arī izvērtēja diskrimināciju dzimuma un/vai veselības stāvokļa dēļ starp sievietēm, kuras vēlas likumīgi izbeigt grūtniecību, un vīriešiem un sievietēm, kuras vēlas piekļūt citiem likumīgiem medicīnisko procedūru veidiem, kas nav līdzīgā veidā ierobežoti. *ECSR* norādīja, ka, ņemot vērā to, ka vairākās veselības aprūpes iestādēs Itālijā trūkst praktizējošu ārstu un citu veselības aprūpes darbinieku, kuriem nav pretenziju pret abortiem, sievietes dažos gadījumos ir spiestas pārcelties no vienas slimnīcas uz citu tajā pašā valstī vai doties uz ārvalstīm, un tā ir diskriminācija.³³⁸

ECSR arī uzskatīja, ka to pozitīvo pienākumu ietvaros, kas izriet no tiesībām uz veselības aizsardzību, līgumslēdzējām valstīm bez diskriminācijas ir jānodrošina pienācīga un savlaicīga aprūpe, tostarp pakalpojumi, kas saistīti ar seksuālo un reproduktīvo veselību. Rezultātā veselības aprūpes sistēma, kas nenodrošina sieviešu īpašās veselības vajadzības, nebūs atbilstoša hartas 11. pantam vai E pantam, to lasot kopā ar 11. pantu.³³⁹

4.3. Izglītība

ES tiesībās aizsardzība pret diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi izglītībai sākotnēji tika izstrādāta personu brīvas pārvietošanās kontekstā saskaņā ar Regulas Nr. 1612/68 12. pantu, jo īpaši attiecībā uz darba ņēmēju bērniem. ES Pamattiesību hartas 14. pantā ir garantētas tiesības uz izglītību un piekļuvi tālākizglītībai un arodmācībām. EST judikatūra attiecībā uz izglītību jo īpaši attiecas uz vienlīdzīgu piekļuvi izglītības iestādēm citā dalībvalstī un vienlīdzīgu piekļuvi izglītības finansējumam.

338 *ECSR, International Planned Parenthood Federation – European Network (IPPF EN) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 87/2012, 2013. gada 10. septembris, 189.-194. punkts.

339 Turpat, 66. punkts; *ECSR, Confederazione Generale italiana de Lavoro (CGIL) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobris, 162. un 190. pants.

Piemērs. Lietā *Komisija pret Austriju*³⁴⁰ studentiem, kuri vēlējās studēt Austrijas universitātē un kuriem bija citas dalībvalsts, kas nav Austrija, izdots vidējās izglītības diploms, bija jāuzrāda šis diploms un jāpierāda, ka viņi atbilst konkrētajām uzņemšanas prasībām attiecīgajam studiju kursam valstī, kas bija izsniegusi šo diplomu. EST konstatēja, ka nosacījumi attiecībā uz piekļuvi universitātes izglītībai Austrijas diplomu turētājiem un citu valstu izdotu diplomu turētājiem ir atšķirīgi un ka tas nostāda citu valstu izdotu diplomu turētājus nelabvēlīgākā situācijā un rada netiešu diskrimināciju.

Piemērs. Lietā *Casagrande pret Landeshauptstadt München* sūdzības iesniegdzējs bija Vācijā strādājoša Itālijas pilsoņa meita.³⁴¹ Vācijas iestādes izmaksāja ikmēneša iztikas stipendiju skolas vecuma bērniem, lai veicinātu "izglītības apguvi". EST nosprieda, ka visi vispārējie pasākumi, kuru mērķis ir veicināt izglītības apguvi, ietilpst izglītības jomā.

Piemērs. Lietā *Laurence Prinz pret Region Hannover* un *Philipp Seeberger pret Studentenwerk Heidelberg*³⁴² Tiesa konstatēja, ka uzturēšanās kā vienīgais nosacījums izglītības stipendijas piešķiršanai studijām citā dalībvalstī ir nesamērīgs.

Piemērs. Lietā *Mohamed Ali Ben Alaya pret Bundesrepublik Deutschland*³⁴³ Tunisijas pilsonis vairākas reizes pieteicās Vācijas universitātēs, lai studētu matemātiku (saistībā ar sagatavošanas valodas kursu), un tika uzņemts. Tomēr Vācijas iestādes atteicās viņam piešķirt uzturēšanās atļauju, argumentējot, ka ir šaubas par viņa motivāciju vēlēties studēt Vācijā, ka viņam ir vājas vācu valodas zināšanas un ka faktiski nav nekādas saistības starp viņa izvēlēto studiju kursu un plānoto karjeru. EST konstatēja, ka tad, ja studenti, kuri ir trešo valstu valstspiederīgie, atbilst uzņemšanas nosacījumiem, šādos apstākļos viņiem ir ieceļošanas tiesības.

340 EST, C-147/03, *Eiropas Kopienų Komisija pret Austrijas Republiku*, 2005. gada 7. jūlijs.

341 EST, lieta 9/74, *Donato Casagrande pret Landeshauptstadt München*, 1974. gada 3. jūlijs.

342 EST, apvienotās lietas C-523/11 un C-585/11, *Laurence Prinz pret Region Hannover un Philipp Seeberger pret Studentenwerk Heidelberg*, 2013. gada 18. jūlijs.

343 EST, C-491/13, *Mohamed Ali Ben Alaya pret Bundesrepublik Deutschland*, 2014. gada 10. septembris.

ECTK Protokola Nr. 1 2. pantā ir paredzētas atsevišķas tiesības uz izglītību.³⁴⁴ Attiecīgi ECT uzskata, ka sūdzības par diskrimināciju izglītības kontekstā ietilpst 14. panta darbības jomā.³⁴⁵

Piemērs. Lietā *Horváth un Kiss pret Ungāriju*³⁴⁶ romu bērni tika ievietoti skolās bērniem ar invaliditāti. ECT konstatēja, ka tā ir diskriminējoša attieksme pret nelabvēlīgā situācijā esošas grupas locekļiem. Valsts nebija ieviesusi atbilstošu kārtību, kas ļautu romu bērniem apgūt programmu parastajās skolās.³⁴⁷

Piemērs. Lietā *Ponomaryovi pret Bulgāriju*³⁴⁸ prasītāji bija divi Krievijas skolēni, kuri kopā ar māti likumīgi dzīvoja Bulgārijā, bet kuriem nebija pastāvīgas uzturēšanās atļaujas. Tādējādi atšķirībā no Bulgārijas pilsoņiem un ārvalstniekiem, kuriem ir pastāvīgas uzturēšanās atļauja, viņiem bija jāmaksā par vidējās izglītības iegūšanu. ECT konstatēja, ka attieksme pret prasītājiem bija diskriminējoša, jo viņiem bija jāmaksā mācību maksa tikai viņu pilsonības un imigrantu statusa dēļ. Valsts iestādes nebija norādījušas nevienu iemeslu, kas pamatotu atšķirīgo attieksmi, un ECT secināja, ka ir pārkāpts konvencijas 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 1 2. pantu.

ECT ir izskatījusi diskriminācijas gadījumus saistībā ar saprātīgu pielāgojumu nodrošināšanu personām ar invaliditāti.

Piemērs. Lietā *Çam pret Turciju*³⁴⁹ ECT konstatēja, ka mūzikas akadēmijas atteikums uzņemt studenti viņas redzes invaliditātes dēļ, neraugoties uz to, ka viņa bija nokārtojusi iestājekšāmenu konkursu, ir pretrunā konvencijas 14. pantam saistībā ar Protokola Nr. 1 2. pantu. ECT uzsvēra, ka 14. pants jālasa, ņemot vērā Eiropas Sociālo hartu un ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām attiecībā uz saprātīgiem pielāgojumiem, ko personām ar invaliditāti ir tiesības sagaidīt. ECT uzsvēra, ka kompetentās valsts iestādes

344 Sk. EP, ECT (2017. gads), *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*.

345 Diskriminācija saistībā ar izglītību saskaņā ar ECTK ir aplūkota lietā *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 2.2.1. iedaļā, un lietā *Oršuš un citi pret Horvātiju* [GC], Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts, 6.3. iedaļā.

346 ECT, *Horváth un Kiss pret Ungāriju*, Nr. 11146/11, 2013. gada 29. janvāris.

347 Sk. arī ECT, *Lavida un citi pret Grieķiju*, Nr. 7973/10, 2013. gada 30. maijs.

348 ECT, *Ponomaryovi pret Bulgāriju*, Nr. 5335/05, 2011. gada 21. jūnijs.

349 ECT, *Çam pret Turciju*, Nr. 51500/08, 2016. gada 23. februāris.

nav pielikušas pūles, lai noteiktu prasītājas vajadzības, un nav paskaidrojušas, kā vai kāpēc viņas aklums varētu kavēt viņas piekļuvi muzikālajai izglītībai. Turklāt mūzikas akadēmija nebija mēģinājusi pielāgot savu izglītības pieeju, lai padarītu to pieejamu neredzīgiem studentiem.

ESH 15. panta 1. punkts paredz bērniem un pieaugušajiem ar invaliditāti efektīvu vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai un arodmācībām. Turklāt 17. panta abos punktos ir garantētas visu bērnu tiesības uz izglītību.

Saskaņā ar *ECSR* visiem bērniem ir jānodrošina vienlīdzīga piekļuve izglītībai. Šajā saistībā īpaša uzmanība būtu jāpievērš neaizsargātām grupām, piemēram, minoritāšu bērniem, bērniem, kuri meklē patvērumu, bērniem, kuri ir bēgļi, bērniem slimnīcā, aprūpē esošiem bērniem, pusaudzēm grūtniecēm, pusaudzēm mātēm, bērniem, kuriem atņemta brīvība utt. Pie šīm grupām piederošiem bērniem jābūt integrētiem vispārējās izglītības iestādēs un parastajās izglītības shēmās. Vajadzības gadījumā būtu jāveic īpaši pasākumi, lai nodrošinātu šiem bērniem vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai.³⁵⁰

ECSR saistībā ar veselības izglītību uzsvēra, ka nediskriminācijas princips attiecas ne tikai uz veidu, kādā izglītība tiek nodrošināta, bet arī uz izglītības materiālu saturu. Tādējādi šajā ziņā nediskriminācijas principam ir divi mērķi, proti, bērni nevar būt pakļauti diskriminācijai attiecībā uz piekļuvi šādai izglītībai, un izglītību nevar izmantot kā līdzekli, lai pastiprinātu pazemojošus stereotipus un pastāvīgus aizspriedumus pret konkrētām grupām.³⁵¹

4.4. Piekļuve preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājokļiem

ES tiesībās aizsardzība pret diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājokļiem, ir piemērojama Rasu vienlīdzības direktīvā noteiktajam rasu pamatam un Dzimumu līdztiesības direktīvā preču un pakalpojumu jomā noteiktajam dzimuma pamatam. Dzimumu līdztiesības

350 *ECSR, Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) pret Bulgāriju*, sūdzība Nr. 41/2007, 2008. gada 3. jūnija lēmums pēc būtības, 34. punkts.

351 *ECSR, International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) pret Horvātiju*, sūdzība Nr. 45/2007, 2009. gada 30. marts, 48. punkts.

direktīvas preču un pakalpojumu jomā preambulas 13. punktā ir precizēts diskriminācijas aizliegums, norādot, ka tas attiecas uz visām precēm un pakalpojumiem, "pieeja kuriem ir publiska un nav atkarīga no iesaistītās personas, gan publiskajā, gan privātajā sektorā, ietverot valsts struktūras, un kurus piedāvā ārpus privātās un ģimenes dzīves, kā arī darījumiem, ko veic šajā kontekstā". Tas skaidri izslēdz piemērošanu "plašsaziņas līdzekļu vai reklāmas saturam" un "publiskai vai privātai izglītībai", lai gan šī pēdējā izslēgšana nesašaurina Rasu vienlīdzības direktīvas piemērošanas jomu, kas skaidri attiecas uz izglītību. Dzimumu līdztiesības direktīvā preču un pakalpojumu jomā ir atsauce arī uz Līguma par Eiropas Savienības darbību 57. pantu:

"Pakalpojumus uzskata par "pakalpojumiem" Līgumu nozīmē, ja tos parasti sniedz par atlīdzību (..).

Cita starpā pakalpojumi ir:

- a) rūpnieciskas darbības;
- b) komerciālas darbības;
- c) amatnieku darbības;
- d) brīvo profesiju darbības."

Tādējādi šķiet, ka šī joma attiecas uz jebkuru kontekstu, kurā precī vai pakalpojumu parasti sniedz par atlīdzību, ja vien tas nenotiek pilnīgi personiskā kontekstā, izņemot publisko vai privāto izglītību. Piemēram, lietā "*CHEZ Razpredelenie Bulgaria*" AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia,³⁵² EST apstiprināja, ka uz elektroenerģijas piegādi attiecas Rasu vienlīdzības direktīvas (2000/43) 3. panta 1. punkta h) apakšpunkts.³⁵³

352 EST, C-83/14, "*CHEZ Razpredelenie Bulgaria*" AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia [GC], 2015. gada 16. jūlijs.

353 Turpat, 43. punkts.

Valstu iestāžu judikatūra liecina, ka tas attiecas uz tādiem scenārijiem kā piekļuve bāru,³⁵⁴ restorānu un naktsklubu,³⁵⁵ veikalu³⁵⁶ sniegtajiem pakalpojumiem vai saņemto pakalpojumu līmenis, apdrošināšanas iegāde,³⁵⁷ kā arī “privātu” pārdevēju, piemēram, suņu audzētāju, darbības.³⁵⁸ Lai gan uz veselības aprūpi īpaši attiecas Rasu vienlīdzības direktīva, tā var ietilpt arī pakalpojumu jomā, jo īpaši, ja tā ir privāta veselības aprūpe vai ja personām ir pienākums iegādāties obligāto veselības apdrošināšanu, lai segtu veselības aprūpes izmaksas. Šajā ziņā EST ir interpretējusi pakalpojumus pakalpojumu brīvas aprites kontekstā, aptverot veselības aprūpi, ko par atlīdzību sniedz peļņas organizācija.³⁵⁹

Rasu vienlīdzības direktīvā mājokļi nav definēti. Tomēr ir ieteicams tos interpretēt, ņemot vērā starptautiskās cilvēktiesības, jo īpaši tiesības uz mājokļa neaizskaramību saskaņā ar ES Hartas 7. pantu un ECTK 8. pantu (ņemot vērā, ka visas ES dalībvalstis ir līgumslēdzējas puses) un tiesības uz pienācīgu mājokli, kas paredzētas Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (kam pievienojušās visas ES dalībvalstis) 11. pantā. ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja ir norādījusi, ka pienācīgam mājoklim ir jāatbilst virknei prasību. Proti, mājoklim jābūt pietiekami kvalitatīvam, lai nodrošinātu aizsardzību pret ārējās vides faktoriem; tam jāatspoguļo iemītnieku kultūras vajadzības (tādējādi ietverot transportlīdzekļus, dzīvojamās piekabes, apmetņu nodrošinājumu un citas nepastāvīgas konstrukcijas); tam jābūt savienotam ar komunālajiem un sanitārajiem pakalpojumiem un savienotam ar sabiedrisko

354 Ungārija, Vienlīdzīgas attieksmes iestāde, *lieta Nr. 72*, 2008. gada aprīlis. Kopsavilkumu angļu valodā sk. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), “Hungary”, *European Anti-Discrimination Law Review*, Nr. 8, 2009. gada jūlijs, 49. lpp.

355 Zviedrija, Augstākā tiesa, *Escape Bar and Restaurant pret Ombudsman against Ethnic Discrimination T-2224-07*, 2008. gada 1. oktobris. Kopsavilkumu angļu valodā sk. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), “Sweden”, *European Anti-Discrimination Law Review*, Nr. 8, 2009. gada jūlijs, 68. lpp.

356 Austrija, Bezirksgericht Döbling, GZ 17 C 1597/05f-17, 2006. gada 23. janvāris.

357 Francija, Nimas Apelācijas tiesa, *Lenormand pret Balenci*, Nr. 08/00907, 2008. gada 6. novembris; Francija, Kasācijas tiesas Krimināllietu palāta, Nr. M 08-88.017 un Nr. 2074, 2009. gada 7. aprīlis. Kopsavilkumu angļu valodā sk. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), “France”, *European Anti-Discrimination Law Review*, Nr. 9, 2009. gada decembris, 59. lpp.

358 Zviedrija, Apelācijas tiesa, *Ombudsman Against Discrimination on Grounds of Sexual Orientation pret A.S.*, T-3562-06, 2008. gada 11. februāris. Kopsavilkumu angļu valodā sk. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), “Sweden”, *European Anti-Discrimination Law Review*, Nr. 8, 2009. gada jūlijs, 69. lpp.

359 EST, C-158/96, *Raymond Kohll pret Union des caisses de maladie*, 1998. gada 28. aprīlis; EST, C-157/99, *B.S.M. Geraets-Smits pret Stichting Ziekenfonds VGZ un H.T.M. Peerbooms pret Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen*, 2001. gada 12. jūlijs, un EST, C-385/99, *V.G. Müller-Fauré pret Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA un E.E.M. van Riet pret Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen*, 2003. gada 13. maijs.

pakalpojumu un darba iespējām, izmantojot atbilstošu infrastruktūru. Vajadzētu būt arī pienācīgai aizsardzībai pret piespiedu vai tūlītēju izlikšanu no mājokļa, kā arī mājoklim vajadzētu būt pieejamam cenas ziņā.³⁶⁰ Šī izpratne par mājokļiem ir atspoguļota arī *FRA* pieejā tās ziņojumā “*The state of Roma and Traveller housing in the European Union – Steps towards equality*”.³⁶¹

Saskaņā ar šo pieeju piekļuve mājokļiem ietvertu ne tikai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi no publisko vai privāto mājokļu īpašnieku un nekustamā īpašuma aģentu puses, lemjot par to, vai izīrēt vai pārdot īpašumus konkrētām personām. Tā ietvertu arī tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi attiecībā uz mājokļa piešķiršanu (piemēram, zemas kvalitātes vai attālu mājokļu piešķiršana konkrētām etniskajām grupām), uzturēšanu (piemēram, īpašu grupu apdzīvotu īpašumu neuzturēšana) un izīrēšanu (piemēram, īpašumtiesību aizsardzības trūkums vai augstākas īres cenas vai iemaksas konkrētām grupām piederošām personām). Turklāt ES Hartas 34. panta 3. punktā ir noteikts: “Apkarojot sociālo atstumtību un nabadzību, Savienība atzīst un ievēro tiesības uz sociālo palīdzību un palīdzību mājokļu jomā, lai saskaņā ar Savienības tiesību aktiem, kā arī valstu tiesību aktiem un praksi nodrošinātu pienācīgu dzīvi tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu”.

Piemērs. Lietā *Servet Kamberaj pret IPES u. c.*³⁶² Albānijas pilsonim, kuram Itālijā bija uzturēšanās atļauja uz nenoteiktu laiku, tika atteikti konkrēti mājokļa pabalsti, jo budžets pabalsta piešķiršanai trešo valstu valstspiederīgajiem jau bija izlietots. Attiecībā uz mājokļa pabalstu EST norādīja, ka attieksme pret trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ir pastāvīgie iedzīvotāji, nevar būt mazāk labvēlīga nekā attieksme pret Savienības pilsoņiem. Tomēr, ja pabalsts neietilpst sociālā nodrošinājuma un sociālās aizsardzības jēdzienā saskaņā ar Padomes Direktīvas 2003/109/EK 11. panta 1. punkta d) apakšpunktu, šīs direktīvas 11. panta 4. punktu nepiemēro (iespēja ierobežot vienlīdzīgu attieksmi, attiecinot to tikai uz pamata pabalstiem).

ECT ir interpretējusi **ECTK** 8. pantu kā tādu, kas attiecas uz gadījumiem, kuri saistīti ar darbībām, kas var ietekmēt privāto dzīvi, tostarp ekonomiskām un sociālām attiecībām. ECT ir arī plaši interpretējusi tiesības uz mājokļa neaizskaramību saskaņā

360 ANO, Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja (1991), *General comment No. 4: The right to adequate housing (Art. 11 (1))*, ANO dok. E/1992/23, 1991. gada 13. decembris.

361 *FRA* (2010), *The state of Roma and Traveller housing in the European Union – Steps towards equality*, kopsavilkuma ziņojums, Vīne, *FRA*.

362 EST, C-571/10, *Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c.* [GC], 2012. gada 24. aprīlis.

ar 8. pantu. ECT tiesības uz mājokļa neaizskaramību ir interpretējusi plaši, iekļaujot pārvietojamās mītnes, piemēram, dzīvojamās piekabes vai kempingpiekabes, pat situācijās, kad tās novietotas nelikumīgi.³⁶³ Ja valsts nodrošināts mājoklis ir īpaši sliktā stāvoklī, kas ilgstoši rada grūtības iedzīvotājiem, ECT ir atzinusi, ka arī tā var būt necilvēcīga izturēšanās.

Piemērs. Lietā *Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2)*³⁶⁴ prasītāji tika piespiesti pamest savas mājas, kas pēc tam tika nojauktas īpaši traumatiskos apstākļos. Viņu māju pārbūves process bija lēns, un starplaikā nodrošināto mājokļu kvalitāte bija zema. ECT norādīja:

“prasītāju dzīves apstākļi pēdējo desmit gadu laikā, jo īpaši pārapdzīvotā un antisanitārā vide un tās nelabvēlīgā ietekme uz prasītāju veselību un labklājību, apvienojumā ar laikposmu, kurā prasītājiem bija jādzīvo šādos apstākļos, un iestāžu vispārējā attieksme noteikti ir radījusi viņiem ievērojamas garīgas ciešanas, tādējādi mazinot viņu cilvēka cieņu un raisot viņos tādas sajūtas kā pazemojums un noniecināšana”.³⁶⁵

Šis konstatējums citu faktoru starpā lika ECT secināt, ka ir bijusi pazemojoša attieksme pretrunā ECTK 3. pantam.³⁶⁶

Piemērs. Lietā *Vrountou pret Kipru*³⁶⁷ prasītājam tika atteikta bēgļa karte, kas ļautu viņai saņemt no iestādēm dažādus pabalstus, tostarp mājokļa pabalstu. Lēmuma pamatā bija fakts, ka viņa bija pārvietotas sievietes bērns, nevis pārvietota vīrieša bērns. ECT konstatēja, ka šai atšķirīgajai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamatojuma un ka šis nevienlīdzīgās attieksmes rezultātā ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 11. pantu.

Piemērs. Lietā *Hunde pret Nīderlandi*³⁶⁸ prasītājs – patvēruma meklētājs, kuram patvērums tika atteikts – sūdzējās, ka pajumtes un sociālās palīdzības liegšana ir mazinājusi viņa cilvēka cieņu veidā, kas nav saderīgs ar konvencijas 3. pantu. ECT ņēma vērā, ka pēc viņa patvēruma procedūras beigām

363 ECT, *Buckley pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 20348/92, 1996. gada 25. septembris.

364 ECT, *Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2)*, Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gada 12. jūlijs.

365 Turpat, 110. punkts.

366 ECT judikatūra liecina, ka noteiktos apstākļos diskriminējoša attieksme var būt pazemojoša attieksme. Piemēram, sk. ECT, *Smith un Grady pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 33985/96 un 33986/96, 1999. gada 27. septembris, 121. punkts.

367 ECT, *Vrountou pret Kipru*, Nr. 33631/06, 2015. gada 13. oktobris.

368 ECT, *Hunde pret Nīderlandi* (dec.), Nr. 17931/16, 2016. gada 5. jūlijs.

prasītājam tika piešķirts četru nedēļu pagarinājums, kura laikā viņš saglabāja savas tiesības uz valsts finansētu aprūpi un izmitināšanu. Pēc tam viņam bija iespēja pieteikties tā saucamajai "bezvainas" uzturēšanās atļaujai un/vai lūgt uzņemšanu centrā, kur viņa brīvība būtu bijusi ierobežota. Attiecīgi ECT secināja, ka iestādes bija izpildījušas savu pienākumu saskaņā ar 3. pantu, iestādes arī nav bijušas neaktīvas vai vienaldzīgas attiecībā uz prasītāja situāciju, un noraidīja lietu kā acīmredzami nepamatotu.

ESH tiesības uz pienācīgu mājokli ir garantētas tās 31. panta 1. punktā, bet tiesības uz pienācīgu mājokli attiecībā uz ģimenēm – 16. pantā. *ECSR* šo noteikumu skaidroja kā tādu, kas nozīmē mājokli, kurā ir visas pamatērtības, piemēram, ūdens, apkure, atkritumu izvešana, sanitārās iekārtas un elektrība. Tas nedrīkst būt pārāpdzīvots, un tam jābūt nodrošinātam. Šādi nodrošinātas attiecīgās tiesības ir jāgarantē bez diskriminācijas, jo īpaši attiecībā uz romiem vai iecelotājiem.³⁶⁹

Piemērs. Sūdzībā pret Franciju *FEANTSA*³⁷⁰ apgalvoja, ka veids, kādā tika īstenoti tiesību akti par mājokli, ir izraisījis neatbilstību tiesībām uz mājokli saskaņā ar ESH 31. pantu un diskriminācijas aizliegumam saskaņā ar E pantu. *FEANTSA* jo īpaši apgalvoja, ka valsts, neraugoties uz to, ka tā pēdējo 30 gadu laikā bija uzlabojusi mājokļu kvalitāti lielākajai daļai Francijas iedzīvotāju, faktiski nav īstenojusi tiesības uz mājokli visiem un jo īpaši nav apmierinājusi visneaizsargātāko iedzīvotāju vajadzības pēc mājokļiem. *ECSR* konstatēja, ka Francija ir izdarījusi sešus 31. panta pārkāpumus, kas bija šādi:

- nepietiekams progress attiecībā uz standartiem neatbilstošu mājokļu likvidēšanu un pienācīga labiekārtojuma trūkums daudzās māsaimniecībās;
- tiesību aktu, kas attiecas uz izlikšanas no mājokļiem novēršanu, neapmierinoša īstenošana un pasākumu trūkums, lai nodrošinātu mājvietas maiņas risinājumus ģimenēm, kas izliktas no mājokļiem;

369 *ECSR, International Movement ATD Fourth World pret Franciju*, sūdzība Nr. 33/2006, 2007. gada 5. decembris, 149.-155. lpp. Sk. arī *ECSR, International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) pret Grieķiju*, sūdzība Nr. 49/2008, 2009. gada 11. decembris; *ECSR, European Roma Rights Centre (ERRC) pret Franciju*, sūdzība Nr. 51/2008, 2009. gada 19. oktobris.

370 *ECSR, European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) pret Franciju*, sūdzība Nr. 39/2006, 2007. gada 5. decembris.

- ieviestie pasākumi, lai samazinātu bezpajumtnieku skaitu, bija nepietiekami gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā ziņā;
- nepietiekams tādu sociālo mājokļu piedāvājums, kas pieejami grupām ar zemiem ienākumiem;
- sociālo mājokļu piešķiršanas sistēmas un ar to saistīto tiesiskās aizsardzības līdzekļu nepienācīga darbība;
- tiesību aktu par ceļotāju apstāšanās vietām (saistībā ar E pantu) nepilnīga īstenošana.

Piemērs. Lietā *FEANTSA pret Nīderlandi*³⁷¹ ECSR konstatēja, ka Nīderlande nav ievērojusi ESH, jo tā nenodrošināja pienācīgu piekļuvi ārkārtas palīdzībai (pārtikai, apģērbam un pajumtei) pieaugušajiem migrantiem, kuri atrodas nelikumīgā situācijā.

Starptautiskajās tiesībās CRPD 9. pantā ir paredzēts pienākums veikt atbilstīgus pasākumus, lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir piekļuve informācijai, sakariem un citiem pakalpojumiem, tostarp elektroniskajiem pakalpojumiem. Šo pienākumu var izpildīt, apzinot un likvidējot šķēršļus pieejamībai.³⁷²

Piemērs. Šī Rumānijas lieta³⁷³ attiecas uz kritērijiem par piekļuvi sociālajiem mājokļiem. Novērtējums par to, vai prasītājam ir tiesības piekļūt sociālajam mājoklim, tika balstīts uz punktu sistēmu. Dažādām kategorijām tika piešķirts noteikts punktu skaits, tostarp četri punkti personām ar invaliditāti salīdzinājumā ar 10 punktiem personām ar augstāko izglītību un 15 punktiem veterāniem un kara atraitnēm, revolucionāriem un bijušajiem politiskajiem

371 *ECSR, European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) pret Nīderlandi*, sūdzība Nr. 86/2012, 2014. gada 2. jūlijs. Sk. arī *ECSR, Conference of European Churches (CEC) pret Nīderlandi*, sūdzība Nr. 90/2013, 2014. gada 1. jūlijs.

372 Sk. ANO Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2010), *Paziņojums Nr. 1/2010*, CRPD/C/9/D/1/2010, 2013. gada 16. aprīlis, par piekļuvi banku karšu pakalpojumiem, ko sniedz privāta finanšu iestāde personām ar redzes traucējumiem vienlīdzīgi ar citiem.

373 Rumānija, Nacionālā diskriminācijas apkarošanas padome, *Lēmums 349*, 2016. gada 4. maijs; European network of legal experts in gender equality and non-discrimination (2016), *National equality body decision on social housing criteria in Bucharest*, jaunākās informācijas ziņojums, Rumānija, 2016. gada 20. septembris.

ieslodzītajiem. Nacionālā diskriminācijas apkaršanas padome konstatēja, ka šie noteikumi ierobežo personu ar invaliditāti piekļuvi valsts mājokļiem un tādējādi rada tiešu diskrimināciju invaliditātes dēļ.

4.5. Tiesu iestāžu pieejamība

Saskaņā ar **ES tiesībām un ECTK**³⁷⁴ tiesību piekļūt tiesām saistību ar diskriminācijas aizliegumu var aplūkot no diviem aspektiem:

- (i) tiesu iestāžu pieejamība diskriminācijas lietās – tas attiecas uz iespēju saņemt tiesisko aizsardzību situācijās, kad indivīdi ir diskriminēti; Šī situācija ir aplūkota **6.4. iedaļā**.³⁷⁵
- (ii) nediskriminējoša tiesu iestāžu pieejamība – tas attiecas uz šķēršļiem piekļuvē tiesu iestādēm, ar kuriem saskaras konkrētas personas neatkarīgi no tā, vai viņas ir cietušas no diskriminācijas. Tas nozīmē, ka, lai nodrošinātu tiesu iestāžu efektīvu pieejamību visiem, tiesu sistēmai jābūt organizētai tā, lai nevienam fizisku, lingvistisku, finansiālu vai citu iemeslu dēļ nebūt liegts piekļūt tiesu iestādēm. Piemēram, finansiālus šķēršļus personām, kurām nav pietiekamu līdzekļu, lai uzsāktu tiesvedību, var novērst, izmantojot juridiskās palīdzības sistēmu.³⁷⁶

ES tiesībās aktiem piekļuve tiesu iestādēm ir noteikta ES Pamattiesību hartas 47. pantā. Turklāt tās 20. pantā ir apstiprināts, ka visi ir vienlīdzīgi likuma priekšā, un 21. pants aizliedz diskrimināciju.

Attiecībā uz piekļuvi tiesu iestādēm **saskaņā ar ES tiesībām** Personu ar invaliditāti tiesību komiteja uzsvēra, ka ES būtu jāveic atbilstīgi pasākumi, lai apkarotu diskrimināciju, ar ko saskaras personas ar invaliditāti, piekļūstot tiesu iestādēm,

374 Plašāku informāciju sk. FRA un EP (2016), *Handbook on European law relating to access to justice*, Luksemburga, Publikāciju birojs.

375 Sk. arī FRA (2012), *Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality*, Luksemburga, Publikāciju birojs.

376 Eiropas Padome, Parlamentārā asambleja (2015), *Equality and non-discrimination in the access to justice*, Rezolūcija 2054, 2015. gada 24. aprīlis. Sk. arī: ANO, CEDAW (2015), *General Recommendation No. 33 “On women’s access to justice”*, CEDAW/C/GC/33, 2015. gada 23. jūlijs.

nodrošinot, ka tās dalībvalstīs tiek nodrošināti pilnīgi procesuāli pielāgojumi un finansējums tiesu iestāžu darbinieku apmācībai saistībā ar konvenciju.³⁷⁷

ECTK tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību ir garantētas tās 13. pantā un tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu kontekstā saskaņā ar 6. pantu. ECT ir izskatījusi vairākas lietas, kas saistītas ar diskrimināciju piekļuvē tiesu iestādēm.

Piemērs. Lietā *Paraskeva Todorova pret Bulgāriju*³⁷⁸ valsts tiesas, notiesājot romu izcelsmes personu, skaidri noraidīja prokuratūras ieteikumu par nosacītu sodu, norādot, ka romu minoritātes vidū pastāv uzskats par nesodāmību, un liekot saprast, ka ar konkrētās personas notiesāšanu būtu jārāda piemērs. ECT konstatēja, ka tādējādi ir pārkāptas prasītāja tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu saistībā ar tiesībām netikt diskriminētam.

Piemērs. Lietā *Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2)*³⁷⁹ tika konstatēts, ka pārmērīga kavēšanās kriminālprocesa un civilprocesa izskatīšanā (kam bija vajadzīgi septiņi gadi, lai pasludinātu pirmo spriedumu), ir 6. panta pārkāpums. Tika konstatēts, ka kavēšanās bija saistīta ar lielu skaitu procesuālu kļūdu, un, ņemot vērā iestāžu klaji diskriminējošo attieksmi pret prasītājiem – romiem, tika konstatēts, ka tas ir 14. panta pārkāpums saistībā ar 6. pantu (un 8. pantu).

Piemērs. Lietā *Anakomba Yula pret Beļģiju*³⁸⁰ tika konstatēts, ka valsts tiesību akti, saskaņā ar kuriem prasītājam nebija iespējams saņemt valsts palīdzību, lai finansētu paternitātes prasību, pamatojoties uz to, ka viņa nav Beļģijas pilsonē, ir 6. panta saistībā ar 14. pantu pārkāpums. Tas nenozīmē, ka ārvalstniekiem ir absolūtas tiesības uz valsts finansējumu. Konkrētajos apstākļos ECT ietekmēja vairāki faktori, tostarp tas, ka prasītājam bija piemērots aizliegums, jo viņai nebija spēkā esošas derīgas uzturēšanās atļaujas, lai gan tajā laikā norisinājās viņas atļaujas pagarināšanas process. Turklāt ECT arī atzīmēja, ka paternitātes lietās pastāvēja viena gada noilgums, kas nozīmēja, ka nebija saprātīgi paredzēt, ka pieteikuma iesniedzēja gaidīs, līdz būs pagarināta viņas atļauja, lai pieteiktos palīdzībai.

377 ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2015), *Concluding observations on the initial report of the European Union*, CRPD/C/EU/CO/1, 2015. gada 2. oktobris, 39. punkts.

378 ECT, *Paraskeva Todorova pret Bulgāriju*, Nr. 37193/07, 2010. gada 25. marts.

379 ECT, *Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2)*, Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gada 12. jūlijs.

380 ECT, *Anakomba Yula pret Beļģiju*, Nr. 45413/07, 2009. gada 10. marts, plašāk aplūkots 4.5. un 5.7. iedaļā.

4.6. “Personīgā” joma – privātā un ģimenes dzīve, adopcija, mājoklis un laulība

Gan **ES tiesībās**, gan **ECTK** ir garantētas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (ECTK 8. pants³⁸¹ un ES Pamattiesību hartas 7. pants).

ECTK kontekstā gadu gaitā ECT ir attīstījusi savu judikatūru attiecībā uz 8. pantu, aptverot dažādus jautājumus, kas saistīti ar privāto un ģimenes dzīvi. ECT ir noteica 8. panta vispārējo tvērumu:

““Privātās dzīves” jēdziens konvencijas 8. panta nozīmē ir plašs jēdziens, kas *inter alia* ietver tiesības izveidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem (.), tiesības uz “personīgo attīstību” (..) vai tiesības uz pašnoteikšanos kā tādu. Tas ietver tādus elementus kā vārdi un uzvārdi (.), dzimumidentifikācija, seksuālā orientācija un seksuālā dzīve, kas ietilpst personīgajā jomā, kuru aizsargā 8. pants (..), un tiesības uz to, ka tiek respektēts lēmums par labu bērnam un lēmums dzīvot bez bērniem”.³⁸²

Piemērs. Lietā *Cusan un Fazzo pret Itāliju*³⁸³ laulāts pāris nevarēja dot savam bērnam mātes uzvārdu, jo saskaņā ar vietējiem tiesību aktiem likumīgā laulībā dzimušiem bērniem pēc dzimšanas automātiski piešķīra tēva uzvārdu. ECT konstatēja, ka likumīgā laulībā dzimušu bērnu uzvārda izvēle tika noteikta, pamatojoties tikai uz diskrimināciju, kas izriet no vecāku dzimuma. Lai gan noteikums, ka likumīgā laulībā dzimušiem bērniem piešķir vīra uzvārdu, varētu būt nepieciešams, lai ievērotu ģimenes vienotības tradīciju, piešķirot visiem tās locekļiem tēva uzvārdu, fakts, ka nebija iespējams atkāpties no šā noteikuma, reģistrējot jauna bērna piedzimšanu, bija pārāk stingrs un diskriminējošs attiecībā pret sievietēm.

381 Skaidrojums par ECTK 8. panta piemērošanas jomu ir atrodamas ECT tīmekļa vietnē: Roagna, I. (2012), *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*.

382 ECT, *E.B. pret Franciju* [GC], Nr. 43546/02, 2008. gada 22. janvāris, 43. punkts.

383 ECT, *Cusan un Fazzo pret Itāliju*, Nr. 77/07, 2014. gada 7. janvāris.

ECT ir izskatījusi vairākas lietas, kas saistītas ar atšķirīgu attieksmi attiecībā uz mantošanas noteikumiem, šķirtu vecāku piekļuvi bērniem, adopciju un paternitātes jautājumiem.³⁸⁴

Lietās *Mazurek pret Franciju*,³⁸⁵ *Sommerfeld pret Vāciju*³⁸⁶ un *Rasmussen pret Dāniju*³⁸⁷ tika izvērtēta atšķirīga attieksme attiecībā uz mantošanas noteikumiem, tēvu piekļuvi ārvalstīs dzimušajiem bērniem un paternitātes jautājumiem. Konvencijas 8. pants aptver arī adopcijas jautājumus. Daudzas lietas, piemēram, *E.B. pret Franciju* (plašāk aplūkots 5.3. iedaļā), apliecina, ka adopcija var ietilpt ECHR piemērošanas jomā, lai gan ECHR nav paredzētas reālas tiesības adoptēt.

Piemērs. Lietā *Gas un Dubois pret Franciju*³⁸⁸ bioloģiskās mātes homoseksuālajai civilpartneri tika atteikta vienkārša viņas partneres bērna adopcija. Saskaņā ar Francijas tiesībām vienkārša adopcija nozīmē, ka visas ar vecāku atbildību saistītās tiesības tiek atņemtas bērna tēvam vai mātei par labu adoptētājam, izņemot gadījumu, kad persona adoptē sava laulātā bērnu. ECT uzskatīja, ka prasītāju situācija nav salīdzināma ar laulātu pāru situāciju, jo saskaņā ar Francijas tiesību aktiem laulība piešķir īpašu statusu tiem, kas to ir noslēguši, un ECTK neliek valstīm paredzēt viendzimuma laulības. ECT norādīja, ka arī heteroseksuālam pārim, kas ir reģistrēts partnerattiecībās, prasība tiktu noraidīta saskaņā ar attiecīgajiem noteikumiem, un, lai gan prasītāji bija salīdzināmā tiesiskajā situācijā, nebija atšķirīgas attieksmes viņu seksuālās orientācijas dēļ un līdz ar to nav pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Piemērs. Arī lietā *X un citi pret Austriju*³⁸⁹ prasītāji bija neprecēti viendzimuma pāris, kurā viens partneris vēlējās adoptēt otra partnera bērnu. Atšķirībā no lietas *Gas un Dubois pret Franciju* attiecīgie Austrijas tiesību aktu noteikumi ļauj adoptēt dzīvesbiedra bērnus neprecētiem heteroseksuāliem pāriem. Ņemot vērā, ka tiesību aktos bija ietverts absolūts aizliegums adoptēt dzīvesbiedra bērnus viendzimuma pāriem, valsts tiesas neizskatīja adopcijas prasību pēc būtības, un tēva atteikumam piekrist adopcijai nebija nekādas

384 Sk. arī *FRA* un EP (2015), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luksemburga, Publikāciju birojs.

385 ECT, *Mazurek pret Franciju*, Nr. 34406/97, 2000. gada 1. februāris.

386 ECT, *Sommerfeld pret Vāciju* [GC], Nr. 31871/96, 2003. gada 8. jūlijs.

387 ECT, *Rasmussen pret Dāniju*, Nr. 8777/79, 1984. gada 28. novembris.

388 ECT, *Gas un Dubois pret Franciju*, Nr. 25951/07, 2012. gada 15. marts.

389 ECT, *X un citi pret Austriju* [GC], Nr. 19010/07, 2013. gada 19. februāris.

nozīmes valsts tiesu apsvērumos attiecībā uz prasītāju lietu. ECT konstatēja, ka šis fakts radīja atšķirīgu attieksmi pret prasītājiem salīdzinājumā ar heteroseksuāliem neprecētiem pāriem, kas nebija saprātīgi un objektīvi pamatota.

Piemērs. Lietā *A.H. un citi pret Krieviju* prasītāji³⁹⁰ – ASV pilsoņi – bija pāri Krievijas bērnu adoptēšanas pēdējā posmā, kad Krievijas Valsts Dome pieņēma jaunu likumu, ar ko aizliedza ASV pilsoņiem adoptēt bērnus no Krievijas. Notiekošās procedūras tika apturētas. Prasītāji sūdzējās, ka šis aizliegums pārkāpj viņu tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību un ir diskriminējošs viņu pilsonības dēļ. ECT konstatēja, ka ar likumu noteiktais aizliegums adoptēt bērnus no Krievijas tika noteikts tikai potenciālajiem vecākiem no ASV. Valdība nebija pierādījusi, ka bija pārliecinoši iemesli, lai pamatotu vispārējā aizlieguma piemērošanu ar atpakaļejošu spēku un bez diskriminācijas visiem potenciālajiem adoptētājiem no ASV neatkarīgi no adopcijas procesa posma un viņu individuālajiem apstākļiem. Tāpēc ECT secināja, ka ir pārkāpts konvencijas 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Valstīm ir samērā plaša rīcības brīvība savas imigrācijas politikas organizēšanā. Lai gan ECTK negarantē “ārvalstnieka” tiesības ieceļot vai uzturēties konkrētā valstī, dažos gadījumos atteikums atļaut ģimenes atkalapvienošanu varētu pārkāpt 8. pantā garantētās tiesības.

Piemērs. Lietā *Pajić pret Horvātiju*³⁹¹ prasītāja bija pieteikusies uzturēšanās atļaujai, pamatojoties uz ģimenes atkalapvienošanu ar savu partneri. Valsts iestādes šo pieteikumu noraidīja, jo attiecīgie valsts tiesību akti izslēdza šādu iespēju viendzimuma pāriem. Turpretī uzturēšanās atļauja būtu piešķirta neprecētam dažādu dzimumu pārim līdzīgā situācijā. ECT konstatēja, ka valsts iestādes nebija izvirzījušas nevienu pamatojumu vai pārliecinošus un nozīmīgus iemeslus, lai pamatotu atšķirīgu attieksmi pret viendzimuma un dažādu dzimumu pāriem ģimenes atkalapvienošanās procesā. Patiesi, atšķirīga attieksme, kuras pamatā ir vienīgi vai izšķiroši prasītāja seksuālā orientācija, ir uzskatāma par nošķiršanu, kas saskaņā ar konvenciju nav pieņemama.³⁹²

390 ECT, *A.H. un citi pret Krieviju*, Nr. 6033/13, un 15 citi pieteikumi, 2017. gada 17. janvāris.

391 ECT, *Pajić pret Horvātiju*, Nr. 68453/13, 2016. gada 23. februāris.

392 Sk. arī ECT, *Taddeucci un McCall pret Itāliju*, Nr. 51362/09, 2016. gada 30. jūnijs.

Konvencijas 8. panta darbības joma ir ārkārtīgi plaša. ECTK ietekmē arī citas jomas, piemēram, stāšanās civilsavienībā vai laulībā, kas ir īpaši aizsargāta saskaņā ar 12. pantu.

Piemērs. Lietā *Muñoz Díaz pret Spāniju*³⁹³ iestādes atteicās atzīt prasītājas romu laulības spēkā esību, nosakot viņas tiesības uz pārdzīvojušā laulātā pensiju, lai gan iepriekš pret viņu izturējās tā, it kā viņa būtu precējusies. ECT konstatēja, ka, tā kā valsts bija izturējusies pret prasītāju tā, it kā viņas laulība būtu spēkā, viņa atradās līdzīgā situācijā kā citi "labticīgi" laulātie (kuri tehnisku iemeslu dēļ nebija likumīgi precējušies, bet uzskatīja sevi par precētiem), kuriem būtu tiesības uz pārdzīvojušā laulātā pensiju. Lai gan ECT konstatēja, ka atteikums atzīt laulību par spēkā esošu nebija diskriminējošs (14. panta, lasot to kopā ar 12. pantu, nozīmē), atteikšanās izturēties pret prasītāju līdzīgi kā pret citiem labticīgiem laulātajiem un piešķirt pensiju bija diskriminējoša, pārkāpjot 14. pantu, lasot to kopā ar Protokola Nr. 11. pantu.

Piemērs. Lieta *Vallianatos un citi pret Grieķiju*³⁹⁴ tika ierosināta, lai apstrīdētu Grieķijas tiesību aktus, ar kuriem 2008. gadā tika ieviesta iespēja dažādu dzimumu pāriem noslēgt civilsavienību, kas bija mazāk formāla un elastīgāka nekā laulība, bet no to piemērošanas jomas izslēdza viendzimuma pārus. ECT atzīmēja, ka 19 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm ir atļāvušas reģistrētas partnerattiecības un ka 17 no šīm 19 valstīm ir atzinušas gan heteroseksuālus, gan homoseksuālus pārus. Tā arī secināja, ka nav pārliecinošu un nozīmīgu iemeslu aizliegt viendzimuma pāriem stāties civilsavienībā. Citiem vārdiem sakot, ja valsts ievieš reģistrētu partnerattiecību formu, tai jābūt pieejamai visiem pāriem neatkarīgi no viņu seksuālās orientācijas. Tika konstatēts 14. panta saistībā ar 8. pantu pārkāpums.

Vēlāk ECT bija jānosaka, vai 8. pants ietver pozitīvu valsts pienākumu ieviest tiesisko regulējumu, kas paredz viendzimuma pāru atzīšanu un aizsardzību.

Piemērs. Lietā *Oliari un citi pret Itāliju*³⁹⁵ trīs homoseksuāli pāri sūdzējās, ka saskaņā ar Itālijas tiesību aktiem viņiem nav iespējas stāties laulībā vai noslēgt cita veida civilsavienību. ECT ņēma vērā Eiropas un starptautiskās

393 ECT, *Muñoz Díaz pret Spāniju*, Nr. 49151/07, 2009. gada 8. decembris.

394 ECT, *Vallianatos un citi pret Grieķiju* [GC], Nr. 29381/09 un 32684/09, 2013. gada 7. novembris.

395 ECT, *Oliari un citi pret Itāliju*, Nr. 18766/11 un 36030/11, 2015. gada 21. jūlijs.

tendences attiecībā uz viendzimuma pāru juridisku atzīšanu. Tā arī atzīmēja, ka Itālijas Konstitucionālā tiesa vairākkārt bija aicinājusi juridiski atzīt homoseksuālu savienību attiecīgās tiesības un pienākumus. Tāpēc ECT uzskatīja, ka šādos apstākļos Itālijai bija pozitīvs pienākums nodrošināt prasītāju privātās un ģimenes dzīves tiesību efektīvu ievērošanu, oficiāli atzīstot viendzimuma pārus. Tiesiskajā regulējumā par viendzimuma pāru atzīšanu ir jāparedz vismaz "pamattiesības, kas attiecas uz pāriem, kuri ir stabilās un saistošās attiecībās".³⁹⁶ Noslēgumā ECT nosprieda, ka, neieviešot šādus tiesību aktus, Itālija ir pārsniegusi savu rīcības brīvību un nav izpildījusi savu pozitīvo pienākumu, pārkāpjot ECTK 14. pantu, lasot to kopā ar 8. pantu.

Lai gan cilvēka cieņas pamatprincipa aizsardzībai parasti ir vajadzīga šaurāka ECT rīcības brīvība, tas bija jālīdzsvaro ar rūpēm aizsargāt neaizsargātas citas personas, kuru tiesības varētu tikt ļaunprātīgi izmantotas.

Piemērs. Lietā *Kacper Nowakowski pret Poliju*³⁹⁷ prasītājs bija kurlmēms tēvs, kura saskarsme ar viņa dēlu, kuram arī bija dzirdes traucējumi, bija ierobežota. Prasītājs jo īpaši sūdzējās par vietējo tiesu atteikumu paplašināt šo saskarsmi. ECT konstatēja, ka vietējās tiesas nav apsvērušas nekādus līdzekļus, kas būtu varējuši palīdzēt prasītājam pārvarēt šķēršļus, kuri izriet no viņa invaliditātes, un tādējādi nav veikušas visus atbilstošos pasākumus, ko varētu pamatoti pieprasīt, lai atvieglotu saskarsmi. Tāpēc ECT konstatēja konvencijas 8. panta pārkāpumu, uzskatot, ka nav nepieciešams atsevišķi izskatīt sūdzību saskaņā ar konvencijas 14. pantu, skatot to kopā ar 8. pantu.

Iepriekš minētajā lietā ECT uzskatīja, ka tēva intereses saskan ar bērna interesēm, proti, saskarsme ar tēvu bija bērna interesēs. Tomēr, ja bērna intereses potenciāli ir pretrunā vecāka interesēm, valstij ir plašāka rīcības brīvība, nosakot, kā vislabāk aizsargāt bērnu.

Piemērs. Lietā *Rasmussen pret Dāniju*³⁹⁸ tēvs sūdzējās par noilgumu, kas viņam liedza apstrīdēt paternitāti. ECT konstatēja, ka tā bija atšķirīga attieksme dzimuma dēļ, bet tā bija pamatota. Tai bija likumīgs mērķis nodrošināt

³⁹⁶ Turpat, 174. punkts.

³⁹⁷ ECT, *Kacper Nowakowski pret Poliju*, Nr. 32407/13, 2017. gada 10. janvāris.

³⁹⁸ ECT, *Rasmussen pret Dāniju*, Nr. 8777/79, 1984. gada 28. novembris.

bērnām drošību un noteiktību attiecībā uz viņa statusu, neļaujot tēvam ļaunprātīgi izmantot iespēju vēlāk dzīvē apstrīdēt paternitāti. Tā kā ECTK dalībvalstu pieeja šim jautājumam nebija vienveidīga, ECT piešķir valstij plašu rīcības brīvību, secinot, ka atšķirīgā attieksme ir pamatota.³⁹⁹

Saskaņā ar ES tiesībām materiālās ģimenes tiesības paliek vienīgi ES dalībvalstu kompetencē. Tomēr uz dažiem jautājumiem, kam ir pārrobežu ietekme, attiecas ES tiesību akti. EST judikatūra attiecībā uz tiesībām uz ģimenes dzīvi attīstījās galvenokārt personu brīvas pārvietošanās jomā attiecībā uz ES pilsoņu ģimenes locekļiem.⁴⁰⁰ EST nosprieda, ka, "ja Savienības pilsoņiem neatļautu īstenot normālu ģimenes dzīvi uzņēmējā dalībvalstī, tiktu nozīmīgi kavēta viņiem Līgumā garantēto brīvību īstenošana".⁴⁰¹ Vēl viena joma, kurā nozīme var būt ģimenes apsvērumiem un nediskriminācijas principam, ir patvēruma un imigrācijas tiesības. Piemēram, nosakot, kuram ir tiesības saņemt starptautisko aizsardzību, valstīm jānodrošina ģimenes dzīves aizsardzība.⁴⁰² Turklāt attiecīgā EST judikatūra par ģimenes tiesībām attiecas uz diskrimināciju starp vīriešiem un sievietēm saistībā ar vecāku tiesībām. Lietā, kas attiecas uz tēva tiesībām uz bērna kopšanas atvaļinājumu, EST nolēma, ka atšķirīgais nosacījums, kas saistīts ar tiesībām uz bērna kopšanas atvaļinājumu, "drīzāk iemūžina tradicionālo lomu sadalījumu starp vīriešiem un sievietēm, piešķirot vīriešiem pakārtotu lomu salīdzinājumā ar sievietēm saistībā ar vecāku pienākumu veikšanu", un konstatēja, ka tā ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ.⁴⁰³

Piemērs. Lietā *Pedro Manuel Roca Álvarez pret Sesa Start España ETT SA*⁴⁰⁴ prasītājam tika atteikts tā dēvētais "krūtsbarošanas" atvaļinājums, jo viņa bērna māte bija pašnodarbinātā. EST nosprieda, ka tā ir vīriešu diskriminācija.

399 Turpat, 40.–42. punkts.

400 Sk., piemēram, EST, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado* [GC], 2016. gada 13. septembris, plašāk aplūkota 5.7. iedaļā.

401 EST, C-127/08, *Blaise Baheten Metock un citi pret Minister for Justice, Equality and Law Reform* [GC], 2008. gada 25. jūlijs, 62. punkts.

402 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/95/ES (2011. gada 13. decembris) par standartiem, lai trešo valstu valstspiederīgos vai bezvalstniekus kvalificētu kā starptautiskās aizsardzības saņēmējus, par bēgļu vai personu, kas tiesīgas saņemt alternatīvo aizsardzību, vienotu statusu, un par piešķirtās aizsardzības saturu, OV L 337, 20.12.2011., 9.-26. lpp.

403 EST, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis pret Ypourgos Dikaioynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaiomaton*, 2015. gada 16. jūlijs, plašāk apspriesta 5.1. iedaļā.

404 EST, C-104/09, *Pedro Manuel Roca Álvarez pret Sesa Start España ETT SA*, 2010. gada 30. septembris.

Piemērs. Lietā *Malgožata Runevič-Vardyn un Łukasz Paweł Wardyn pret Vilniaus miestovavaldybės administracija un citiem*⁴⁰⁵ prasītāji bija poļu minoritātes Lietuvas pilsonis un Polijas pilsonis. Viņi sūdzējās, ka viņu vārdu rakstība Viļņas Dzimtsarakstu nodaļas izsniegtajā laulības apliecībā ir kļūdaina. Kā norādīja prasītāji, šī rakstība neatbilda prasītāja oficiālajai valsts valodai. EST nosprieda, ka LESD 21. pants neliedz atteikties grozīt uzvārdus un vārdus, kas norādīti civilstāvokļa apliecībās, ar nosacījumu, ka šāds atteikums nerada attiecīgajām personām būtiskas neērtības.⁴⁰⁶

Piemērs. Lietā *Mircea Florian Freitag*⁴⁰⁷ *Mircea Florian* – Rumānijas pilsonis – bija dzimis Rumānijā ar uzvārdu “Pavel”. Viņa māte izšķīrās no tēva un apprecējās ar Vācijas pilsoni *Freitag*. *Mircea Florian* tādējādi ieguva dubultpilsonību, un viņa uzvārds tika mainīts uz “Freitag”. Pēc vairākiem gadiem *Mircea Florian*, kurš joprojām pastāvīgi dzīvoja Vācijā, devās uz Rumāniju, lai mainītu savu uzvārdu uz sākotnējo “Pavel”. Pēc tam viņš lūdza Vācijas reģistram mainīt viņa uzvārdu un attiecīgi atjaunināt civilstāvokļa aktu reģistru, lai viņa uzvārda maiņa tiktu atzīta saskaņā ar Vācijas tiesību aktiem. Tomēr saskaņā ar Vācijas tiesību aktiem tas bija iespējams tikai tad, ja attiecīgais uzvārds bija iegūts laikā, kad pastāvīgā dzīvesvieta bija citā ES dalībvalstī. EST uzsvēra, ka:

- i. noteikumi par personas uzvārda atveidošanu civilstāvokļa aktos ir dalībvalstu kompetencē;
- ii. tāds valsts tiesiskais regulējums, kas ir nelabvēlīgs noteiktiem valsts pilsoņiem tikai tādēļ, ka viņi ir izmantojuši savas tiesības brīvi pārvietoties un uzturēties citā dalībvalstī, ir ar LESD 21. panta 1. punktu piešķirto brīvību ierobežojums;
- iii. kompetento iestāžu rīcības brīvība ir jāīsteno, pilnībā ievērojot LESD 21. pantu.

405 EST, C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn un Łukasz Paweł Wardyn pret Vilniaus miesto savivaldybės administracija un citiem*, 2011. gada 12. maijs.

406 Sal. ar EST, C-438/14, *Nabiel Peter Bogendorff von Wolfersdorff pret Standesamt der Stadt Karlsruhe un Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe*, 2016. gada 2. jūnijs, kurā EST nosprieda, ka vārds, kas satur vairākus dižciltības apliecinājumus un ko vācietis brīvi izvēlējies citā dalībvalstī, kuras pilsonība arī viņam ir, nav obligāti jāatzīst Vācijā, ja tas ir pamatoti ar sabiedriskās kārtības apsvērumiem, proti, ir atbilstoši un nepieciešams nodrošināt atbilstību principam, ka visi attiecīgās dalībvalsts pilsoņi ir vienādi likuma priekšā.

407 Lieta, C-541/15, *tiesvedība, ko ierosināja Mircea Florian Freitag*, 2017. gada 8. jūnijs.

Attiecīgi EST uzskatīja, ka atteikums atzīt likumīgi iegūtu uzvārdu, kas atbilst dzimtajam uzvārdam, konkrētā dalībvalstī, pamatojoties uz to, ka uzvārds netika iegūts laikposmā, kad attiecīgajā citā dalībvalstī bija pastāvīgā dzīvesvieta, kavē LESD 21. pantā paredzēto tiesību brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā īstenošanu.

4.7. Politiskā līdzdalība – vārda, pulcēšanās un biedrošanās brīvība un brīvas vēlēšanas

ES tiesībās šajā ziņā ir noteikts ierobežots tiesību klāsts. LES 10. panta 3. punktā ir noteikts, ka katram pilsonim ir tiesības piedalīties Savienības demokrātiskajā dzīvē un ka lēmumus pieņem iespējami atklāti, un tie, cik iespējams, ir tuvināti pilsoņiem. LES 11. pantā⁴⁰⁸ noteikts, ka iestādēm jādod pilsoņiem un apvienībām, kas tos pārstāv, iespēja izteikt savus viedokļus visās Savienības darbības jomās un publiski apmainīties ar tiem. LESD 20. pantā jo īpaši ir paredzētas ES pilsoņu tiesības balsot un tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās un dzīvesvietas dalībvalsts pašvaldību vēlēšanās. ES Pamattiesību harta garantē vārda un informācijas brīvību (11. pants),⁴⁰⁹ pulcēšanās un biedrošanās brīvību (12. pants) un politiskās tiesības attiecībā uz Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanām (39. un 40. pants).

Piemērs. Lietā *Spānija pret Apvienoto Karalisti*⁴¹⁰ EST nosprieda, ka LESD 20. panta 2. punkta b) apakšpunktā ir noteikta vienīgi nediskriminācijas pilsonības dēļ principa piemērošana tiesību balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās īstenošanā, paredzot, ka ikvienam Savienības pilsonim, kas dzīvo dalībvalstī, kuras pilsonis viņš nav, ir tiesības balsot šajās vēlēšanās dalībvalstī, kurā viņš dzīvo, ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šīs valsts pilsoņiem.

408 Sk., piemēram, EST, T-754/14, *Michael Efler un citi pret Eiropas Komisiju*, 2017. gada 10. maijs, kurā EST secināja, ka Komisija ir pārkāpusi *inter alia* LES 11. panta 4. punktu, atsakoties reģistrēt ierosināto Eiropas pilsoņu iniciatīvu "Stop TTIP".

409 Sk., piemēram, EST, C-547/14, *Philip Morris Brands SARL u. c. pret Secretary of State for Health*, 2016. gada 4. maijs.

410 EST, C-145/04, *Spānijas Karaliste pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti* [GC], 2006. gada 12. septembris.

Piemērs. Lietā *Delvigne*⁴¹¹ Francijas pilsonis apstrīdēja valsts noteikumus, kas automātiski un pastāvīgi liedza viņam vēlēšanu tiesības, tostarp tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās pēc tam, kad viņš bija notiesāts par slepkavību un viņam tika piespriesta brīvības atņemšana uz 12 gadiem. Tā kā *T. Delvigne* nevarēja izmantot vēlākās izmaiņas tiesību aktos, viņam joprojām tika liegtas pilsoniskās tiesības, jo šī liegšana izrietēja no notiesāšanas, kas bija kļuvusi galīga pirms jaunā Kriminālkodeksa stāšanās spēkā. Tādēļ viņš apgalvoja, ka attieksme pret viņu ir nevienlīdzīga. EST konstatēja, ka Francijas tiesību akti ir pieļaujams hartā ietvertu tiesību ierobežojums – konkrētais noilgums ir samērīgs, jo tajā ir ņemts vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs un smagums, kā arī soda ilgums. Turklāt jaunajā kodeksā bija paredzēta iespēja personai, kura atrodas tādā situācijā kā *T. Delvigne*, lūgt un panākt aizlieguma atcelšanu.

Viens no galvenajiem **EP** mērķiem ir demokrātijas veicināšana. Tas atspoguļojas daudzās **ECTK** tiesībās, kas veicina politiskās līdzdalības veicināšanu. ECTK ietver plašas garantijas, kas rada ne tikai tiesības balsot un kandidēt vēlēšanās (Protokola Nr. 13. pants),⁴¹² bet arī izrietošas tiesības uz vārda brīvību (10. pants) un tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību (11. pants).

Piemērs. Lietā *Pilav pret Bosniju un Hercegovinu*⁴¹³ Bosnijas politiķim tika liegtas tiesības kandidēt valsts prezidentūras vēlēšanās viņa dzīvesvietas dēļ. Bosnijas un Hercegovinas valsts sastāv no divām politiskām vienībām – Bosnijas un Hercegovinas Federācijas un Serbu Republikas. Lai faktiski īstenotu tiesības piedalīties prezidentūras vēlēšanās, prasītājam bija jāpārceļas no Serbu Republikas uz Bosnijas un Hercegovinas Federāciju. Tādēļ, lai gan teorētiski viņš bija tiesīgs kandidēt prezidentūras vēlēšanās, praksē viņš nevarēja izmantot šīs tiesības, kamēr viņš dzīvoja Serbu Republikā. ECT konstatēja, ka valsts iestādes pret prasītāju ir izturējušās diskriminējoši viņa dzīvesvietas un etniskās izcelsmes dēļ. Attiecīgi tā secināja, ka ir pārkāpts konvencijas Protokola Nr. 12 1. pants.

411 EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde* [GC], 2015. gada 6. oktobris.

412 EP, ECT (2016), *Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to free elections*.

413 ECT, *Pilav pret Bosniju un Hercegovinu*, Nr. 41939/07, 2016. gada 9. jūnijs.

Piemērs. Lietā *Identoba un citi pret Gruziju*⁴¹⁴ prasītāji bija organizējuši miermīlīgu demonstrāciju Tbilisi, lai atzīmētu Starptautisko dienu pret homofobiju. Demonstrācija tika pārtraukta ar vardarbīgu pret demonstrāciju, pret prasītājiem tika vērsti mutiski un fiziski uzbrukumi. Ņemot vērā to, ka valsts iestādes nebija nodrošinājušas miermīlīgu gājiena norisi, ECT konstatēja 14. panta, lasot to kopā ar 11. pantu, pārkāpumu.⁴¹⁵

Piemērs. Lietā *Partei Die Friesen pret Vāciju*⁴¹⁶ prasītāja partija nebija ieguvusi vismaz 5 % balsu, kas nepieciešamas Parlamenta mandāta iegūšanai. ECT bija jāizlemj, vai 5 % sliekšnis bija pretrunā minoritāšu partiju tiesībām piedalīties vēlēšanās. Tā norādīja, ka prasītāja nelabvēlīgā situācija vēlēšanu procesā izrietēja tikai no nelielas iedzīvotāju daļas interešu pārstāvības. Pārbaudot, vai prasītājai kā nacionālās minoritātes partijai būtu bijis jābauda īpaša attieksme, ECT secināja, ka, pat interpretējot to saistībā ar Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, ECTK nav noteikts, ka valstij būtu jāatbrīvo nacionālo minoritāšu partijas no vēlēšanu sliekšņiem. Minētās Vispārējās konvencijas mērķis bija veicināt pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu efektīvu līdzdalību sabiedriskajās lietās. Tajā bija paredzēts atbrīvojums no minimālā sliekšņa kā instruments nacionālo minoritāšu līdzdalības veicināšanai vēlēšanās struktūrās, bet tā nenoteica pienākumu atbrīvot nacionālo minoritāšu partijas no vēlēšanu sliekšņiem. Tāpēc nebija pārkāpts 14. pants saistībā ar Protokola Nr. 13. pantu.

Ir ticis uzskatīts, ka tiesības uz biedrošanās brīvību ietver arī aizsardzību politisko partiju veidošanai, attiecībā uz kuru ECT ir piešķirusi augsta līmeņa aizsardzību pret iejaukšanos.⁴¹⁷ Kā tas jau ir norādīts [5.11. iedaļā](#), jebkāda iejaukšanās tiesībās uz vārda brīvību politisko debašu kontekstā tiek ļoti rūpīgi pārbaudīta.⁴¹⁸

Starptautiskajās tiesībās saskaņā ar *CRPD* 29. pantu valstīm ir jānodrošina, ka personas ar invaliditāti var efektīvi un pilntiesīgi piedalīties politiskajā un sabiedriskajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem, tostarp garantējot viņu tiesības balsot. Saskaņā ar *CRPD* 12. panta 2. punktu valstīm būtu jāatzīst, ka personām ar invaliditāti "līdzvērtīgi ar citiem ir rīcībspēja visās dzīves jomās", tostarp politiskajā

414 ECT, *Identoba un citi pret Gruziju*, Nr. 73235/12, 2015. gada 12. maijs.

415 Sk. arī ECT, *Bączkowski un citi pret Poliju*, Nr. 1543/06, 2007. gada 3. maijs.

416 ECT, *Partei Die Friesen pret Vāciju*, Nr. 65480/10, 2016. gada 28. janvāris.

417 Sk., piemēram, ECT, *Party for a Democratic Society (DTP) un citi pret Turciju*, Nr. 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 un 37272/10, 2016. gada 12. janvāris.

418 ECT, *Karácsony un citi pret Ungāriju* [GC], Nr. 42461/13 un 44357/13, 2016. gada 17. maijs.

dzīvē. Komiteja atzina, ka balsstiesību izslēgšana psihosociālas vai intelektuālas invaliditātes dēļ ir diskriminācija invaliditātes dēļ.⁴¹⁹

4.8. Krimināltiesību jautājumi

Saskaņā ar ECTK diskriminācijas aizliegums var attiekties uz krimināltiesību jautājumiem, aptverot dažādas tiesības, tostarp tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu (6. pants), tiesības uz brīvību un drošību (5. pants), aizliegumu piemērot sodu ar atpakaļejošu spēku (7. pants) un tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam (Protokola Nr. 7 4. pants), tiesības uz dzīvību (2. pants) un tiesības būt brīvam no necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda (3. pants). Pastāv arī svarīga tiesu prakse attiecībā uz vardarbību pret sievietēm un citām neaizsargātām grupām, piemēram, romiem vai LGBT, kurā ECT ir uzsvērusi valstu pienākumu izmeklēt diskriminējošos vardarbības motīvus. Vairākos nolēmumos ECT atzina, ka nereaģēšana uz vardarbību ir 14. panta pārkāpums.⁴²⁰

Papildus iepriekš citviet jau apspriestajiem jautājumiem ECTK aizsargā arī tiesības būt brīvam no patvaļīgas aizturēšanas diskriminējošu iemeslu dēļ un tiesības būt brīvam no necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas, pamatojoties uz diskriminējošiem iemesliem aizturēšanas laikā.⁴²¹

Piemērs. Lietā *Martzaklis un citi pret Grieķiju*⁴²² HIV pozitīvi ieslodzītie, kuri tika ievietoti cietuma slimnīcā, īpaši sūdzējās par sliktiem sanitārajiem apstākļiem un atbilstošas medicīniskās aprūpes trūkumu, turēšanu pārpildītās un nepietiekami apsildītās telpās, pārtiku ar zemu uzturvērtību un neregulāru un individuāli nepielāgotu medicīnisko ārstēšanu. Cietumu iestādes pamatoja, ka viņu izolēšana bija nepieciešama labākai viņu stāvokļa uzraudzībai un ārstēšanai. ECT uzskatīja, ka izolēšana, lai novērstu slimības izplatīšanos, nebija nepieciešama, jo ieslodzītie bija HIV pozitīvi un viņiem nebija AIDS. Viņi bija pakļauti fiziskām un garīgām ciešanām, kas pārsniedza aizturēšanai

419 Sk., piemēram, ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2013), *Paziņojums Nr. 4/2011*, CRPD/C/10/D/4/2011, 2013. gada 9. septembris, 9.2. un turpmākie punkti.

420 Sk. cita starpā ECT, *Opuz pret Turciju*, Nr. 33401/02, 2009. gada 9. jūnijs, par vardarbību pret sievietēm; ECT, *Boacă un citi pret Rumāniju*, Nr. 40355/11, 2016. gada 12. janvāris, par vardarbību pret romiem, un ECT, *M.C. un A.C. pret Rumāniju*, Nr. 12060/12, 2016. gada 12. aprīlis, par vardarbību pret LGBT. Plašāku iztirzājumu un piemērus sk. **2.6. iedaļā** par naida noziegumiem.

421 Sk. *Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju* [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gada 24. janvāris.

422 ECT, *Martzaklis un citi pret Grieķiju*, Nr. 20378/13, 2015. gada 9. jūlijs.

raksturīgās ciešanas. Noslēgumā ECT konstatēja, ka nepiemēroti fiziskie un sanitārie apstākļi, pārkāpumi atbilstošas ārstēšanas nodrošināšanā un objektīva un saprātīga pamatojuma trūkums HIV pozitīvu ieslodzīto izolēšanai ir ECTK 3. panta saistībā ar 14. pantu pārkāpums.

Piemērs. Lietās *D.G. pret Īriju* un *Bouamar pret Beļģiju*⁴²³ (plašāk aplūkotas 5.5. iedaļā) prasītājus, kuri bija nepilngadīgi, valsts iestādes turēja apsardzībā. Šajā lietā ECT uzskatīja, ka, lai gan ir pārkāptas viņu tiesības uz brīvību, nav notikusi diskriminācija, jo atšķirīgā attieksme bija pamatota nepilngadīgo aizsardzības interesēs.

Piemērs. Lietā *Stasi pret Franciju*⁴²⁴ prasītājs sūdzējās, ka pret viņu slikti izturējās cietumā viņa homoseksualitātes dēļ un ka iestādes nebija veikušas nepieciešamos pasākumus viņa aizsardzībai. Piemēram, prasītājs apgalvoja, ka viņš bija spiests valkāt apģērbu ar rozā zvaigzni un ka citi ieslodzītie viņu piekāva un dedzināja ar cigaretēm. ECT atzīmēja, ka, atbildot uz katru apgalvojumu, iestādes veica pasākumus, lai viņu aizsargātu, – prasītājs tika nošķirts no pārējiem ieslodzītajiem, un viņu apskatīja ēkas pārraugis, ārsts un psihiatrs. ECT konstatēja, ka iestādes ir veikušas visus efektīvos pasākumus, lai aizsargātu viņu no fiziska kaitējuma aizturēšanas laikā, un ka nav pārkāpts 3. pants, atsevišķi neizskatot viņa sūdzību saskaņā ar 14. pantu.

ECTK 14. pants var būt piemērojams arī tad, ja tiek konstatēts, ka krimināltiesību normas ir diskriminējošas,⁴²⁵ vai ja notiesājoši spriedumi, kuru pamatā ir šīs diskriminējošās normas, paliek personas sodāmības uzskaitē.⁴²⁶

ES tiesībās aktiem saskaņā ar EST iedibināto judikatūru⁴²⁷ pat tad, ja jomas, kurās krimināltiesību akti un kriminālprocesa noteikumi ir dalībvalstu kompetencē, valsts tiesību normas nedrīkst diskriminēt personas, kurām ES tiesību akti piešķir

423 ECT, *D.G. pret Īriju*, Nr. 39474/98, 2002. gada 16. maijs; ECT, *Bouamar pret Beļģiju*, Nr. 9106/80, 1988. gada 29. februāris.

424 ECT, *Stasi pret Franciju*, Nr. 25001/07, 2011. gada 20. oktobris.

425 ECT, *S.L. pret Austriju*, Nr. 45330/99, 2003. gada 9. janvāris.

426 ECT, *E.B. un citi pret Austriju*, Nr. 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 un 48779/07, 2013. gada 7. novembris.

427 EST, lieta 186/87, *Ian William Cowan pret Trésor public*, 1989. gada 2. februāris.

tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi. Turpmāk minētajā lietā nediskriminācijas princips tika izvirzīts tiesvedībā par Eiropas apcietināšanas ordera izpildi.⁴²⁸

Piemērs. Lietā *João Pedro Lopes Da Silva Jorge*⁴²⁹ Portugāles pilsonim Portugālē tika piespriests piecu gadu cietumsods par narkotiku tirdzniecību. Vēlāk viņš apprecējās ar Francijas pilsoni, ar kuru viņš dzīvoja Francijā. Viņš bija arī nodarbināts Francijas uzņēmumā saskaņā ar beztermiņa līgumu. Nevēloties, lai viņu nodotu Portugāles iestādēm, viņš lūdza viņu ievietot ieslodzījumā Francijā. Tomēr Francijas tiesību norma, kas ļauj neizpildīt Eiropas apcietināšanas orderi, attiecās tikai uz Francijas pilsoņiem. EST norādīja, ka dalībvalstis nevar ierobežot apcietināšanas orderu neizpildi, attiecinot to tikai uz saviem valstspiederīgajiem, automātiski un pilnīgi izslēdzot citu dalībvalstu valstspiederīgos, kuri uzturas vai dzīvo izpildes dalībvalsts teritorijā, neatkarīgi no viņu saiknes ar šo dalībvalsti. Tā būtu diskriminācija pilsonības dēļ LESD 18. panta nozīmē.

428 Sal. ar EST, C-182/15, *Aleksei Petruhhin pret Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūru* [GC], 2016. gada 6. septembris, par ES pilsoņa, kurš izmanto pārvietošanās brīvību, izdošanu trešai valstij.

429 EST, C-42/11, *Tiesvedība par Eiropas apcietināšanas ordera, kas izdots pret João Pedro Lopes Da Silva Jorge, izpildi* [GC], 2012. gada 5. septembris.

5

Aizsargājamie pamati

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>LESD, 8. un 157. pants. Pamattiesību harta, 21. un 23. pants</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK)</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK)</p> <p>EST, C-222/14, <i>Maïstrellis pret Ypourgos Dikaïosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaïomaton</i>, 2015. gads</p> <p>EST, C-363/12, <i>Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School</i> [GC], 2014. gads</p> <p>EST, C-167/12, <i>C. D. pret S. T.</i> [GC], 2014. gads</p> <p>EST, C-427/11, <i>Kenny pret Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance un Commissioner of An Garda Síochána</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-243/95, <i>Hill un Stapleton pret The Revenue Commissioners and Department of Finance</i>, 1998. gads</p> <p>EST, lieta 43/75, <i>Defrenne pret Sabena</i>, 1976. gads</p>	<p>Dzimums</p>	<p>ECTK, 2. pants (tiesības uz dzīvību), 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Emel Boyraz pret Turciju</i>, Nr. 61960/08, 2014. gads</p> <p>ECT, <i>Konstantin Markin pret Krieviju</i> [GC], 30078/06, 2012. gads</p> <p>ECT, <i>Andrle pret Čehijas Republiku</i>, Nr. 6268/08, 2011. gads</p> <p>ECT, <i>Ünal Tekeli pret Turciju</i>, Nr. 29865/96, 2004. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 4. panta 1. punkts</p> <p>EST, C-423/04, <i>Richards pret Secretary of State for Work and Pensions</i>, 2006. gada 27. aprīlis</p> <p>EST, C-117/01, <i>K.B. pret NHS Pensions Agency et Secretary of State for Health</i>, 2004. gada 7. janvāris</p>	<p>Dzimum-identitāte</p>	<p>ECTK, 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību) un 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Y.Y. pret Turciju</i>, 14793/08, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>Hämäläinen pret Somiju</i> [GC], Nr. 37359/09, 2014. gads</p> <p>ECT, <i>Van Kück pret Vāciju</i>, Nr. 35968/97, 2003. gads</p>
<p>Pamattiesību harta, 21. pants</p> <p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK)</p> <p>EST, C-528/13, <i>Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang</i>, 2015. gads</p> <p>EST, apvienotās lietas no C-148/13 līdz C-150/13, <i>A u. c. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [GC], 2014. gads</p> <p>EST, apvienotās lietas C-199/12, C-200/12, C-201/12, <i>X un Y un Z pret Minister voor Imigratie en Asiel</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-81/12, <i>Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013. gads</p>	<p>Seksuālā orientācija</p>	<p>ECTK 5. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 12. pants (tiesības stāties laulībā), 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Taddeucci un McCall pret Itāliju</i>, Nr. 51362/09, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>O.M. pret Ungāriju</i>, Nr. 9912/15, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>E.B. un citi pret Austriju</i>, Nr. 31913/07 un četri citi, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Schalk un Kopf pret Austriju</i>, Nr. 30141/04, 2010. gads</p> <p>ECT, <i>E.B. pret Franciju</i> [GC], Nr. 43546/02, 2008. gads</p> <p>ECT, <i>S.L. pret Austriju</i>, Nr. 45330/99, 2003. gads</p> <p>ECT, <i>Karner pret Austriju</i>, Nr. 40016/98, 2003. gads</p> <p><i>ECSR, INTERIGHTS pret Horvātiju</i>, sūdzība Nr. 45/2007, 2009. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD) Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK) EST, C-363/12, <i>Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School</i> [GC], 2014. gads EST, C-354/13, <i>FOA pret KL</i>, 2014. gads EST, apvienotās lietas C-335/11 un C-337/11, <i>HK Danmark</i>, 2013. gads</p>	<p>Invaliditāte</p>	<p>ECTK, 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 14. pants (diskriminācijas aizliegums) ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums) ECT, <i>Guberina pret Horvātiju</i>, Nr. 23682/13, 2016. gads <i>ECSR, AEH pret Franciju</i>, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gads ECT, <i>Glor pret Šveici</i>, Nr. 13444/04, 2009. gads ECT, <i>Pretty pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 2346/02, 2002. gads ECT, <i>Price pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 33394/96, 2001. gads</p>
<p>Pamattiesību harta, 21. pants Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK) EST, C-548/15, <i>de Lange pret Staatssecretaris van Financiën</i>, 2016. gads EST, C-441/14, <i>DI, kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen mantiniekiem</i> [GC], C-441/14, 2016. gads EST, C-258/15, <i>Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [GC], 2016. gads EST, apvienotās lietas C-501/12 un citas, <i>Specht pret Land Berlin and Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014. gads EST, C-416/13, <i>Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo</i>, 2014. gads EST, C-144/04, <i>Mangold pret Helm</i> [GC], 2005. gads</p>	<p>Vecums</p>	<p>ECTK, 5. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 6. pants (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu) un 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību) ESH, 1. panta 2. punkts, 23. un 24. pants ECT, <i>D.G. pret Īriju</i>, Nr. 39474/98, 2002. gads ECT, <i>Schwizgebel pret Šveici</i>, Nr. 25762/07, 2010. gads ECT, <i>V. pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 24888/94, 1999. gads ECT, <i>T. pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 24724/94, 1999. gads ECT, <i>Bouamar pret Beļģiju</i>, Nr. 9106/80, 1988. gads <i>ECSR, Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju</i>, sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK) Padomes Pamatlēmums par cīņu pret rasismu un ksenofobiju EST, C-83/14, <i>“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashhita ot diskriminatsia</i> [GC], 2015. gads EST, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV</i>, 2008. gads</p>	<p>Rase, etniskā izcelsme, ādas krāsa un piederība nacionālai minoritātei</p>	<p>ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokola Nr. 12 1. pants (vispārējs diskriminācijas aizliegums) ECT, <i>Boacă un citi pret Rumāniju</i>, Nr. 40355/11, 2016. gads ECT, <i>Biao pret Dāniju</i> [GC], 38590/10, 2016. gads ECT, <i>Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu</i> [GC], Nr. 27996/06 un 34836/06, 2009. gads ECSR, <i>ERRC pret Īriju</i>, sūdzība Nr. 100/2013, 2015. gads</p>
<p>LESD, 18. pants Pamattiesību harta, 45. pants Pilsonības direktīva 2004/38/EK Padomes Direktīva par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji (2003/109/EK) EST, C-392/15, <i>Eiropas Komisija pret Ungāriju</i>, 2017. gads EST, C-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado</i> [GC], 2016. gads EST, C-571/10, <i>Kamberaj pret IPES</i> [GC], 2012. gads EST, C-508/10, <i>Eiropas Komisija pret Nīderlandi</i>, 2012. gads EST, C-200/02, <i>Chen pret Secretary of State for the Home Department</i>, 2004. gads EST, C-281/98, <i>Angonese pret Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i>, 2000. gads EST, lieta 186/87, <i>Cowan pret Trésor public</i>, 1989. gads</p>	<p>Pilsonība vai valstiskā izcelsme</p>	<p>Eiropas Padomes Konvencija par pilsonību ECTK, 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 5. pants (tiesības uz brīvību un drošību), 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), Protokola Nr. 4 3. pants (pilsoņu kolektīvas izraidīšanas aizliegums), Protokola Nr. 1 2. pants (tiesības uz izglītību) ECT, <i>Dhahbi pret Itāliju</i>, Nr. 17120/09, 2014. gads ECT, <i>Rangelov pret Vāciju</i>, Nr. 5123/07, 2012. gads ECT, <i>Ponomaryovi pret Bulgāriju</i>, Nr. 5335/05, 2011. gads ECT, <i>Andrejeva pret Latviju</i> [GC], Nr. 55707/00, 2009. gads ECT, <i>Zeibek pret Grieķiju</i>, Nr. 46368/06, 2009. gads ECT, <i>Anakomba Yula pret Beļģiju</i>, Nr. 45413/07, 2009. gads ECT, <i>Koua Poirrez pret Franciju</i>, Nr. 40892/98, 2003. gads ECT, <i>C. pret Beļģiju</i>, Nr. 21794/93, 1996. gads ECT, <i>Moustaquim pret Beļģiju</i>, Nr. 12313/86, 1991. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Pamattiesību harta, 10. un 21. pants</p> <p>EST, C-188/15, <i>Bougnouui un ADDH pret Micropole SA</i> [GC], 2017. gads</p> <p>EST, C-157/15, <i>Achbita un Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV</i> [GC], 2017. gads</p>	<p>Reliģija vai ticība</p>	<p>ECTK, 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), vārda brīvība, 9. pants (ticības brīvība), 10. pants (vārda brīvība), protokola Nr. 1 2. pants (tiesības uz izglītību)</p> <p>ECT, <i>Izzettin Doğan un citi pret Turciju</i> [GC], Nr. 62649/10, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>Ebrahimian pret Franciju</i>, Nr. 64846/11, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>S.A.S. pret Franciju</i> [GC], Nr. 43835/11, 2014. gads</p> <p>ECT, <i>Eweida un citi pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 48420/10 un trīs citi, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Vojnity pret Ungāriju</i>, Nr. 29617/07, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Milanović pret Serbiju</i>, Nr. 44614/07, 2010. gads</p> <p>ECT, <i>O'Donoghue un citi pret Apvienoto Karalisti</i>, Nr. 34848/07, 2010. gads</p> <p>ECT, <i>Alujer Fernandez un Caballero García pret Spāniju</i> (dec.), Nr. 53072/99, 2001. gads</p> <p>ECT, <i>Cha'are Shalom Ve Tsedek pret Franciju</i> [GC], Nr. 27417/95, 2000. gads</p>
<p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK)</p> <p>EST, C-317/14, <i>Eiropas Komisija pret Beļģiju</i>, 2015. gads</p>	<p>Valoda</p>	<p>Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību</p> <p>ECTK, 6. panta 3. punkts un 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Macaliņ Moxamed Sed Dahir pret Šveici</i> (dec.), Nr. 12209/10, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>lieta "Par noteiktiem tiesību aktu aspektiem, kas saistīti ar valodu lietošanu izglītībā Beļģijā"</i> pret Beļģiju, Nr. 1474/62 un pieci citi, 1968. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
Pamattiesību harta, 21. pants EST, C-149/10, <i>Chatzi pret Ypourgos Oikonomikon</i> , 2010. gads	Sociālā izcelsme, dzimšana un īpašums	ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums), Protokola Nr. 1 1. pants (īpašuma tiesību aizsardzība) ECT, <i>Wolter un Sarfert pret Vāciju</i> , Nr. 59752/13 un 66277/13, 2017. gads ECT, <i>Chassagnou un citi pret Franciju</i> [GC], Nr. 25088/94 un divi citi, 1999. gads
Pamattiesību harta, 21. pants	Politiskie vai citi uzskati	ECTK, 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 10. pants (vārda brīvība), 11. pants (pulcēšanās un biedrošanās brīvība), 14. pants (diskriminācijas aizliegums) ECT, <i>Redfearn pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 47335/06, 2012. gads ECT, <i>Virabyan pret Armēniju</i> , Nr. 40094/05, 2012. gads
EST, C-406/15, <i>Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol</i> , 2017. gads	Cits stāvoklis	ECTK, 14. pants (diskriminācijas aizliegums) ESH, E pants (diskriminācijas aizliegums) ECSR, <i>Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 102/2013, 2016. gads ECT, <i>Varnas pret Lietuvu</i> , Nr. 42615/06, 2013. gads

Svarīgākie aspekti

- Nediskriminācijas princips neaizliedz visu veidu atšķirīgu attieksmi, bet aizliedz tikai tādas atšķirības, kuru pamatā ir viens no aizsargājamiem pamatiem.
- Aizsargājams pamats ir identificējama, objektīva vai individuāla īpašība jeb “stāvoklis”, kas ļauj indivīdus vai grupas atšķirt citu no cita.
- ES diskriminācijas novēršanas direktīvās aizsargājamiem iemesli ir skaidri noteikti – dzimums, rase vai etniskā izcelsme, vecums, invaliditāte, reliģija vai pārliecība un seksuālā orientācija.
- ECTK ir ietverts neizsmeļošs uzskaitījums, ko katrā individuālā gadījumā var papildināt.

ES tiesībās diskriminācijas novēršanas direktīvās ir aizliegta atšķirīga attieksme konkrētu “aizsargājamu pamatu” dēļ, kas ietver noteiktu un ierobežotu aizsargājamo pamatu sarakstu. Šie pamati attiecas uz dzimumu (Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK),⁴³⁰ Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK)),⁴³¹ seksuālo orientāciju, invaliditāti, vecumu, reliģiju vai pārliecību (Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK)⁴³²) un rasi vai etnisko izcelsmi (Rasu līdztiesības direktīva (2000/43/EK)⁴³³). Arī ES Hartas 21. pantā ir ietverts diskriminācijas aizliegums, kurā ir ietverts neizsmeļošs pamatu uzskaitījums, kas formulēts ar “piemēram”.⁴³⁴ ES Pamattiesību harta ir saistoša ES iestādēm, bet tā attiecas arī uz dalībvalstīm, kad tās interpretē un piemēro ES tiesību aktus.

ECTK 14. pantā ir ietverts neizsmeļošs uzskaitījums, kas atbilst direktīvām, bet pārsniedz tās. ECTK 14. pantā ir noteikts, ka nedrīkst būt diskriminācija “neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, ticības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai nacionālajai minoritātei, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai jebkura cita stāvokļa”. Kategorija “cits stāvoklis” ir ļāvusi ECT iekļaut tos pamatus (cita starpā), kas ir skaidri aizsargājami ar diskriminācijas novēršanas direktīvām, proti, invaliditāte, vecums un seksuālā orientācija.

“Aizsargājams pamats” ir indivīda iezīme, kas nebūtu jāuzskata par iemeslu atšķirīgai attieksmei vai konkrēta labuma baudīšanai.

430 Padomes Direktīva 2004/113/EK (2004. gada 13. decembris), ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu, OV L 373, 21.12.2004., 37.–43. lpp.

431 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija), OV L 204, 26.7.2006., 23.–36. lpp.

432 Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2.12.2000., 16.–22. lpp.

433 Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasi vai etniskās piederības, OV L 180, 19.7.2000., 22.–26. lpp.

434 Attiecībā uz saistību starp ES Hartu un direktīvām EST, C-529/13, *Georg Felber pret Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, 2015. gada 21. janvāris, EST tika lūgts interpretēt nediskriminācijas vecuma dēļ principu, kas nostiprināts ES Hartas 21. pantā un izteikts Direktīvā 2000/78/EK. EST atgādināja, ka gadījumos, kad dalībvalstis pieņem pasākumus, kas ietilpst Direktīvas 2000/78/EK darbības jomā, kurā nodarbinātības un profesijas jomā ir izteikts diskriminācijas vecuma dēļ aizlieguma princips, tām ir jāievēro šī direktīva. Attiecīgi EST nolēma izskatīt prejudiciālos jautājumus, ņemot vērā tikai Direktīvu 2000/78/EK.

5.1. Dzimums

Diskriminācija dzimuma dēļ ir samērā pašsaprotama, jo tā attiecas uz diskrimināciju, kuras pamatā ir tas, ka persona ir vai nu sieviete, vai vīrietis. **ES tiesībās** tas ir visvairāk attīstītais ES sociālās politikas aspekts, kas jau sen tiek uzskatīts par pamattiesībām. Šī pamata aizsardzības attīstībai bija divējāds mērķis – pirmkārt, ekonomisks mērķis, jo tas palīdzēja novērst konkurences izkropļojumus tirgū, kas bija kļuvis arvien integrētāks, un, otrkārt, politiskā līmenī tas nodrošināja Kopienai aspektu, kas vērsti uz sociālo attīstību, kā arī dzīves un darba apstākļu uzlabošanu. Līdz ar to aizsardzība pret diskrimināciju dzimuma dēļ ir bijusi un joprojām ir viena no ES pamatfunkcijām – dzimumu līdztiesība ir Savienības “pamatvērtība” (LES 2. pants) un “mērķis” (LES 3. pants). Vienlīdzīgas attieksmes nodrošināšanas sociālās un ekonomiskās nozīmes atzišanu vēl vairāk nostiprināja ES Pamattiesību hartā paustā centrālā nostāja.

Dzimuma diskriminācijas dēļ gadījumos pret vīriešiem vai sievietēm var būt mazāk labvēlīga attieksme nekā pret pretējā dzimuma personām.

Piemērs. Lietā *Konstantinos Maistrellis pret Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*⁴³⁵ sūdzības iesniedzējs strādāja par ierēdni. Viņš pieprasīja bērna kopšanas atvaļinājumu, savukārt viņa sieva nestrādāja. EST konstatēja, ka saskaņā ar principu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jomā, ierēdnim vīrietim ir tiesības izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu, pat ja viņa sieva ir bezdarbiece.

Piemērs. Lietā *Defrenne pret Sabena*⁴³⁶ prasītāja sūdzējās, ka viņai tika mak-sāts mazāk nekā viņas kolēģiem vīriešiem, neraugoties uz to, ka viņa pildīja identiskus darba pienākumus. EST atzina, ka tas nepārprotami ir diskriminācijas dzimuma dēļ gadījums. Pieņemot šo lēmumu, EST uzsvēra gan Savienības ekonomisko un sociālo dimensiju, gan to, ka nediskriminācija palīdz ES virzīties uz šo mērķu sasniegšanu.

435 EST, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis pret Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*, 2015. gada 16. jūlijs.

436 EST, lieta 43/75, *Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 1976. gada 8. aprīlis.

Piemērs. Lietā *Margaret Kenny u. c. pret Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance and Commissioner of An Garda Síochána*⁴³⁷ prasītājas bija ierēdnes, kurām ministra pakļautībā bija uzdots pildīt administratīva rakstura pienākumus. Viņas sūdzējās, ka viņu algas ir zemākas nekā vīriešu dzimuma kolēģiem, kuri arī veica administratīvu darbu īpašos amatos, kas paredzēti policijas darbiniekiem. Valsts iestādes darba samaksas atšķirību pamatoja ar to, ka policijas darbiniekiem vienmēr ir jāizpilda operatīvo spēku vajadzības. EST paskaidroja, ka, lai noteiktu, vai divas dažādas grupas veic vienu un to pašu darbu, nepietiek tikai konstatēt, ka šo grupu veiktie uzdevumi ir līdzīgi. Ir jāņem vērā darba veids, apmācības prasības un darba apstākļi. Attiecīgi profesionālā apmācība ir viens no kritērijiem, lai noteiktu, vai veiktais darbs ir salīdzināms.

Piemērs. Lieta *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres*⁴³⁸ attiecas uz principu par vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm attiecībā uz piekļuvu precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu. Tā jo īpaši attiecas uz Dzimumu līdztiesības direktīvu preču un pakalpojumu jomā, kas ļāva ES dalībvalstīm piemērot ar dzimumu saistītus riska faktoros, aprēķinot prēmijas un atlīdzības apdrošināšanas līgumos. Rezultātā sievietes un vīrieši veica dažādas iemaksas saskaņā ar privātām apdrošināšanas shēmām. EST, pamatojoties uz ES Pamattiesību hartu, nosprieda, ka apdrošinātās personas dzimuma kā riska faktora ņemšana vērā apdrošināšanas līgumos ir diskriminācija, tāpēc atzina Dzimumu līdztiesības direktīvas preču un pakalpojumu jomā 5. panta 2. punktu par spēkā neesošu. Tādējādi no 2012. gada 21. decembra vairs nav iespējams pieļaut samērīgas atšķirības individu prēmijās un atlīdzībās, ja noteicošais faktors ir dzimums.

EST uzsvēra, ka, lai pamatotu jebkādu atšķirīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, ir jāpierāda, ka šādas attieksmes pamatā ir objektīvi faktori, kas nav saistīti ar diskrimināciju dzimuma dēļ. Tas attiecas uz gadījumiem, kad pasākumi atspoguļo leģitīmu sociālās politikas mērķi un ir piemēroti un nepieciešami šī

437 EST, C-427/11, *Margaret Kenny u. c. pret Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance and Commissioner of An Garda Síochána*, 2013. gada 28. februāris.

438 EST, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres* [GC], 2011. gada 1. marts.

mērķa sasniegšanai.⁴³⁹ Tāpēc nevar pieņemt pamatojumus pasākumam, kas tiek īstenots, tikai kaitējot sievietēm, vai pasākumam, kas ir balstīts tikai uz darba devēju finansiāliem vai vadības apsvērumiem.

Ar grūtniecību un maternitāti saistīta diskriminācija ir īpaša diskriminācijas dzimuma dēļ forma. Lai aizsargātu grūtniecību, maternitāti un vecāku stāvokli, ES pakāpeniski ir izstrādājusi sarežģītu primāro un sekundāro tiesību aktu kopumu.⁴⁴⁰ LESD 157. pantā ir noteikts pienākums nodrošināt vienādu darba samaksu vīriešiem un sievietēm, tāpat noteikts vispārējs juridiskais pamats pasākumu pieņemšanai dzimumu līdztiesības jomā, kas ietver līdztiesību un diskriminācijas novēršanu darbavietā grūtniecības vai maternitātes dēļ. ES Hartas 33. panta 2. punktā ir noteikts, ka, "lai būtu iespējams apvienot ģimenes dzīvi un darbu, ikvienam ir tiesības uz aizsardzību pret atlaišanu no darba saistībā ar maternitāti, kā arī tiesības uz apmaksātu maternitātes atvaļinājumu un uz bērna kopšanas atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas vai bērna adoptēšanas". Papildus pārstrādātajai Dzimumu līdztiesības direktīvai cita starpā Grūtniecības aizsardzības direktīva⁴⁴¹ ir galvenokārt vērsta uz strādājošu grūtnieču, sieviešu, kas strādā pēcdzemdību periodā, un strādājošu sieviešu, kas baro bērnu ar krūti, veselības un aizsardzības darbā uzlabošanu. To papildina Vecāku atvaļinājuma direktīva,⁴⁴² kurā noteikti minimālie standarti, kas paredzēti, lai atvieglotu darba un ģimenes dzīves saskaņošanu.

EST ir arī sniegusi lielu ieguldījumu šīs tiesību jomas attīstībā, precizējot un piemērojot tiesību aktos noteiktos principus un sniedzot attiecīgo tiesību plašu interpretāciju. Saskaņā ar EST grūtniecības un maternitātes tiesību aizsardzība veicina ne tikai pastāvīgu dzimumu līdztiesību, bet arī mātes veselību pēc dzemdībām un

439 EST, C-173/13, *Maurice Leone and Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice and Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 2014. gada 17. jūlijs, 79. punkts.

440 Plašāku informāciju sk., piemēram, Eiropas Komisija, Eiropas juridisko ekspertu tikls dzimumu līdztiesības jomā (2012), "*Fighting Discrimination on the Grounds of Pregnancy, Maternity and Parenthood – The application of EU and national law in practice in 33 European countries*".

441 Padomes Direktīva 92/85/EEK (1992. gada 19. oktobris) par pasākumu ieviešanu, lai veicinātu drošības un veselības aizsardzības darbā uzlabošanu strādājošām grūtniecēm, sievietēm, kas strādā pēcdzemdību periodā, vai strādājošām sievietēm, kas baro bērnu ar krūti, OV L 348, 28.11.1992.

442 Padomes Direktīva 2010/18/ES (2010. gada 8. marts), ar ko īsteno pārskatīto BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP un ETUC pamatnolīgumu par vecāku atvaļinājumu un atceļ Direktīvu 96/34/EK, OV L 68, 2010. gada 18. marts.

saikni starp māti un jaundzimušo bērnu. Agrīnajās lietās *Dekker*⁴⁴³ un *Hertz*⁴⁴⁴ EST konstatēja, ka, tā kā grūtnieces var būt tikai sievietes, atteikums pieņemt darbā grūtnieci vai grūtnieces atlaišana tikai viņas grūtniecības vai maternitātes dēļ ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ, ko nevar pamatot ar citām interesēm, tostarp darba devēja ekonomiskajām interesēm. Piemēram, lietā *Melgar*⁴⁴⁵ tā skaidri norādīja, ka, “ja terminēta līguma nepagarināšana ir pamatota ar darba ņēmējas grūtniecības stāvokli, tā ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ”, kas ir pretrunā ES tiesību aktiem. Turklāt sievietēm nav pienākuma informēt darba devēju par savu grūtniecību viņas darbā pieņemšanas procesā vai jebkurā citā nodarbinātības posmā.⁴⁴⁶ EST arī nosprieda, ka jebkura nelabvēlīga attieksme, kas tieši vai ne tieši saistīta ar grūtniecību vai maternitāti, ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ.⁴⁴⁷

Tomēr spēkā esošais tiesiskais regulējums nereglamentē netradicionālos veidus, kā kļūst par māti/vecāku. Jo īpaši visā Eiropā pieaug surrogācijas prakse, un tas rada plaisu starp sociālo realitāti un tiesību aktiem. Šis jautājums tika uzsvērts divās lietās, par kurām EST lēma 2014. gadā.

Piemērs. Lietās *C. D. pret S. T.*⁴⁴⁸ un *Z. pret A Government Department un the Board of Management of a Community School*⁴⁴⁹ EST nosprieda, ka ES tiesību aktos nav prasīts, lai mātei, kura tikusi pie bērna ar surrogātgrūtniecības līguma starpniecību, būtu tiesības uz apmaksātu atvaļinājumu, kas ir pielīdzināms grūtniecības un dzemdību atvaļinājumam vai adopcijas atvaļinājumam. D., kura strādāja slimnīcā Apvienotajā Karalistē, un Z., kura bija Īrijā strādājoša skolotāja, izmantoja surrogātmātes pakalpojumus, lai tiktu pie bērna. Abas sievietes pieteicās apmaksātam atvaļinājumam, kas ir

443 EST, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker pret Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, 1990. gada 8. novembris.

444 EST, C-179/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark pret Dansk Arbejdsgiverforening*, 1990. gada 8. novembris. Jāņem vērā, ka *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark* rīkojās *Birthe Vibeke Hertz* vārdā.

445 EST, C-438/99, *Maria Luisa Jiménez Melgar pret Ayuntamiento de Los Barrios*, 2001. gada 4. oktobris.

446 EST, C-32/93, *Carole Louise Webb pret EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 1994. gada 14. jūlijs; EST, C-320/01, *Wiebke Busch pret Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG*, 2003. gada 27. februāris.

447 EST, C-32/93, *Carole Louise Webb pret EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 1994. gada 14. jūlijs; EST, C-421/92, *Gabriele Habermann-Beltermann pret Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.*, 1994. gada 5. maijs.

448 EST, C-167/12, *C. D. pret S. T.* [GC], 2014. gada 18. marts.

449 EST, C-363/12, *Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School* [GC], 2014. gada 18. marts.

pielīdzināms grūtniecības un dzemdību atvaļinājumam vai adopcijas atvaļinājumam. Pieteikumi tika noraidīti, pamatojoties uz to, ka D. un Z. nekad nav bijušas grūtniecības stāvoklī un ka bērnus nav adoptējuši vecāki. Abās lietās EST konstatēja, ka topošā māte nevar atsaukties ne uz Dzimumu līdztiesības direktīvas (pārstrādāta versija), ne uz Grūtniecības aizsardzības direktīvas, ne arī uz Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas noteikumiem, kas aizliedz diskrimināciju invaliditātes dēļ.

Attiecībā uz Grūtniecības aizsardzības direktīvu EST konstatēja, ka grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma piešķiršanas priekšnoteikums ir tāds, ka attiecīgā darbiniece ir bijusi grūtniece un ir dzemdējusi bērnu. Tāpēc uz māti pasūtītāju⁴⁵⁰ neattiecas direktīvas piemērošanas joma, pat ja viņa var barot bērnu ar krūti pēc viņa piedzimšanas vai ja viņa baro bērnu ar krūti.

Attiecībā uz Dzimumu līdztiesības direktīvu EST konstatēja, ka atteikums piešķirt grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu mātei pasūtītājai nav diskriminācija dzimuma dēļ, ņemot vērā, ka arī tēvam pasūtītājam nav tiesību uz šādu atvaļinājumu, un ka atteikums nenostāda darba ņēmējas sievietes īpaši nelabvēlīgā situācijā salīdzinājumā ar darba ņēmējiem vīriešiem. Turklāt atteikums mātei pasūtītājai piešķirt apmaksātu atvaļinājumu, kas ir līdzvērtīgs adopcijas atvaļinājumam, neietilpst šīs direktīvas piemērošanas jomā.

Visbeidzot, EST uzskatīja, ka nespēja iznēsāt bērnu nav uzskatāma par "invaliditāti" Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas nozīmē.⁴⁵¹

Piemērs. Lieta *De Weerd*⁴⁵² attiecas uz valsts tiesību aktiem par darbnespējas pabalstu. 1975. gadā ar valsts tiesību aktiem tika ieviests darbnespējas pabalsts vīriešiem un neprecētām sievietēm neatkarīgi no viņu ienākumiem pirms darbnespējas iestāšanās. 1979. gadā tas tika grozīts, un pabalsts kļuva pieejams arī precētām sievietēm. Tomēr tika ieviesta arī prasība, ka saņēmējam iepriekšējā gadā ir jābūt saņēmušam noteikta līmeņa ienākumus. Šie tiesību akti tika apstrīdēti, (cita starpā) pamatojoties uz to, ka ienākumu prasība netieši diskriminē sievietes (kurām ir mazāk iespēju nopelnīt prasītos

450 Māte, kura ir izmantojusi surogātmātes pakalpojumus, lai tiktu pie bērna.

451 Sk. 5.4. iedaļu.

452 EST, C-343/92, *M. A. Roks, Iaulātā uzvārdā De Weerd, un citi pret Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen un citiem*, 1994. gada 24. februāris.

ienākumus nekā vīriešiem). Valsts argumentēja, ka diferencētā šo tiesību izmantošana bija pamatota ar budžeta apsvērumiem, lai ierobežotu valsts izdevumus. EST konstatēja, ka, lai gan ES tiesību akti neliedz valstij reglamentēt, kuras personu kategorijas gūst labumu no sociālā nodrošinājuma pabalstiem, to nevar darīt diskriminējošā veidā.

Piemērs. Lietā *Hill un Stapleton pret The Revenue Commissioners un The Department of Finance*⁴⁵³ Tiesa skaidri norādīja, ka darba un ģimenes dzīves saskaņošanas princips izriet no vienlīdzības principa. Valdība ieviesa darbavietas dalīšanas shēmu civildienestā, saskaņā ar kuru amatu uz laiku varēja sadalīt starp divām personām, kas strādā 50 % no pilna darba laika stundām un saņem 50 % no parastās algas. Darba ņēmējiem bija tiesības pēc tam atgriezties savā amatā uz pilnu darba laiku, ja šie amati bija pieejami. Noteikumi ļāva personām, kuras strādā pilnas slodzes darbu, pakāpties atalgojuma skalā par vienu palielinājumu gadā. Tomēr personām, kurām bija kopīgs darbs, šis palielinājums tika samazināts uz pusi, un divu gadu darba dalījums bija līdzvērtīgs vienam palielinājumam. Abas sūdzības iesniedzējas šajā lietā atgriezās pilna laika darba amatos un sūdzējās par to, ar kādiem līdzekļiem viņām tika piemērots palielinājums. EST to atzina par netiešu diskrimināciju dzimuma dēļ, jo darbavietas dalīšanā piedalījās galvenokārt sievietes. Valdība argumentēja, ka atšķirīgā attieksme bija pamatota, jo tās pamatā bija princips, ka palielinājumi tiek piemēroti attiecībā pret faktisko darba stāžu. EST konstatēja, ka tas ir tikai apgalvojums, kas nav pamatots ar objektīviem kritērijiem (proti, nebija pierādījumu, ka citu personu darba stāžs ir aprēķināts pēc faktiskajām nostrādātajām stundām). Tād EST norādīja, ka “darba devējs nevar pamatot diskrimināciju, kas izriet no darbavietas dalīšanas shēmas, pamatojoties tikai uz to, ka šādas diskriminācijas novēršana radītu lielākas izmaksas”.

Līdzīgi **saskaņā ar ECTK** aizsardzība pret diskrimināciju dzimuma dēļ ir labi attīstīta. ECT ir norādījusi, ka dzimumu līdztiesība ir viens no galvenajiem mērķiem Eiropas Padomes dalībvalstīs.⁴⁵⁴ Judikatūra attiecībā uz dzimumu līdztiesību ietver dažādus juridiskus jautājumus.

453 EST, C-243/95, *Kathleen Hill un Ann Stapleton pret The Revenue Commissioners un Department of Finance*, 1998. gada 17. jūnijs.

454 ECT, *Konstantin Markin pret Krieviju* [GC], Nr. 30078/06, 2012. gada 22. marts, 127. punkts.

Ļoti svarīga dzimumu līdztiesības joma ECT judikatūrā attiecas uz gadījumiem, kad sievietes ir vardarbības upuri (plašāk aplūkots 2.6. iedaļā). ECT uzskatīja, ka ar dzimumu saistīta vardarbība ir sieviešu diskriminācijas veids, kas ir pretrunā ECTK 2. un 3. pantu saistībā ar 14. pantu.⁴⁵⁵

Pamatojoties uz vīriešu un sieviešu līdztiesības principu, ECT ir arī konstatējusi pārkāpumu saistībā ar nodarbinātību un bērna kopšanas atvaļinājumu.

Piemērs. Lietā *Emel Boyraz pret Turciju*⁴⁵⁶ prasītāja tika atlaista no drošības amatpersonas amata, pamatojoties uz to, ka drošības darbinieku uzdevumi bija saistīti ar riskiem, un atbildību, ko sievietes nevarēja uzņemt, piemēram, ar darbu naktī lauku apvidos un šaujamo ierociņu izmantošanu un fiziskā spēka pielietošanu. ECT konstatēja, ka iestādes nebija sniegušas pietiekamu pamatojumu, lai izskaidrotu šo iespējamo sieviešu nespēju atšķirībā no vīriešiem strādāt par drošības amatpersonām. ECT arī norādīja, ka prasītāja četrus gadus bija strādājusi par drošības darbinieci, un nekas neliecināja par to, ka viņa nebūtu pildījusi savus pienākumus dzimuma dēļ. Tādējādi tika pārkāpts 14. pants.

Piemērs. Lietā *Konstantin Markin pret Krieviju*⁴⁵⁷ prasītājs – šķiries radioizlūkošanas operators bruņotajos spēkos – lūdza piešķirt trīs gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu, lai audzinātu savus trīs bērnus. Viņam tas tika atteikts, pamatojoties uz to, ka viņa prasībai nav pamatojuma valsts tiesību aktos. Tomēr pēc tam viņa priekšnieki viņam piešķīra divus gadus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu un finansiālu atbalstu, ņemot vērā viņa grūtos personīgos apstākļus. Prasītājs sūdzējās, ka vīriešu dzimuma militārpersonām, pretēji sieviešu dzimumam, nebija tiesību uz trīs gadu bērna kopšanas atvaļinājumu, lai rūpētos par nepilngadīgiem bērniem. Viņš uzskatīja, ka šī atšķirīgā attieksme ir diskriminējoša dzimuma dēļ. ECT konstatēja, ka vīrieši atrodas tādā pašā situācijā kā sievietes attiecībā uz bērna kopšanas atvaļinājumu. ECT nepiekrita tam, ka atšķirīgā attieksme bija saprātīgi un objektīvi pamatota ar dzimumu lomu tradicionālo sadalījumu sabiedrībā vai ar argumentu, ka bērna kopšanas atvaļinājums militārpersonām negatīvi ietekmētu bruņoto spēku kaujas spēju un darbības efektivitāti. Tāpēc automātiskais ierobežojums, ko

455 Piemēram, sk. ECT, *Opuz pret Turciju*, Nr. 33401/02, 2009. gada 9. jūnijs, ECT, *Halime Kılıç pret Turciju*, Nr. 63034/11, 2016. gada 28. jūnijs, un ECT, *M.G. pret Turciju*, Nr. 646/10, 2016. gada 22. marts, plašāk aplūkotas 2.6. iedaļā.

456 ECT, *Emel Boyraz pret Turciju*, Nr. 61960/08, 2014. gada 2. decembris.

457 ECT, *Konstantin Markin pret Krieviju* [GC], Nr. 30078/06, 2012. gada 22. marts.

piemēroja personu grupai, pamatojoties uz viņu dzimumu, bija ārpus jebkādas pieņemamas rīcības brīvības, un ECT secināja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Vēl viena ar dzimumu līdztiesības lietu kategorija attiecas uz problēmām, kas saistītas ar dažādām vecuma prasībām sociālo pakalpojumu izmantošanā. Sociālā nodrošinājuma un nodokļu jomā ECT pieļauj plašu rīcības brīvību valstu iestādēm. Lietā *Andrle* ECT atkārtoti apstiprināja, ka dzimumu līdztiesība ļauj veikt īpašus pasākumus, kas kompensē faktisko nevienlīdzību starp vīriešiem un sievietēm.

Piemērs. Lietā *Andrle pret Čehijas Republiku*⁴⁵⁸ prasītājs sūdzējās, ka atšķirībā no sievietēm pensionēšanās vecums vīriešiem, kuri bija audzinājuši bērnus, netika samazināts. Čehijas valdība argumentēja, ka šī atšķirīgā attieksme bija saistīta ar situāciju vecajā komunistiskā sistēmā, kurā sievietēm ar bērniem bija jāstrādā pilna laika darbs, kā arī jā rūpējas par bērniem un mājāsaimniecību. Pasākuma mērķis ir kompensēt šo dubulto slogu sievietēm. Iestādes jau bija sākušas pakāpenisku pensiju shēmas reformu, lai izlīdzinātu pensionēšanās vecumu. Tomēr vecā sistēma joprojām attiecās uz prasītāja vecuma personām. ECT atzina, ka attiecīgā pasākuma pamatā ir šie īpašie vēsturiskie apstākļi un nepieciešamība pēc īpašas attieksmes pret sievietēm. Tiesa konstatēja, ka tas ir saprātīgi un objektīvi pamatots. ECT arī uzskatīja, ka attiecīgās nevienlīdzības novēršanai veikto pasākumu laiks un apjoms nebija acīmredzami nesaprātīgs un nepārsniedza valstīm šajā jomā piešķirto plašo rīcības brīvību. Tāpēc valsts nebija pārkāpusi nediskriminācijas principu.

Andrle lietā ECT skaidri nošķīra atšķirīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm bērna kopšanas atvaļinājuma jomā no attieksmes pensiju jomā. Tas nozīmē, ka dzimums nevar būt pietiekams pamatojums tam, ka tēviem tiek liegtas tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu, kas ir īstermiņa pasākums, un tā reforma nerada nopietnas finansiālas sekas, kā tas varētu būt pensiju shēmas reformas gadījumā. Tāpēc attiecībā uz pensiju shēmām valstīm ir plaša rīcības brīvība. Tomēr, piemēram, lietā *Di Trizio pret Šveici*⁴⁵⁹ (plašāk aplūkota 6.3. iedaļā) ECT konstatēja, ka invaliditātes pabalstu aprēķināšanas metode, kas nostādīja neizdevīgā situācijā sievietes, kuras pēc bērna piedzimšanas samazināja savu darba laiku, ir uzskatāma par diskrimināciju.

458 ECT, *Andrle pret Čehijas Republiku*, Nr. 6268/08, 2011. gada 17. februāris.

459 ECT, *Di Trizio pret Šveici*, Nr. 7186/09, 2016. gada 2. februāris.

Lietā *Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju*⁴⁶⁰ (plašāk aplūkota 1.3.2. iedaļā) ECT izvērtēja atšķirīgo attieksmi, nosakot mūža ieslodzījumu vīriešiem un sievietēm, kurām nepiemēro mūža ieslodzījumu. Pamatojoties uz statistikas datiem, sieviešu vajadzībām aizsargāt viņas pret vardarbību, kas saistīta ar dzimumu, sliktu izturēšanos un seksuālu uzmākšanos cietuma vidē, kā arī vajadzību aizsargāt grūtnieces un mātes, tā secināja, ka sabiedrības interesēs ir likumpārkāpējas sievietes vispārīgi atbrīvot no mūža ieslodzījuma.

Dzimumu līdztiesības kontekstā ECT ir izvērtējusi arī valsts tiesību normas par uzvārda izvēli un vecāku uzvārda nodošanu viņu bērniem. Piemēram, lietā *Cusan un Fazzo pret Itāliju*⁴⁶¹ (plašāk aplūkota 4.6. iedaļā) tā konstatēja, ka noteikums, kas neļauj precētam pārim piešķirt bērnam mātes uzvārdu, ir diskriminējošs pret sievietēm.

Piemērs. Lietā *Ünal Tekeli pret Turciju*⁴⁶² prasītāja sūdzējās, ka saskaņā ar valsts tiesību aktiem sievietei pēc laulībām ir jāpieņem sava vīra uzvārds. Lai gan tiesību akti ļāva sievietei saglabāt pirmslaulības uzvārdu papildus sava vīra vārdam, ECT uzskatīja, ka tā ir diskriminācija dzimuma dēļ, jo valsts tiesību aktos vīram nebija noteikts pienākums mainīt savu uzvārdu.

Starptautiskajās tiesībās dzimumu līdztiesība ir arī atzīta par cilvēktiesību centrālo aspektu. Dažādas Apvienoto Nāciju Organizācijas struktūras ir pievērsušās jautājumam par diskrimināciju dzimuma dēļ, ar ko jo īpaši saskaras sievietes. Tās arī uzsvēra, ka sievietes bieži vien cieš no multiplās diskriminācijas (kad viņas saskaras ar diskrimināciju divu vai vairāku pamatu dēļ) un interseksionālās diskriminācijas (kad vienlaikus darbojas vairāki pamati, kas mijiedarbojas cits ar citu tādā veidā, ka tie nav atdalāmi).⁴⁶³ Vairākas ANO cilvēktiesību aizsardzības

460 ECT, *Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju* [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gada 24. janvāris.

461 ECT, *Cusan un Fazzo pret Itāliju*, Nr. 77/07, 2014. gada 7. janvāris.

462 ECT, *Ünal Tekeli pret Turciju*, Nr. 29865/96, 2004. gada 16. novembris.

463 Sk., piemēram, ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2016), *General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities*, CRPD/C/GC/3, 2016. gada 2. septembris; UNO, CEDAW (2010), *General Recommendation No. 28 on the Core Obligations of States Parties under Article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW/C/2010/47/GC.2, 2010. gada 19. oktobris, 18. punkts.

struktūras ir arī uzsvērušas dzimumu stereotipu⁴⁶⁴ radīto kaitējumu un nepieciešamību vērsties pret kaitīgiem dzimumu stereotipiem, lai veicinātu dzimumu līdztiesību.⁴⁶⁵ Atšķirīga attieksme, kuras pamatā ir dzimumu stereotipi, var būt sieviešu diskriminācija. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja norādīja: "Uz dzimumu balstīti pieņēmumi un cerības kopumā nostāda sievietes nelabvēlīgākā situācijā attiecībā uz tiesību izmantošanu pēc būtības (...). Uz dzimumu balstīti pieņēmumi par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras lomām neļauj dalīt vīriešu un sieviešu atbildību visās jomās, kas ir nepieciešams līdztiesības nodrošināšanai."⁴⁶⁶ Līdzīgi Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja uzsvēra, ka dzimumu stereotipi ir diskriminācijas dzimuma dēļ pamatcēlonis un sekas.⁴⁶⁷ Piemēram, lietā par diskrimināciju nodarbinātības jomā komiteja konstatēja konvencijas pārkāpumu, jo valstu tiesas ietekmēja stereotipiskie aizspriedumi, ka ārlaulības attiecības ir pieņemamas attiecībā uz vīriešiem, bet ne sievietēm.

5.2. Dzimumidentitāte

Svarīgākie aspekti

- Saskaņā ar ECTK dzimumidentitāte tiek aizsargāta kategorijā "cits stāvoklis".
- ES tiesībās dzimumidentitāte tiek ierobežotā mērā aizsargāta kā aizsargājams pamats "dzimums". Tā attiecas uz personām, kuras plāno veikt vai ir veikušas dzimuma maiņas operāciju.

Tādējādi plašāk pieņemtā dzimumidentitātes definīcija ietver ne tikai tās personas, kuras veic dzimuma maiņas operāciju ("transseksuāli"), bet arī personas, kuras izvēlas citus līdzekļus, lai izpaustu savu dzimumu, piemēram, transvestītismu jeb otra dzimuma apģērba valkāšanu, vai vienkārši runas veidu

464 Attiecībā uz pārskatu par to, kā ANO cilvēktiesību līgumu struktūras ir piemērojušas šos līgumus attiecībā uz dzimumu stereotipiem/stereotipēšanu, lai veicinātu sieviešu cilvēktiesības, sk. OHCHR pasūtīto ziņojumu (2013), *Gender Stereotyping as a Human Rights Violation*, 20.-43. lpp.

465 ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (2016), *General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities*, CRPD/C/GC/3, 2016. gada 2. septembris.

466 ANO, CESCR (2005), *General Comment No. 16: The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of All Economic, Social and Cultural Rights (Art. 3 of the Covenant)*, E/C.12/2005/4, 2005. gada 11. augusts, 11. punkts.

467 ANO, CEDAW (2010), *Communication No. 28/2010*, CEDAW/C/51/D/28/2010, 2012. gada 24. februāris, 8.8. punkts.

vai kosmētikas lietošanu, kas parasti tiek saistīta ar pretējā dzimuma pārstāvjiem.

Dzimumidentitāte attiecas uz “katras personas dziļi izjusto iekšējo un individuālo dzimuma pieredzi, kas var gan atbilst, gan neatbilst dzimumam, kurš cilvēkam piešķirts piedzimstot, tostarp uz priekšstatu par savu ķermeni (kas brīvas izvēles gadījumā var ietvert ķermeņa veidola vai funkciju pārveidošanu, izmantojot medicīniskus, ķirurģiskus vai citus līdzekļus) un citām dzimumizpaušmēm, tostarp apģērbu, runas veidu un izturēšanos”.

Avots: Yogyakarta Principles (2007), Yogyakarta Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, 2007. gada marts. Šos principus pieņēma neatkarīga starptautisko cilvēktiesību ekspertu struktūra.

Dzimumidentitāti tikai šaurā nozīmē. Šī pieeja ir atkārtoti apstiprināta Dzimumu līdztiesības direktīvā (pārstrādāta versija) (2006/54/EK).⁴⁷⁰ Tāpat arī pētījumi par valstu tiesību aktiem, kas reglamentē šo jomu, liecina, ka Eiropā nav konsekventas pieejas, jo šajā ziņā valstis var iedalīt divās grupās – ir valstis, kas “dzimumidentitāti” aplūko kā daļu no “seksuālās orientācijas”, un valstis, kas to aplūko kā daļu no “diskriminācijas dzimuma dēļ”.

Tomēr būtu jāuzsver, ka **ES** diskriminācijas novēršanas tiesībās pašlaik nav īpašu noteikumu par aizsardzību pret diskrimināciju personas dzimumidentitātes vai dzimuma izpaušmes dēļ.⁴⁶⁸ Saskaņā ar lietu *P pret S un Cornwall County Council*⁴⁶⁹ uz nediskriminācijas pamatu “dzimumidentitāte” tikai daļēji attiecas princips par vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm. EST nosprieda, ka vienlīdzīgas attieksmes pret vīriešiem un sievietēm principu nevar ierobežot līdz aizliegumam diskriminēt, pamatojoties uz to, ka persona ir viena vai otra dzimuma persona. Attiecīgi pamats “dzimums” ietver diskrimināciju pret personu, jo tā “plāno veikt vai ir veikusi dzimuma maiņas operāciju”. Tāpēc pamats “dzimums”, kā tas interpretēts ES tiesībās, pašlaik aizsargā

468 Skaidrs diskriminācijas aizliegums dzimumidentitātes dēļ ir paredzēts Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, OV L 315, 14.11.2012., 57.-73. lpp., 9. apsvērums.

469 EST, C-13/94, *P pret S un Cornwall County Council*, 1996. gada 30. aprīlis.

470 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija), OV L 204, 26.7.2006., 23.-36. lpp.

Piemērs. Lieta *K.B. pret NHS Pensions Agency*⁴⁷¹ attiecas uz atraitņa pensijas atteikumu KB transseksuālajam partnerim. Atteikuma iemesls bija fakts, ka transseksuālais pāris neatbilda prasībai par to, ka partneriem jābūt precētiem; saskaņā ar Anglijas tiesībām transseksuāli tolaik nevarēja stāties laulībā. Izskatot jautājumu par diskrimināciju, EST nosprieda, ka diskriminācija dzimuma dēļ nepastāv, jo, nosakot, kuram ir tiesības uz pārdzīvojušā laulātā pensiju, nebija mazāk labvēlīgas attieksmes, pamatojoties uz to, ka persona ir vīrietis vai sieviete. Pēc tam EST mainīja apsvēruma virzienu. Tā koncentrējās uz laulības jautājumu. Tika uzsvērts, ka transseksuāli nekad nav varējuši stāties laulībā un tādējādi nekad nav varējuši saņemt pārdzīvojušā laulātā pensiju, savukārt heteroseksuālām personām šāda iespēja bija. Tad tika apsvērta ECT *Christine Goodwin* lieta.⁴⁷² Pamatojoties uz šiem apsvērumiem, EST secināja, ka attiecīgie Apvienotās Karalistes tiesību akti nav saderīgi ar vienlīdzīgas attieksmes principu, jo tie liedz transseksuāļiem gūt labumu no daļas viņu partneru atalgojuma.

Piemērs. Līdzīgi apsvērumi radās lietā *Richards pret Secretary of State for Work and Pensions*.⁴⁷³ *Richards*, kurš piedzima kā vīrietis, veica dzimuma maiņas operāciju. Lieta attiecās uz tiesībām saņemt valsts pensiju Apvienotajā Karalistē, jo tolaik sievietes saņēma valsts pensiju 60 gadu vecumā, savukārt vīrieši saņēma valsts pensiju 65 gadu vecumā. Kad *Richards* pieteicās valsts pensijai 60 gadu vecumā, viņai tā tika atteikta, paskaidrojot, ka likumīgi viņa bija atzīta par vīrieti, tāpēc viņa nevarēja pieteikties valsts pensijai līdz 65 gadu vecuma sasniegšanai. EST uzskatīja, ka tā ir nevienlīdzīga attieksme viņas dzimuma maiņas dēļ, un attiecīgi tā tika uzskatīta par diskrimināciju, kas ir pretrunā Direktīvas par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos⁴⁷⁴ 4. panta 1. punktam.

Saskaņā ar ECTK dzimumidentitātes jēdziens tiek interpretēts plašāk. ECT ir atzinusi, ka diskriminācijas aizliegums saskaņā ar konvencijas 14. pantu attiecas

471 EST, C-117/01, *K.B. pret National Health Service Pensions Agency and Secretary of State for Health*, 2004. gada 7. janvāris.

472 ECT, *Christine Goodwin pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 28957/95, 2002. gada 11. jūlijs.

473 EST, C-423/04, *Sarah Margaret Richards pret Secretary of State for Work and Pensions*, 2006. gada 27. aprīlis.

474 Padomes Direktīva 79/7/EEK (1978. gada 19. decembris) par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos, OV 1979 L 6, 24. lpp.

arī uz jautājumiem, kas saistīti ar dzimumidentitāti.⁴⁷⁵ ECT uzsvēra, ka “dzimums un seksuālā orientācija ir divas atšķirīgas un intīmas iezīmes (...). Tāpēc jebkāda šo abu iezīmju sajaukšana ir aizskārums personas reputācijai, kas var sasniegt pietiekamu smaguma pakāpi, lai skartu tik intīmu personas iezīmi.”⁴⁷⁶

Diskriminācija dzimumidentitātes dēļ var izrietēt no “tradicionālās sociālās uztveres un tiesiskā regulējuma, kas saistīts ar transseksuālas personas statusu”.⁴⁷⁷ Ir divi galvenie juridiskie jautājumi, kas saistīti ar diskrimināciju dzimumidentitātes dēļ. Pirmais attiecas uz piekļuvi dzimuma maiņai. Otrais attiecas uz likumīgām dzimuma atzīšanas procedūrām, kas var sniegt iespēju transpersonām dzīvot atbilstoši viņu izvēlētajai dzimumidentitātei.

Piemērs. Lieta *Hämäläinen pret Somiju*⁴⁷⁸ attiecas uz atteikumu mainīt prasītājas vīrieša identitātes numuru uz sievietes identitātes numuru pēc viņas dzimuma maiņas operācijas, jo viņas laulība nebija pārveidota par reģistrētām partnerattiecībām. ECT apstiprināja, ka valstīm ir pienākums atzīt dzimuma maiņu operāciju veikušiem transseksuāļiem, turklāt paredzot iespēju mainīt visus datus, kas attiecas uz personas civilstāvokli. Tomēr prasītājas gadījumā ECT noraidīja sūdzību saskaņā ar 14. pantu. Tiesa konstatēja, ka problēmas, kas radās saistībā ar viņas lūgumu piešķirt sievietes identitātes numuru, neizrietēja no diskriminācijas, jo viņas situācija un cisseksuāļu situācija nebija pietiekami līdzīga, lai tās savstarpēji salīdzinātu. ECT noraidīja arī 8. panta sūdzību, uzskatot, ka prasītājas laulības pārveidošana par reģistrētām partnerattiecībām neietekmēs viņas ģimenes dzīvi. Somijā laulības un reģistrētu partnerattiecību juridiskie jēdzieni bija gandrīz identiski, un pārveidei nebūtu bijusi nekāda ietekme uz viņas bioloģiskā bērna paternitāti vai atbildību par bērna aprūpi, aizgādību un uzturēšanu.

Minētajā spriedumā tika apstiprināts valstu pienākums nodrošināt dzimuma juridisku atzīšanu. Tomēr tajā pašā laikā juridiska prasība, ka personai vispirms ir jāmaina savs civilstāvoklis kā priekšnosacījums, lai piekļūtu juridiskai dzimuma maiņai, nav pretrunā konvencijai, ja tā neietekmē attiecīgās personas ģimenes dzīvi (piemēram, viņas tiesības un pienākumus attiecībā uz bērnu).

475 ECT, *Identoba un citi pret Gruziju*, Nr. 73235/12, 2015. gada 12. maijs, 96. punkts.

476 ECT, *Sousa Goucha pret Portugāli*, Nr. 70434/12, 2016. gada 22. marts, 27. punkts.

477 FRA (2015), *Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU – Comparative legal analysis – Update 2015*, Luksemburga, Publikāciju birojs, 15. lpp.

478 ECT, *Hämäläinen pret Somiju* [GC], Nr. 37359/09, 2014. gada 16. jūlijs.

Piemērs. Lietā *Y.Y. pret Turciju*⁴⁷⁹ prasītājam tika atteikta dzimuma maiņas operācija, pamatojoties uz to, ka viņš nebija “pastāvīgi spējīgs radīt bērnus” saskaņā ar valsts tiesību aktu prasībām. Viņš sūdzējās, ka Turcijas iestādes, atsakoties viņam piešķirt atļauju dzimuma maiņas operācijai (bez kuras nebija iespējams iegūt viņa izvēlēta dzimuma juridisku atzīšanu), ir viņu diskriminējušas. ECT uzsvēra, cik svarīga ir brīvība personai noteikt savu dzimumidentitāti, un nosprieda, ka prasītāja fiziskās integritātes ievērošanas princips izslēdza jebkādu pienākumu veikt ārstēšanu, kuras mērķis ir pastāvīga sterilizācija.

Piemērs. Lietā *Van Kück pret Vāciju*⁴⁸⁰ privātā veselības apdrošināšanas sabiedrība prasītājai, kurai bija veikta dzimuma maiņas operācija un hormonu terapija, atteicās atlīdzināt viņas ārstēšanās izdevumus. Vācijas Apelācijas tiesa, kas izskatīja prasītājas prasību pret apdrošināšanas sabiedrību, konstatēja, ka medicīniskās procedūras nav “nepieciešamas”, kā to paredz līgums. Tāpēc prasītājai nebija tiesību uz atlīdzību. ECT konstatēja, ka, ņemot vērā dzimumidentitātes raksturu un lēmuma veikt neatgriezeniskas medicīniskas procedūras smagumu, valsts tiesas pieeja ne tikai nenodrošināja prasītājai taisnīgu lietas izskatīšanu, pārkāpjot ECTK 6. pantu, bet arī pārkāpa viņas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, kas garantētas ECTK 8. pantā.

Piemērs. Atēnu Miertiesā savā nolēmumā⁴⁸¹ apstiprināja tiesības uz dzimumidentitātes atzīšanu bez dzimuma maiņas operācijas. Piedzimstot prasītājs tika reģistrēts publiskajā reģistrā kā “meitene”. Tomēr jau agrā bērnībā prasītājam parādījās dzimumidentitātes traucējumu simptomi. Viņam tika veikta hormonu terapija (testosterona injekcijas) un dubultā mastektomija. Tiesa uzskatīja, ka prasība veikt dzimuma maiņas operāciju, lai mainītu esošo ierakstu publiskajā reģistrā, būtu pārmērīga un pārkāptu ECTK 8. pantu, kā arī ICCPR 2. un 26. pantu. Tiesa secināja, ka prasītāja gadījumā dominējošais ir vīriešu dzimums. Turklāt, tā kā vīriešu dzimums un vīrieša vārds ir prasītāja personības pamatiezīmes, tiem ir jābūt iekļautiem publiskajā reģistrā, tāpēc esošais ieraksts ir attiecīgi jāgroza.

479 ECT, *Y.Y. pret Turciju*, 14793/08, 2015. gada 10. marts.

480 ECT, *Van Kück pret Vāciju*, Nr. 35968/97, 2003. gada 12. jūnijs, 30., 90. un 91. punkts.

481 Grieķija, Atēnu Miertiesā, Lēmums Nr. 418/2016, 2016. gada 23. septembris, sk. Eiropas juridisko ekspertu tikls dzimumu līdztiesības un nediskriminācijas jomā (2016), Recognition of gender identity without gender reassignment surgery.

EP tiesībās Stambulas konvencija aizliedz diskrimināciju seksuālās orientācijas un dzimumidentitātes dēļ. *ECRI* ir sākusī uzraudzīt ar LGBTI saistītus jautājumus Eiropas Padomes dalībvalstīs.⁴⁸²

Papildus iepriekš aplūkotajiem jautājumiem ir arī citi juridiski jautājumi, kas saistīti ar diskrimināciju dzimumidentitātes dēļ. Piemēram, tiek uzskatīts, ka tikpat problemātiski ir tas, ka daudzas valstis pieprasa reģistrēt jaundzimuša bērna dzimumu kā vīriešu vai sieviešu dzimumu.⁴⁸³ Vēl viens ļoti kritizēts jautājums attiecas uz medicīnisko iejaukšanos zīdaiņiem, lai uzspiestu konkrētu dzimumu, ja jaundzimušā dzimums ir neskaidrs.⁴⁸⁴

5.3. Seksuālā orientācija

Gadījumi, kas saistīti ar diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ, parasti ir saistīti ar personām, pret kurām ir mazāk labvēlīga attieksme, jo tās ir geji, lesbietes vai biseksuāļi, taču šis pamats arī aizliedz diskrimināciju heteroseksualitātes dēļ.

Ar seksuālo orientāciju var saprast "personas spēju uz dziļu emocionālu, romantisku un seksuālu tieksmi pret – un intīmām un seksuālām attiecībām ar – citas dzimtes, savas dzimtes vai vairāk nekā vienas dzimtes personām."

Avots: Yogyakarta Principles (2007), Yogyakarta Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, 2007. gada marts. Šos principus pieņēma neatkarīga starptautisko cilvēktiesību ekspertu struktūra.

Turpmāk minētie piemēri ilustrē to, kā EST interpretē aizliegumu diskriminēt seksuālās orientācijas dēļ.

482 Sk. Eiropas Padome, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*) (2012), Informatīvais dokuments par Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību piekto uzraudzības ciklu, 2012. gada 28. septembris, 9. punkts.

483 *FRA* (2015), *The fundamental rights situation of intersex people*, Luksemburga, Publikāciju birojs; Eiropas Padome, cilvēktiesību komisārs (2011), *Study on Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in Europe*.

484 Vairākos EP dokumentos ir nosodīta šī pretrunīgā prakse; sk., piemēram, Rezolūciju 1952 (2013), "Children's right to physical integrity".

Piemērs. Lietā *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁴⁸⁵ *Accept – NVO*, kas veicina un LGBT tiesības Rumānijā – sūdzējās, ka profesionāls futbola klubs sportistu nolīgšanas jomā ir pārkāpis vienlīdzīgas attieksmes principu, kas noteikts Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā. Tas jo īpaši atsaucās uz publiskiem homofobiskiem paziņojumiem, ko sniedza šā kluba patrons, kurš intervijā paziņoja, ka nekad nenolīgtu homoseksuālu spēlētāju. EST norādīja, ka būtu bijis pietiekami, ja klubs būtu norobežojies no diskriminējošiem publiskiem paziņojumiem, un pierādījis, ka tā nolīgšanas politikā ir skaidri noteikumi, kuru mērķis ir nodrošināt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu.

Piemērs. Lietā *Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes un Etablissement français du sang*⁴⁸⁶ vīrietim, kuram bija seksuālas attiecības ar citu vīrieti, netika atļauts nodot asinis. Valsts iestādes uzskatīja, ka prasītājs ir pakļauts augstam riskam saslimt ar smagām infekcijas slimībām, ko varētu pārnest ar asinīm. EST secināja, ka, lai gan šāds pastāvīgs aizliegums nodot asinis homoseksuāliem vīriešiem ir saderīgs ar ES tiesību aktiem (ES Hartas 21. pants), tostarp diskriminācijas aizliegumu, tas attiecas tikai uz gadījumu, kad nepastāv mazāk apgrūtināšas metodes augsta veselības aizsardzības līmeņa nodrošināšanai. EST atstāja valsts tiesu ziņā izvērtēt, vai pastāv efektīvas metodes infekcijas slimību, jo īpaši HIV, atklāšanai. Ja šādu metožu nebūtu, tiesām būtu jāpārbauda, vai anketa un individuāla intervija ar medicīnas speciālistu varētu būt līdzekļi, lai pierādītu, ka pastāv risks asins saņēmēju veselībai.

Patvēruma meklētāju deklarētās seksuālās orientācijas ticamības novērtēšanas metodes ir bijis EST judikatūras jautājums.⁴⁸⁷

Piemērs. Lietā *A u. c. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁴⁸⁸ Tiesa precizēja, kā valsts iestādes saskaņā ar ES standartiem var pārliecināties par patvēruma meklētāju seksuālo

485 EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis.

486 EST, C-528/13, *Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang*, 2015. gada 29. aprīlis.

487 Plašāku informāciju sk. *FRA (2017), Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers*, Luksemburga, Publikāciju birojs.

488 EST, apvienotās lietas no C-148/13 līdz C-150/13, *A u. c. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [GC], 2014. gada 2. decembris.

orientāciju. Direktīvās 2004/83/EK un 2005/85/EK ir noteiktas minimālās prasības, kam trešo valstu valstspiederīgajiem ir jāatbilst, lai viņi varētu pieprasīt bēgļa statusu; tās paredz minimālos standartus procedūrām, kurās izskata patvēruma pieteikumus un patvēruma meklētāju tiesības. Valstu iestādēm nav atļauts sīki iztaujāt patvēruma meklētājus par viņu seksuālo praksi vai uzdot viņiem veikt “testus”, lai noteiktu viņu homoseksualitāti, jo šādi pierādījumi pēc savas būtības aizskartu cilvēka cieņu, kuras ievērošanu garantē ES Pamattiesību harta. Turklāt EST nospieda, ka personas homoseksualitātes nedeklarēšana attiecīgajām iestādēm patvēruma procedūras sākumā nedrīkst novest pie secinājuma, ka personas deklarācijai trūkst ticamības.

Piemērs. Lietā *X, Y un Z pret Minister voor Immigratie en Asiel*⁴⁸⁹ EST konstatēja, ka homoseksuālas personas var veidot īpašu sociālu grupu saskaņā ar bēgļa definīciju, jo pastāv krimināltiesības, kas īpaši attiecas uz tām. Patvēruma tiesības var būt pamatotas, ja personai draud vajāšanas risks. Brīvības atņemšanas sodu par homoseksuālām darbībām uzskata par pietiekami nopietnu vajāšanas risku, ja šo sodu faktiski piemēro. Seksuālā orientācija ir tik būtiska personas identitātes īpašība, ka neviens nedrīkst būt spiests atteikties no tās vai to slēpt izcelsmes valstī, lai izvairītos no vajāšanas.⁴⁹⁰

ECTK 14. pantā “seksuālā orientācija” nav skaidri minēta kā aizsargājams pamats. Tomēr vairākās lietās ECT ir norādījusi, ka seksuālā orientācija ir viens no “citiem” pamatiem, kas tiek aizsargāti ar 14. pantu.⁴⁹¹

Piemērs. Lietā *S.L. pret Austriju*⁴⁹² prasītājs sūdzējās par to, ka valsts tiesību akti, kādi tie bija tolaik, paredzēja kriminālatbildību par labprātīgām seksuālajām attiecībām starp vīriešiem, ja viena no pusēm ir jaunāka par astoņpadsmit gadiem. Apstrīdētā tiesību norma nebija piemērojama pretēja dzimuma vai sieviešu dzimuma viendzimuma dzimumattiecībām. ECT uzskatīja, ka tā ir diskriminācija seksuālās orientācijas dēļ.

489 EST, apvienotās lietas no C-199/12 līdz C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel pret X un Y, un Z pret Minister voor Immigratie en Asiel*, 2013. gada 7. novembris.

490 Attiecībā uz judikatūru, kas saistīta ar seksuālo orientāciju, sk. jo īpaši EST, C-267/06, *Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [GC], 2008. gada 1. aprīlis, kas plašāk aplūkota 2.2.3. iedaļā, un EST, C-267/12, *Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 2013. gada 12. decembris, kas plašāk aplūkota 2.1.2. iedaļā.

491 Sk., piemēram, ECT, *Fretté pret Franciju*, Nr. 36515/97, 2002. gada 26. februāris, 32. punkts.

492 ECT, *S.L. pret Austriju*, Nr. 45330/99, 2003. gada 9. janvāris.

Pēc tam Austrijas Parlaments atcēla krimināltiesību normu, kas bija minētās lietas priekšmets. Taču kriminālsodāmība, pamatojoties uz atcelto normu, netika svītrotā no notiesāto personu sodāmības.

Piemērs. Lietā *E.B. un citi pret Austriju*⁴⁹³ prasītāji sūdzējās par Austrijas iestāžu atteikumu dzēst no sodāmības kriminālsodāmību par homoseksuālām labprātīgām attiecībām, lai gan sodāmība par attiecīgo nodarījumu bija atcelta. ECT norādīja, ka tiesību norma, kas zaudē likuma spēku, pati par sevi nav pietiekams iemesls, lai notiesājošu spriedumu svītrotu no personas sodāmības. Tomēr gan Austrijas Konstitucionālā tiesa, gan ECT konstatēja, ka apstrīdētā norma ir pretrunā attiecīgi Austrijas Konstitūcijai un ECTK. Abas uzskatīja, ka šī norma ir atcelta, lai panāktu atbilstību tiesību aktiem un vienlīdzības principam, un ka sodāmības ierakstu saglabāšana var būtiski negatīvi ietekmēt attiecīgās personas privāto dzīvi. Tā kā valsts iestādes nebija sniegušas nekādu pamatojumu par nepieciešamību saglabāt sodāmības ierakstus, ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

ECT arī izskatīja vairākas lietas, kas saistītas ar diskrimināciju seksuālās orientācijas dēļ adopcijas un laulības kontekstā.

Piemērs. Lietā *E.B. pret Franciju*⁴⁹⁴ prasītājam tika atteikta bērna adopcija, jo viņas mājsaimniecībā nebija vīrišķās lomas pārstāvja. Ņemot vērā, ka valsts tiesību akti ļāva vientuļajiem vecākiem adoptēt bērnus, ECT uzskatīja, ka iestāžu lēmuma pamatā galvenokārt bija fakts, ka prasītājam bija attiecības – un viņa dzīvoja kopā – ar citu sievieti. Attiecīgi ECT konstatēja, ka ir notikusi diskriminācija seksuālās orientācijas dēļ.

Piemērs. Lietā *Taddeucci un McCall pret Itāliju*⁴⁹⁵ prasītāji – Itālijas pilsonis un Jaunzēlandes pilsonis – kopš 1999. gada bija dzīvojuši kopā kā homoseksuāls pāris. Kad viņi nolēma apmesties uz dzīvi Itālijā, otrā prasītāja uzturēšanās atļaujas pieteikums ģimenes apstākļu dēļ tika noraidīts, jo prasītāji nebija precējušies un līdz ar to Itālijas pilsoņa partneris netika uzskatīts par ģimenes locekli. Tajā pašā laikā tikai heteroseksuāli pāri varēja apprecēties. Attiecīgi nosacījums par precēšanos nevarēja tikt izpildīts prasītāju gadījumā. ECT

493 ECT, *E.B. un citi pret Austriju*, Nr. 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 un 48779/07, 2013. gada 7. novembris.

494 ECT, *E.B. pret Franciju* [GC], Nr. 43546/02, 2008. gada 22. janvāris.

495 ECT, *Taddeucci un McCall pret Itāliju*, Nr. 51362/09, 2016. gada 30. jūnijs.

konstatēja, ka tas, ka viendzimuma pāriem saskaņā ar valsts tiesību aktiem nav tiesību stāties laulībā, kas bija priekšnosacījums uzturēšanās atļaujas saņemšanai, ir ECTK 14. panta apvienojumā ar 8. pantu pārkāpums.

ECTK aizsargā arī pret valdības iejaukšanos saistībā ar seksuālo orientāciju saskaņā ar 8. pantu, skatot to atsevišķi. Tādējādi pat ja ir notikusi diskriminējoša attieksme šā pamata dēļ, var būt iespējams vienkārši apgalvot, ka ir pārkāpts 8. pants, bez vajadzības argumentēt, ka pastāv diskriminējoša attieksme.

Piemērs. Lietā *Karner pret Austriju*⁴⁹⁶ prasītājs dzīvoja kopā ar savu partneri, galveno īrnieku, kurš nomira. Valsts tiesas interpretēja attiecīgos tiesību aktus tādējādi, ka tie neļauj homoseksuāliem pāriem automātiski pārņemt īres līgumu, ja galvenais īrnieks ir miris. Valdība argumentēja, ka atšķirīga attieksme ir pamatota, lai aizsargātu tradicionālās ģimenēs dzīvojošos no mājokļa zaudēšanas. ECT uzsvēra, ka, lai gan tradicionālās ģimenes aizsardzība varētu būt likumīgs mērķis, "rīcības brīvība (..) ir šaura (..), ja pastāv atšķirīga attieksme dzimuma vai seksuālās orientācijas dēļ". ECT turpināja, ka "samērīguma princips nenozīmē tikai to, ka izvēlētajam pasākumam principā jābūt piemērotam izvirzītā mērķa sasniegšanai. Ir arī jāpierāda, ka minētā mērķa sasniegšanai bija nepieciešams atsevišķas personu kategorijas – šajā gadījumā personas, kuras dzīvoja homoseksuālās attiecībās, – izslēgt no Likuma par īres maksu 14. panta piemērošanas jomas." Tādējādi ECT konstatēja diskrimināciju, jo valsts būtu varējusi veikt pasākumus, lai aizsargātu tradicionālo ģimeni, nenostādot homoseksuālos pārus šādā nelabvēlīgā situācijā.

Piemērs. Lietā *Schalk un Kopf pret Austriju* prasītāji⁴⁹⁷ – viendzimuma pāris – lūdza kompetentajai iestādei atļauju stāties laulībā. Viņu lūgums tika noraidīts, jo saskaņā ar valsts tiesību aktiem laulību varēja noslēgt tikai starp pretējā dzimuma personām. Vēlāk tiesību akti tika grozīti, tika ieviests mehānisms viendzimuma pāru atzīšanai un juridiska spēka piešķiršanai reģistrētu partnerattiecību veidā. ECT pirmo reizi nosprieda, ka tādu viena dzimuma personu kopdzīve, kuras dzīvo stabilās attiecībās, ir "ģimenes dzīve", bet viņu nespēja stāties laulībā nav ECTK 14. panta saistībā ar 8. pantu pārkāpums. Tiesa norādīja, ka valsts iestādēm ir labākas iespējas novērtēt sabiedrības

496 ECT, *Karner pret Austriju*, Nr. 40016/98, 2003. gada 24. jūlijs, 34.–43. punkts.

497 ECT, *Schalk un Kopf pret Austriju*, Nr. 30141/04, 2010. gada 24. jūnijs.

vajadzības šajā jomā un reaģēt uz tām, kā arī ņemt vērā sociālās un kultūras īpatnības. ECTK 12. pants neuzliek pienākumu noteikt tiesības stāties laulībā viendzimuma pāriem, un attiecīgi šī tiesību norma nav pārkāpta.

ECTK 5. pants aizsargā personu tiesības uz brīvību neatkarīgi no viņu seksuālās orientācijas. Iejaukšanos šajās tiesībās izvērtē saskaņā ar 5. pantu.

Piemērs. Lietā *O.M. pret Ungāriju*⁴⁹⁸ prasītājs – Irānas pilsonis – lūdza patvērumu, pamatojoties uz savu homoseksualitāti. Iestādes izdeva rīkojumu par viņa aizturēšanu, jo īpaši tāpēc, ka viņš nevarēja pierādīt savu identitāti vai tiesības uzturēties valstī. ECT konstatēja, ka iestādes nebija veikušas pietiekami individualizētu novērtējumu, kā to prasa valsts tiesību akti. Atgriežot patvēruma meklētājus, kuri apgalvojuši, ka ir daļa no neaizsargātas grupas, valstī, ko viņi bijuši spiesti pamest, iestādēm būtu jāpievērš īpaša uzmanība tam, lai izvairītos no situācijām, kurās varētu atkārtoties posts, kura dēļ viņi aizbēguši. Izdodot rīkojumu par prasītāja aizturēšanu, iestādes nav ņēmušas vērā, cik lielā mērā viņš ir drošībā starp citām aizturētajām personām, no kurām daudzas ir no valstīm ar plaši izplatītiem kultūras vai reliģiskiem aizspriedumiem pret šādām personām. Visbeidzot, ECT atzina, ka ir pārkāpts ECTK 5. panta 1. punkts.

Arī **ESH** aizsargā seksuālo orientāciju kā vienu no “citiem” pamatiem.

Piemērs. Lieta *Interights pret Horvātiju*⁴⁹⁹ attiecas uz homofobiskas valodas izmantošanu mācību materiālos. *ECSR* norādīja, ka, lai gan valstīm ir plaša rīcības brīvība, nosakot valsts skolu mācību programmu saturu, tām ir pienākums, izmantojot valsts tiesību sistēmu, nodrošināt, ka valsts apstiprināta seksuālās un reproduktīvās veselības izglītība ir objektīva un nediskriminējoša. Komiteja konstatēja, ka parastajā mācību programmā izmantotie izglītojošie materiāli acīmredzami neobjektīvi, diskriminējoši un noniecinoši raksturoja un atspoguļoja homoseksuālas orientācijas cilvēkus. Tā uzskatīja, ka diskriminējošie paziņojumi ir tiesību uz veselības izglītību (ESH 11. panta 2. punkts) pārkāpums, ņemot vērā nediskriminācijas klauzulu.

498 ECT, *O.M. pret Ungāriju*, Nr. 9912/15, 2016. gada 5. jūlijs.

499 *ECSR, International Centre for the Legal Protection of Human Rights (Interights) pret Horvātiju*, sūdzība Nr. 45/2007, 2009. gada 30. marts.

5.4. Invalitāte

Ne ECTK, ne Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā nav sniegta invaliditātes definīcija. Ņemot vērā EST lomu, valstu tiesas bieži nosaka, kas uzskatāms par invaliditāti, un norāda to kā daļu no faktiskajiem apstākļiem strīdos, ko tās nodod izskatīšanai EST.

Lietā *Chacón Navas*,⁵⁰⁰ EST interpretēja invaliditātes jēdzienu saskaņā ar Direktīvu 2000/78/EK tādā veidā, kas ir tuvs invaliditātes medicīniskajam modelim. Tomēr, kā apspriests **1. nodaļā**, ES pievienojās *CRPD*,⁵⁰¹ kas tagad ir atsauces punkts, interpretējot ES tiesību aktus attiecībā uz diskrimināciju invaliditātes dēļ.⁵⁰² EST norādīja, ka "Direktīva 2000/78/EK ir jāinterpretē atbilstoši minētajai konvencijai, ciktāl tas ir iespējams".⁵⁰³ Attiecīgi EST atsaucas uz *CRPD* sniegto invaliditātes definīciju, kas atspoguļo invaliditātes sociālo modeli. Saskaņā ar *CRPD* 1. pantu:

"Pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem."

Saskaņā ar *CRPD* 2. panta 3. punktu diskriminācija invaliditātes dēļ nozīmē jebkāda veida nošķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu invaliditātes dēļ, kuras mērķis ir traucēt vai pilnībā nepieļaut visu politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsonisko vai citu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem, vai kurai ir tādas sekas.

CRPD 2. panta 4. punktā ir noteikts:

"Saprātīgs pielāgojums" nozīmē vajadzīgās un atbilstošās izmaiņas un korekcijas – ja tās konkrētā gadījumā ir nepieciešamas un neuzliek

500 EST, C-13/05, *Sonia Chacón Navas pret Eurest Colectividades SA* [GC], 2006. gada 11. jūlijs.

501 Attiecībā uz ES *CRPD* stājās spēkā 2011. gada 22. janvārī

502 EST, C-312/11, *Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku*, 2013. gada 4. jūlijs; EST, C-363/12, *Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School* [GC], 2014. gada 18. marts; EST, C-356/12, *Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern*, 2014. gada 22. maijs; EST, C-395/15, *Mohamed Daouidi pret Bootes Plus SL u. c.*, 2016. gada 1. decembris; EST, C-406/15, *Petya Milkova pret Izpelnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts.

503 EST, apvienotās lietas C-335/11 un C-337/11, *HK Danmark, kas darbojas Jette Ring vārdā, pret Dansk almennyttigt Boligselskab un HK Danmark, kas darbojas Lone Skouboe Werge vārdā, pret Dansk Arbejdsgiverforening, kas darbojas Pro Display A/S vārdā*, 2013. gada 11. aprīlis.

nesamērīgu vai nepamatotu slogu –, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem var izmantot vai īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.”

Turklāt 2. panta 3. punktā ir skaidri atzīts, ka “diskriminācijas” definīcija ietver saprātīga pielāgojuma atteikumu. Saprātīga pielāgojuma atteikums ir strīda priekšmets, piemēram, lietā, kas attiecas uz atteikumu piešķirt atļauju uzbūvēt hidroterapijas baseinu, lai apmierinātu personas ar invaliditāti rehabilitācijas vajadzības.⁵⁰⁴ Personu ar invaliditāti tiesību komiteja uzsvēra, ka tiesību aktam, kas tiek piemērots neitrālā veidā, var būt diskriminējoša ietekme, ja netiek ņemti vērā to personu īpašie apstākļi, uz kurām tas attiecas. Tā konstatēja, ka atkāpšanās no attīstības plāna var apmierināt personu ar invaliditāti individuālās vajadzības un nodrošināt viņām visu cilvēktiesību izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem un bez diskriminācijas. Tā kā iestādes neņēma vērā prasītājas lietas konkrētos apstākļus un viņas īpašās ar invaliditāti saistītās vajadzības, Komiteja konstatēja, ka ir pārkāpti vairāki *CRPD* noteikumi.

Gan ES, gan Eiropas Padomes tiesībās atzīts, ka valstīm ir pienākums nodrošināt saprātīgus pielāgojumus, lai personām ar invaliditāti dotu iespēju pilnībā īstenot viņu tiesības. Tāpēc, ja tas netiek darīts, tā ir uzskatāma par diskrimināciju.⁵⁰⁵

Piemērs. Lietā *HK Danmark*⁵⁰⁶ divi darbinieki tika atlaisti no darba ar saīsinātu uzteikuma termiņu sakarā ar darba kavējumiem, kas izrietēja no viņu veselības problēmām. Darba devēji apstrīdēja, ka prasītāju veselības stāvoklis ietilpst jēdzienā “invaliditāte”. Tie argumentēja, ka vienīgā darbnespēja bija tā, ka prasītāji nevarēja strādāt pilnu darba laiku. EST norādīja, ka “Direktīva 2000/78/EK ir jāinterpretē atbilstoši minētajai konvencijai, ciktāl tas ir iespējams”. Attiecīgi EST nosprieda, ka jēdziens “invaliditāte” ir jāuzskata par tādu, kas ietver ierobežojumu, kurš it īpaši izriet no fiziskiem, mentāliem vai psihiskiem traucējumiem, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var

504 ANO, Personu ar invaliditāti tiesību komiteja, paziņojums Nr. 3/2011, *CRPD/C/7/D/3/2011*, 2012. gada 21. maijs.

505 ECT, *Çam pret Turciju*, Nr. 51500/08, 2016. gada 23. februāris; ECT, *Horváth un Kiss pret Ungāriju*, 11146/11, 2013. gada 29. janvāris.

506 EST, C-335/11 un C-337/11, *HK Danmark, kas darbojas Jette Ring vārdā, pret Dansk almennyttigt Boligselskab un HK Danmark, kas darbojas Lone Skouboe Werge vārdā, pret Dansk Arbejdsgiverforening, kas darbojas Pro Display A/S vārdā*, 2013. gada 11. aprīlis.

apgrūtināt attiecīgās personas līdzdalību profesionālajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem". Tas nozīmē, ka invaliditāte nebūt nenozīmē pilnīgu izslēgšanu no darba vai profesionālās dzīves.

Turklāt EST interpretēja Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas 5. pantu tā, ka darba devējiem bija jāveic atbilstoši pasākumi, jo īpaši, lai persona ar invaliditāti varētu iegūt darbu, strādāt vai gūt paaugstinājumu darbā. EST atsaucās uz saprātīgu pielāgojumu plašo definīciju, kas izklāstīta *CRPD* 2. pantā. EST norādīja, ka saskaņā ar Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas preambulas 20. apsvērumu un 2. panta otro daļu par saprātīgiem pielāgojumiem pasākumi neaprobežojas tikai ar būtiskiem pasākumiem, bet var ietvert arī organizatoriskus pasākumus. Attiecīgi tā uzskatīja, ka darba laika saīsināšanu var uzskatīt par saprātīgu pielāgojumu pasākumu gadījumā, kad šī saīsināšana ļauj darba ņēmējam turpināt darbu. EST atstāja valsts tiesas ziņā novērtēt, vai darba laika saīsināšana šajā konkrētajā lietā radīja darba devējam radīja nesamērīgu slogu.

ES tiesībās invaliditātes jēdziens Direktīvas 2000/78/EK nozīmē neattiecas uz visiem medicīniskajiem stāvokļiem (pat smagiem), bet attiecas tikai uz tiem, kas liedz personai "iegūt **darbu, strādāt** vai gūt paaugstinājumu **darbā**".⁵⁰⁷

Piemērs. Lietā *C. D.*⁵⁰⁸ un *Z.*⁵⁰⁹ prasītāja nevarēja ieņemt bērnu. Viņa izmantoja surogāt māti, lai tiktu pie bērna. Viņa pieteicās atvaļinājumam, kas pielīdzināms grūtniecības un dzemdību atvaļinājumam vai adopcijas atvaļinājumam. Tomēr viņas lūgums tika noraidīts, pamatojoties uz to, ka viņa nebija nedz grūtniecības stāvoklī, nedz arī adoptēja bērnu. EST norādīja, ka viņas nespēja ieņemt bērnu parastajā veidā neliedz viņai dabūt darbu, strādāt vai gūt paaugstinājumu darbā. Attiecīgi tā uzskatīja, ka viņas stāvoklis nav invaliditāte minētās direktīvas nozīmē. Tādējādi ES tiesībās nav prasīts, lai šādā situācijā mātei tiktu piešķirts grūtniecības un dzemdību atvaļinājums vai līdzvērtīgs atvaļinājums.

507 EST, C-363/12, *Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School* [GC], 2014. gada 18. marts, 81. punkts (izcēlums pievienots).

508 EST, C-167/12, *C. D. pret S. T.* [GC], 2014. gada 18. marts.

509 EST, C-363/12, *Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School* [GC], 2014. gada 18. marts.

Lai noteiktu, vai attiecīgās personas veselības problēmas ietilpst invaliditātes jēdziena piemērošanas jomā, būtu jāņem vērā medicīniskā stāvokļa ietekme. Īpaši svarīgi ir izvērtēt, vai šis īpašais veselības stāvoklis var apgrūtināt attiecīgās personas pilnvērtīgu un efektīvu dalību profesionālajā dzīvē vienlīdzīgi ar citiem darba ņēmējiem.

Piemērs. Lietā *FOA pret Kommunernes Landsforening*⁵¹⁰ EST bija jānosaka, vai invaliditātes jēdziens attiecas uz darba ņēmēju, kas atlaists no darba aptaukošanās dēļ. EST nosprieda, ka aptaukošanās pati par sevi nav invaliditāte Direktīvas 2000/78/EK nozīmē, bet dažos gadījumos tā var būt invaliditāte. EST konstatēja, ka aptaukošanos var uzskatīt par invaliditāti neatkarīgi no tās medicīniskās klasifikācijas,⁵¹¹ ja, piemēram, tās rezultātā rodas ierobežotas pārvietošanās spējas vai veselības traucējumi, kas liedz attiecīgajai personai veikt darbu vai rada neērtības profesionālās darbības veikšanā.

Lietā *Mohamed Daouidi*⁵¹² Tiesa izvērtēja, vai darba ņēmēja atlaišana īslaicīgas (bet nezināma ilguma) darbnespējas dēļ var būt tieša diskriminācija invaliditātes dēļ. Tiesa nosprieda, ka atlaišanu principā var uzskatīt par tieši diskriminējošu invaliditātes dēļ ar nosacījumu, ka darbnespēja ir "ilgstoša".⁵¹³ Jautājums par to, vai darbnespēja ir "ilgstoša", ir fakts jautājums, kas valstu tiesām ir jāizlemj, pamatojoties uz visiem pieejamajiem objektīvajiem pierādījumiem. Šādi pierādījumi var ietvert medicīniskus un zinātniskus datus un zināšanas par konkrētās personas stāvokli. Tie var ietvert arī faktu, ka diskriminējošā akta brīdī personas prognozes par īstermiņa progresu ir neskaidras, vai faktu, ka personas darbnespēja var ilgt ievērojamu laiku, pirms persona atveseļojas.

Lai gan invaliditāte nav tieši minēta **ECTK sniegtajā** aizsargājamo pamatu uzskaitījumā, ECT ir ņēmusi vērā invaliditāti, interpretējot "citus" pamatus saskaņā ar 14. pantu.

510 EST, C-354/13, *Fag og Arbejde (FOA) pret Kommunernes Landsforening (KL)*, 2014. gada 18. decembris, sk. jo īpaši 53.–64. punkts.

511 EST neņēma vērā ģenerāladvokāta ierosināto pieeju, kurš atsaucās uz PVO aptaukošanās klasifikāciju un norādīja, ka tikai *Obese III* klase var būt invaliditāte.

512 EST, C-395/15, *Mohamed Daouidi pret Bootes Plus SL u. c.*, 2016. gada 1. decembris.

513 Ne *CRPD*, ne Direktīvā 2000/78/EK jēdziens "ilgtermiņa" nav definēts attiecībā uz fiziskiem, garīgiem, intelektuāliem vai sensoriskiem traucējumiem.

Piemērs. Lietā *Glor pret Šveici*⁵¹⁴ ECT konstatēja, ka prasītāju, kurš ir diabēta slimnieks, var uzskatīt par personu ar invaliditāti neatkarīgi no tā, ka valsts tiesību aktos šis stāvoklis ir klasificēts kā “neliela” invaliditāte. Prasītājam bija jāmaksā nodoklis, lai kompensētu nespēju pabeigt militāro dienestu, – minētais nodoklis bija jāmaksā visām personām, kuras bija piemērotas militārajam dienestam. Lai saņemtu atbrīvojumu no šā nodokļa, personai jābūt vai nu ar invaliditāti, kas sasniedz 40 % līmeni (līdzvērtīgs kājas amputācijai līdz ceļim), vai arī personai, kura atsakās dienēt idejiskas pārliecības dēļ. Personām, kuras atsakās idejiskas pārliecības dēļ, bija jāpilda “civildienests”. Prasītāja invaliditātes dēļ viņš tika atzīts par nepiemērotu dienestam armijā, bet šī invaliditāte nesasniedza valsts tiesībās prasīto smaguma sliekšni, lai atbrīvotu viņu no nodokļa. Viņš piedāvāja pildīt “civildienestu”, bet tas tika atteikts. ECT konstatēja, ka valsts attieksme pret prasītāju bija salīdzināma ar attieksmi pret tiem, kuri nebija pabeiguši militāro dienestu bez derīga pamatojuma. Tā bija diskriminējoša attieksme, jo prasītājs atradās citā situācijā (viņš tika noraidīts militārajam dienestam, bet bija gatavs un spējīgs pildīt civildienestu), un tādējādi valstij bija jānosaka izņēmums no spēkā esošajiem noteikumiem.

Piemērs. Lietā *Guberina pret Horvātiju*⁵¹⁵ prasītājs lūdza atbrīvojumu no nodokļa par tāda jauna īpašuma iegādi, kas pielāgots viņa bērna ar smagu invaliditāti vajadzībām. Iestādes neņēma vērā viņa dēla īpašās vajadzības un konstatēja, ka viņš neatbilst atbrīvojuma no nodokļa nosacījumiem, jo viņam jau bija piemērota dzīvesvieta. ECT uzsvēra, ka, ratificējot *CPRD*, Horvātijai ir pienākums ievērot tādus principus kā saprātīgi pielāgojumi, pieejamība un nediskriminācija pret personām ar invaliditāti un ka, neņemot vērā prasītāja ģimenes īpašās vajadzības saistībā ar viņa bērna invaliditāti, tika pārkāpts konvencijas Protokola Nr. 11. pants saistībā ar 14. pantu. Šajā lietā ECT pirmo reizi atzina, ka diskriminējoša attieksme pret prasītāju viņa bērna invaliditātes dēļ ir “diskriminācija invaliditātes dēļ, uz ko attiecas 14. pants”.⁵¹⁶

Tāpat kā attiecībā uz citiem ECTK aizsargājamiem pamatiem, ir ierasti lietas izskatīt saskaņā ar citām materiālajām tiesībām, nevis 14. pantu.

514 ECT, *Glor pret Šveici*, Nr. 13444/04, 2009. gada 30. aprīlis.

515 ECT, *Guberina pret Horvātiju*, Nr. 23682/13, 2016. gada 22. marts.

516 Turpat, 79. punkts. Tas ir piemērs tā dēvētajai diskriminācijai saistības dēļ. Sk. 2.1.4. iedaļu.

Piemērs. Lietā *Price pret Apvienoto Karalisti*⁵¹⁷ prasītājai tika piespriesta brīvības atņemšana uz septiņām dienām. Viņai bija fiziska invaliditāte, jo viņas māte grūtniecības laikā lietoja talidomīdu, kā rezultātā viņai nebija ekstremitāšu vai tās bija ievērojami saīsinātas, kā arī viņai bija nieru darbības traucējumi. Tāpēc viņa pārvietošanās nolūkā izmantoja ratiņkrēslu, un viņai bija vajadzīga palīdzība, lai dotos uz tualeti un veiktu uzkopšanu, kā arī īpaši aprīkota guļamvieta. Aizturēšanas pirmajā naktī viņa tika ievietota kamerā, kas nebija pielāgota personām ar fizisku invaliditāti, tāpēc viņa nevarēja pienācīgi gulēt, piedzīvoja ievērojamas sāpes un cieta no hipotermijas. Pārvedot viņu uz cietumu, viņa tika ievietota slimnīcas blokā, kur varēja veikt dažus pielāgojumus, taču viņai joprojām bija līdzīgas problēmas. Viņai arī nebija atļauts uzlādēt savu elektrisko ratiņkrēslu, kas izlādējās. ECT konstatēja, ka prasītāja ir bijusi pakļauta pazemojošai attieksmei, pārkāpjot 3. pantu. Diskriminācija, pamatojoties uz vienu no ECTK 14. pantā noteiktajām materiālajām tiesībām, netika izskatīta.

Piemērs. Lietā *Pretty pret Apvienoto Karalisti*⁵¹⁸ prasītāja, kurai bija deģeneratīva slimība, vēlējās saņemt no valdības apliecinājumu, ka viņas vīrs netiks sodīts par palīdzēšanu viņai nomirt, ja viņas stāvoklis būs pasliktinājies tiktāl, ka viņa pati nespēs veikt šo darbību. Saskaņā ar valsts tiesību aktiem palīdzība pašnāvības izdarīšanā pati par sevi ir noziedzīgs nodarījums, kas pielīdzināms slepkavībai vai nonāvēšanai. Cita starpā prasītāja apgalvoja, ka viņas tiesības pieņemt lēmumus par savu ķermeni, kas ir aizsargātas saistībā ar tiesībām uz privāto dzīvi (saskaņā ar 8. pantu), tikušas pārkāptas diskriminējošā veidā, jo valsts bija noteikusi vienotu asistētas pašnāvības aizliegumu, kam bija nesamērīgi negatīva ietekme uz tiem, kuri ir kļuvuši rīcībnespējīgi un tādēļ paši nespēj izbeigt savu dzīvi. ECT konstatēja, ka atteikums nošķirt "personas, kuras ir fiziski spējīgas izdarīt pašnāvību, un personas, kuras nav spējīgas to izdarīt", bija pamatots, jo izņēmumu ieviešana tiesību aktos praksē pieļautu to ļaunprātīgu izmantošanu un apdraudētu tiesību uz dzīvību aizsardzību.

Attiecībā uz ESH pārskatītās Sociālās hartas E panta formulējums ir ļoti līdzīgs ECTK 14. panta formulējumam. Tāpat, lai gan invaliditāte nav skaidri minēta kā aizliegts diskriminācijas pamats saskaņā ar E pantu, uz to attiecas atsauce uz "citu

517 ECT, *Price pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 33394/96, 2001. gada 10. jūlijs.

518 ECT, *Pretty pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 2346/02, 2002. gada 29. aprīlis.

stāvokli”.⁵¹⁹ Vēl viens noteikums, kas attiecas uz personu ar invaliditāti tiesībām, ir pārskatītās ESH 15. pants, kurā cita starpā paredzētas tiesības uz izglītību.

Piemērs. Lietā *European Action of the Disability (AEH) pret Franciju*⁵²⁰ pieprasītāja organizācija sūdzējās, ka attiecībā uz izglītību pastāv bērnu ar autismu diskriminācija. Tā norādīja, ka nepietiekamo vietu un telpu dēļ Francijā bērniem bija jāapmeklē īpašas iestādes Beļģijā. *ECSR* atzina izglītības kā “neatkarības, sociālās integrācijas un dalības sabiedriskajā dzīvē” nosacījuma nozīmi.⁵²¹ *ECSR* nosprieda, ka Francijas iestādes nav ņēmušas vērā bērnu ar autismu īpašās izglītības vajadzības tās teritorijā esošajās skolās. Tāpēc ģimenēm, kas vēlējās izglītēt savus bērnus ar autismu specializētā skolā, bija jādodas uz citu valsti. *ECSR* konstatēja, ka tā ir šādu bērnu tieša diskriminācija. Turklāt *ECSR* uzskatīja, ka valsts sociālā budžeta ierobežotie līdzekļi bērnu un pusaudžu ar autismu izglītībai netieši rada neizdevīgu situāciju šīm personām ar invaliditāti. Tā bija netieša diskriminācija.

Turpmāk sniegtais piemērs no valsts jurisdikcijas ilustrē saikni starp konkrētu pakalpojumu atteikumu un pakalpojumu sniedzēju pienākumu pret personām ar invaliditāti.

Piemērs. Francijas tiesās izskatāmā lietā⁵²² trīs nepavadīti prasītāji ar invaliditāti iesniedza kriminālsūdzību pret *easyJet*, jo aviosabiedrība viņiem bija atteikusi iekāpšanu lidmašīnā Parīzes lidostā. *EasyJet* paskaidroja, ka bija pieņēmusi šādu politiku attiecībā uz nepavadītiem ceļotājiem ar invaliditāti, jo tās lidojumu personāls nebija apmācīts “pārvaldīt personas ar invaliditāti un palīdzēt tām”. Kasācijas tiesa pārliecinājās, ka *easyJet* transporta politika neļauj invalīdiem iekāpt lidmašīnā, nepārbaudot viņu individuālo spēju ceļot. Tiesa arī norādīja, ka Regulas (EK) Nr. 1107/2006⁵²³ 4. pants ļauj avio-

519 Sk., piemēram, *ECSR, European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju*, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gada 11. septembris, 132. punkts; *ECSR, International Association Autism-Europe pret Franciju*, sūdzība Nr. 13/2002, 2003. gada 4. novembris, 51. punkts.

520 *ECSR, European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju*, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gada 11. septembris.

521 Turpat, 75. punkts.

522 Francija, Kasācijas tiesa, krimināllietu palāta, *Easyjet pret Gianmartini un citiem*, Nr. 13-81586, 2015. gada 15. decembris.

523 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1107/2006 (2006. gada 5. jūlijs) par invalīdu un personu ar ierobežotām pārvietošanās spējām tiesībām, ceļojot ar gaisa transportu.

sabiedrībām atteikt personai ar invaliditāti iekāpšanu lidmašīnā tikai tādu drošības prasību gadījumā, kas noteiktas valsts vai starptautiskajās tiesībās vai ko noteikusi kompetentā iestāde. Tomēr *easyJet* nepierādīja, ka pastāv šāda drošības prasība. Kasācijas tiesa norādīja, ka *easyJet* bija pienākums apmācīt savus darbiniekus saskaņā ar ES regulu un Francijas tiesību aktiem. Savā nolēmumā zemākās instances tiesa piesprieda *easyJet* administratīvu naudas sodu par tās diskriminējošo politiku pret personām ar invaliditāti, un Kasācijas tiesa noraidīja uzņēmuma apelācijas sūdzību.

5.5. Vecums

Aizsargājamais pamats "vecums" attiecas uz atšķirīgu attieksmi vai tiesību nodrošināšanu, pamatojoties uz cietušā vecumu. **Saskaņā ar ECTK**, lai gan diskriminācija vecuma dēļ *per se* neietilpst īpašu tiesību piemērošanas jomā (atšķirībā no ticības vai seksuālās orientācijas), jautājumi par diskrimināciju vecuma dēļ var rasties saistībā ar dažādām tiesībām. Tādējādi ECT tāpat kā citās jomās ir spriedusi par lietām, kurās fakti liecina par diskrimināciju vecuma dēļ, faktiski neanalizējot lietu šādā nozīmē, it īpaši attiecībā uz attieksmi pret bērniem krimināltiesību sistēmā. ECT ir konstatējusi, ka "vecums" ietilpst kategorijā "cits stāvoklis".⁵²⁴

Piemērs. Lietā *Schwizgebel pret Šveici*⁵²⁵ 47 gadus veca vientuļā māte sūdzējās par noraidītu pieteikumu adoptēt bērnu. Valsts iestādes savu lēmumu pamatoja ar vecuma atšķirību starp prasītāju un bērnu un to, ka adopcija radītu ievērojamu finansiālu slogu, jo prasītājam jau bija viens bērns. ECT konstatēja, ka attieksme pret viņu bija atšķirīga no attieksmes pret jaunākām sievietēm, kuras piesakās adopcijai, viņas vecuma dēļ. Tomēr vienveidības trūkums starp valstīm attiecībā uz adopcijai pieņemamiem vecuma ierobežojumiem sniedza valstij plašu rīcības brīvību. Turklāt valsts iestādes veiktais vecuma atšķirības izvērtējums netika piemērots patvaļīgi, bet bija balstīts uz apsvērumiem par bērna interesēm un finansiālo slogu, kādu otrs bērns varētu radīt prasītājam, kas varētu ietekmēt bērna labklājību. Attiecīgi ECT uzskatīja, ka atšķirīgā attieksme bija pamatota.

524 ECT, *Schwizgebel pret Šveici*, Nr. 25762/07, 2010. gada 10. jūnijs.

525 Turpat.

Piemērs. Lietās *T. pret Apvienoto Karalisti* un *V. pret Apvienoto Karalisti*⁵²⁶ divi zēni tika notiesāti un atzīti par vainīgiem slepkavībā, ko viņi izdarīja, kad bija 10 gadus veci. Prasītāji sūdzējās, ka viņiem netika nodrošināta lietas taisnīga izskatīšana, jo viņu vecums un brieduma trūkums viņiem liedza efektīvi piedalīties savā aizstāvībā. ECT konstatēja, ka, tiesājot nepilngadīgo, valstij būtu "pilnībā jāņem vērā viņa vecums, brieduma pakāpe un intelektuālās un emocionālās spējas" un jāveic pasākumi, "lai veicinātu viņa spēju saprast tiesvedību un piedalīties tajā". ECT konstatēja, ka valsts to nebija izdarījusi un attiecīgi bija pārkāpusi ECTK 6. pantu, neizskatot lietu no 14. panta viedokļa.

Piemērs. Lietās *D.G. pret Īriju* un *Bouamar pret Beļģiju*⁵²⁷ valsts iestādes bija aizturējušas nepilngadīgos prasītājus līdz viņu ievietošanai piemērotā iestādē. ECT konstatēja, ka konkrētajos apstākļos bija pārkāptas tiesības netikt patvaļīgi aizturētam (ECTK 5. pants). Abās lietās prasītāji apgalvoja, ka attieksme bija diskriminējoša salīdzinājumā ar attieksmi pret pieaugušajiem, jo valsts tiesību akti nepieļāva, ka šādos apstākļos pieaugušajiem tiek atņemta brīvība. ECT uzskatīja, ka jebkāda atšķirīga attieksme pret nepilngadīgajiem, kuriem nepieciešama ierobežošana un izglītība, un pieaugušajiem ar tādām pašām prasībām nav diskriminējoša, jo tā izriet no mazgadīgajiem piemērojamās procedūras aizsargājošā, nevis represīvā rakstura. Attiecīgi šādi atšķirīgi attieksmei bija objektīvs un saprātīgs pamatojums.

Arī **EST** ir ietverti noteikumi par diskrimināciju vecuma dēļ. Jo īpaši svarīgs ir 23. pants, kurā paredzētas vecu cilvēku tiesības uz sociālo aizsardzību, un 1. panta 2. punkts un 24. pants, kas attiecas uz diskrimināciju vecuma dēļ nodarbinātības jomā.

Piemērs. Lietā *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju*⁵²⁸ ECSR izskatīja valsts tiesību normu, kas ļauj darba devējiem izbeigt darba līgumu ar jūrnikiem, kad viņi sasniedz 62 gadu vecumu. Sūdzības iesniedzējs apgalvoja, ka apstrīdētā norma ir diskriminējoša vecuma dēļ.

526 ECT, *T. pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 24724/94, 1999. gada 16. decembris; ECT, *V. pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 24888/94, 1999. gada 16. decembris.

527 ECT, *D.G. pret Īriju*, Nr. 39474/98, 2002. gada 16. maijs; ECT, *Bouamar pret Beļģiju*, Nr. 9106/80, 1988. gada 29. februāris.

528 ECSR, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju*, sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gada 2. jūlijs.

ECSR izskatīja sūdzību saskaņā ar ESH 24. pantu, kas paredz tiesības uz aizsardzību darba attiecību izbeigšanas gadījumā. Tā uzsvēra, ka darba attiecību izbeigšana tikai vecuma dēļ var būt šo tiesību uz aizsardzību ierobežojums. *ECSR* atkārtoti apstiprināja principu, ka darba attiecību izbeigšana vecuma dēļ nav pamatots iemesls atlaišanai, ja vien šāda atlaišana nav objektīvi un saprātīgi pamatota ar likumīgu mērķi un ja vien līdzekļi šā mērķa sasniegšanai ir piemēroti un nepieciešami. Komiteja arī atkārtoti uzsvēra, ka ESH 24. pantā ir izsmeļoši noteikti pamatoti iemesli, kuru dēļ darba devējs var izbeigt darba attiecības. Var atsaukties tikai uz divu veidu iemesliem, proti, tiem, kas ir saistīti ar darbinieka spējām vai rīcību, un tiem, kas ir pamatoti ar uzņēmuma darbības vajadzībām (ekonomiskie iemesli). Tādējādi atlaišana no darba devēja puses tāpēc, ka ir sasniegts noteikts vecums, būtu pretrunā ESH, ņemot vērā, ka šāda atlaišana nebūtu pamatota ne ar vienu no šiem abiem pamatotajiem iemesliem.

Valdība aizstāvēja apstrīdētās normas, norādot, ka to pamatā ir nodarbinātības politikas un darbības prasību apsvērumi, kā arī mērķis nodrošināt jūrā esošo personu veselību un drošību. *ECSR* šos apsvērumus atzina par likumīgiem. Tomēr, izvērtējusi veikto pasākumu samērīgumu, nepieciešamību un piemērotību, *ECSR* konstatēja, ka valdība nav pierādījusi, kāpēc tā uzskata, ka veselības stāvoklis pasliktinātos tādā mērā, ka jūrnieki nevarētu turpināt darbu 62 gadu vecumā. Jo īpaši bija skaidrs, ka pastāv citas iespējas, kā nodrošināt kuģošanas drošību un darbības prasības, piemēram, veicot regulāras un pietiekami visaptverošas jūrnieku medicīniskās pārbaudes. Visbeidzot, *ECSR* uzskatīja, ka attiecīgās normas liedz attiecīgajām personām aizsardzību un ir ESH 24. panta pārkāpums.

ECSR arī konstatēja, ka attiecīgā norma par vecuma ierobežojumu nesamērīgi ietekmēja konkrēto jūrnieku profesionālo kategoriju. Tādējādi šāda atšķirīga attieksme bija diskriminācija, kas ir pretrunā tiesībām uz nediskrimināciju nodarbinātības jomā, kuras garantētas ESH 1. panta 2. punktā (efektīvi aizstāvēt strādājošā tiesības pelnīt savu iztiku ar brīvi izvēlētas nodarbošanās palīdzību).

ES tiesībās Pamattiesību hartas 21. pantā ir noteikts aizliegums diskriminēt dažu pamatu, tostarp vecuma, dēļ. EST spriedumā lietā *Mangold*⁵²⁹ tika noteikts,

529 EST, C-144/04, *Werner Mangold pret Rüdiger Helm* [GC], 2005. gada 22. novembris. Lieta attiecās uz strīdu *W. Mangold* un viņa darba devēju par to, kā darba devējs piemēro Vācijas tiesību normu, kas pieļāva īpaša veida diskrimināciju vecuma dēļ. Tas notika pirms Direktīvas 2000/78/EK īstenošanas termiņa attiecībā uz Vāciju.

ka nediskriminācija vecuma dēļ ir vispārējs ES tiesību princips. Diskriminācijas vecuma dēļ aizliegums ir iekļauts arī Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā (2000/78/EK). EST uzsvēra, ka direktīva pati nenosaka šo principu, bet gan "tajā vienkārši ir konkretizēts" vispārējais princips.⁵³⁰ Šā principa avots ir atrodams "dažādos starptautiskos instrumentos un dalībvalstu kopējās konstitucionālajās tradīcijās".⁵³¹ Lietā *Kücükdeveci*⁵³² EST uzskatīja, ka Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas noteikumi par diskrimināciju vecuma dēļ atspoguļo gan vienlīdzīgas attieksmes vispārējos principus (noteikti ES Hartas 20. pantā), gan nediskriminācijas principus (noteikti ES Hartas 21. pantā).

Piemērs. Lietā *Dansk Industri (DI), kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen* *mantiniekiem*⁵³³ strīds attiecās uz valsts tiesību normu, ar kuru darba ņēmējam tika liegtas tiesības saņemt atlaišanas pabalstu, kad viņš varēja pieprasīt vecuma pensiju. Tā kā runa bija par strīdu starp privātpersonām, direktīva nebija tieši piemērojama un uz to nevarēja atsaukties attiecībā uz privātpersonu. Tomēr EST pamatojās uz vispārējo principu, kas aizliedz diskrimināciju vecuma dēļ, un konstatēja, ka apstrīdētā valsts tiesību norma ir diskriminācija uz šā pamata. Turklāt tā nosprieda, ka, ja valsts tiesību normu nav iespējams interpretēt atbilstoši ES tiesībām, valsts tiesai šī tiesību norma nav jāpiemēro.⁵³⁴

Vecumam kā diskriminācijas pamatam ir no citiem diskriminācijas aizlieguma pamatiem atšķirīgs raksturs. Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā (2000/78/EK) ir paredzēti daudzi izņēmumi attiecībā uz vecumu (6. pants). Tādējādi, ja var

530 EST, C-441/14, *Dansk Industri (DI), kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen mantiniekiem* [GC], 2016. gada 19. aprīlis, 23. punkts.

531 Turpat, 22. punkts.

532 EST, C-555/07, *Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [GC], 2010. gada 19. janvāris.

533 EST, C-441/14, *Dansk Industri (DI), kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen mantiniekiem* [GC], 2016. gada 19. aprīlis. Sal. ar EST, C-499/08, *Ingeniørforeningen i Danmark pret Region Syddanmark* [GC], 2010. gada 12. oktobris.

534 Turpat, 37. punkts. Pēc EST sprieduma Dānijas Augstākā tiesa pasludināja savu spriedumu 2016. gada 6. decembrī (lieta Nr. 15/2014). Tā uzskatīja, ka nav iespējams nedz interpretēt valsts tiesību normu atbilstoši ES tiesībām, nedz arī atcelt valsts tiesību normu, jo tas nozīmētu rīkoties ārpus tās kompetences robežām. Attiecīgi Augstākā tiesa lēma par labu darba devējam. Tā norādīja, ka vienīgais iespējama risinājums ir parlamenta akts, ar ko groza valsts tiesību normu un atkārtoti nodrošina atbilstību ES tiesību aktiem. Sk. Dānija, Augstākā tiesa (2016), "The relationship between EU law and Danish law in a case concerning a salaried employee". kā arī Klinge, S. piezīmi par valsts tiesas spriedumu (2016), "Dialogue or disobedience between the European Court of Justice and the Danish Constitutional Court? The Danish Supreme Court challenges the Mangold-principle, *EU Law Analysis* (timekļa vietne).

pierādīt, ka atšķirīga attieksme vecuma dēļ ir objektīvi pamatota kā piemērota un nepieciešama, lai sasniegtu likumīgu mērķi, tā var tikt atļauta saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Līdz ar to noteiktos apstākļos var pieļaut atšķirīgu attieksmi vecuma dēļ.

Piemērs. Lietā *J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën*⁵³⁵ strīds ir par valsts tiesību normām, saskaņā ar kurām personām, kas jaunākas par 30 gadiem, ir atļauts no saviem ar nodokli apliekamajiem ienākumiem pilnībā atskaitīt arodmācību izmaksas. Turpretī tiesības uz šo atskaitījumu ir tikai personām, kuras jau ir sasniegušas šo vecumu. EST apstiprināja, ka šajā gadījumā ir piemērojama Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, jo shēmas mērķis ir uzlabot jauniešu piekļuvi mācībām. Tomēr EST norādīja, ka apstrīdētā nodokļu sistēma pati par sevi nebija priekšnosacījums arodmācību pieejamībai, bet tās finansiālo seku dēļ tā varētu ietekmēt šādu mācību pieejamību. EST atstāja iesniedzējtiesas ziņā noteikt, vai apstrīdētais nodokļu noteikums bija piemērots, lai uzlabotu jauniešu stāvokli darba tirgū. Novērtējot, vai apstrīdētā nodokļu shēma bija nepieciešama, EST balstījās uz valdības argumentiem:

- i. personām, kuras vecākas par 30 gadiem, šī shēma neradīja pārmērīgi nelabvēlīgu situāciju, jo viņām joprojām bija tiesības atskaitīt no saviem izdevumiem līdz 15 000 EUR, kas bija mācību gada vidējās izmaksas;
- ii. personām, kuras vecākas par 30 gadiem, parasti bija iespēja apgūt mācības pirms šā vecuma sasniegšanas un veikt profesionālo darbību, kā rezultātā, būdamas finansiāli labākā situācijā nekā jaunieši, kuri nesen ir beiguši skolu, viņas vismaz daļēji varēja uzņemties ar jaunām mācībām saistīto finansiālo slogu.

Ņemot vērā šos argumentus un plašo rīcības brīvību, kas ES dalībvalstīm piešķirta sociālās politikas un nodarbinātības jomā, EST nebija pārliecināta, ka dalībvalsts, kas pieņem tādu nodokļu režīmu kā šajā lietā, pārsniedz to, kas ir nepieciešams, lai sasniegtu mērķi veicināt jauniešu stāvokli darba tirgū. Tomēr iesniedzējtiesas ziņā ir pārbaudīt, vai tas tā ir šajā lietā.

535 EST, C-548/15, *J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën*, 2016. gada 10. novembris.

Piemērs. Lieta *Specht u. c. pret Land Berlin un Bundesrepublik Deutschland*⁵³⁶ attiecas uz valsts tiesību normu, saskaņā ar kuru ierēdņu atalgojuma līmenis tiek noteikts, ņemot vērā vecumu darbā pieņemšanas brīdī. Valdība argumentēja, ka apstrīdētās normas mērķis ir atalgot par iepriekšēju profesionālo pieredzi. EST norādīja, ka parasti piemērots pasākums šā mērķa sasniegšanai varētu būt darbinieka darba stāža ņemšana vērā un tā sasaiste ar profesionālo pieredzi. Tomēr šīs lietas apstākļos konkrēts atalgojuma līmenis darbā pieņemšanas brīdī nebija balstīts uz iepriekšēju profesionālo pieredzi, bet tikai uz vecumu. EST secināja, ka šāda vecuma diskriminācija ir pretrunā Nodarbinātības vienlīdzības direktīvai.

Viens no Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā paredzētajiem izņēmumiem attiecas uz vecuma ierobežojumiem pieņemšanai darbā. Tas, vai atsevišķos gadījumos valsts tiesību aktos noteiktais vecuma ierobežojums atbilst direktīvā noteiktajiem kritērijiem, ir jāizvērtē katrā gadījumā atsevišķi. Šādā novērtējumā jāņem vērā visi attiecīgie fakti un pierādījumi, tostarp attiecīgo personu veicamo uzdevumu raksturs.

Piemērs. Lietā *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*⁵³⁷ EST tika vaicāts, vai 30 gadu vecuma ierobežojums vietējās policijas darbinieka pieņemšanai darbā ir aizliegta diskriminācija. EST atkārtoti apstiprināja, ka "īpašu fizisko spēju esamība ir ar vecumu saistīta īpašība".⁵³⁸ Tā arī norādīja, ka mērķis nodrošināt policijas darbības spēju un pienācīgu darbību ir likumīgs mērķis direktīvas nozīmē. Tomēr EST noraidīja dalībvalsts argumentus, ka šajā gadījumā vecuma ierobežojums bija nepieciešams tās mērķa sasniegšanai. Izslēdzoši fiziskie pārbaudījumi būtu pietiekams pasākums, lai novērtētu, vai kandidātiem piemīt īpašs fiziskās sagatavotības līmenis, kas nepieciešams viņu profesionālo pienākumu veikšanai. Tā arī argumentēja, ka nedz izglītības prasībām attiecīgajam amatam, nedz vajadzība nodrošināt saprātīgu darba laikposmu pirms pensijas nevar pamatot vecuma ierobežojumu.

536 EST, apvienotās lietas no C-501/12 līdz C-506/12, C-540/12 un C-541/12, *Thomas Specht u. c. pret Land Berlin un Bundesrepublik Deutschland*, 2014. gada 19. jūnijs. Sk. arī EST, C-20/13, *Daniel Unland pret Land Berlin*, 2015. gada 9. septembris.

537 EST, C-416/13, *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*, 2014. gada 13. novembris.

538 Turpat, 37. punkts.

Piemērs. Turpretī lietā *Gorka Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policia y Emergencias*⁵³⁹ 35 gadu vecuma ierobežojuma noteikšana, lai Basku zemē pieņemtu darbā policijas darbinieku, netika uzskatīta par diskriminējošu attieksmi. EST nošķīra šo lietu no *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo* lietas. Tā balstījās uz šādiem faktiem:

- i. ierēdņiem uzliktie pienākumi bija fiziski sarežģīti;
- ii. tika uzskatīts, ka policijas darbiniekam, kurš ir vecāks par 55 gadiem, vairs nav visu spēju, kas nepieciešamas, lai pienācīgi pildītu savus pienākumus;
- iii. ja darbā tiktu pieņemts kandidāts, kurš ir vecāks par 35 gadiem, nebūtu pietiekami daudz laika, lai konkrēto personu norīkotu profesionālo pienākumu veikšanai pietiekami ilgu laikposmu.

Turklāt EST pamatojās uz tiesvedībā iesniegtajiem statistikas datiem, kuros bija norādīts, kā turpmākajos gados attīstīsies vecuma piramīda. Dati liecināja, ka bija nepieciešams atjaunot īpašu vecuma struktūru, lai būtu pietiekams skaits darbinieku, kuriem varētu uzticēt fiziski visgrūtākos uzdevumus. Tas būtu iespējams, pakāpeniski aizstājot gados vecākus darbiniekus ar darbā pieņemtiem gados jaunākiem jauniem darbiniekiem, kuri labāk spēj uzņemties fiziski sarežģītus uzdevumus.

5.6. Rase, etniskā izcelsme, ādas krāsa un piederība nacionālai minoritātei

ES tiesībās, lai gan Rasu vienlīdzības direktīva izslēdz "pilsonību" no rases vai etniskās izcelsmes jēdziena, EST ir interpretējusi etniskās izcelsmes jēdzienu saskaņā ar ECTK 14. pantu kā tādu, kura "pamatā ir ideja, ka sabiedrības grupas tostarp ir iedalāmas kopienās pēc tautības, reliģiskās ticības, valodas piederības, kultūras un tradicionālās piederības un dzīves vides".⁵⁴⁰

539 EST, C-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policia y Emergencias* [GC], 2016. gada 15. novembris.

540 EST, C-83/14, *"CHEZ Razpredelenie Bulgaria" AD pret Komisija za zashitita ot diskriminatsia* [GC], 2015. gada 16. jūlijs, 46. punkts.

Piemērs. Lietā *Feryn*⁵⁴¹ EST nosprieda, ka darba devēja publiskotie paziņojumi par to, ka viņš nevar nodarbināt "imigrantus", ir tieša diskriminācija attiecībā uz pieņemšanu darbā Rasu vienlīdzības direktīvas nozīmē.

Izņemot skaidru pilsonības izslēgšanu, Rasu vienlīdzības direktīvā (2000/43/EK) nav ietverta "rasu vai etniskās izcelsmes" definīcija. Ir vairāki citi instrumenti, kas sniedz norādes par to, kā būtu jāsaprot rases un etniskās izcelsmes jēdzieni. Nedz "ādas krāsa", nedz piederība nacionālai minoritātei nav skaidri minētas Rasu vienlīdzības direktīvā, bet ir uzskaitītas kā atsevišķi pamati ECTK. Šķiet, ka šie termini nav nošķirami no rases un/vai etniskās izcelsmes definīcijas, tāpēc tie ir aplūkoti šeit.

ES Padomes Pamatlēmumā par rasisma un ksenofobijas apkarošanu saskaņā ar krimināltiesībām ir definēts, ka rasisms un ksenofobija ietver vardarbību vai naidu pret grupām, pamatojoties uz to "rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelšanos vai valsti, vai etnisko izcelsmi". Arī EP Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*) ir pieņēmusi plašu pieeju, definējot "rasu diskrimināciju", kas ietver pamatus "rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība vai nacionālā vai etniskā izcelsme".⁵⁴² Tāpat 1966. gada ANO Konvencijas par rasu diskriminācijas izskaušanu (kuras dalībnieces ir visas Eiropas Savienības dalībvalstis un Eiropas Padome) 1. pantā rasu diskriminācija ir definēta kā tāda, kas ietver pamatus "rase, ādas krāsa, izcelšanās vai nacionālā vai etniskā izcelsme".⁵⁴³ Arī Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja, kas ir atbildīga par Līguma interpretēšanu un ievērošanas uzraudzību, ir norādījusi, ka, ja vien nav pretēja pamatojuma, nosakot, vai persona ir piederīga konkrētai rasu vai etniskai grupai, "(..) balstās uz attiecīgās personas pašidentificēšanu".⁵⁴⁴ Tas liedz valstij izslēgt no aizsardzības etniskās grupas, ko tā neatzīst.

Lai gan **ES tiesībās** valoda, ādas krāsa vai izcelšanās nav skaidri uzskaitītas kā aizsargājami pamati, tas nenozīmē, ka šīs īpašības nevar tikt aizsargātas kā daļa no rases vai etniskās izcelsmes, jo valoda, ādas krāsa un izcelšanās pēc būtības

541 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

542 *ECRI*, General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination, CRI (2003)8, pieņemts 2002. gada 13. decembrī, 1. panta b) un c) punkts.

543 ANO, ĢA (1966), Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (*CERD*), UNTS 660. sēj., 195. lpp.

544 ANO, Komiteja jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanas jautājumos (1990), *General Recommendation VIII concerning the interpretation and application of Article 1, Paragraphs 1 and 4 of the Convention*, dok. A/45/18, 1990. gada 22. augusts.

ir saistītas ar rasi un etnisko izcelsmi. Šķiet arī, ka, ciktāl faktori, kas nosaka pilsonību, ir nozīmīgi arī rasei un etniskajai izcelsmei, pirmais minētais pamats atbilstošos apstākļos var arī ietilpt pēdējā minētajā pamatā.

Piemērs. Diskriminācija etniskās izcelsmes dēļ ir tiesvedības priekšmets lietā *“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia*⁵⁴⁵ (plašāk aplūkota [2.2.3. iedaļā](#)). Sūdzības iesniedzēja apgalvoja, ka elektrības skaitītāju izvietošana nepieejamā augstumā nostāda viņu neizdevīgā situācijā salīdzinājumā ar citiem klientiem, kuru skaitītāji atrodas pieejamās vietās. Saskaņā ar viņas apgalvojumiem vienīgais iemesls elektrības skaitītāju uzstādīšanai augstumā bija tas, ka lielākā daļa rajona iedzīvotāju bija romu izcelsmes iedzīvotāji. Pamatojoties uz šo apsvērumu, EST konstatēja, ka uz elektroenerģijas piegādātāja politiku šajā lietā attiecas Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK). Bulgārijas tiesai bija jāizlemj, vai šāda prakse var būt objektīvi pamatota.

Reliģija ir skaidri aizsargāta kā atsevišķs pamats saskaņā ar Nodarbinātības vienlīdzības direktīvu (2000/78/EK). Tomēr iespējams diskriminācijas reliģiskās pārliecības dēļ upuris var būt ieinteresēts saistīt reliģiju ar pamatu “rase”, jo saskaņā ar pašreizējiem ES tiesību aktiem aizsardzība pret rasu diskrimināciju ir plašāka nekā aizsardzība pret diskrimināciju reliģiskās pārliecības dēļ – Rasu vienlīdzības direktīva attiecas ne tikai uz nodarbinātības jomu, bet arī uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem, savukārt Nodarbinātības vienlīdzības direktīva attiecas tikai uz nodarbinātības jomu.

ECTK pilsonība vai “valstiskā izcelsme” ir uzskaitīti kā atsevišķi pamati. Turpmāk aprakstītā judikatūra liecina, ka pilsonību var saprast kā etnisko izcelsmi veidojošu elementu. Izskaidrojot “rase” un “etniskā izcelsme”, ECT ir atzinusi, ka valoda, ticība, tautība un kultūra var būt nesaraucjami saistīti ar rasi. Lietā *Timishev pret Krieviju* čečenu izcelsmes prasītājam nebija atļauts iziet cauri kontrolpunktam, jo robežsargiem tika dots rīkojums liegt iebraukšanu čečenu izcelsmes personām. ECT sniedza šādu skaidrojumu:

““Etniskā izcelsme” un “rase” ir saistīti jēdzieni, kas savstarpēji pārklājas. Jēdziena “rase” pamatā ir ideja par cilvēku bioloģisko klasifikāciju pasugās

⁵⁴⁵ EST, C-83/14, *“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [GC], 2015. gada 16. jūlijs.

pēc tādām morfoloģiskām iezīmēm kā ādas krāsa vai sejas vaibsti, savukārt etniskā izcelsme balstās uz ideju par sabiedrības grupām, kam raksturīga kopīga pilsonība, piederība ciltij, ticība, kopīga valoda vai kultūras un tradīciju izcelsme un dzīves vide.”⁵⁴⁶

Piemērs. Lietā *Boacă un citi pret Rumāniju*⁵⁴⁷ prasītāji ir romu vīrieša mantinieki, kurus, kā viņi apgalvoja, esot piekāvusi policija un kuri tika diskriminēti viņu etniskās izcelsmes dēļ. ECT konstatēja, ka valsts iestādes nav pildījušas savu pienākumu izmeklēt noziegumu rasistisko motīvu, un konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 3. pantu (procesuālā daļa).⁵⁴⁸

Piemērs. Lietā *Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu*,⁵⁴⁹ kas ir pirmā lieta, par kuru bija jālemj saskaņā ar Protokolu Nr. 12, prasītāji sūdzējās, ka viņi nevar kandidēt vēlēšanās. Mierizlīguma ietvaros, lai izbeigtu konfliktu 20. gadsimta 90. gados, tika panākta vienošanās par varas dalīšanu starp trim galvenajām etniskajām grupām. Tas ietvēra vienošanos, ka ikvienam kandidātam, kas kandidē vēlēšanās, ir jādeklarē sava piederība bosniešu, serbu vai horvātu kopienai. Prasītāji, kas bija ebreju un romu izcelsmes, atteicās to darīt un apgalvoja, ka viņi ir diskriminēti rases un etniskās izcelsmes dēļ. ECT atkārtoja iepriekš minēto skaidrojumu par saikni starp rasi un etnisko izcelsmi un piebilda, ka “[d]iskriminācija personas etniskās piederības dēļ ir viens no rasu diskriminācijas veidiem”. ECT konstatējums par rasu diskrimināciju ilustrē etniskās piederības un ticības mijiedarbību. Turklāt ECT konstatēja, ka, neraugoties uz miera līguma delikātajiem noteikumiem, tas nevar pamatot šādu diskrimināciju.

ECT ir bijusi ārkārtīgi stingra attiecībā uz diskrimināciju rases vai etniskās izcelsmes dēļ, norādot: “atšķirīgu attieksmi, kas ir balstīta tikai vai izšķirošā mērā uz personas etnisko izcelsmi, nevar objektīvi pamatot mūsdienu demokrātiskā sabiedrībā, kas būvēta uz plurālisma un dažādu kultūru respektēšanas principiem”.⁵⁵⁰ Tomēr dažkārt var būt grūti noteikt attiecīgo diskriminācijas pamatu,

546 ECT, *Timishev pret Krieviju*, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gada 13. decembris, 55. punkts.

547 ECT, *Boacă un citi pret Rumāniju*, Nr. 40355/11, 2016. gada 12. janvāris.

548 Sal. arī ar ECT, *Škorjanec pret Horvātiju*, Nr. 25536/14, 2017. gada 28. marts (plašāk aplūkota 2.6. iedaļā).

549 ECT, *Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu* [GC], Nr. 27996/06 un 34836/06, 2009. gada 22. decembris.

550 Turpat, 44. punkts. Līdzīgi – ECT, *Timishev pret Krieviju*, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gada 13. decembris, 58. punkts.

jo vienus un tos pašus faktus var aplūkot no diviem atšķirīgiem skatupunktiem. Atkarībā no tā, vai atšķirīgās attieksmes iemesls ir vai nav etniskā izcelsme, secinājums var būt citāds.

Piemērs. Lietā *Biao pret Dāniju*⁵⁵¹ prasītāji – naturalizēts Togo izcelsmes Dānijas pilsonis, kurš dzīvoja Dānijā, un viņa sieva no Ganas – sūdzējās, ka viņu pieteikums par ģimenes atkalapvienošanos Dānijā tika noraidīts, jo nebija ievērotas likumā noteiktās prasības. Saskaņā ar Dānijas tiesību aktiem atļauja tiktu piešķirta, ja viņi varētu pierādīt, ka viņu kopējā saikne ar Dāniju ir spēcīgāka nekā viņu piesaiste jebkurai citai valstij, vai ja viņi būtu bijuši Dānijas pilsoņi vismaz 28 gadus. ECT uzskatīja, ka attiecīgais noteikums izraisa atšķirīgu attieksmi pret daļu izcelsmes Dānijas pilsoņiem un citu valstu izcelsmes pilsoņiem. Atsaukdamās uz Eiropas Konvenciju par pilsonību un zināmu virzību uz Eiropas standartu, ECT norādīja, ka nav citu valstu, kas atšķirtu personas, kuras ir pilsoņi no dzimšanas, no citiem pilsoņiem, tostarp naturalizētām personām, kad tiek noteikti nosacījumi ģimenes atkalapvienošanās atļaušanai. ECT uzskatīja, ka šāds noteikums “nostāda neizdevīgākā stāvoklī vai nesamērīgi kaitē personām, kuras Dānijas pilsonību ieguvušas vēlāk dzīves laikā un kurām ir citu valstu, nevis Dānijas etniskā izcelsme”.⁵⁵² Nobeigumā ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Saskaņā ar ESH atsaucēs uz rasi, etnisko izcelsmi, ādas krāsu un piederību nacio-

nālai minoritātei kā aizsargājamiem pamatiem ir atrodamas arī *ECSR* judikatūrā.

Piemērs. Lietā *European Roma Rights Centre (ERRC) pret Īriju*⁵⁵³ *ECSR* konstatēja, ka īpaša uzmanība būtu jāpievērš īru ceļotāju,⁵⁵⁴ kuri ir neaizsargāta minoritāte, vajadzībām un atšķirīgajam dzīvesveidam. Nobeigumā tā nosprieda, ka Īrija ir pārkāpusi ESH 16. pantu, nenodrošinot pietiekamu izmitināšanu ceļotājiem (piemēram, pastāvīgas pietāšanās vietas, grupu izmitināšanas vietas un pagaidu pietāšanās vietas). *ECSR* uzsvēra, ka pietiekamas izmitināšanas nenodrošināšana ceļotājiem var būt diskriminācija arī tad, ja iestādes

551 ECT, *Biao pret Dāniju* [GC], 38590/10, 2016. gada 24. maijs.

552 Turpat, 138. punkts.

553 *ECSR*, *European Roma Rights Centre (ERRC) pret Īriju*, sūdzība Nr. 100/2013, 2015. gada 1. decembris.

554 Dažādos diskriminācijas novēršanas tiesību aktos īru ceļotāji tiek uzskatīti par etnisku grupu. Sk., piemēram, ANO, Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja (2005), Concluding Observations on Ireland, CERD/C/IRL/CO/2, 2005. gada 14. aprīlis, 20. punkts.

“neveic atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiesības un kolektīvās priekšrocības, kas ir pieejamas visiem, patiešām ir pieejamas visiem”.⁵⁵⁵ Tomēr *ECSR* nekonstatēja E panta pārkāpumu. Tā nosprieda, ka, lai gan joprojām nav pietiekami daudz piemērotu izmitināšanas vietu ceļotājiem, iestādes pierādīja savus centienus reaģēt uz ceļotāju kopienas īpašajām vajadzībām.⁵⁵⁶

Piemērs. Lietā *ERRC pret Portugāli*⁵⁵⁷ Eiropas Romu tiesību centrs (*ERRC*) lūdza *ECSR* atzīt, ka piekļuves sociālajiem mājokļiem trūkums, standartiem neatbilstoša mājokļu kvalitāte, pamatpakalpojumu pieejamības trūkums, romu kopienu mājokļu nošķiršana un citi sistēmiski tiesību uz mājokli pārkāpumi ir vairāku ar pārskatīto ESH aizsargātu tiesību pārkāpums. *ECSR* vienprātīgi atzina, ka ir pārkāpts E pants (diskriminācijas aizliegums) saistībā ar 31. panta 1. punktu (pienācīgas kvalitātes mājokļu nenodrošināšana), 16. pantu (ģimenes tiesības uz sociālo, juridisko un ekonomisko aizsardzību) un 30. pantu (tiesības uz aizsardzību pret trūkumu un sociālo nevienlīdzību).

Starptautiskajās tiesībās Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu aizliedz diskrimināciju rases, ādas krāsas, izcelšanās vai valstiskās vai etniskās izcelsmes dēļ. Arī citos starptautiskos instrumentos ir aizliegta diskriminācija rases, ādas krāsas un valstiskās izcelsmes dēļ.⁵⁵⁸

Starptautiskajās tiesībās “rasu diskriminācija” nozīmē jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās principiem un kuru mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzišanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā, kā arī šo tiesību un pamatbrīvību izmantošanu vai realizēšanu uz vienlīdzības pamatiem.⁵⁵⁹

555 *ECSR, European Roma Rights Centre (ERRC) pret Īriju*, sūdzība Nr. 100/2013, 2015. gada 1. decembris, 69. punkts.

556 Sk. arī *ECSR, European Roma and Travellers Forum (ERTF) pret Čehijas Republiku*, sūdzība Nr. 104/2014, 2016. gada 17. maijs.

557 *ECSR, European Roma Rights Centre (ERRC) pret Portugāli*, sūdzība Nr. 61/2010, 2011. gada 30. jūnijs. Sk. arī *ECSR, Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) pret Itāliju*, sūdzība Nr. 58/2009, 2010. gada 25. jūnijs.

558 *ICCPR*, 2., 4. un 26. pants; *ICESCR*, 2. pants; *CRC*, 2. pants, Starptautiskā konvencija par visu migrējošu darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību, 1. un 7. pants.

559 *ICERD*, 1. panta 1. punkts.

5.7. Pilsonība vai valstiskā izcelsme

Svarīgākie aspekti

- Saskaņā ar ECTK valstiskā izcelsme ir pamats, kas aizsargājams pret diskrimināciju.
- ES tiesībās diskriminācija pilsonības dēļ ir aizliegta personu brīvas pārvietošanās kontekstā.

Diskrimināciju pilsonības un valstiskās izcelsmes dēļ aizliedz vairāki **starptautisko tiesību** instrumenti – Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām un Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu.

EP Konvencijas par pilsonību 2. panta a) punktā pilsonība definēta kā “tiesiska saikne starp personu un valsti”. Lai gan šis līgums nav plaši ratificēts, tā definīcija ir balstīta uz pieņemtiem starptautisko publisko tiesību noteikumiem,⁵⁶⁰ un to ir apstiprinājusi arī Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*).⁵⁶¹ Ar “valstisko izcelsmi” var apzīmēt personas agrāko pilsonību, ko viņa var būt zaudējusi vai ieguvusi naturalizācijas rezultātā, vai ar to var apzīmēt piederību pie valsts “nācijas” (piemēram, Skotija Apvienotajā Karalistē).

ES tiesībās, piemērojot Līgumus, ir aizliegta jebkāda diskriminācija pilsonības dēļ (LESD 18. pants). Kā izklāstīts **1.2. iedaļā**, ES tiesības aizliedz diskrimināciju pilsonības dēļ, jo īpaši saistībā ar personu brīvu pārvietošanos (LESD 45. pants, Pilsonības direktīva⁵⁶²). Saskaņā ar ES Pamattiesību hartas 45. pantu par pārvietošanās un uzturēšanās brīvību tikai ES pilsoņiem ir tiesības brīvi pārvietoties un apmesties uz dzīvi dalībvalstu teritorijā.

560 ICJ, *Nottebohm Case (Lihtenšteina pret Gvatemalu) (otrais posms)*, 1955. gada 6. aprīļa spriedums, ICJ ziņojumi 1955, 4. punkts: “pilsonība ir tiesiska saikne, kuras pamatā ir piederības sociālais fakts, patiesa pastāvēšanas, interešu un sentimentu saistība kopā ar abpusēju tiesību un pienākumu pastāvēšanu”.

561 *ECRI*, General Policy Recommendation No. 7 on National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination, CRI(2003)8, pieņemts 2002. gada 13. decembrī, 6. lpp.

562 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EC (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā.

Piemērs. *W. Cowan*⁵⁶³ bija Lielbritānijas pilsonis, kurš pavadīja atvaļinājumu Francijā un kuram vardarbīgi uzbruka, kad viņš izgāja no metro stacijas. Francijas tiesību aktos bija paredzēta kompensācija par radīto kaitējumu šādos apstākļos, ja cietušais ir francūzis, ja viņam ir uzturēšanās atļauja vai viņš ir tādas valsts pilsonis, kura ir noslēgusi abpusēju nolīgumu par šo jautājumu ar Franciju (Apvienotā Karaliste nebija starp šīm valstīm). *W. Cowan* apgalvoja, ka Francijas valdība viņu diskriminēja pilsonības dēļ. EST apstiprināja, ka personām, kuras atrodas situācijā, ko reglamentē ES tiesību akti, vajadzētu būt pilnīgi vienlīdzīgām ar dalībvalsts pilsoņiem. Tādējādi uz ikvienu ES pilsoni, kurš izmanto pārvietošanās brīvību, it īpaši pakalpojumu saņēmējiem, attiecas diskriminācijas pilsonības dēļ aizliegums.

Nediskriminācijas princips attiecas ne tikai uz ES dalībvalstīm. Arī struktūrām, kas nav publisko tiesību subjekti, ir jāievēro šis princips, kad tās, īstenojot savu juridisko autonomiju, pieņem noteikumus, kas kolektīvi reglamentē nodarbinātību vai pakalpojumu sniegšanu.⁵⁶⁴ Darba nosacījumus dažādās dalībvalstīs dažkārt reglamentē noteikumi, kas paredzēti tiesību aktos, un dažkārt – nolīgumi – citi akti, ko noslēgušas vai pieņēmušas privātpersonas. Tas ierobežo diskriminācijas pilsonības dēļ aizlieguma piemērošanu, attiecinot to tikai uz publisku iestāžu darbībām, un tādējādi var radīt nevienlīdzību tā piemērošanā. Attiecīgi EST nosprida, ka aizliegums diskriminēt pilsonības dēļ ir jāuzskata par piemērojamu arī privātpersonām.

Saskaņā ar 45. panta 2. punktu pārvietošanās un uzturēšanās brīvību var piešķirt arī trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri likumīgi uzturas dalībvalsts teritorijā.

Piemērs. Lieta *Chen*⁵⁶⁵ attiecas uz jautājumu, vai bērnam ir tiesības uzturēties vienā dalībvalstī, ja viņš ir dzimis citā dalībvalstī, bet viņa māte, no kuras viņš ir atkarīgs, ir trešās valsts valstspiederīgā. EST uzskatīja, ka tad, ja dalībvalsts nosaka izpildāmas prasības pilsonības piešķiršanai un ja tās ir izpildītas, cita dalībvalsts nevar apstrīdēt šīs tiesības, kad persona iesniedz uzturēšanās pieteikumu.

563 EST, lieta 186/87, *Ian William Cowan pret Trésor public*, 1989. gada 2. februāris.

564 EST, C-281/98, *Roman Angonese pret Cassa di Risparmio di Bolzano SpA*, 2000. gada 6. jūnijs.

565 EST, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu un Man Lavette Chen pret Secretary of State for the Home Department*, 2004. gada 19. oktobris.

Piemērs. Lietā *Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado*⁵⁶⁶ attiecas uz ES pilsoņiem un viņu vecākiem, kas ir trešo valstu valstspiederīgie. Prasītājs bija vīrietis, kurš vienīgais rūpējās par nepilngadīgo. Viņš bija trešās valsts valstspiederīgais, bet nepilngadīgais bija ES pilsonis. Valsts tiesību akti automātiski liedza uzturēšanās atļauju prasītājam šajā situācijā, pamatojoties tikai uz to, ka viņš ir bijis krimināli sodīts. EST konstatēja, ka tad, ja šāda atteikuma rezultātā bērnam vai bērniem ir jāatstāj ES teritorija, tas būtu pretrunā ES tiesību aktiem. Šāds atteikums būtu saderīgs ar ES tiesībām tikai tad, ja tas būtu pamatots ar faktiskiem, attiecīgajā brīdī esošiem un pietiekami nopietniem draudiem sabiedriskās kārtības vai valsts drošības prasībām. Tādējādi valsts iestādēm ir jāizvērtē visi atbilstošie lietas apstākļi, ņemot vērā samērīguma principu un paturot prātā bērna intereses un pamattiesības.

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Ungāriju*⁵⁶⁷ EST izvērtēja Ungārijas noteikumus, kas aizliedza citu dalībvalstu pilsoņiem strādāt notāra profesijā. EST konstatēja, ka notāri, kā definēts Ungārijas tiesību sistēmā, neīsteno valsts varu. Tāpēc pilsonības prasība ir diskriminācija pilsonības dēļ, kas aizliegta ar LESD 49. pantu (tiesības veikt uzņēmējdarbību).

EST judikatūrā ir pakāpeniski saskaņoti noteikumi, ko piemēro ES pilsoņiem un trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri likumīgi uzturas ES. Lietā *O. Tümer pret Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*⁵⁶⁸ EST norādīja, ka darba ņēmēju aizsardzības instrumenti kopumā būtu jāuzskata par tādiem, kas aizsargā arī trešo valstu valstspiederīgos, pat gadījumos, kad viņiem nav likumīgas atļaujas strādāt. Lietā *Servet Kamberaj pret IPES u. c.*⁵⁶⁹ EST konstatēja, ka atkāpe no tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi būtu jāinterpretē šauri, lai aizsargātu trešo valstu valstspiederīgo tiesības uz sociālo palīdzību un palīdzību mājokļu jomā, tādējādi nodrošinot pienācīgu dzīvi visiem tiem, kuriem nav pietiekamu līdzekļu un kuri ir aizsargāti ar ES Pamattiesību hartas 34. pantu.

566 EST, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado* [GC], 2016. gada 13. septembris.

567 EST, C-392/15, *Eiropas Komisija pret Ungāriju*, 2017. gada 1. februāris. Sk. arī EST, C-50/08, *Eiropas Komisija pret Francijas Republiku* [GC], 2011. gada 24. maijs; EST, C-51/08, *Eiropas Komisija pret Luksemburgas Lielhercogisti* [GC], 2011. gada 24. maijs; EST, C-53/08, *Eiropas Komisija pret Austrijas Republiku*, 2011. gada 24. maijs; EST, C-54/08, *Eiropas Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku*, 2011. gada 24. maijs.

568 EST, C-311/13, *O. Tümer pret Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*, 2014. gada 5. novembris.

569 EST, C-571/10, *Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c.* [GC], 2012. gada 24. aprīlis.

Vienlīdzīgas attieksmes princips, kas noteikts Direktīvas 2003/109/EK 11. pantā, ir piemērojams attiecībā uz pastāvīgajiem iedzīvotājiem vairākās jomās, piemēram, šādās: izglītība un arodmācības, tostarp studiju dotācijas saskaņā ar valsts tiesību aktiem; profesionālās izglītības diplomu, sertifikātu un citu kvalifikāciju atzīšana saskaņā ar attiecīgajām valsts procedūrām; sociālais nodrošinājums, sociālā palīdzība un sociālā aizsardzība, kā noteikts valsts tiesību aktos; nodokļu atvieglojumi; piekļuve precēm un pakalpojumiem un preču un pakalpojumu piegāde, kas pieejama sabiedrībai, ieskaitot mājokļa ieguves kārtību.

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Nīderlandi*⁵⁷⁰ EST izvērtēja, vai administratīvās nodevas, kas trešo valstu valstspiederīgajiem bija jāmaksā par uzturēšanās atļauju izsniegšanu Nīderlandē, bija saskaņā ar Direktīvu 2003/109/EK.⁵⁷¹ Tā konstatēja, ka nodevas, ko piemēroja trešo valstu valstspiederīgajiem, bija pārmērīgas un nesamērīgas salīdzinājumā ar nodevām, ko piemēroja pilsoņiem, tādējādi tās varēja būt šķērslis Direktīvā 2003/109/EK paredzēto tiesību īstenošanai.

Saskaņā ar ECTK visām Eiropas Padomes dalībvalstīm (kas ietver visas ES dalībvalstis) ir jānodrošina ECTK garantētās tiesības visām personām, kas ir to jurisdikcijā, tostarp trešo valstu valstspiederīgajiem. ECT ir ievērojusi līdzsvaru starp valsts tiesībām kontrolēt, kādas priekšrocības tā var sniegt tiem, kuriem ir likumīga pilsonības saikne, un vajadzību novērst to, ka valstis diskriminē tos, kuri ir izveidojuši būtiskas faktiskas saiknes ar valsti. ECT ir veikusi rūpīgu pārbaudi jautājumos, kas saistīti ar sociālo nodrošinājumu, ja indivīdi var pierādīt spēcīgu faktisku saikni ar valsti.

Lai gan ECTK nodrošina lielāku aizsardzību saistībā ar pilsonību nekā ES tiesību akti, tā viegli atzīst, ka juridiskās pilsonības saiknes neesība bieži vien ir saistīta ar faktiskas saiknes ar konkrētu valsti neesību. Tas, savukārt, liedz iespējamajam cietušajam apgalvot, ka viņš atrodas salīdzināmā situācijā ar pilsoņiem. ECT pieejas būtība ir tāda, ka, jo ciešāka ir personas faktiskā saikne ar konkrētu valsti, it īpaši nodokļu jomā, jo mazāka ir varbūtība, ka tā atšķirīgu attieksmi pilsonības dēļ uzskatīs par pamatotu.

570 EST, C-508/10, *Eiropas Komisija pret Nīderlandes Karalisti*, 2012. gada 26. aprīlis.

571 Padomes Direktīva 2003/109/EK (2003. gada 25. novembris) par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji, OV L 16, 23.1.2004., 44.–53. lpp.

Piemērs. Lietā *Zeibek pret Grieķiju*⁵⁷² prasītājam tika atteiktas tiesības uz pensiju, kas paredzētas personām ar "lielām ģimenēm". Lai gan viņai bija nepieciešamais bērnu skaits, vienam no viņas bērniem brīdī, kad prasītāja sasniedza pensionēšanās vecumu, nebija Grieķijas pilsonības. Šāda situācija bija izrietējusi no valdības iepriekšējiem lēmumiem atņemt pilsonību visai prasītājas ģimenei (kas bija izdarījusi vairākus pārkāpumus) un pēc tam atkal piešķirt pilsonību tikai trim viņas bērniem (jo ceturtais jau bija precējies). ECT konstatēja, ka pilsonības atsaukšanas politika tika piemērota jo īpaši grieķu musulmaņiem. Tiesa arī konstatēja, ka pensijas atteikumu nevar pamatot ar Grieķijas nācijas saglabāšanu, jo šī argumentācija pati par sevi ir diskriminācija valstiskās izcelsmes dēļ.⁵⁷³

Piemērs. Lietā *Dhabbi pret Itāliju* prasītājs⁵⁷⁴ – Tunisijas pilsonis – bija iecerojis Itālijā ar likumīgu uzturēšanās un darba atļauju. Viņa pieteikums par ģimenes pabalstu tika noraidīts, jo saskaņā ar attiecīgajiem tiesību aktiem tiesības saņemt ģimenes pabalstu bija tikai Itālijas pilsoņiem un trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Prasītājs apgalvoja, ka viņš ticis diskriminēts viņa pilsonības dēļ. ECT konstatēja, ka pret viņu ir bijusi mazāk labvēlīga attieksme nekā pret ES darba ņēmējiem. Tiesa secināja, ka šādai atšķirīgai attieksmei, kas pamatota tikai ar pilsonību, ir nepieciešami ļoti svarīgi iemesli, lai tā būtu pamatota, un ka Itālijas izvirzītie ar budžetu saistītie argumenti nav pietiekams pamatojums. Tādējādi tika pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu.

Piemērs. Lietā *Anakomba Yula pret Beļģiju*⁵⁷⁵ Kongo pilsone nelikumīgi uzturējās Beļģijā, jo drīz pēc dzemdībām beidzās viņas uzturēšanās atļaujas termiņš un viņa sāka tās atjaunošanas pieteikšanas procedūru. Viņa bija šķirusies no sava Kongo izcelsmes vīra, un gan viņa, gan viņas bērna bioloģiskais tēvs, Beļģijas pilsonis, vēlējās noteikt bērna paternitāti. Lai to izdarītu, prasītājai gada laikā pēc bērna dzimšanas bija jāceļ prasība pret savu laulāto. Prasītāja lūdza juridisko palīdzību, lai segtu procedūras izmaksas, jo viņai nebija pietiekamu līdzekļu. Tomēr tā tika noraidīta, jo šāds finansējums bija pieejams tikai to valstu pilsoņiem, kuras nav Eiropas Padomes dalībvalstis, un gadījumā, ja prasība attiecās uz uzturēšanās tiesību noteikšanu. Prasītājai tika ieteikts pabeigt viņas uzturēšanās atļaujas atjaunošanu un pēc tam atkal iesniegt

572 ECT, *Zeibek pret Grieķiju*, Nr. 46368/06, 2009. gada 9. jūlijs.

573 Sk. arī ECT, *Fawsie pret Grieķiju*, Nr. 40080/07, 2010. gada 28. oktobris, un *Saidoun pret Grieķiju*, Nr. 40083/0728, 2010. gada oktobris.

574 ECT, *Dhabbi pret Itāliju*, Nr. 17120/09, 2014. gada 8. aprīlis.

575 ECT, *Anakomba Yula pret Beļģiju*, Nr. 45413/07, 2009. gada 10. marts.

pieteikumu. ECT konstatēja, ka šajos apstākļos prasītājam bija liegtas tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, pamatojoties uz viņas pilsonību. Valstij nebija pamata nošķirt personas, kurām ir uzturēšanās atļauja, un personas, kurām tās nav, situācijā, kad runa ir par būtiskiem ģimenes dzīves jautājumiem, kad paternitātes noteikšanai bija noteikts īss termiņš un persona atradās atļaujas atjaunošanas procesā.

Valstu tiesības reglamentēt ārvalstnieku ieceļošanu un izceļošanu no savām robežām ir skaidri noteiktas starptautiskajās publiskajās tiesībās, un ECT tās ir atzinusi. Šajā saistībā ECT galvenokārt ir ievākusies sūdzībās par personu deportāciju, ja viņas galamērķa valstī saskaras ar necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos, sodīšanu vai spīdzināšanu (atbilstīgi 3. pantam)⁵⁷⁶ vai ir izveidojušas spēcīgas ģimenes saites uzņēmējā valstī, kuras tiks pārtrauktas, ja persona būs spiesta pamest valsti (atbilstīgi 8. pantam).⁵⁷⁷

Piemērs. Lietās *C. pret Beļģiju* un *Moustaquim pret Beļģiju*⁵⁷⁸ prasītāji – Marokas pilsoņi – bija notiesāti par noziedzīgiem nodarījumiem un bija jāizraida. Viņi sūdzējās, ka tā ir diskriminācija pilsonības dēļ, jo līdzīgos apstākļos nevarēja izraidīt ne Beļģijas pilsoņus, ne nepilsoņus no citām ES dalībvalstīm. ECT konstatēja, ka prasītāji nebija salīdzināmā situācijā ar Beļģijas pilsoņiem, jo pilsoņiem ir tiesības palikt savā mītnes valstī, kā īpaši noteikts ECTK Protokola Nr. 4 3. pantā. Turklāt atšķirīgā attieksme pret trešo valstu valstspiederīgajiem un citu ES dalībvalstu pilsoņiem bija attaisnojama, jo ES bija izveidojusi īpašu tiesību sistēmu, kā arī ES pilsonību.

Šīs lietas būtu jāsalīdzina ar situācijām, kad prasītājs ir izveidojis ciešas faktiskas saiknes ar uzņēmējvalsti, ilgi uzturoties tajā vai sniedzot ieguldījumu valstij nodokļu veidā.

Piemērs. Lietā *Andrejeva pret Latviju*⁵⁷⁹ prasītāja bija bijušās Padomju Savienības pilsoņe ar tiesībām pastāvīgi uzturēties Latvijā. Saskaņā ar valsts tiesību aktiem prasītāja tika klasificēta kā persona, kura strādājusi ārpus

576 Sk, piemēram, ECT, *Trabelsi pret Beļģiju*, Nr. 140/10, 2014. gada 4. septembris.

577 ECT, *Nunez pret Norvēģiju*, Nr. 55597/09, 2011. gada 28. jūnijs.

578 ECT, *C. pret Beļģiju*, Nr. 21794/93, 1996. gada 7. augusts; ECT, *Moustaquim pret Beļģiju*, Nr. 12313/86, 1991. gada 18. februāris.

579 ECT, *Andrejeva pret Latviju* [GC], Nr. 55707/00, 2009. gada 18. februāris.

Latvijas laikposmā pirms neatkarības atgūšanas (neraugoties uz to, ka pirms un pēc neatkarības atgūšanas viņa strādāja vienā un tajā pašā amatā Latvijas teritorijā), un tādējādi viņas pensija tika aprēķināta, pamatojoties uz laiku, kas pavadīts tajā pašā amatā pēc neatkarības atgūšanas. Savukārt Latvijas pilsoņiem tādā pašā amatā bija tiesības uz pensiju, pamatojoties uz visu darba stāžu, ieskaitot darbu pirms neatkarības atgūšanas. ECT konstatēja, ka prasītāja bija salīdzināmā situācijā ar Latvijas pilsoņiem, jo viņa saskaņā ar valsts tiesību aktiem bija "pastāvīgā iedzīvotāja–nepilsoņe" un bija veikusi nodokļu iemaksas uz tāda paša pamata. Tika norādīts, ka būtu vajadzīgi "ļoti svarīgi iemesli", lai attaisnotu atšķirīgu attieksmi tikai pilsonības dēļ, un šajā lietā tādu neesot bijis. Lai gan tā atzina, ka valstij parasti ir plaša rīcības brīvība nodokļu un sociālās politikas jomā, prasītājas faktiskā situācija bija pārāk līdzīga Latvijas pilsoņu situācijai, lai pamatotu diskrimināciju uz šāda pamata.

Piemērs. Lietā *Ponomaryovi pret Bulgāriju*⁵⁸⁰ diviem Bulgārijā dzīvojošiem krievu pusaudžiem tika liegta vidējā izglītība, jo viņi nevarēja samaksāt prasīto mācību maksu. ECT norādīja, ka valstij varētu būt likumīgi iemesli ierobežot sabiedrisko pakalpojumu, kuriem resursu vienmēr nepietiek, pieejamību īstermiņa un nelegālajiem imigrantiem, kuri parasti nepiedalās šo pakalpojumu finansēšanā. Turklāt noteiktos apstākļos valstis varētu pamatoti nošķirt dažādas ārvalstnieku kategorijas, kas uzturas to teritorijā. Tomēr atšķirībā no dažiem citiem sabiedriskajiem pakalpojumiem izglītība ir tiesības, ko tieši aizsargā ECT. Izglītība ir ļoti īpašs sabiedrisko pakalpojumu veids, kas ne tikai sniedz tiešu labumu tiem, kuri to izmanto, bet arī pilda plašākas sociālās funkcijas. ECT nošķīra izglītību universitātes līmenī, kur augstāku maksu ārvalstniekiem varētu uzskatīt par pilnībā pamatotu, un pamatizglītību un vidējo izglītību, kur valstīm ir šaurāka rīcības brīvība. Attiecībā uz prasītāju situāciju ECT uzsvēra, ka viņi nebija tādā pašā situācijā kā personas, kuras ierodas valstī nelikumīgi. Viņi bija ieradušies dzīvot Bulgārijā kā mazi bērni, bija pilnībā integrējušies un brīvi runāja bulgāru valodā. Noslēgumā ECT konstatēja, ka Bulgārija bija diskriminējusi prasītājus viņu pilsonības un imigrācijas statusa dēļ un bija pārkāpusi ECTK 14. pantu saistībā ar Protokola Nr. 12. pantu.

Piemērs. Lietā *Koua Poirrez pret Franciju*⁵⁸¹ Kotdivuāras pilsonis pieprasīja pabalstu, ko maksā personām ar invaliditāti. Pabalsts tika atteikts, pamatojoties uz to, ka tas bija pieejams tikai Francijas pilsoņiem vai to valstu pilsoņiem, ar

580 ECT, *Ponomaryovi pret Bulgāriju*, Nr. 5335/05, 2011. gada 21. jūnijs.

581 ECT, *Koua Poirrez pret Franciju*, Nr. 40892/98, 2003. gada 30. septembris.

kurām Francijai bija noslēgts savstarpējs nolīgums par sociālo nodrošinājumu. ECT konstatēja, ka prasītājs faktiski atradās līdzīgā situācijā kā Francijas pilsoņi, jo viņš atbilda visiem pārējiem likumā noteiktajiem kritērijiem pabalsta saņemšanai un saņēma citus sociālā nodrošinājuma pabalstus, kas nebija atkarīgi no pilsonības. Tā norādīja, ka būtu vajadzīgi “īpaši svarīgi iemesli”, lai pamatotu atšķirīgu attieksmi pret prasītāju un citiem pilsoņiem. Pretēji iepriekš aplūkotajām lietām, kurās valstij tika piešķirta plaša rīcības brīvība nodokļu un sociālā nodrošinājuma jomā, ECT nepārliecināja Francijas arguments par nepieciešamību līdzsvarot valsts ienākumus un izdevumus vai par faktisko atšķirību, ka starp Franciju un Kotdivuāru nav noslēgts savstarpīguma nolīgums. Interesanti, ka attiecīgais pabalsts bija maksājams neatkarīgi no tā, vai saņēmējs bija veicis iemaksas valsts sociālā nodrošinājuma sistēmā (kas bija galvenais iemesls, kāpēc iepriekš minētajās lietās netika pieļauta diskriminācija pilsonības dēļ).

Piemērs. Lietā *Rangelov pret Vāciju*⁵⁸² Bulgārijas pilsonim, kurš tika turēts preventīvā apcietinājumā, tika liegta piekļuve terapeitiskai programmai, kas Vācijas pilsonim viņa situācijā būtu bijusi pieejama. Iestādes savu atteikumu pamatoja ar to, ka prasītāja gadījumā jau bija izdots izraidīšanas rīkojums un ka tās nevarēja viņu sagatavot dzīvei Bulgārijā, jo nezināja, kādi ir dzīves apstākļi šajā valstī. ECT konstatēja, ka šāda diskriminācija tikai pilsonības dēļ padarīja turpmāku aizturēšanu patvaļīgu, tādējādi pārkāpjot ECTK 14. pantu kopā ar 5. pantu.

5.8. Reliģija vai ticība

Lai gan ES tiesību aktos ir paredzēta ierobežota aizsardzība pret diskrimināciju reliģijas vai ticības dēļ, ECTK darbības joma ir ievērojami plašāka, jo tās 9. pantā⁵⁸³ ir ietvertas autonomas tiesības uz domu, pārliecības un ticības brīvību.

Piemērs. Lietā *Alujer Fernandez un Caballero García pret Spāniju*⁵⁸⁴ prasītāji – baptistu evaņģēliskās baznīcas locekļi – sūdzējās, ka atšķirībā no katoļiem viņi nevarēja daļu no sava ienākuma nodokļa tieši novirzīt savai baznīcai. ECT

582 ECT, *Rangelov pret Vāciju*, Nr. 5123/07, 2012. gada 22. marts.

583 Skaidrojums par ECTK 9. panta darbības jomu ir atrodams: EP (2015), *Guide to Article 9*.

584 ECT, *Alujer Fernandez un Caballero García pret Spāniju* (dec.), Nr. 53072/99, 2001. gada 14. jūnijs.

atzina lietu par nepieņemamu, secinot, ka prasītāja baznīca nebija tādā pašā situācijā kā katoļu baznīca, jo tā nebija iesniegusi šādu lūgumu valdībai, bet katoļu baznīcas Svētais Krēsls un valdība bija noslēgusi abpusēju vienošanos.

Piemērs. Lietā *Cha'are Shalom Ve Tsedek pret Franciju*⁵⁸⁵ prasītājs – ebreju apvienība – uzskatīja, ka dzīvnieki, ko nokauj pastāvoša ebreju organizācija, vairs neatbilst stingrajiem priekšrakstiem, kas saistīti ar košera gaļu, un lūdza valsts atļauju veikt savu rituālo kaušanu. Lūgums tika noraidīts, pamatojoties uz to, ka šī rituālā kaušana nebija pietiekami reprezentatīva Francijas ebreju kopienā un ka jau pastāvēja rituālās kautuves. ECT konstatēja, ka šajos apstākļos organizācijai faktiski nav radīta neizdevīga situācija, jo tā joprojām no citiem avotiem varēja iegūt gaļu, kas iegūta, izmantojot vajadzīgo metodi.

Piemērs. Lietā *Vojnity pret Ungāriju*⁵⁸⁶ prasītājam, kurš bija Ticības kongregācijas loceklis, tika atņemtas tiesības saskarsmei ar savu bērnu pēc tam, kad valsts iestādes konstatēja, ka viņš bija ļaunprātīgi izmantojis savas tiesības ietekmēt bērnu, lai veicinātu savu reliģisko pārliecību. ECT nosprieda, ka ierobežojumiem attiecībā uz prasītāja tiesībām uz ģimenes dzīves neaizskaramību un tiesībām sazināties ar bērnu un veicināt savu reliģisko pārliecību bērna audzināšanā ir likumīgs mērķis, proti, bērna intereses. Tomēr tā konstatēja, ka iestādes nav ievērojušas samērīguma principu, pilnībā atceļot viņa saskarsmes tiesības. Tā secināja, ka prasītājs tika diskriminēts, pamatojoties uz viņa reliģisko pārliecību, viņam īstenojot savas tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību.

Piemērs. Lietā *Izzettin Doğan un citi pret Turciju*⁵⁸⁷ prasītāji – alevi ticības sekotāji – lūdza atzīt pakalpojumu, kas saistīti ar viņu ticības praktizēšanu kā reliģisku sabiedrisko pakalpojumu. Prasītāju lūgums tika noraidīts saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Prasītāji sūdzējās, ka viņu lūguma noraidīšana ir viņu reliģijas brīvības pārkāpums un ka attieksme pret viņiem bija nelabvēlīgāka nekā pret pilsoņiem, kas pieder pie lielākā islāmistu atzara. ECT konstatēja, ka reliģijas brīvība neuzliek valstij pienākumu noteikt īpašu tiesisko regulējumu, kas piešķir privilēģijas reliģiskajām grupām. Tomēr, ja tas tiek darīts, katrai reliģiskajai grupai vajadzētu būt taisnīgām iespējām un privilēģiju iegūšanas kritēriji būtu jāpiemēro nediskriminējošā veidā. Tādēļ ECT uzskatīja, ka šī

585 ECT, *Cha'are Shalom Ve Tsedek pret Franciju* [GC], Nr. 27417/95, 2000. gada 27. jūnijs.

586 ECT, *Vojnity pret Ungāriju*, Nr. 29617/07, 2013. gada 12. februāris.

587 ECT, *Izzettin Doğan un citi pret Turciju* [GC], Nr. 62649/10, 2016. gada 26. aprīlis.

atšķirīgā attieksme pret reliģiskās minoritātes locekļiem un reliģiskā vairākuma locekļiem ir diskriminējoša, un secināja, ka ir pārkāpts diskriminācijas aizliegums un tiesības uz reliģijas brīvību.

Piemērs. Lietā *Milanović pret Serbiju*⁵⁸⁸ prasītājs – viens no Serbijas Harē Krišna reliģiskās kopienas vadošajiem locekļiem – vairākkārt tika piekauts. Viņš ziņoja policijai par šiem uzbrukumiem un uzskatīja, ka tos, iespējams, ir veikuši galēji labējas ekstrēmistu grupas locekļi. Policija nopratināja lieciniekus un vairākus iespējamus aizdomās turamos, bet tā arī neidentificēja uzbrucējus. ECT konstatēja, ka valsts iestādēm bija papildu pienākums veikt visus saprātīgos pasākumus, lai atmaskotu jebkādus reliģiskus motīvus, un noteikt, vai reliģiskam naidam vai aizspriedumiem varētu būt bijusi nozīme šajos notikumos, lai gan nežēlīgo attieksmi istenoja privātpersonas. Lai gan, ņemot vērā policijas ziņojumus, bija acīmredzams, ka prasītāja reliģija varēja būt bijusi uzbrukumu iemesls, iestādes nebija veikušas izmeklēšanu saskaņā ar konvencijas 14. panta prasībām saistībā ar 3. pantu.

Piemērs. Lietā *O'Donoghue un citi pret Apvienoto Karalisti*⁵⁸⁹ prasītājs – Nigērijas pilsonis, kurš lūdza patvērumu Apvienotajā Karalistē – un viņa partnere vēlējās apprecēties Romas katoļu baznīcā. Kā personai, uz kuru attiecas imigrācijas kontrole, viņam bija pienākums pieteikties valsts sekretāram atļaujas saņemšanai apstiprinājuma sertifikāta veidā, par ko viņam bija jāmaksā nodeva. Šīs formalitātes nebija obligātas personām, kuras vēlējās apprecēties anglikāņu baznīcā. Prasītājs iesniedza pieteikumu apstiprinājuma sertifikāta saņemšanai un lūdza atbrīvojumu no nodevas, pamatojoties uz viņa slikto finansiālo stāvokli, bet viņa pieteikums tika noraidīts. ECT konstatēja, ka iepriekš minētā shēma ir diskriminējoša reliģijas dēļ, un tai nebija objektīva un saprātīga pamatojuma.

Jautājums par to, kas faktiski ir “reliģija” vai “ticība”, kura dod tiesības uz aizsardzību, tika aplūkots turpmāk minētajā lietā par reliģijas izpausmi darbā.

Piemērs. Lietā *Eweida un citi pret Apvienoto Karalisti*⁵⁹⁰ prasītāji – praktizējoši kristieši – apgalvoja, ka viņi ir cietuši no reliģiskās diskriminācijas darbā. Pirmā un otrā prasītāja sūdzējās par to, ka viņu darba devēji bija ierobežojuši

588 ECT, *Milanović pret Serbiju*, Nr. 44614/07, 2010. gada 14. decembris.

589 ECT, *O'Donoghue un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 34848/07, 2010. gada 14. decembris.

590 ECT, *Eweida un citi pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 48420/10, 59842/10, 51671/10 un 36516/10, 2013. gada 15. janvāris.

viņu kristiešu krustiņu valkāšanu redzamā veidā darba laikā, un trešais un ceturtais prasītājs sūdzējās, ka viņi tika atļauti no darba par atteikšanos pildīt noteiktus pienākumus, kuros viņiem par pieņemamu bija jāatzīst homoseksualitāte, jo viņi uzskatīja, ka šāda prakse nav saderīga ar viņu reliģisko pārliecību. ECT konstatēja pārkāpumu attiecībā uz pirmo prasītāju – *British Airways* darbinieci –, uzsverot, ka viņas krustiņš bija neuzkrītošs un nevarēja novērst uzmanību no viņas profesionālā vizuālā tēla. Turklāt nebija nekādu pierādījumu par reālu iejaukšanos citu personu interesēs. Attiecībā uz otro prasītāju – medmāsu – iejaukšanās bija samērīga ar vēlamo mērķi (medmāsu un pacientu veselības un drošības aizsardzība). Attiecībā uz trešo prasītāju, kurš bija dzimšanas, laulības un miršanas aktu reģistra darbinieks un kuram tika piemērots disciplinārsods par atteikšanos vadīt civilo partnerattiecību reģistrācijas aktu, iestādes bija rīkojušās, ievērojot plašu rīcības brīvību, kas piešķirta valstij, kad tiek skartas citu personu tiesības netikt diskriminētām. Attiecībā uz ceturto prasītāju – attiecību un psihoseksuālo konsultantu privātā valsts organizācijā – ECT konstatēja, ka pastāv saprātīgs un objektīvs iemesls ierobežot prasītāja reliģijas brīvību, lai aizstāvētu citu personu tiesības, jo darba devējs istenoja pakalpojumu lietotāju nediskriminācijas politiku. Tādējādi valsts bija rīkojusies savas plašās rīcības brīvības robežās.

Vairākās lietās, kas saistītas ar materiālajām tiesībām uz reliģijas un ticības brīvību saskaņā ar ECTK, ECT ir skaidri norādījusi, ka valsts nevar mēģināt noteikt, kas ir reliģija vai pārliecība, un ka šie jēdzieni aizsargā “ateistus, agnostiķus, skeptiķus un neiesaistītos”, tādējādi aizsargājot tos, kuri izvēlas “ievērot vai neievērot reliģisko pārliecību un praktizēt vai nepraktizēt reliģiju”.⁵⁹¹ Šajās lietās ir arī norādīts, ka reliģija vai ticība ir personiska un subjektīva, un tai nav obligāti jāattiecas uz pārliecību, kas saistīta ar organizācijām.⁵⁹² Ir atzīts, ka arī jaunākas reliģijas, piemēram, scientoloģija, ir aizsargājamas.⁵⁹³

ECT ir izvērtējusi ideju par “ticību” saistībā ar tiesībām uz izglītību saskaņā ar ECTK Protokola Nr. 1 2. pantu, kas paredz, ka valstij jāievēro vecāku tiesības

591 ECT, *S.A.S. pret Franciju* [GC], Nr. 43835/11, 2014. gada 1. jūlijs, 124. punkts; ECT, *İzzettin Doğan un citi pret Turciju* [GC], Nr. 62649/10, 2016. gada 26. aprīlis, 103. punkts.

592 ECT, *The Moscow Branch of the Salvation Army pret Krieviju*, Nr. 72881/01, 2006. gada 5. oktobris, 57. un 58. punkts; ECT, *Metropolitan Church of Bessarabia un citi pret Moldovu*, Nr. 45701/99, 2001. gada 13. decembris, 114. punkts; ECT, *Hasan un Chaush pret Bulgāriju* [GC], Nr. 30985/96, 2000. gada 26. oktobris, 62. un 78. punkts.

593 ECT, *Maskavas Scientoloģijas baznīca pret Krieviju*, Nr. 18147/02, 2007. gada 5. aprīlis.

nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas ir "saskaņā ar viņu reliģisko pārliecību un filozofiskajiem uzskatiem". ECT norādīja:

"Vārds "pārliecība" tā parastajā nozīmē pats par sevi nav sinonīms vārdiem "uzskati" un "idejas", kā tie lietoti konvencijas 10. pantā (..), kas garantē vārda brīvību; tas vairāk līdzinās terminam "ticība" (franču valodas tekstā: "convictions"), kas lietots (..) 9. pantā, un apzīmē tādu uzskatu ievērošanu, kas sasniedz noteiktu neapstrīdamības, nopietnības, vienotības un nozīmīguma līmeni."⁵⁹⁴

Viens no redzamākajiem cilvēka reliģiskās pārliecības simboliem ir reliģiska apģērba valkāšana. ECT ir saskārusies ar lietām, kas saistītas ar reliģijas brīvību saistībā ar valstīm, kuras vēlas saglabāt sekulārismu. Šajā ziņā tā ir piešķirusi īpašu nozīmi valsts izvirzītajam mērķim novērst nekārtības un aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

Piemērs. Lietā *S.A.S. pret Franciju*⁵⁹⁵ pēc grozījumiem valsts tiesību aktos prasītājai – Francijas pilsonei, kura praktizē musulmanismu, – bija aizliegts aizsegt savu seju publiskās vietās. ECT uzskatīja, ka aizliegums nēsāt pilnīgu apsegu bija nepieciešams, lai "dzīvotu kopā" harmoniski un likuma ietvaros. ECT uzsvēra, ka "atvērtas demokrātiskas sabiedrības minimālo vērtību kopuma ievērošana" dominē pār indivīda izvēli valkāt seju pilnībā aizsedzošu plīvuru. ECT arī norādīja, ka, lai gan šis aizliegums nesamērīgi skar musulmaņu sievietes, kuras vēlas nēsāt seju aizsedzošu plīvuru, likumā nebija nekā tāda, kas būtu tieši vērstas pret reliģisko apģērbu; aizliegums liedza nēsāt jebkādu apģērba gabalu, kas nosedz seju.

Piemērs. Lietā *Ebrahimian pret Franciju*⁵⁹⁶ prasītājas – slimnīcas sociālās darbinieces – darba līgums netika pagarināts pēc tam, kad viņa bija atteikusies izbeigt nēsāt hidžābu. Pamatojoties uz savu iepriekšējo judikatūru par hidžābu aizliegumiem,⁵⁹⁷ ECT konstatēja, ka prasītājas tiesības paust savu reliģiju

594 ECT, *Campbell un Cosans pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 7511/76 un 7743/76, 1982. gada 25. februāris, 36. punkts.

595 ECT, *S.A.S. pret Franciju* [GC], Nr. 43835/11, 2014. gada 1. jūlijs.

596 ECT, *Ebrahimian pret Franciju*, Nr. 64846/11, 2015. gada 26. novembris.

597 ECT, *Leyla Şahin pret Turciju* [GC], Nr. 44774/98, 2005. gada 10. novembris; ECT, *Kurtulmuş pret Turciju* (dec.), Nr. 65500/01, 2006. gada 24. janvāris.

nav saderīgas ar prasību, ka valsts slimnīcas dienestam ir jābūt neitrālam. Iejaukšanos prasītājas tiesībās paust savu reliģiju pamatoja nepieciešamība aizsargāt citu personu tiesības.

Piemēri: Vācijas Konstitucionālā tiesa 2015. gada 27. janvāra spriedumā⁵⁹⁸ noraidīja abstraktu aizliegumu un ierobežoja iestāžu iespēju ieviest hidžābu aizliegumu situācijās, kad pastāv konkrēts risks neitralitātei vai citu personu tiesībām.⁵⁹⁹ Francijas Valsts padome 2016. gada 26. augusta rīkojumā paziņoja, ka pašvaldību nolikumi, kas aizliedz islāma peldkostīmu valkāšanu pludmalēs, ir spēkā neesoši.⁶⁰⁰

Piemērs. Austrijas lietā⁶⁰¹ sūdzības iesniedzēja strādāja par notāri. Kad viņa valkāja hidžābu un abaju, viņas saskarsme ar klientiem tika ierobežota. Kad viņa sāka valkāt seju pilnīgi aizsedzošu plivuru, viņa tika atlaista no darba. Augstākā tiesa konstatēja, ka viņas uzdevumu apjoma ierobežošana nebija pamatota. Tā uzsvēra, ka hidžāba nenēsāšanas prasība nav īsta un izšķirīga prasība attiecībā uz profesiju, un šajā ziņā apstiprināja, ka ir notikusi tieša diskriminācija. Tomēr tiesa nosprida, ka sejas aizsegu valkāšana darba vietā ir šķērslis darba veikšanai, jo bija nepieciešama netraucēta saziņa un mijiedarbība ar klientiem, kolēģiem un darba devēju. Tāpēc bija noteikta īsta un izšķirīga prasība attiecībā uz profesiju nevalkāt sejas plivuru.

2017. gadā, gandrīz 17 gadus pēc Nodarbinātības vienlīdzības direktīvas (2000/78/EK) pieņemšanas, EST pieņēma pirmo spriedumu par diskrimināciju reliģijas dēļ.

Piemērs. Lietā *Samira Achbita un Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV*⁶⁰² sūdzības iesniedzējs tika atlaists no darba, jo neievēroja iekšējo noteikumu darbā nevalkāt apģērbu ar redzamām savas politiskās, filozofiskās vai reliģiskās pārliecības zīmēm. EST konstatēja, ka apstrīdētais iekšējais noteikums vienādi attiecas uz jebkuru šādu uzskatu izpaušmi un bija vienādi piemērojams visiem uzņēmuma darbiniekiem, pieprasot, lai viņi gērbtos neitrāli. Tādējādi ar šādu

598 Vācija, Vācijas Konstitucionālā tiesa, 1 BvR 471/10, 1 BvR 1181/10, 2015. gada 27. janvāris.

599 Sk. arī: Beļģija, Valsts padome, Nr. 228.752, 2014. gada 14. oktobra spriedums.

600 Francija, Valsts padomes rīkojums, Nr. 402742 un Nr. 402777, 2016. gada 26. augusts.

601 Austrija, Austrijas Augstākā tiesa, 9 ObA 117/15, 2016. gada 25. maijs.

602 EST, C-157/15, *Samira Achbita un Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV* [GC], 2017. gada 14. marts.

iekšēju noteikumu netika ieviesta atšķirīga attieksme, kas būtu tieši balstīta uz reliģiju vai pārliecību, šīs direktīvas nozīmē. Savukārt EST uzskatīja, ka šāds noteikums var būt netieša diskriminācija, ja tā rezultātā tiek radīti īpaši nelabvēlīgāki apstākļi personām, kuras pieder konkrētai reliģijai. Tomēr šādu attieksmi varētu objektīvi pamatot ar tādu likumīgu mērķi kā darba devēja centieni attiecībās ar saviem klientiem īstenot politiskās, filozofiskās un reliģiskās neitralitātes politiku, ar nosacījumu, ka līdzekļi šā mērķa sasniegšanai ir piemēroti un nepieciešami. EST arī uzsvēra, ka noteikumu, kas ierobežo reliģiskus simbolus vai apģērbu, var uzskatīt par piemērotu tikai tad, ja tas ir daļa no neitralitātes politikas, ko "patiešām piemēro saskanīgā un sistemātiskā veidā".

Piemērs. Lietā *Asma Bougnaoui un ADDH pret Micropole SA*⁶⁰³ pēc klienta pieprasījuma prasītāji tika lūgti nenēsāt sejas aizsegus darba vietā. Tā kā viņa neizpildīja šo lūgumu, viņa tika atlaista no darba. EST atkārtoti uzsvēra, ka vispārēji piemērojams visu redzamo reliģiskās, filozofiskās vai politiskās pārliecības simbolu aizliegums būtu netieši diskriminējošs, ja vien tas nav pamatots. Savukārt, ja lēmums par atlaišanu nebūtu balstīts uz vispārēju aizliegumu, bet attiektos konkrēti uz hidžābu, būtu jāatbild uz jautājumu, vai šāda klienta lūguma izpilde varētu tikt uzskatīta par "īstu un izšķirīgu prasību attiecībā uz profesiju", kas varētu pamatot tieši diskriminējošu politiku. EST paskaidroja, ka jēdziens "īsta un izšķirīga prasība attiecībā uz profesiju" ir prasība, ko objektīvi nosaka attiecīgo profesionālo darbību raksturs vai konteksts, kādā tās tiek veiktas. Tādējādi tas nevar attiekties uz tādiem subjektīviem apsvērumiem kā darba devēja vēlme ņemt vērā klienta īpašās vēlmes.

5.9. Sociālā izcelsme, dzimšana un īpašums

Šos trīs pamatus var uzskatīt par savstarpēji saistītiem, jo tie attiecas uz statusu, kas personai piešķirts mantotas sociālas, ekonomiskas vai bioloģiskas iezīmes dēļ.⁶⁰⁴ Tie var būt arī savstarpēji saistīti ar rasi un etnisko izcelsmi.

603 EST, C-188/15, *Asma Bougnaoui un Association de défense des droits de l'homme (ADDH) pret Micropole SA* [GC], 2017. gada 14. marts.

604 Pamati "sociālā izcelsme", "dzimšana" un "īpašums" ir arī minēti 1966. gada Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (kam pievienojušās visas ES dalībvalstis) 2. panta 2. punktā. Sk. ANO, CESCR (2009), *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, ANO dok. E/C.12/GC/20, 2009. gada 2. jūlijs, 24.-26. un 35. punkts.

Atbilstīgi **ES tiesībām** turpmāk minētajā lietā sūdzības iesniedzēji atsaucās uz dzimšanu kā uz aizsargājamu pamatu.

Piemērs. Lietā *Zoi Chatzi pret Ypourgos Oikonomikon*⁶⁰⁵ EST izvērtēja, vai tikai viena bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršana par dvīņiem ir diskriminējoša, pamatojoties uz dzimšanu, pretrunā Pamattiesību hartas 21. pantam. EST uzskatīja, ka pamatnolīgumā par bērna kopšanas atvaļinājumu paredzētās tiesības tika piešķirtas vecākiem kā darba ņēmējiem, lai palīdzētu viņiem saskaņot vecāku un profesionālos pienākumus. Nedz pamatnolīgumā, nedz ES hartā nebija tiesību attiecībā uz bērna kopšanas atvaļinājumu, ko piešķir par bērnu. Attiecīgi nepastāvēja diskriminācija dzimšanas dēļ, ja par dvīņiem tika piešķirts tikai viens bērna kopšanas atvaļinājums. EST arī nosprieda, ka pamatnolīgumu nevar interpretēt tā, ka tas automātiski pieļauj atsevišķu bērna kopšanas atvaļinājuma periodu par katru piedzimušo bērnu. Tika atzīts, ka pamatnolīgumā ir noteiktas tikai minimālās prasības un ka noteikumus var pielāgot, ja ES dalībvalstis ir atļāvušas vairāk nekā minimālos trīs mēnešus ilgu bērna kopšanas atvaļinājumu. Tomēr, pieņemot pasākumus pamatnolīguma transponēšanai, ES dalībvalstu likumdevējiem ir jāpatur prātā vienlīdzīgas attieksmes princips un jānodrošina, ka dvīņu vecāki saņem tādu attieksmi, kurā tiek ņemtas vērā viņu vajadzības.

Saskaņā ar ECTK papildus pamatam "dzimšana" ECT saistībā ar šiem pamatiem ir ierosinātas tikai dažas lietas, ja tādas vispār ir. Lietā *Mazurek pret Franciju*⁶⁰⁶ ECT uzskatīja, ka atšķirīgu attieksmi, kas balstīta tikai uz to, ka persona ir dzimusi ārvalstī, var pamatot tikai ar īpaši "svarīgiem iemesliem".

Piemērs. Lietā *Wolter un Sarfert pret Vāciju*⁶⁰⁷ prasītāji bija dzimuši ārvalstī. Pēc viņu attiecīgo tēvu nāves prasītāji tika atzīti par viņu tēvu mantiniekiem. Tomēr saskaņā ar valsts tiesību aktiem prasītāji būtu varējuši mantot tikai tad, ja viņi būtu dzimuši ārvalstī pēc 1949. gada 1. jūlija un ja viņu tēvi būtu miruši pēc 2009. gada 28. maija. Valsts tiesas uzskatīja, ka attiecīgos tiesību

605 EST, C-149/10, *Zoi Chatzi pret Ypourgos Oikonomiko*, 2010. gada 16. septembris.

606 ECT, *Mazurek pret Franciju*, Nr. 34406/97, 2000. gada 1. februāris.

607 ECT, *Wolter un Sarfert pret Vāciju*, Nr. 59752/13 un 66277/13, 2017. gada 23. marts. Sk. arī *Fabris pret Franciju* [GC], Nr. 16574/08, 2013. gada 7. februāris.

aktus nevar piemērot ar atpakaļejošu spēku juridiskās noteiktības principa dēļ. Prasītāji sūdzējās, ka viņi tika diskriminēti kā ārpus laulības dzimuši bērni salīdzinājumā ar laulībā dzimušiem bērniem.

ECT konstatēja, ka, lai gan juridiskā noteiktība ir svarīgs faktors, ar to nepietiek, lai liegtu prasītājiem mantot viņu tēvu īpašumu un lai saikne starp izmantoto līdzekļu samērīgumu un sasniedzamo mērķi būtu samērīga. Attiecīgi ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar protokola Nr. 1 1. pantu.

Piemērs. Lietā *Chassagnou pret Franciju*⁶⁰⁸ prasītāji sūdzējās, ka viņiem nebija atļauts izmantot savu zemi atbilstoši viņu vēlmēm. Saskaņā ar likumu mazākiem zemes īpašniekiem bija jānodod valsts medību tiesības uz savu zemi, savukārt lielu zemesgabalu īpašniekiem nebija šāda pienākuma un viņi varēja izmantot savu zemi tā, kā viņi to vēlējas. Prasītāji vēlējas aizliegt medības uz savas zemes un izmantot to dzīvās dabas saglabāšanai. ECT konstatēja, ka atšķirīga attieksme pret lielajiem un mazajiem zemes īpašniekiem ir diskriminācija īpašuma dēļ.⁶⁰⁹

Starptautiskajās tiesībās pamati “sociālā izcelsme”, “dzimšana” un “īpašums” ir ietverti arī Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kuram ir pievienojušās visas ES dalībvalstis, 2. panta 2. punktā. Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, kas ir atbildīga par Līguma uzraudzību un interpretēšanu, savā Vispārīgajā piezīmē Nr. 20 ir iztīrījusi to nozīmi.⁶¹⁰ Komiteja uzskata, ka “sociālās izcelsmes”, “dzimšanas” un “īpašuma” statusi ir savstarpēji saistīti. Sociālā izcelsme “attiecas uz personas mantoto sociālo statusu”. Tā var attiekties uz stāvokli, ko persona ieguvusi, piedzimstot noteiktā sociālajā šķirā vai kopienā (piemēram, tādā, kas balstīta uz etnisko izcelsmi, reliģiju vai ideoloģiju), vai caur sociālo situāciju, piemēram, nabadzību un bezpajumtniecību. Turklāt pamats “dzimšana” var attiekties uz dzimšanas ārpus laulības vai adoptācijas statusu. Pamats “īpašums” var attiekties uz personas statusu saistībā ar zemi (piemēram, persona kā nomnieks, īpašnieks vai nelikumīgs iemītnieks) vai saistībā ar citu īpašumu.

608 ECT, *Chassagnou un citi pret Franciju* [GC], Nr. 25088/94 un citi, 1999. gada 29. aprīlis.

609 Sk. arī ECT, *Herrmann pret Vāciju* [GC], Nr. 9300/07, 2012. gada 26. jūnijs.

610 ANO, CESCR (2009), General comment No. 20: *Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, ANO dok. E/C.12/GC/20, 2009. gada 2. jūlijs, 24.–26. un 35. punkts.

5.10. Valoda

ES tiesībās jēdziens “valoda” pats par sevi nav paredzēts kā atsevišķs aizsargājams pamats saskaņā ar diskriminācijas novēršanas direktīvām. Tomēr to var aizsargāt saskaņā ar Rasu vienlīdzības direktīvu, ciktāl tā var būt saistīta ar rasi vai etnisko izcelsmi. EST to ir aizsargājusi arī pamata “pilsonība” ietvaros saistībā ar tiesību aktiem, kas attiecas uz personu brīvu pārvietošanos.⁶¹¹ EST vairākos gadījumos ir uzsvērusi, ka LESD noteikumu par personu brīvu pārvietošanos mērķis ir atvieglot dalībvalstu pilsoņiem jebkāda veida profesionālo darbību veikšanu Eiropas Savienībā; šie noteikumi nepieļauj pasākumus, kas var būt nelabvēlīgi pilsoņiem, ja tie vēlas veikt saimniecisku darbību citā dalībvalstī.⁶¹²

Piemērs. Lietā *Eiropas Komisija pret Beļģiju*⁶¹³ EST izvērtēja lingvistiskās prasības kandidātiem, kas pieteicās uz amatiem franciski vai vāciski runājošajos reģionos izveidotajos vietējos dienestos. Saskaņā ar attiecīgajiem tiesību aktiem personām, kuru diplomu vai sertifikāti nepierādīja, ka viņas ieguvušas izglītību attiecīgajā valodā, bija pienākums iegūt sertifikātu, ko izsniedza tikai viena Beļģijas iestāde pēc eksāmena nokārtošanas šajā iestādē. EST konstatēja, ka ir likumīgi prasīt, lai kandidātiem būtu tā reģiona valodas zināšanas, kurā atrodas minētā pašvaldība, lai viņi varētu sazināties ar iestādēm un sabiedrību. Tomēr prasība par apliecību kā vienīgo veidu, kādā šīs personas varēja pierādīt savas valodu zināšanas, nebija samērīga ar sasniedzamo mērķi. EST secināja, ka Beļģija nav izpildījusi savus pienākumus saskaņā ar LESD 45. pantu un Regulu Nr. 492/2011.

EP tiesībās “pamats” valoda ir minēts ECTK 14. pantā un Protokola Nr. 12 1. pantā. Turklāt gan Eiropas Padomes 1995. gada Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību⁶¹⁴ (ratificējušas 39 EP dalībvalstis), gan 1992. gada Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta (ratificējušas 24 EP dalībvalstis)⁶¹⁵ uzliek valstīm īpašus pienākumus attiecībā uz minoritāšu valodu lietošanu. Tomēr nevienā

611 EST, C-379/87, *Anita Groener pret Minister for Education un the City of Dublin Vocational Educational Committee*, 1989. gada 28. novembris.

612 EST, C-202/11, *Anton Las pret PSA Antwerp NV* [GC], 2013. gada 16. aprīlis, 19. punkts; EST, C-461/11, *Ulf Kazimierz Radziejewski pret Kronofogdemyndigheten i Stockholm*, 2012. gada 8. novembris, 29. punkts.

613 EST, C-317/14, *Eiropas Komisija pret Beļģijas Karalisti*, 2015. gada 5. februāris.

614 Eiropas Padome, Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, CETS Nr. 157, 1995. gads.

615 Eiropas Padome, Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta, CETS Nr. 148, 1992. gads.

no šiem instrumentiem nav definēts jēdziens “valoda”. ECTK 6. panta 3. punktā kriminālprocesa kontekstā ir skaidri noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz to, lai pret viņu izvirzītās apsūdzības tiktu paziņotas valodā, kuru viņš saprot, kā arī tiesības uz tulka pakalpojumiem, ja viņš nesaprot tiesas lietoto valodu vai nerunā tajā.

ECT izskatītā pamatlīeta, kas attiecas uz valodu, attiecas uz izglītības kontekstu.

Piemērs. *Belgium Linguistic lietā*⁶¹⁶ vairāki vecāki sūdzējās, ka valsts tiesību akti, kas attiecas uz izglītības nodrošināšanu, ir diskriminējoši valodas dēļ. Ņemot vērā franču un nīderlandiešu valodā runājošās kopienas Beļģijā, valsts tiesību aktos bija noteikts, ka valsts nodrošinātā vai subsidētā izglītība tiek piedāvāta franču vai nīderlandiešu valodā atkarībā no tā, vai reģions tiek uzskatīts par franču vai nīderlandiešu valodas reģionu. Franciski runājošo bērnu vecāki, kuri dzīvoja nīderlandiešu valodas reģionā, sūdzējās, ka tas liedz vai ievērojami apgrūtina viņu bērnu izglītošanu franču valodā. ECT uzskatīja, ka pastāv atšķirīga attieksme, tomēr tā bija pamatota. Lēmuma pamatā bija apsvērums, ka reģionos pārsvarā lieto vienu valodu. Tāpēc atšķirīgā attieksme bija pamatota, jo nebūtu praktiski iespējams nodrošināt mācības abās valodās. Turklāt nīderlandiešu valodas reģionos ģimenēm nebija aizliegts izmantot privātu izglītību franču valodā.

Lietā *Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju*⁶¹⁷ (plašāk aplūkota 2.4.2. iedaļā) ECT atkārtoti uzsvēra, ka pastāv tiesības iegūt izglītību valsts valodā.

Vairākās lietās, kas saistītas ar vārdu pareizrakstības noteikumiem, ECT atsaucās uz plašo rīcības brīvību, kāda ir dalībvalstīm, un konstatēja, ka attiecīgā politika nepārkāpj 14. pantu. Minētie iemesli bija tādi, ka politika neliedza personai izvēlēties, kā būtu rakstāms viņas vārds,⁶¹⁸ un nepastāvēja nekādi juridiski šķēršļi kurdu vārda vai uzvārda izvēlei, ja vien tie bija rakstīti atbilstoši Turcijas alfabēta noteikumiem.⁶¹⁹

616 ECT, *lieta “Par noteiktiem tiesību aktu aspektiem, kas saistīti ar valodu lietošanu izglītībā Beļģijā” pret Beļģiju*, No. 1474/62 un citi, 1968. gada 23. jūlijs.

617 ECT, *Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju* [GC], Nr. 43370/04, 18454/06 un 8252/05, 2012. gada 19. oktobris.

618 ECT, *Bulgakov pret Ukrainu*, Nr. 59894/00, 2007. gada 11. septembris, 58. punkts.

619 ECT, *Kemal Taşkın un citi pret Turciju*, Nr. 30206/04 un citi, 2010. gada 2. februāris.

Piemērs. Lietā *Macalin Moxamed Sed Dahir pret Šveici*⁶²⁰ prasītājas lūgums mainīt uzvārdu, pamatojoties uz to, ka vārda izrunai Šveicē bija aizvainojoša nozīme viņas dzimtajā valodā, tika noraidīts. ECT uzskatīja, ka viņa neatrodas salīdzināmā situācijā ar personām, kuru vārdiem ir smieklīga vai pazemojoša nozīme plašāk lietotā valodā, piemēram, valsts valodā. Viņas situācija nebija salīdzināma arī ar situāciju, kādā bija Polijas migranti, kuriem bija atļauts mainīt savus vārdus, jo Šveices iedzīvotāji tos nevarēja izrunāt. Nobeigumā ECT uzskatīja, ka sūdzība ir acīmredzami nepamatota.⁶²¹

Piemērs. Austrijas lieta⁶²² attiecās uz darba sludinājumu, kurā bija prasīts, lai pieteikuma iesniedzējiem “dzimtā valoda” būtu vācu valoda. Tiesa uzskatīja, ka grafikas dizainera amatam noteikta valodas zināšanu pakāpe ir nepieciešama, bet prasība runāt vācu valodā kā dzimtajā valodā ir netieša diskriminācija etniskās izcelsmes dēļ.

Piemērs. Apvienotās Karalistes lietā⁶²³ norādījums personai, kurai angļu valoda nebija dzimtā valoda, nerunāt savā dzimtajā valodā darbā bija pamatots. Valsts tiesas konstatēja, ka attieksme pret prasītāju nebija saistīta ar viņas pilsonību. Tās atzina, ka viņai dotā norādījuma iemesls bija pamatotas aizdomas (ņemot vērā viņas uzvedību), ka viņa varētu būt dzīvnieku tiesību aktiviste, kura vēlas iefiltrēties uzņēmumā, kas bija iesaistīts produktu testēšanā uz dzīvniekiem. Tāpēc drošības apsvērumu dēļ bija svarīgi, lai angļiski runājošie vadītāji varētu saprast, ko viņu personāls runā darbavietā.

Plašāku skaidrojumu par to, kā aizsargājамais pamats “valoda” darbojas praksē, var rast lietā, par kuru lēma ANO Cilvēktiesību komiteja (HRC), kas ir atbildīga par Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ICCPR, kam pievienojušās visas ES dalībvalstis) interpretāciju un atbilstības tam uzraudzību.

Piemērs. Lietā *Diergaardt pret Namībiju*⁶²⁴ prasītāji piederēja pie Eiropas izcelsmes minoritātes grupas, kurai iepriekš bija politiskā autonomija un kura tagad ietilpst Namībijas valstī. Šī kopiena lietoja afrikandu valodu. Prasītāji

620 ECT, *Macalin Moxamed Sed Dahir pret Šveici* (dec.), Nr. 12209/10, 2015. gada 15. septembris.

621 Sal. arī ar EST, C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn un Łukasz Paweł Wardyn pret Vilniaus miesto savivaldybės administracija un citiem*, 2011. gada 12. maijs, plašāk aplūkots 4.6. iedaļā.

622 Austrija, Reģionālā administratīvā tiesa Tirolē, LVwG-2013/23/3455-2, 2014. gada 14. janvāris.

623 Apvienotā Karaliste, Nodarbinātības apelācijas tiesa, *Kelly pret Covance Laboratories Limited*, UKCAT/0186/15/LA, 2015. gada 20. oktobris.

624 HRC, *Diergaardt un citi pret Namībiju*, paziņojums Nr. 760/1997, 2000. gada 6. septembris.

sūdzējās, ka tiesvedības laikā viņiem bija jārunā angļu valodā, nevis viņu dzimtajā valodā. Viņi arī sūdzējās par valsts politiku atteikties atbildēt lietā afrikandu valodā uz prasītāju rakstveida vai mutvārdu paziņojumiem, lai gan to bija iespējams izdarīt. *HRC* konstatēja, ka nav pārkāptas tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, jo prasītāji nevarēja pierādīt, ka viņus negatīvi ietekmēja angļu valodas lietošana tiesvedības laikā. Tas nozīmē, ka tiesības uz tulka pakalpojumiem tiesas procesa laikā neattiecas uz situāciju, kad valoda vienkārši nav varbūtējā cietušā dzimtā valoda. Drīzāk ir jābūt tā, ka cietušais nav pietiekami spējīgs saprast šo valodu vai sazināties tajā. *HRC* arī konstatēja, ka valsts oficiālā politika atteikties sazināties valodā, kas nav oficiālā valoda (angļu valoda), ir tiesību uz vienlīdzību likuma priekšā pārkāpums, pamatojoties uz valodu. Lai gan valsts var izvēlēties savu oficiālo valodu, tai jāļauj ierēdņiem atbildēt citās valodās, ja viņi to spēj.

5.11. Politiskie vai citi uzskati

ECTK uzskata, ka “politiskie vai citi uzskati” ir skaidri uzskaitīti kā aizsargājami pamati. Tomēr **ES tiesībās** tie nav uzskaitīti starp pamatiem, kas ir aizsargājami ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām.

Vispārējā līmenī lietā *Handyside pret Apvienoto Karalisti* ECT noteica, ka tiesības uz vārda brīvību aizsargā ne tikai “informāciju” vai “idejas”, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai tiek uzskatītas par neaizskarošām vai neitrālām, bet arī tās, kas aizskar, šokē vai satrauc valsti vai kādu iedzīvotāju daļu, vai arī šai iedzīvotāju daļai traucē”.⁶²⁵ Politiskiem uzskatiem ir piešķirts privileģēts statuss. ECT ir vairākkārt uzsvērusi, ka brīvas vēlēšanas un vārda brīvība, jo īpaši politisko debašu brīvība, ir “jebkuras demokrātiskas sistēmas pamats”.⁶²⁶ Attiecīgi valstu pilnvaras ierobežot politisko izpausmi vai debates par sabiedrības interešu jautājumiem ir ļoti ierobežotas.⁶²⁷

Piemērs. Lietā *Virabyan pret Armēniju*⁶²⁸ prasītājs – vienas no galvenajām opozīcijas partijām biedrs – saskaņā ar ECTK 14. pantu saistībā ar 3. pantu sūdzējās, ka pret viņu slikti izturējās aizturēšanas laikā viņa politisko uzskatu

625 ECT, *Handyside pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 5493/72, 1976. gada 7. decembris.

626 ECT, *Oran pret Turciju*, Nr. 28881/07 un 37920/07, 2014. gada 15. aprīlis, 51. punkts.

627 ECT, *Kurski pret Poliju*, Nr. 26115/10, 2016. gada 5. jūlijs, 47. punkts.

628 ECT, *Virabyan pret Armēniju*, Nr. 40094/05, 2012. gada 2. oktobris.

dē]. ECT konstatēja, ka pret viņu tika īstenota īpaši cietsirdīga izturēšanās, pārkāpjot 3. pantu. Izskatījusi sūdzību saskaņā ar 14. pantu, ECT norādīja, ka "politiskais plurālisms, kas nozīmē politisko uzskatu un kustību daudzveidības mierīgu līdzāspastāvēšanu, ir īpaši svarīgs, lai pastāvētu demokrātiska sabiedrība, kuras pamatā ir tiesiskums, un vardarbības akti, ko veic valsts pārstāvji, lai apspiestu, likvidētu vai atturētu no politiskās nesaskaņas vai sodītu tos, kuri pauž atšķirīgus politiskos uzskatus, rada īpašu apdraudējumu šādas sabiedrības ideāliem un vērtībām."⁶²⁹ Tomēr ECT konstatēja, ka konkrētajā lietā nebija pietiekamu pierādījumu, ka sliktās izturēšanās motivācija bija prasītāja politiskie uzskati. Tā jo īpaši norādīja, ka ar konstatējumu, ka prasītāja apcietināšana ir bijusi politiski motivēta, nepietiek, lai secinātu, ka arī slikta izturēšanās ir tikusi īstenota politisku motīvu dēļ. ECT uzsvēra, ka valstij bija "papildu pienākums veikt visus saprātīgos pasākumus, lai atmastotu jebkādus politiskus motīvus un noteiktu, vai neiecietībai pret atšķirīgiem politiskiem uzskatiem varētu būt bijusi kāda nozīme šajos notikumos".⁶³⁰ Tā konstatēja, ka iestādes nebija darījušas gandrīz neko, lai pārbaudītu iespējamo cēloņsakarību starp varbūtējiem politiskajiem motīviem un ļaunprātīgo rīcību pret prasītāju. Noslēgumā tā nosprieda, ka veids, kādā iestādes bija izmeklējušas šo lietu, ir konvencijas 14. panta saistībā ar tās 3. panta procesuālās daļas pārkāpums.

Piemērs. Lietā *Redfearn pret Apvienoto Karalisti*⁶³¹ prasītājs tika atlaists no darba, pamatojoties uz viņa politisko piederību galēji labējai politiskai partijai, kas cita starpā atbalstīja viedokli, ka tikai baltajiem cilvēkiem vajadzētu būt Apvienotās Karalistes pilsoņiem, un aicināja izraidīt no valsts iedzīvotājus, kas nav baltie iedzīvotāji. Prasītājs strādāja par autobusa vadītāju privātā uzņēmumā, kas sniedza transporta pakalpojumus vietējām iestādēm. Lielākā daļa viņa pasažieru bija aziātu izcelsmes personas. Nebija sūdzību par viņa darbu vai uzvedību darbā. Tomēr pēc tam, kad viņš tika ievēlēts par vietējās padomes locekli labējā spārna partijā, viņš tika steidzīgi atlaists no darba, jo darba devējam bija bažas, ka prasītājs varētu apdraudēt tā līgumu ar vietējo padomi par neaizsargātu dažādu tautību cilvēku pārvadāšanu. Prasītājs sūdzējās, ka viņa atlaišana, kas pamatota tikai ar viņa politisko līdzdalību, ir pretrunā viņa tiesībām saskaņā ar konvencijas 10. un 11. pantu.

629 Turpat, 200. punkts.

630 Turpat, 218. punkts.

631 ECT, *Redfearn pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 47335/06, 2012. gada 6. novembris.

ECT neizvērtēja, vai pati atļaišana bija pamatota. Tomēr tika konstatēts 11. panta pārkāpums, pamatojoties uz to, ka prasītājs nevarēja apstrīdēt atļaišanu. ECT norādīja, ka “trūkstot tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, tiesību sistēma, kas ļauj atļaut no darba tikai tāpēc, ka darba ņēmējs ir politiskās partijas biedrs, var tikt ļaunprātīgi izmantota”.⁶³² ECT arī uzsvēra, ka prasītāja tiesības apstrīdēt viņa atļaišanu joprojām ir spēkā neatkarīgi no viņa politisko uzskatu rakstura, norādot: “11. pants ir piemērojams ne tikai personām vai apvienībām, kuru uzskati tiek uztverti labvēlīgi vai tiek uzskatīti par neaizskarošiem vai neitrāliem, bet arī personām, kuru uzskati aizskar, šokē vai traucē”.⁶³³

5.12. “Cits stāvoklis”

ECTK lietoto terminu “cits stāvoklis” ECT definē plaši kā “atšķirības, kuru pamatā ir identificējama, objektīva vai personiska īpašība vai “stāvoklis”, pēc kura indivīdi vai grupas ir atšķirami cits no cita”.⁶³⁴ Turklāt šā jēdziena interpretācija “neaprobežojas tikai ar personiskām iezīmēm tādā nozīmē, ka tās ir iedzimtas vai raksturīgas”.⁶³⁵

Kā izriet no iepriekš aprakstītajiem aizsargājamiem pamatiem: ECT kategorijā “cits stāvoklis” ir izstrādājusi vairākus pamatus, no kuriem daudzi sakrīt ar tiem, kas izstrādāti saskaņā ar ES tiesībām, piemēram, seksuālo orientāciju, vecumu un invaliditāti.

Papildus invaliditātei, vecumam un seksuālajai orientācijai ECT arī atzinusi, ka kategorijā “cits stāvoklis” aizsargājami pamati ir šādas iezīmes: paternitāte,⁶³⁶ ģimenes stāvoklis,⁶³⁷ dalība organizācijā,⁶³⁸ militārā pakāpe,⁶³⁹ ārļaulībā dzimuša

632 Turpat, 55. punkts.

633 Turpat, 56. punkts.

634 ECT, *Novruk un citi pret Krieviju*, Nr. 31039/11 un citi, 2016. gada 15. marts, 90. punkts.

635 ECT, *Biao pret Dāniju* [GC], Nr. 38590/10, 2016. gada 24. maijs, 89. punkts.

636 ECT, *Weller pret Ungāriju*, Nr. 44399/05, 2009. gada 31. marts.

637 ECT, *Petrov pret Bulgāriju*, Nr. 15197/02, 2008. gada 22. maijs.

638 ECT, *Danilenkov un citi pret Krieviju*, Nr. 67336/01, 2009. gada 30. jūlijs (arodbiedrība); ECT, *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani pret Itāliju (Nr. 2)*, Nr. 26740/02, 2007. gada 31. maijs (brīvmūrnieki).

639 ECT, *Engel un citi pret Nīderlandi*, Nr. 5100/71 un citi, 1976. gada 8. jūnijs.

bērna paternitāte;⁶⁴⁰ dzīvesvieta;⁶⁴¹ veselības vai jebkāds medicīniskais stāvoklis;⁶⁴² bijušais VDK aģenta statuss;⁶⁴³ pensionāri, kas nodarbināti noteiktās publiskā sektora kategorijās;⁶⁴⁴ ieslodzītie, kas gaida tiesu.⁶⁴⁵

Piemērs. Lietā *Varnas pret Lietuvu*⁶⁴⁶ prasītājam, kurš atradās pirmstiesas apcietinājumā, tika atteikta atļauja tikties ar savu laulāto, jo, kā norādīja attiecīgās iestādes, "apcietinātajiem, kuri nav notiesāti, nav tiesību tikties ar laulātajiem". Tādējādi atšķirīgā attieksme bija pamatota ar faktu, ka prasītājs bija ieslodzītais, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, nevis notiesāts ieslodzītais. ECT konstatēja, ka iestādes nebija sniegušas nekādu saprātīgu un objektīvu atšķirīgas attieksmes pamatojumu un tādējādi bija rīkojušās diskriminējošā veidā. Konkrētāk: drošības apsvērumi nevarēja būt par pamatojumu. Prasītāja sieva nebija nedz lieciniece, nedz līdzapsūdzēta krimināllietās pret viņu, tāpēc nepastāvēja risks, ka varētu tikt traucēts pierādījumu vākšanas process. ECT uzsvēra, ka iestādes ir pašāvušās uz tiesību normām, nepaskaidrojot, kāpēc šie aizliegumi bija nepieciešami un pamatoti prasītāja konkrētajā situācijā. ECT arī uzskatīja, ka prasītāja īpaši ilgais pirmstiesas apcietinājuma laikposms (divi gadi brīdī, kad prasītājs pirmo reizi bija lūdzis tikties ar savu laulāto) ir ierobežojis viņa ģimenes dzīvi tādā mērā, ka to nevar pamatot ar aizturēšanai raksturīgajiem ierobežojumiem.

Arī **ESH** aizsargājamo diskriminācijas pamatu uzskaitījums (pārskatītās) ESH E pantā (pārskatīts) nav izsmēļošs.

640 ECT, *Sommerfeld pret Vāciju* [GC], Nr. 31871/96, 2003. gada 8. jūlijs; ECT, *Sahin pret Vāciju* [GC] Nr. 30943/96, 2003. gada 8. jūlijs.

641 ECT, *Carson un citi pret Apvienoto Karalisti* [GC], Nr. 42184/05, 2010. gada 16. marts; ECT, *Pichkur pret Ukrainu*, Nr. 10441/06, 2013. gada 7. novembris.

642 ECT, *Novruk un citi pret Krieviju*, Nr. 31039/11 un citi, 2016. gada 15. marts.

643 ECT, *Sidabras un citi pret Lietuvu*, Nr. 50421/08 un 56213/08, 2015. gada 23. jūnijs.

644 ECT, *Fabián pret Ungāriju* [GC], Nr. 78117/13, 2017. gada 5. septembris. Lieta ir nodota izskatīšanai virspalātā.

645 ECT, *Varnas pret Lietuvu*, Nr. 42615/06, 2013. gada 9. jūlijs.

646 Turpat.

Piemērs. Lietā *Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju*⁶⁴⁷ ECSR izvērtēja juridiskā statusa atšķirības starp dažādām tiesnešu kategorijām (pastāvīgajiem tiesnešiem un piesēdētājiem). Prasītāja organizācija apgalvoja, ka personas, kuras pilda mirtiesneša pienākumus, tika diskriminētas sociālā nodrošinājuma jautājumos salīdzinājumā ar pastāvīgajiem tiesnešiem un citu veidu piesēdētājiem. Mirtiesneši kā tiesu iestāžu locekļi praktiski pildīja tādus pašus pienākumus kā pastāvīgie tiesneši. Turklāt nodokļu ziņā attieksme pret abām kategorijām bija vienāda, un attiecībā uz abām kategorijām tika piemērota viena un tā pati darbā pieņemšanas procedūra. Galvenā atšķirība bija tā, ka mirtiesnešiem tika liegts civildienesta ierēdņu un darba ņēmēju juridiskais statuss, un noteikumi par atalgojumu, sociālo nodrošinājumu, pensiju un atvaļinājumu attiecās tikai uz pastāvīgajiem tiesnešiem. Rezultātā daži mirtiesneši pārtrauca vai sašaurināja savu profesionālo darbību un tādējādi viņiem nebija tiesību uz sociālo aizsardzību, savukārt citiem bija sociālā nodrošinājuma segums, kas izrietēja no citiem avotiem (saskaņā ar pensiju shēmu, darba līgumu vai pašnodarbinātas personas profesionālo darbību). ECSR konstatēja, ka abām grupām uzticētie pienākumi un veiktie uzdevumi ir līdzīgi, un apstiprināja, ka mirtiesneši ir salīdzināmā situācijā ar pastāvīgajiem tiesnešiem.

Valdība izvirzīja vairākus argumentus, lai pamatotu atšķirīgo attieksmi. Tā jo īpaši atsaucās uz atlases procedūru, fiksēto amata termiņu, nepilnu laika darbu, goda dienestu vai atalgojumu, saņemot kompensāciju. ECSR konstatēja, ka šie argumenti attiecas tikai uz darba organizācijas kārtību un nav objektīvs un saprātīgs atšķirīgas attieksmes pamatojums. Visbeidzot, tā konstatēja Hartas E panta, lasot to kopā ar 12. panta 1. punktu, pārkāpumu attiecībā uz mirtiesnešiem, kuriem tika liegts sociālā nodrošinājuma segums.

Saskaņā ar ES diskriminācijas novēršanas direktīvām ir aizliegta tikai diskriminācija konkrēta pamata dēļ. Līdz ar to atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas salīdzināmās situācijās, kuras nav pamatotas ar kādu no aizsargājamiem pamatiem, nav uzskatāma par diskrimināciju.⁶⁴⁸

647 ECSR, *Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju*, sūdzība Nr. 102/2013, 2016. gada 5. jūlijs.

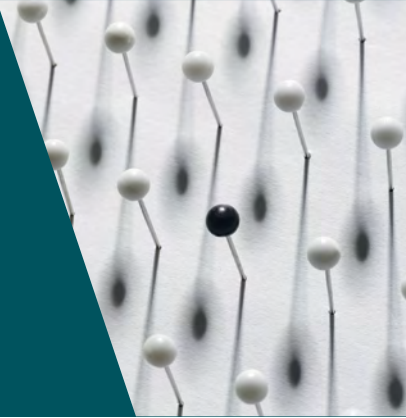
648 EST, C-13/05, *Sonia Chacón Navas pret Eurest Colectividades SA* [GC], 2006. gada 11. jūlijs.

Piemērs. Lietā *Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*⁶⁴⁹ sūdzība par diskrimināciju attiecās uz valsts tiesību aktiem, ar ko darbiniekiem ar konkrētu invaliditāti tika piešķirta īpaša iepriekšēja aizsardzība atļaišanas gadījumā, nepiešķirot šādu aizsardzību ierēdņiem ar tādu pašu invaliditāti. EST uzsvēra, ka atšķirīgu attieksmi invaliditātes dēļ var konstatēt tikai tad, ja valsts tiesību aktos ir izmantots kritērijs, kas nav nedalāmi saistīts ar invaliditāti. Šajā lietā atšķirīgā attieksme bija balstīta uz pašām darba attiecībām un tādējādi neietilpa Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā paredzētajā vispārējā ietvarā.

649 EST, C-406/15, *Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts.

6

Procesuālie jautājumi nediskriminācijas tiesībās

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK), 10. pants</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva (2000/43/EK), 8. pants</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā (2004/113/EK), 9. pants</p> <p>Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), 19. pants</p> <p>EST, C-81/12, <i>Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013. gads</p> <p>EST, C-415/10, <i>Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012. gads</p> <p>EST, C-104/10, <i>Kelly pret National University of Ireland</i>, 2011. gads</p> <p>EST, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV</i>, 2008. gads</p> <p>EST, C-381/99, <i>Brunnhofner pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i>, 2001. gads</p>	<p>Pierādīšanas pienākuma sadale</p>	<p>ECTK, 3. pants (spīdzināšanas aizliegums), 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Virabyan pret Armēniju</i>, Nr. 40094/05, 2012. gads</p> <p>ECT, <i>Timishev pret Krieviju</i>, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gads</p>

ES	Aptvertie jautājumi	EP
<p>EST, C-423/15, <i>Kratzer pret R+V Allgemeine Versicherung AG</i>, 2016. gads</p> <p>EST, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV</i>, 2008. gads</p>	<p>Apstākļi, kas nav būtiski, lai konstatētu diskrimināciju</p>	<p>ECT, <i>D.H. un citi pret Čehijas Republiku</i> [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads</p>
<p>EST, C-527/13, <i>Cachaldora Fernández pret INSS un TGSS</i> [GC], 2015. gads</p> <p>EST, apvienotās lietas C-4/02 un C-5/02, <i>Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main un Becker pret Land Hessen</i>, 2003. gads</p> <p>EST, C-167/97, <i>Regina pret Secretary of State for Employment</i>, 1999. gads</p>	<p>Statistikas un citu datu nozīme</p>	<p>ECT, <i>Di Trizio pret Šveici</i>, Nr. 7186/09, 2016. gads</p> <p>ECT, <i>Abdu pret Bulgāriju</i>, Nr. 26827/08, 2014. gads</p> <p>ECT, <i>Opuz pret Turciju</i>, Nr. 33401/02, 2009. gads</p> <p>ECT, <i>D.H. un citi pret Čehijas Republiku</i> [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads</p>
<p>Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 17. pants</p> <p>Rasu vienlīdzības direktīva, 15. pants</p> <p>Pamatlēmums par rasismu un ksenofobiju (2008/913/TI)</p> <p>EST, C-407/14, <i>Arjona Camacho pret Seguridad Española, SA</i>, 2015. gads</p> <p>EST, C-81/12, <i>Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013. gads</p>	<p>Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpilde</p>	<p>ECTK, 6. pants (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu), 8. pants (tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību), 14. pants (diskriminācijas aizliegums)</p> <p>ECT, <i>Sidabras un citi pret Lietuvu</i>, Nr. 50421/08 un 56213/08, 2015. gads</p> <p>ECT, <i>García Mateos pret Spāniju</i>, Nr. 38285/09, 2013. gads</p> <p>ECT, <i>Hulea pret Rumāniju</i>, Nr. 33411/05, 2012. gads</p>

Svarīgākie aspekti

- Sūdzības iesniedzējam ir sākotnējais pienākums pierādīt, ka notikusi diskriminācija.
- Var izmantot statistiskus pierādījumus, lai pamatotu pieņēmumu par diskrimināciju.
- Tad šis pienākums pāriet atbildētājam, kuram ir jāsniedz pierādījumi, ka nelabvēlīgākā attieksme nav bijusi balstīta uz kādu no aizsargājamiem pamatiem.
- Pieņēmumu par diskrimināciju var atspēkot, pierādot vai nu to, ka cietušais nav līdzīgā situācijā kā "salīdzināmas personas", vai to, ka atšķirīgā attieksme ir balstīta uz kādu objektīvu faktoru, kas nav saistīts ar aizsargājamu pamatu. Ja atbildētājs neatspēko šo pieņēmumu, tas joprojām var mēģināt pamatot atšķirīgo attieksmi.

Diskriminācija nemēdz būt atklāta un viegli identificējama. Tiešas diskriminācijas pierādīšana bieži vien ir sarežģīta, lai gan pēc definīcijas atšķirīgā attieksme ir “atklāti” balstīta uz kādu cietušā īpašību. Kā izklāstīts 2. nodaļā, atšķirīgas attieksmes pamats bieži vien nav skaidri izteikts vai ir virspusēji saistīts ar citu faktoru (piemēram, pabalsti, kuru piešķiršana ir atkarīga no tā, vai persona ir pensionējusies, un kuri ir saistīti ar vecumu kā aizsargājamu iemeslu). Šajā ziņā gadījumi, kad personas atklāti paziņo, ka pamats atšķirīgai attieksmei ir viens no aizsargājamiem pamatiem, ir salīdzinoši reti. Izņēmums šajā saistībā ir atrodams lietā *Feryn*,⁶⁵⁰ kurā Beļģijas uzņēmuma īpašnieks sludinājumos un mutiski paziņoja, ka viņa uzņēmumā darbā netiks pieņemti “imigranti”. EST konstatēja, ka šis ir nepārprotams tiešas diskriminācijas gadījums rases vai etniskās izcelsmes dēļ. Tomēr atbildētāji ne vienmēr atzīs, ka viņi izturas pret kādu mazāk labvēlīgi nekā pret citiem, vai norādīs iemeslus, kāpēc viņi tā rīkojas. Sieviete var tikt atteikts darbs un norādīts, ka viņa ir vienkārši “mazāk kvalificēta” nekā vīriešu dzimuma kandidāts, kuram tiek piedāvāts darbs. Šādā situācijā cietušajai var būt grūti pierādīt, ka viņa ir tikusi tieši diskriminēta viņas dzimuma dēļ.

Lai ņemtu vērā grūtības pierādīt, ka atšķirīga attieksme ir bijusi balstīta uz aizsargājamu pamatu, Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību akti ļauj dalīt pierādīšanas pienākumu. Tādējādi, tiklīdz prasītājs var pierādīt faktus, no kuriem var izsecināt, ka ir notikusi diskriminācija, uz atbildētāju pāriet pienākums pierādīt pretējo. Šā pierādīšanas pienākuma nodošana ir īpaši noderīga prasībās par netiešu diskrimināciju, ja ir jāpierāda, ka konkrētiem noteikumiem vai praksei ir nesamērīga ietekme uz konkrētu grupu. Lai pamatotu pieņemumu par netiešu diskrimināciju, prasītājam var nākties izmantot statistikas datus, kas pierāda atšķirīgas attieksmes vispārējo modeli. Dažu valstu jurisdikcijas pieņem arī pierādījumus, kas iegūti “situācijas testēšanā”.

6.1. Pierādīšanas pienākuma nodošana

Parasti personai, kura iesniedz prasību, ir pienākums pārliecināt lēmējinstādi par to, ka ir notikusi diskriminācija. Tomēr var būt īpaši grūti pierādīt, ka atšķirīgās attieksmes pamatā ir bijusi īpaša aizsargājama īpašība. Iemesls tam ir fakts, ka atšķirīgas attieksmes motīvs bieži vien pastāv tikai atbildētāja uzskatā. Tādējādi apgalvojumi par diskrimināciju visbiežāk ir balstīti uz objektīviem secinājumiem, kas saistīti ar attiecīgo noteikumu vai praksi. Citiem vārdiem sakot, prasītājam ir

⁶⁵⁰ EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

jāpierāda, ka vienīgais saprātīgais skaidrojums atšķirīgajai attieksmei ir cietušā aizsargājama īpašība, piemēram, dzimums vai rase. Šo principu vienādi piemēro tiešas un netiešas diskriminācijas gadījumos.

Tā kā iespējamā atbildētāja rīcībā ir informācija, kas vajadzīga, lai pierādītu prasību, diskriminācijas novēršanas tiesību akti ļauj dalīt pierādīšanas pienākumu ar iespējamo atbildētāju (pierādīšanas pienākuma nodošana). Kad persona, kura norāda uz diskrimināciju, izdara pieņēmumu par diskrimināciju (pirmšķietama diskriminācija), pierādīšanas pienākums pāriet uz atbildētāju, kuram ir jāpierāda, ka atšķirīgā attieksme nav diskriminējoša. To var izdarīt, vai nu pierādot, ka nav pastāvējušas cēloņsakarības starp aizliegto pamatu un atšķirīgo attieksmi, vai pierādot, ka, lai gan atšķirīgā attieksme ir saistīta ar aizliegto pamatu, tai ir saprātīgs un objektīvs pamatojums. Ja iespējamais diskriminētājs nespēj pierādīt nevienu no abiem faktiem, viņš ir atbildīgs par diskrimināciju.

Pierādīšanas pienākuma sadales princips ir nostiprināts ES tiesībās⁶⁵¹ un ECTK. Arī ECSR ir atzinusi, ka diskriminācijas jautājumos pierādīšanas pienākums nebūtu jāuzņemas tikai sūdzības iesniedzējam, bet gan būtu atbilstoši jāpielāgo.⁶⁵²

ES tiesībās Direktīvas 2006/54/EK⁶⁵³ preambulā ir uzsvērts, ka “[n]oteikumu pieņemšanai attiecībā uz pierādīšanas pienākumu ir liela nozīme, lai nodrošinātu vienlīdzības principa efektīvu piemērošanu. Kā Tiesa ir paziņojusi, tādēļ būtu jāizstrādā noteikums, lai nodrošinātu, ka pierādīšanas pienākums pāriet pie atbildētāja, ja tas ir *prima facie* diskriminācijas gadījums, izņemot attiecībā uz procesiem, kuros apstākļu izmeklēšana ir tiesas vai citas kompetentas valsts iestādes kompetencē.” Pienākums ieviest pierādīšanas pienākuma pāreju ES dalībvalstu diskriminācijas novēršanas regulās ir noteikts arī Rasu vienlīdzības direktīvā,⁶⁵⁴

651 Papildus iepriekš minētajām lietām sk.: Rasu vienlīdzības direktīva, 8. pants; Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 10. pants; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 19. pants; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 9. pants.

652 ECSR, *Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju*, sūdzība Nr. 102/2013, 2016. gada 5. jūlijs, 73. punkts; ECSR, *SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE un SUD Collectivité Territoriales pret Franciju*, sūdzība Nr. 24/2004, 2005. gada 8. novembris; ECSR, *Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) pret Bulgāriju*, sūdzība Nr. 41/2007, 2008. gada 3. jūnijs.

653 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija).

654 Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības.

Nodarbinātības pamatdirektīvā⁶⁵⁵ un pārstrādātajā Dzimumu līdztiesības direktīvā.⁶⁵⁶

ECTK tiesību kontekstā pierādīšanas pienākuma sadale ir izskaidrota ECT judikatūrā. Papildus citiem reģionāliem un globāliem cilvēktiesību aizsardzības mehānismiem ECT judikatūrā pierādīšanas pienākuma sadale plašāk ir izmantota, lai pierādītu apgalvojumus par cilvēktiesību pārkāpumiem. ECT prakse ir aplūkot pieejamos pierādījumus kopumā, ņemot vērā to, ka valsts bieži vien kontrolē lielu daļu informācijas, kas vajadzīga, lai pierādītu prasību. Attiecīgi, ja prasītāja norādītie fakti šķiet ticami un saskanīgi ar pieejamajiem pierādījumiem, ECT tos pieņems kā pierādītus, ja vien valsts nespēs piedāvāt pārliecinošu alternatīvu izskaidrojumu. ECT vārdiem sakot, tā par faktiem atzīst apgalvojumus, ko

Dalīts pierādīšanas pienākums – prasītājam jāsniedz pietiekami pierādījumi, kas liecina, ka varētu būt notikusi diskriminējoša attieksme. Tādējādi tiek izteikts pieņēmums par prezumpciju (diskriminācijas prezumpcija), kas iespējamam atbildētājam tad ir jāatspēko.

“apstiprina visu pierādījumu brīvs izvērtējums, ieskaitot slēdzienus, kurus var izdarīt no faktiem un pušu apsvērumiem (...). [P]ierādījums var izrietēt no vairākiem pietiekami stingriem, skaidriem un savstarpēji saskanīgiem slēdzieniem vai līdzīgiem neatspēkotiem faktoloģiskiem pieņēmumiem. Vēl jo vairāk, pārliecināšanas līmenis, kas ir nepieciešams, lai sasniegtu konkrētu rezultātu, un, šajā sakarā, noteiktu pierādījumu nastas sadali, ir nesaraujami saistīts ar faktu specifiku, apgalvotā pārkāpuma raksturu un apdraudēto ECTK tiesību.”⁶⁵⁷

655 Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju.

656 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija).

657 ECT, *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs, 147. punkts. Šis formulējums ir atkārtots ECT lietā *Timishev pret Krieviju*, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gada 13. decembris, 39. punktā, un ECT lietā *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 178. punktā.

Piemērs. Lietā *Timishev pret Krieviju*⁶⁵⁸ prasītājs apgalvoja, ka viņa čečenu etniskās izcelsmes dēļ viņam tika liegts šķērsot kontrolpunktu, lai nokļūtu konkrētā reģionā. ECT konstatēja, ka to apstiprināja oficiāli dokumenti, kuros bija norādīts, ka pastāv politika, kas ierobežo etnisko čečenu pārvietošanos. Valsts paskaidrojums tika atzīts par nepārliecinošu, jo pastāvēja pretrunas tās apgalvojumā, ka cietušais brīvprātīgi devās prom pēc tam, kad viņam tika atteikta prioritāte rindā. Attiecīgi ECT atzina, ka prasītājs ir ticis diskriminēts viņa etniskās izcelsmes dēļ.

Saskaņā ar ES tiesībām personai, kura apgalvo, ka ir diskriminēta, vispirms ir jāpierāda fakti, pamatojoties uz kuriem var pieņemt, ka ir notikusi diskriminācija. To faktu novērtējums, uz kuru pamata var pieņemt, ka ir notikusi diskriminācija, ir valsts tiesu iestāžu kompetencē saskaņā ar valsts tiesību aktiem vai praksi.

Piemērs. Lietā *Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁵⁹ prasītāja apgalvoja, ka ir diskriminēta dzimuma dēļ, jo viņai tika maksāts mazāk nekā vīriešu dzimuma kolēģim, kuram bija tā pati atalgojuma pakāpe. EST norādīja, ka prasītājai, pirmkārt, ir jāpierāda, ka viņa saņem mazāku atalgojumu nekā viņas kolēģis vīrietis, un, otrkārt, ka viņa veic līdzvērtīgu darbu. Ar to pietiktu, lai pieņemtu, ka atšķirīgo attieksmi var izskaidrot tikai ar atsauci uz viņas dzimumu. Tad darba devējam būtu jāpierāda pretējais.

Piemērs. Lietā *Patrick Kelly pret National University of Ireland (University College, Dublin)*,⁶⁶⁰ prasītājs pieteicās arodmācību programmai Dublinas Universitātes koledžā (UCD), bet viņa pieteikums tika noraidīts. Prasītājs uzskatīja, ka viņš ir labāk kvalificēts nekā kandidāte sievietē, kurai tika piedāvāta vieta. Viņš apgalvoja, ka netika uzņemts mācību programmā, jo ir ticis diskriminēts dzimuma dēļ, un lūdza izpaust citus pieteikumus faktu konstatēšanai. UCD izpaua tikai rediģētas versijas.

658 ECT, *Timishev pret Krieviju*, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gada 13. decembris, 40.–44. punkts.

659 EST, C-381/99, *Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 2001. gada 26. jūnijs, 51.–62. punkts.

660 EST, C-104/10, *Patrick Kelly pret National University of Ireland (University College, Dublin)*, 2011. gada 21. jūlijs.

EST uzskatīja, ka ne direktīva par pierādīšanas pienākumu lietās par diskrimināciju dzimuma dēļ (97/80/EK), ne Vienlīdzīgas attieksmes direktīva (76/207/EEK) parasti neļauj arodmācību programmas pieteikuma iesniedzējam piekļūt informācijai par citu pieteikuma iesniedzēju kvalifikāciju, pamatojoties uz aizdomām par diskrimināciju, un ka uz jebkādu izpaušanu attiecas ES noteikumi par personas datu konfidencialitāti. Tomēr valsts tiesai bija jāizlemj, vai Padomes Direktīvas 97/80/EK⁶⁶¹ mērķis paredz šādu faktu izpaušanu atsevišķos gadījumos.

Piemērs. Lietā *Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH*⁶⁶² prasītājas pieteikumi programmatūru izstrādātāja amatam tika noraidīti. Uzskatīdama, ka viņa atbilst amata prasībām, viņa apgalvoja, ka pret viņu ir bijusi mazāk labvēlīga attieksme nekā pret citu personu salīdzināmā situācijā, pamatojoties uz viņas dzimumu, vecumu un etnisko izcelsmi. EST nosprieda, ka saskaņā ar ES tiesību aktiem (Rasu vienlīdzības direktīvu (2000/43/EK), Nodarbinātības vienlīdzības direktīvu (2000/78/EK) un Dzimumu līdztiesības direktīvu (pārstrādāta versija) (2006/54/EK) darba ņēmējiem, kuri atbilst paziņojumā par vakanci noteiktajām prasībām, bet kuru darba pieteikumi ir noraidīti, nav tiesību saņemt skaidrojumu par to, vai darbā pieņemšanas procesa beigās amatu ir aizpildījis cits kandidāts. Tomēr atteikumu sniegt šādu informāciju var uzskatīt par vienu no elementiem, kas prezumē diskrimināciju konkrētajā darbā pieņemšanas procesā.

Līdzīgi **saskaņā ar ECTK** prasītājam ir pienākums pierādīt faktus, uz kuru pamata var pieņemt, ka ir notikusi diskriminācija.

Piemērs. Lietā *Virabyan pret Armēniju*⁶⁶³ prasītājs tika apcietināts, pamatojoties uz aizdomām par šaujamerioka nēsāšanu, un pret viņu slikti izturējās, kā viņš apgalvoja, viņa politisko uzskatu dēļ. Argumentējot savu lietu, prasītājs balstījās uz dažādiem ziņojumiem, kuros plaši izklāstīta politiskā situācija Armēnijā un valdības īstenotā plašā politiskās opozīcijas apspiešana. Viņš

661 Padomes Direktīva 97/80/EK (1997. gada 15. decembris) par pierādīšanas pienākumu diskriminācijas gadījumos, kas pamatojas uz dzimumu, kura atcelta ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija).

662 EST, C-415/10, *Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH*, 2012. gada 19. aprīlis.

663 ECT, *Virabyan pret Armēniju*, Nr. 40094/05, 2012. gada 2. oktobris. Plašāku lietas aprakstu sk. 5.11. iedaļā.

arī apgalvoja, ka nav ticamu pierādījumu, kas pamatotu aizdomas, par kurām viņš tika apcietināts. Viņš tika iztaujāts tikai par viņa dalību demonstrācijās un viņa lomu citu dalībnieku mudināšanā piedalīties tajās. ECT konstatēja, ka prasītāja apcietināšana ir bijusi politiski motivēta, bet secināja, ka šis fakts nav pietiekams, lai secinātu, ka arī sliktās izturēšanās iemesls bija politiskie uzskati. It īpaši ECT uzsvēra, ka nav objektīva veida, kā pārbaudīt prasītāja apgalvojumus. Policijas darbinieku vardarbīgajai rīcībai varēja būt citi iespējami skaidrojumi – atriebšanās par ievainojumu, ko prasītājs bija nodarījis vienam no viņiem, konfrontācija starp prasītāju un policijas darbiniekiem vai vienkārši policijas brutalitāte. ECT secināja, ka nevar nešaubīgi pierādīt, ka politiskajiem motīviem ir bijusi nozīme sliktajā attieksmē pret prasītāju. Turpretī pierādījumi šajā lietā bija pietiekami, lai ECT varētu konstatēt, ka iestādes nebija veikušas izmeklēšanu par to, vai diskriminācijai varēja būt bijusi kāda nozīme sliktajā attieksmē pret prasītāju. Valdībai vajadzēja pierādīt, ka tā ir savākusi un nodrošinājusi pierādījumus, izpētījusi visus praktiskos līdzekļus patiesības atklāšanai un pieņēmusi pilnībā pamatotus un objektīvus lēmumus, neignorējot aizdomīgus faktus, kas būtu varējuši liecināt par politiski motivētu vardarbību. Tā kā iestādes nebija izpētījušas daudzās pretrunas un citus elementus, kas norāda uz šā pasākuma iespējamo politiski motivēto raksturu, un no pieejamajiem materiāliem nebija izdarīti nekādi secinājumi, ECT varēja apstiprināt, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 3. pantu tā procesuālajā daļā.

Ir svarīgi paturēt prātā divus jautājumus. Proti, valsts tiesību akti nosaka, kāda veida pierādījumi ir pieņemami valsts iestādēs, un tie var būt stingrāki par noteikumiem, ko izmanto ECT vai EST. Turklāt noteikums par pierādīšanas pienākuma nodošanu parasti netiek piemērots krimināltiesību gadījumos, kad valsts veic kriminālvajāšanu pret atbildētāju par nauda noziegumiem. Daļēji tas ir tāpēc, ka ir nepieciešams augstāks pierādījumu līmenis, lai konstatētu kriminālatbildību, un daļēji tāpēc, ka būtu grūti pieprasīt atbildētājam pierādīt, ka viņam nav bijis rasistiska motīva, kas ir pilnīgi subjektīvs.⁶⁶⁴

Ja prasītājs, kas apgalvo, ka ticis tieši diskriminēts, ir izvirzījis pieņēmumu par diskrimināciju, iespējamais atbildētājs šo pieņēmumu var atspēkot divējādi. Tas var pierādīt vai nu to, ka prasītājs faktiski neatrodas līdzīgā vai salīdzināmā situācijā

664 Attiecībā uz ECTK pieeju apgrieztās pierādīšanas pienākumam rasistiskas vardarbības kontekstā sk. ECT, *Nachova un citi pret Bulgāriju* [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs, 144.–159. punkts. ES tiesību akti diskriminācijas jomā neparedz apgrieztā pierādīšanas pienākuma piemērošanu krimināltiesību kontekstā.

kā “salīdzināmais elements”, kā aprakstīts 2.2.3. iedaļā, vai to, ka atšķirīgā attieksme nav balstīta uz aizsargājamu pamatu, bet ir balstīta uz citām objektīvām atšķirībām, kā izklāstīts 3.2. iedaļā. Ja atbildētājs neatspēko pieņēmumu, tam būs jāpamato atšķirīgā attieksme, pierādot, ka tā ir objektīvi pamatots un samērīgs pasākums. **Saskaņā ar ECTK** ir pieejams objektīva pamatojuma kritērijs, savukārt **saskaņā ar ES tiesībām** atšķirīgu attieksmi var pamatot tikai konkrētos gadījumos.⁶⁶⁵

Saskaņā ar ECTK, ja prasītājs, kas apgalvo, ka ir ticis netieši diskriminēts, izvirza atspēkojamu pieņēmumu, ka pasākuma vai prakses sekas ir diskriminējošas, tad pierādīšanas pienākums pāriet uz atbildētājvalsti, kurai jāpierāda, ka atšķirīgā attieksme nav diskriminējoša.⁶⁶⁶ **Saskaņā ar ES tiesībām** netiešas diskriminācijas gadījumā atbildētājam ir jāpierāda, ka pieņemtais pasākums, likums vai prakse ir piemērota un nepieciešama, lai sasniegtu attiecīgos likumīgos mērķus, un ka radītā neizdevīgā situācija nav nesamērīga ar izvirzītajiem mērķiem.⁶⁶⁷

Piemērs. Lietā *Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁶⁸ EST sniedza norādījumus par to, kā darba devējs varētu atspēkot pieņēmumu par diskrimināciju. Pirmkārt – pierādot, ka darba ņēmēji vīrieši un sievietes faktiski nebija salīdzināmā situācijā, jo viņi veica darbu, kas nebija vienlīdz vērtīgs. Tas tā var būt gadījumā, ja viņu darbs ietver būtiski atšķirīgus pienākumus. Otrkārt – pierādot, ka darba samaksas atšķirību var izskaidrot ar objektīviem faktoriem, kas nav saistīti ar dzimumu. Tas tā varētu būt gadījumā, ja darba ņēmēja vīrieša ienākumi tiek papildināti ar dienas naudu ceļa izdevumiem, kas viņam pienākas tādēļ, ka darba nedēļas laikā viņam ir jābrauc lieli attālumi un jāuzturas viesnīcā.

Piemērs. Lietā *Feryn*⁶⁶⁹ EST konstatēja, ka atbildētāja sludinājumi un izteikumi rada pieņēmumu par tiešu diskrimināciju. Tomēr EST arī norādīja, ka iespējamais atbildētājs varētu atspēkot šo pieņēmumu, ja viņš varētu pierādīt, ka darbā pieņemšanas prakse faktiski neparedz atšķirīgu attieksmi

665 Sk. 3.1. un 3.2. iedaļu.

666 ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 189. punkts.

667 EST, C-83/14, “*CHEZ Razpredelenie Bulgaria*” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia [GC], 2015. gada 16. jūlijs, 128. punkts.

668 EST, C-381/99, *Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 2001. gada 26. jūnijs.

669 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

pret personām ar noteiktu etnisko vai rasu izcelsmi, piemēram, pierādot, ka darba ņēmēji ar noteiktu etnisko vai rasu izcelsmi faktiski tiek pieņemti darbā tāpat kā citas izcelsmes personas.

Piemērs. Lietā *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁶⁷⁰ *Accept* – NVO, kas Rumānijā veicina un aizsargā LGBT tiesības –, sūdzējās, ka profesionāla futbola kluba patrons ir izteicis publiskus homofobiskus paziņojumus. Tā jo īpaši atsaucās uz intervijā izteiktu viņa apgalvojumu, ka viņš nekad nepieņems klubā homoseksuālu spēlētāju. EST norādīja, ka, lai gan patronam nebija juridiski saistošas spējas darbā pieņemšanas jautājumos, viņš publiski norādīja, ka viņam ir svarīga loma futbola kluba pārvaldībā. Šajā gadījumā patrona paziņojumi būtu varējuši radīt atbildību attiecīgajam klubam. Šā iemesla dēļ pienākums pierādīt, ka tam nav diskriminējošas darbā pieņemšanas politikas, varēja tikt pārnestis uz futbola klubu. Tomēr EST uzsvēra, ka šajā kontekstā nebija nepieciešams pierādīt, ka iepriekš klubā ir tikušas pieņemtas personas ar īpašu seksuālo orientāciju, jo tas būtu varējis ietekmēt attiecīgo personu tiesības uz privāto dzīvi. Būtu bijis pietiekami, ja klubs būtu norobežojies no diskriminējošajiem publiskajiem paziņojumiem un pierādījis, ka tā darbā pieņemšanas politikā ir skaidri noteikumi, kuru mērķis ir nodrošināt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu.

Līdzīgi pierādīšanas pienākuma sadales princips ir piemērojams **starptautiskajās tiesībās**. Piemēru var atrast Rasu diskriminācijas izskaušanas komitejas judikatūrā.⁶⁷¹ Slovākijas romu izcelsmes pilsone iesniedza pieteikumu uz skolotāja palīga amatu. Viņas kandidatūra tika noraidīta, un tika pieņemta persona, kura bija mazāk kvalificēta un mazāk pieredzējusi nekā pieteikuma iesniedzēja. Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja konstatēja, ka nav izpildīts līgumslēdzējas valsts pienākums garantēt vienlīdzību attiecībā uz tiesībām strādāt neatkarīgi no rases, ādas krāsas vai valstiskās vai etniskās izcelsmes. Proti, valsts nebija apmierinoši atbildējusi uz pieteikuma iesniedzējas apgalvojumiem un nesniedza pārliecinošus argumentus, lai pamatotu atšķirīgu attieksmi pret pieteikuma iesniedzēju, ignorējot viņas darba pieteikumu. Komiteja uzskatīja, ka tiesu uzstājība uz to, ka pieteikuma iesniedzējai ir jāpierāda diskriminējošs nodoms, ir pretrunā ICERD noteiktajam diskriminējošas rīcības aizliegumam, kā arī līgumslēdzējas

670 EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis.

671 ANO, CERD (2015), *Communication No. 56/2014*, CERD/C/88/D/56/2014, 2015. gada 4. decembris.

valsts ieviestajai pierādīšanas pienākuma pārejas procedūrai. Tā kā līgumslēdzēja valsts ir pieņēmusi šādu procedūru, tas, ka tā nebija to pienācīgi piemērojusi, ir pieteikuma iesniedzējas tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību pārkāpums, tostarp tiesību uz pienācīgu kompensāciju un nodarītās pārestības izlīdzināšanu pārkāpums.

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja norādīja, ka, “ja attiecīgie fakti un notikumi pilnībā vai daļēji ir tikai iestāžu vai cita atbildētāja zināšanā, būtu jāuzskata, ka pierādīšanas pienākums ir attiecīgi iestādēm vai citam atbildētājam”.⁶⁷²

CERD arī iesaka līgumslēdzējām valstīm “[r]egulēt pierādīšanas pienākumu civilprocesos, kas saistīti ar diskrimināciju rases, ādas krāsas, izcelsmes un valstiskās vai etniskās izcelsmes dēļ, lai, tiklīdz nepilsonis ir konstatējis *prima facie* gadījumu, ka viņš ir bijis šādas diskriminācijas upuris, atbildētājam būtu jāsniedz pierādījumi par objektīvu un saprātīgu atšķirīgas attieksmes pamatojumu”.⁶⁷³

6.2. Apstākļi, kas nav būtiski, lai konstatētu diskrimināciju

Daži faktu jautājumi, kas bieži vien papildina diskriminācijas piemērus, piemēram, aizspriedumu esība vai nodoms diskriminēt, faktiski nav būtiski, lai noteiktu, vai ir izpildīts juridiskais kritērijs attiecībā uz diskrimināciju. Diskriminācijas gadījumā ir jāpierāda tikai tas, ka pastāv nepamatota atšķirīga attieksme aizliegtā pamata dēļ. Tas nozīmē, ka, lai pierādītu prasību, nav nepieciešams konstatēt vairākus papildu faktus, kas saistīti ar diskriminācijas situācijām.

Nav jāpierāda, ka atbildētāja motivācija ir aizspriedumi. Tādējādi nav jāpierāda, ka atbildētājam ir “rasistiski” vai “seksistiski” uzskati, lai pierādītu diskrimināciju rases vai dzimuma dēļ. Vispārējie tiesību akti nevar regulēt indivīdu attieksmi, jo tā ir pilnībā iekšēja. Tie var tikai reglamentēt darbības, ar kurām šāda attieksme var izpausties.

672 ANO, Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja (2009), *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, ANO dok. E/C.12/GC/20, 2009. gada 2. jūlijs.

673 ANO, CERD (2005), *General Recommendation No. 30 on discrimination against non-citizens*, 24. punkts.

Piemērs. Lietā *Feryn case*,⁶⁷⁴ uzņēmuma īpašnieks norādīja, ka tas piemēroja šo noteikumu, jo viņa klienti (nevis viņš pats) tā īsti nevēlas darbu veikšanas laikā dot "svešzemniekiem" pieeju savām privātajām dzīvesvietām. EST to neuzskatīja par būtisku, lai izlemtu, vai ir notikusi diskriminācija. Parasti nav nepieciešams pierādīt diskriminējošu motīvu, ja vien netiek mēģināts pierādīt "naida nozieguma" izdarišanu, jo krimināltiesībās ir noteikti augstāki pierādījumu sliekšņi.

Turklāt nav nepieciešams pierādīt, ka attiecīgais noteikums vai prakse ir paredzēti, lai radītu atšķirīgu attieksmi. Proti, pat ja valsts iestāde vai privātpersona var norādīt uz praksi, kam ir labi nodomi vai kas ir labticīga, ja šādas prakses rezultātā tiek radīta nelabvēlīgāka situācija konkrētai grupai, tas ir uzskatāms par diskrimināciju.

Piemērs. Lietā *D.H. un citi pret Čehijas Republiku*⁶⁷⁵ valdība apgalvoja, ka "speciālo" skolu sistēma tika izveidota, lai palīdzētu romu bērnu izglītošanā, pārvarot valodas grūtības un novēršot pirmsskolas izglītības trūkumu. Tomēr ECT uzskatīja, ka nav nozīmes tam, vai attiecīgā politika bija vērsta uz romu bērniem. Lai pierādītu diskrimināciju, bija jāpierāda, ka šie bērni tika nesamērīgi un negatīvi ietekmēti salīdzinājumā ar iedzīvotāju vairākumu, nevis ka pastāvēja nodoms diskriminēt.⁶⁷⁶

Turklāt lietā par diskrimināciju rases un seksuālās orientācijas dēļ EST konstatēja, ka nav nepieciešams pierādīt, ka faktiski ir identificējams cietušais,⁶⁷⁷ un var pieņemt, ka līdzīgos apstākļos tas vienlīdz attiecas uz citiem diskriminācijas pamatiem. Lai gan ES tiesībās var nebūt prasības par identificējamu cietušo, tas neattiecas uz gadījumiem, kad vērsas ECT, jo šāds prasības pieteikums neatbilstu pieņemamības kritērijiem saskaņā ar ECTK 34. pantu.

674 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

675 ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris, 79. punkts.

676 Turpat, 175. un 184. punkts.

677 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs; EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis.

Piemērs. Lietā *Feryn*⁶⁷⁸ nebija iespējams pierādīt, ka kāds ir mēģinājis pieteikties darbam un ticis noraidīts, un nebija iespējams atrast kādu, kurš būtu teicis, ka ir nolēmis nepieteikties darbam, pamatojoties uz sludinājumu. Citiem vārdiem sakot, nebija "identificējama" cietušā, un lietu ierosināja Beļģijas līdztiesības iestāde. EST norādīja, ka nav nepieciešams identificēt diskriminēto personu. Proti, no reklāmas formulējuma skaidri izrietēja, ka noteiktas etniskās vai rasu izcelsmes personas tiktu atturētas no pieteikšanās, jo viņas jau iepriekš zināja, ka viņas nepieņems. Attiecīgi būtu iespējams pierādīt, ka tiesību akti vai politika ir diskriminējoša, nepierādot, ka ir reāls cietušais.

Piemērs. "Situācijas testēšanas" gadījumos indivīdi bieži iesaistās, zinot vai sagaidot, ka attieksme pret viņiem būs mazāk labvēlīga. Viņu galvenais mērķis ir nevis faktiski piekļūt attiecīgajam pakalpojumam, bet gan iegūt pierādījumus. Tas nozīmē, ka šie indivīdi nav "cietušie" tradicionālā nozīmē. Viņus interesē nodrošināt likuma izpildi, nevis prasīt atlīdzību par nodarīto kaitējumu. Lietā, kura ierosināta Zviedrijā un kurā tiesību zinātņu studentu grupa veica situācijas testēšanu naktsklubos un restorānos, Augstākā tiesa konstatēja, ka testēšanā iesaistītās personas joprojām varēja celt prasību par diskriminējošu attieksmi. Tajā pašā laikā atlīdzību par kaitējumu, kas viņiem tika noteikta, varēja samazināt, lai atspoguļotu faktu, ka viņiem netika liegts kas tāds, ko viņi patiešām vēlējas (t. i., ienākt konkrētās iestādēs).⁶⁷⁹ Tomēr šķiet, ka EST ir pieņēmusi atšķirīgu pieeju attiecībā uz "situācijas testēšanu".

Piemērs. Lieta *Nils-Johannes Kratzer pret R+V Allgemeine Versicherung AG*⁶⁸⁰ attiecas uz advokātu, kurš bija pieteicies darbā tikai tādēļ, lai iesniegtu sūdzību par diskrimināciju, nevis lai ieņemtu konkrēto amatu. EST nosprieda, ka šāda persona nevar atsaukties uz aizsardzību, ko nodrošina Nodarbinātības vienlīdzības direktīva (2000/78/EK) un Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija) (2006/54/EK), jo šāda situācija neatbilst definīcijai "darba, pašnodarbinātības vai profesijas iegūšana". EST arī konstatēja, ka šādu pieteikumu varētu uzskatīt par tiesību ļaunprātīgu izmantošanu.

678 EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs.

679 Zviedrija, Augstākā tiesa, *Escape Bar and Restaurant pret Ombudsman against Ethnic Discrimination T-2224-07*, 2008. gada 1. oktobris. Kopsavilkumu angļu valodā sk. European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field (2009), "Sweden", *European Anti-Discrimination Law Review*, Nr. 8, 2009. gada jūlijs, 68. lpp.

680 EST, C-423/15, *Nils-Johannes Kratzer pret R+V Allgemeine Versicherung AG*, 2016. gada 28. jūlijs.

6.3. Statistikas un citu datu nozīme

Statistikas datiem var būt svarīga nozīme, palīdzot prasītājam izvirzīt pieņēmumu par diskrimināciju. Tie ir īpaši noderīgi, lai pierādītu netiešu diskrimināciju, jo šādās situācijās attiecīgie noteikumi vai prakse ir šķietami neitrāli. Šādā gadījumā galvenā uzmanība jāpievērš noteikumu vai prakses ietekmei, lai pierādītu, ka tie ir nesamērīgi nelabvēlīgi konkrētām personu grupām salīdzinājumā ar citām personām līdzīgā situācijā. Statistikas datu iesniegšana notiek kopā ar pierādīšanas pienākuma nodošanu – ja, piemēram, dati liecina, ka sievietes vai invalīdi ir īpaši nelabvēlīgā situācijā, valstij būs jāsniedz pārliciecināms alternatīvs konkrēto skaitļu skaidrojums. **ECT** to formulēja lietā *Hoogendijk pret Nīderlandi*:

“[T]iesa uzskata, ka, ja prasītājs, pamatojoties uz neapstrīdamiem oficiāliem statistikas datiem, var pierādīt, ka pastāv *prima facie* norāde, ka konkrēts noteikums – kaut arī tas ir formulēts neitrālā veidā – faktiski acīmredzami ietekmē ievērojami lielāku sieviešu nekā vīriešu procentuālo daļu, tad atbildējai valdībai ir jāpierāda, ka tas izriet no objektīviem faktoriem, kas nav saistīti ar diskrimināciju dzimuma dēļ.”⁶⁸¹

Izskatot statistikas datus, šķiet, ka tiesas nav noteikušas stingras robežvērtības prasības, kas jāpierāda, lai konstatētu, ka ir notikusi netieša diskriminācija. **EST** gan uzsver, ka ir jāsasniedz ievērojams skaitlis. **EST** judikatūras kopsavilkums ir sniegts *Léger AG* atzinumā *Nolte* lietā, kurā viņš attiecībā uz diskrimināciju dzimuma dēļ norādīja:

“[L]ai pasākumu uzskatītu par diskriminējošu, tam ir jāietekmē “daudz lielāks sieviešu nekā vīriešu skaits” [*Rinner-Kühn*⁶⁸²] vai “ievērojami mazāks vīriešu īpatsvars salīdzinājumā ar sievietēm” [*Nimz*,⁶⁸³ *Kowalska*⁶⁸⁴], vai “ievērojami vairāk sieviešu nekā vīriešu” [*De Weerd*⁶⁸⁵].”

Lietas liecina, ka pasākuma skarto sieviešu īpatsvaram ir jābūt īpaši izteiktam. Lietā *Rinner-Kühn* Tiesa secināja, ka pastāv diskriminējoša

681 ECT, *Hoogendijk pret Nīderlandi* (dec.), Nr. 58641/00, 2005. gada 6. janvāris.

682 EST, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn pret FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 1989. gada 13. jūlijs.

683 EST, C-184/89, *Helga Nimz pret Freie und Hansestadt Hamburg*, 1991. gada 7. februāris.

684 EST, C-33/89, *Maria Kowalska pret Freie und Hansestadt Hamburg*, 1990. gada 27. jūnijs.

685 EST, C-343/92, *M. A. Roks, laulātā uzvārdā De Weerd, un citi pret Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen un citiem*, 1994. gada 24. februāris.

situācija, kurā sieviešu īpatsvars ir 89 %. Tāpēc šajā gadījumā *per se* skaitlis, kas ir 60 % (..), iespējams, nebūtu pietiekams, lai secinātu, ka pastāv diskriminācija.⁶⁸⁶

Attiecīgi, novērtējot statistikas datus, valstu tiesām ir jānosaka, vai tie aptver pietiekami daudz personu, lai izslēgtu nejaušību un īstermiņa norises.⁶⁸⁷

Piemērs. Dānijas lieta⁶⁸⁸ attiecas uz atlaišanas gadījumiem valdības aģentūrā, jo bija jāsamazina darbaspēks. Visi atlaistie darbinieki bija vecāki par 50 gadiem. Abi sūdzības iesniedzēji apgalvoja, ka ir diskriminēti viņu vecuma dēļ. Augstākā tiesa norādīja, ka statistikas dati varētu radīt pieņēmumu par diskrimināciju vecuma dēļ. Tomēr tiesa konstatēja, ka vairāki valsts aģentūras darbinieki, kuri bija vecāki par prasītājiem, netika atlaisti darbinieku skaita samazināšanas procesā. Pamatojoties uz to, tiesa secināja, ka šajā gadījumā statistikas dati par atlaisto darbinieku vecumu, kā arī informācija par vecuma sastāvu valsts aģentūrā neliecina par faktiem, kas varētu norādīt uz iespējamu diskrimināciju.

Piemērs. Lietā *Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main* un *Silvia Becker pret Land Hessen*⁶⁸⁹ nepilna darba laika darba ņēmēja apgalvoja, ka viņa tikusi diskriminēta dzimuma dēļ. Izmaksājamo pensiju atšķirība, kas nebija balstīta uz nostrādātā laika atšķirībām, nozīmēja to, ka nepilna laika darba ņēmēji faktiski saņēma mazāku atalgojumu nekā pilna laika darba ņēmēji. Tika iegūti statistikas dati, kas liecināja, ka 87,9 % nepilna laika darba ņēmēju bija sievietes. Tā kā attiecīgais pasākums, kaut arī tas bija neitrāls, nesamērīgi negatīvi ietekmē sievietes salīdzinājumā ar vīriešiem, EST atzina, ka tas rada pieņēmumu par netiešu diskrimināciju dzimuma dēļ. Līdzīgi nelabvēlīgs stāvoklis nepilna laika darba ņēmējiem, no kuriem 87 % bija sievietes, tika atzīts par pietiekamu *Gerster* lietā.⁶⁹⁰

686 Ģenerālvokāta *Léger* secinājumi, 1995. gada 31. maijs, 57. un 58. punkts, EST, C-317/93, *Inge Nolte pret Landesversicherungsanstalt Hannover*, 1995. gada 14. decembris.

687 EST, C-127/92, *Dr. Pamela Mary Enderby pret Frenchay Health Authority un Secretary of State for Health*, 1993. gada 27. oktobris.

688 Dānija, Augstākā tiesa, lieta 28/2015, 2015. gada 14. decembris, sk. kopsavilkumu angļu valodā: *European Equality Law Review* (2016), 1. sēj., 84. lpp.

689 EST, apvienotās lietas C-4/02 un C-5/02, *Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main un Silvia Becker pret Land Hessen*, 2003. gada 23. oktobris.

690 EST, C-1/95, *Hellen Gerster pret Freistaat Bayern*, 1997. gada 2. oktobris.

Piemērs. Lietā *Lourdes Cachaldora Fernández pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*⁶⁹¹ prasītāja bija veikusi iemaksas Spānijas sociālā nodrošinājuma sistēmā gandrīz četrdesmit gadus. Šajā laikposmā viņa galvenokārt bija nodarbināta pilna laika darbā, izņemot no 1998. līdz 2005. gadam, kad viņa pirmo reizi bija nodarbināta nepilna laika darbā un pēc tam bija bezdarbiece. 2010. gadā viņa pieteicās invaliditātes pensijai. Saskaņā ar attiecīgajiem tiesību aktiem invaliditātes pensija tika aprēķināta, pamatojoties uz astoņu gadu laikposmu pirms notikuma, kas izraisīja invaliditāti. Darba ņēmējiem, kuri bija strādājuši nepilnu darba laiku tieši pirms bezdarba perioda, tika piešķirta samazināta invaliditātes pensija. Samazinājums tika noteikts, piemērojot nepilna laika darba koeficientu. Tādējādi, izmantojot šo aprēķina metodi, prasītājas invaliditātes pensija tika ievērojami samazināta. Iesniedzējtiesa jautāja, vai attiecīgo valsts tiesību normu varēja uzskatīt par diskriminējošu attiecībā uz darba ņēmējiem, kuri bija strādājuši nepilnu darba laiku laikposmā tieši pirms viņu iemaksu Spānijas sociālā nodrošinājuma sistēmā pārtraukšanas. Tā atsaucās uz faktu, ka, ņemot vērā to, ka Spānijā ir daudz vairāk nepilna laika darba ņēmēju sievietes nekā nepilna laika darba ņēmēju vīrieši, šis noteikums īpaši skar sievietes. Tomēr EST norādīja, ka šie noteikumi nebija piemērojami visiem nepilna laika darba ņēmējiem. Tie attiecās tikai uz ierobežotu darba ņēmēju grupu (ieskaitot prasītāju), kuriem pēc nepilna laika darba perioda bija iemaksu pārtraukums astoņu gadu atskaites periodā. Tāpēc vispārējie statistikas dati par nepilna laika darba ņēmējiem kopumā nebija būtiski, nosakot, vai Spānijas tiesību aktu normas ietekmēja sievietes vairāk nekā vīriešus.

Piemērs. Lieta *Seymour-Smith*⁶⁹² attiecas uz Apvienotās Karalistes tiesību aktiem saistībā ar netaisnīgu atlaišanu, kas piešķīra īpašu aizsardzību tiem, kuri nepārtraukti strādāja pie konkrētā darba devēja ilgāk nekā divus gadus. Sūdzības iesniedzēja apgalvoja, ka tā ir netieša diskriminācija dzimuma dēļ, jo sievietēm ir mazāka iespēja izpildīt šo kritēriju nekā vīriešiem. Šī lieta ir interesanta tāpēc, ka EST norādīja, ka arī zemāks nesamērības līmenis varētu pierādīt netiešu diskrimināciju, "ja tas liecinātu par pastāvīgu un relatīvi nemainīgu atšķirību starp vīriešiem un sievietēm ilgā laika posmā". Tomēr, pamatojoties uz šīs lietas konkrētajiem faktiem, EST norādīja, ka iesniegte

691 EST, C-527/13, *Lourdes Cachaldora Fernández pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)* [GC], 2015. gada 14. aprīlis.

692 EST, C-167/97, *Regina pret Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith un Perez*, 1999. gada 9. februāris.

statistikas dati, kas liecināja, ka 77,4 % vīriešu un 68,9 % sieviešu atbilst šim kritērijam, nepierādīja, ka ievērojami mazāks sieviešu īpatsvars varētu atbilst šim noteikumam.

Līdzīga pieeja ir atrodama **ECT** judikatūrā.

Piemērs. Lietā *Di Trizio pret Šveici*⁶⁹³ prasītāja, kura bija strādājusi pilnu darba laiku, bija spiesta pārtraukt strādāt muguras sāpju dēļ. Viņai tika piešķirts invaliditātes pabalsts, kas tika pārtraukts pēc dzemdībām. Kompetentās iestādes lēmumu par viņas tiesībām uz pabalstu pamatoja ar “kombinēto” metodi. Tās uzskatīja, ka pat tad, ja prasītājai nebūtu invaliditātes, viņa nebūtu bijusi nodarbināta pilna laika darbā pēc bērnu piedzimšanas. ECT norādīja, ka prasītāja, iespējams, būtu saņēmusi daļēju invaliditātes pabalstu, ja viņa būtu strādājusi pilnu darba laiku vai būtu veltījusi visu savu laiku savai mājāsaimniecībai. Tā arī atsaucās uz statistikas datiem, kas pierāda, ka 97 % no personām, uz kurām attiecas kombinētā metode, bija sievietes, kuras vēlējās samazināt savu darba laiku pēc bērna piedzimšanas. Tādējādi statistika sniedza pietiekami ticamu informāciju, lai varētu pieņemt, ka pastāv netieša diskriminācija.

Piemērs. Lietā *D.H.un citi pret Čehijas Republiku*⁶⁹⁴ romu izcelsmes prasītāji sūdzējās, ka viņu bērni tika izslēgti no vispārējās izglītības sistēmas un ievietoti “speciālās” skolās, kas paredzētas skolēniem ar mācīšanās grūtībām, pamatojoties uz viņu romu etnisko izcelsmi. Romu bērnu ievietošana “speciālajās” skolās tika balstīta uz tādu testu izmantošanu, kuru mērķis ir pārbaudīt intelektuālās spējas. Neraugoties uz šo šķietami “neitrālo” praksi, testu raksturs ievērojami apgrūtināja romu bērnu iespējas sasniegt apmierinošu rezultātu un iekļauties vispārējā izglītības sistēmā. ECT uzskatīja, ka tas ir pierādīts, atsaucoties uz statistikas datiem, kas liecināja, ka īpaši liela daļa romu izcelsmes skolēnu ir ievietoti “speciālās” skolās. Prasītāju iesniegtie dati par viņu konkrēto ģeogrāfisko reģionu liecināja, ka 50–56 % no speciālo skolu audzēkņiem skolēniem ir romi, bet viņi pārstāv tikai aptuveni 2 % no kopējā izglītojamo skaita. No starpvaldību avotiem iegūtie dati liecināja, ka

693 ECT, *Di Trizio pret Šveici*, Nr. 7186/09, 2016. gada 2. februāris.

694 ECT, *D.H. un citi pret Čehijas Republiku* [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris.

50–90 % romu apmeklēja speciālās skolas visā valstī. ECT konstatēja, ka, lai gan dati nebija precīzi, tie atklāja, ka skarto romu bērnu skaits ir “nesamērīgi liels” attiecībā pret visu skolēnu sastāvu.⁶⁹⁵

Piemērs. Lietā *Abdu pret Bulgāriju*⁶⁹⁶ prasītājs un viņa draugs – abi Sudānas pilsoņi – bija iesaistīti kautiņā ar diviem Bulgārijas jauniešiem. Kā norādīja prasītājs, viņiem uzbruka divi jauni vīrieši, kuri viņus mutiski apvainoja ar rasistiskām piezīmēm. Tiesvedība pret uzbrucējiem tika pārtraukta, pamatojoties uz to, ka nebija iespējams noteikt, kurš bija uzsācis kautiņu, kā arī viņu motīvus. Iestādes nebija noprotinājušas lieciniekus un nebija izvaicājušas iespējamus uzbrucējus par viņu rīcības iespējamo rasistisko motīvu. ECT konstatēja, ka iestāžu rīcībā ir pierādījumi par iespējamu rasistisku motīvu un ka tās nav veikušas efektīvu izmeklēšanu par to. Savā spriedumā ECT atsaucās uz valstu un starptautiskajiem ziņojumiem par rasistisku vardarbību Bulgārijā, kuros atklājās, ka Bulgārijas iestādes parasti neizmeklēja šo lietu rasistisko raksturu.

Šķiet, ka varētu būt iespējams pierādīt, ka aizsargāta grupa ir nesamērīgi ietekmēta pat tad, ja nav pieejami statistikas dati, bet pieejamie avoti ir ticami un pamato šo analīzi.

Piemērs. Lietā *Opuz pret Turciju* bija iesaistīta persona, kura īstenoja vardarbību ģimenē un kura vairākkārt bija brutāli izturējusies pret savu sievu un viņas māti, galu galā nogalinot māti.⁶⁹⁷ ECT konstatēja, ka valsts nav aizsargājusi prasītāju un viņas māti no necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās, kā arī mātes dzīvību. Tā arī konstatēja, ka valsts ir diskriminējusi prasītājas, jo pienācīga aizsardzība netika piedāvāta tāpēc, ka viņas bija sievietes. Šo secinājumu tā izdarīja, daļēji pamatojoties uz pierādījumiem, ka no vardarbības ģimenē galvenokārt cieš sievietes, un skaitļiem, kas liecināja, ka valstu tiesas salīdzinoši reti izmantoja pilnvaras, lai izdotu rīkojumus no vardarbības ģimenē cietušo aizsardzībai. Interesanti, ka šajā lietā ECT netika iesniegti statistikas dati, kas liecinātu, ka vardarbības ģimenē upuri galvenokārt ir sievietes, un patiesi – tika atzīmēts, ka *Amnesty International* bija norādījis, ka šajā saistībā nav ticamu datu. ECT bija gatava pieņemt *Amnesty*

695 Turpat, 18. un 196.–201. punkts.

696 ECT, *Abdu pret Bulgāriju*, Nr. 26827/08, 2014. gada 11. marts.

697 ECT, *Opuz pret Turciju*, Nr. 33401/02, 2009. gada 9. jūnijs.

International, kas ir cienījama valsts NVO, un ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas novērtējumu, ka vardarbība pret sievietēm Turcijā ir būtiska problēma.

Jāņem vērā, ka statistikas dati ne vienmēr ir vajadzīgi, lai pierādītu netiešas diskriminācijas gadījumus. Tas, vai ir nepieciešami statistikas dati, lai pierādītu prasību, būs atkarīgs no lietas faktiem. Proti, var pietikt ar pierādījumiem par citu personu – kas pieder pie tās pašas aizsargātās kategorijas – praksi vai uzskatiem.

Piemērs. Iepriekš minētajā spriedumā lietā *Oršuš un citi pret Horvātiju*⁶⁹⁸ dažas skolas bija izveidojušas klases ar samazinātām mācību programmām salīdzinājumā ar parastajām klasēm. Tika apgalvots, ka šajās klasēs ir nesamērīgi liels romu skolēnu skaits un tāpēc tās ir uzskatāmas par netiešu diskrimināciju etniskās izcelsmes dēļ. Valdība apgalvoja, ka šīs klases tika izveidotas, pamatojoties uz skolēnu horvātu valodas zināšanām, un ka pēc tam, kad skolēni apguva pietiekamas valodas zināšanas, viņi tika pārcelti uz parastajām klasēm. ECT konstatēja, ka atšķirībā no *D.H.* lietas statistika vien nerada pieņēmumu par diskrimināciju. Vienā skolā 44 % skolēnu bija romi un 73 % mācījās tikai romiem paredzētās klasēs. Citā skolā 10 % bija romi, un 36 % no viņiem mācījās tikai romiem paredzētās klasēs. Tas apstiprināja, ka nepastāv vispārēja politika, lai romus automātiski ievietotu atsevišķās klasēs. Tomēr ECT norādīja, ka bija iespējams izvirzīt prasību par netiešu diskrimināciju, nepaļaujoties uz statistikas datiem. Šajā gadījumā fakts, ka bērnu ievietošana atsevišķās klasēs, pamatojoties uz to, ka viņi nepietiekami pārvaldīja horvātu valodu, attiecās tikai uz romu skolēniem. Tādējādi tas radīja pieņēmumu par atšķirīgu attieksmi.

Ir svarīgi arī atzīmēt, ka datus un statistiku var salīdzināt tikai tad, ja tie ir pieejami. Šajā saistībā **saskaņā ar ES tiesībām** Komisija 2014. gada martā publicēja ieteikumu,⁶⁹⁹ kas vērsts uz darba samaksas pārredzamību. Ieteikuma mērķis ir ierosināt dalībvalstīm pasākumus, lai veicinātu atalgojuma pārredzamību uzņēmumos, piemēram, cita starpā uzlabojot nosacījumus, ar kādiem darbinieki var

698 ECT, *Oršuš un citi pret Horvātiju* [GC], Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts, 152. un 153. punkts.

699 Eiropas Komisijas ieteikums [2014/124/ES](#) (2014. gada 7. marts) par to, kā ar pārredzamības palīdzību nostiprināt principu par vienādu darba samaksu sievietēm un vīriešiem, OV L 69, 8.3.2014.

iegūt no uzņēmumiem informāciju par atalgojumu, vai izveidojot atalgojuma ziņošanas un dzimumneitrālas darba klasifikācijas sistēmas.

Arī saskaņā ar **ECSR** līgumslēdzējām valstīm jāveicina pozitīvi pasākumi, lai mazinātu darba samaksas atšķirības, tostarp pasākumi, lai uzlabotu algu statistikas kvalitāti un aptvērumu.⁷⁰⁰

6.4. Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpilde

Svarīgākie aspekti

- Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpildi var panākt, uzsākot civilprocesu, administratīvu procesu vai kriminālprocesu pret iespējamo diskriminētāju.
- Piemērojamām sankcijām jābūt efektīvām, samērīgām un atturošām, tomēr dalībvalstis var brīvi izvēlēties starp dažādiem atbilstošiem pasākumiem.

Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpildi var panākt, izmantojot civilprocesu, administratīvo procesu vai kriminālprocesu. Civilprocesā no diskriminācijas cietušais var saņemt kompensāciju, savukārt kriminālprocesa mērķis ir kriminālsods diskriminētājiem.

ES tiesībās diskriminācijas novēršanas direktīvās ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāievieš tiesas un/vai administratīvas procedūras, kas ļauj indivīdiem īstenot viņu tiesības saskaņā ar līdztiesības direktīvām.⁷⁰¹ Turklāt ir paredzēts, ka sankcijām, kas var ietvert kompensācijas izmaksu cietušajam, ir jābūt efektīvām, samērīgām un preventīvām.⁷⁰² EST vairākkārt ir uzsvērusi vajadzību pēc efektīvām sankcijām, kas ir svarīgs instruments, lai novērstu diskriminācijas gadījumus un sodītu par tiem. Sankciju smagumam jābūt samērīgam ar pārkāpumu smagumu. Tomēr Nodarbinātības vienlīdzības direktīvā nav noteiktas konkrētas sankcijas; tā ļauj dalībvalstīm izvēlēties no vairākiem risinājumiem, kas ir piemēroti tās mērķa

700 *ECSR*, secinājumi XVII-2 (2005), Čehijas Republika.

701 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 9. panta 1. punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 17. panta 1. punkts; Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā, 8. panta 1. punkts; Rasu vienlīdzības direktīva, 7. panta 1. punkts.

702 Nodarbinātības vienlīdzības direktīva, 17. pants; Rasu vienlīdzības direktīva, 15. pants.

sasniegšanai.⁷⁰³ Tomēr, ja dalībvalsts izvēlas piemērot sankcijas par diskrimināciju, piešķirot kompensāciju, tai jābūt atbilstoši attiecībā pret nodarīto kaitējumu un līdz ar to tai ir jābūt vairāk nekā tikai nominālai kompensācijai, lai nodrošinātu tās efektivitāti un preventīvo iedarbību.

Piemērojamām sankcijām jābūt efektīvām, samērīgām un preventīvām pat gadījumos, kad nav identificējama cietušā.⁷⁰⁴ Tas nozīmē, ka ES pieeja tiesiskās aizsardzības līdzekļiem pārsniedz tradicionālo, uz individuālajām tiesībām balstīto juridisko pieeju.

Dažos gadījumos pienācīgai tiesiskajai aizsardzībai pret diskrimināciju var būt nepieciešami krimināltiesiski pasākumi.

Piemērs. Lietā *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁷⁰⁵ (plašāk aplūkota 4.1., 5.3. un 6.1. iedaļā) par futbola kluba patrona diskriminējošiem izteikumiem EST nosprieda, ka tikai simbolisku sankciju nevar uzskatīt par saderīgu ar prasību pēc efektīvām, samērīgām un preventīvām sankcijām. Tomēr valsts tiesas ziņā bija noteikt, vai lietas apstākļos rakstiskais brīdinājums atbilda šiem kritērijiem. EST arī uzsvēra, ka katram tiesiskās aizsardzības līdzeklim, kas diskriminācijas gadījumos ir pieejams saskaņā ar valsts tiesību aktiem, būtu individuāli jāatbilst efektivitātes, samērīguma un preventīvās iedarbības kritērijiem.

Piemērs. Lietā *María Auxiliadora Arjona Camacho pret Seguridad Seguridad España, SA*⁷⁰⁶ valsts tiesvedība attiecas zaudējumu ar soda raksturu atlīdzināšanu *Arjona Camacho* pēc viņas atlaišanas no darba, kas bija diskriminācija dzimuma dēļ. EST nosprieda, ka kompensācijai ir pilnībā jāsedz nodarītie zaudējumi un kaitējums. Tomēr saskaņā ar Vienlīdzīgas attieksmes direktīvu ir atļauta, bet nav prasīta atlīdzība, kas pārsniedz zaudējumu un kaitējuma pilnīgu kompensāciju un ir represīva.

703 EST, lieta 14/83, *Sabine von Colson un Elisabeth Kamann pret Land Nordrhein-Westfalen*, 1984. gada 9. aprīlis.

704 EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis, 36. punkts; EST, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV*, 2008. gada 10. jūlijs, 23.–25. punkts.

705 EST, C-81/12, *Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 2013. gada 25. aprīlis.

706 EST, C-407/14, *María Auxiliadora Arjona Camacho pret Seguridad Seguridad España, SA*, 2015. gada 17. decembris.

Saskaņā ar ECTK valstīm ir pienākums nodrošināt prasītājiem tiesības panākt pienācīgu un pietiekamu valsts tiesu nolēmumu izpildi. Tādējādi sprieduma izpildes nepanākšana var būt ECTK pārkāpums.

Piemērs. Lietā *García Mateos pret Spāniju*⁷⁰⁷ prasītājas lūgums saīsināt viņas darba laiku, lai rūpētos par dēlu, tika noraidīts. Spānijas Konstitucionālā tiesa apstiprināja, ka prasītāja tika diskriminēta dzimuma dēļ, un nodeva lietu atpakaļ Darba lietu tiesai, kas vēlreiz noraidīja prasītājas lietu. Pēc tam Konstitucionālā tiesa konstatēja, ka tās iepriekšējais spriedums nav pienācīgi izpildīts, un pasludināja otro Darba lietu tiesas spriedumu par spēkā neesošu. Tomēr tā nolēma, ka lieta nav jānodod zemākas instances tiesai, jo pa to laiku prasītājas dēls bija sasniedzis sešu gadu vecumu un jaunais spriedums būtu bezjēdzīgs. Turklāt tā norādīja, ka kompensācijas piešķiršana nebija paredzēta attiecīgajos valsts tiesību aktos. ECT uzsvēra, ka, neraugoties uz diviem spriedumiem par labu prasītājai, valsts tiesa nebija nodrošinājusi tiesisko aizsardzību, un konstatēja, ka ir pārkāpts konvencijas 6. panta 1. punkts saistībā ar 14. pantu.

Piemērs. Lietā *Hulea pret Rumāniju*⁷⁰⁸ prasītājam tika atteikts bērna kopšanas atvaļinājums. Konstitucionālā tiesa nosprieda, ka ar attiecīgo tiesību normu ir pārkāpti nediskriminācijas dzimuma dēļ principi, bet atteicās piešķirt viņam kompensāciju. ECT konstatēja, ka ir pārkāpts ECTK 14. pants saistībā ar 8. pantu, jo tiesas nebija pietiekami pamatojušas savu lēmumu nepiešķirt kompensāciju.

Līdzīgi tas, ka netiek izpildīts ECT spriedums, ar kuru konstatēts ECTK pārkāpums, var būt jauns konvencijas pārkāpums.

Piemērs. Lietā *Sidabras un citi pret Lietuvu*⁷⁰⁹ trīs prasītāji sūdzējās par to, ka Lietuva nebija atcēlusi tiesību aktus, kas aizliedz bijušajiem VDK darbiniekiem strādāt noteiktās privātā sektora jomās, neraugoties uz viņiem labvēlīgiem iepriekšējiem ECT spriedumiem.⁷¹⁰ Attiecībā uz trešo prasītāju ECT ņēma vērā, ka valsts tiesas bija atzinušas, ka viņa atļaušana bija pretrunā konvencijai, un

707 ECT, *García Mateos pret Spāniju*, Nr. 38285/09, 2013. gada 19. februāris.

708 ECT, *Hulea pret Rumāniju*, Nr. 33411/05, 2012. gada 2. oktobris.

709 ECT, *Sidabras un citi pret Lietuvu*, Nr. 50421/08 un 56213/08, 2015. gada 23. jūnijs.

710 ECT, *Sidabras un Džiautas pret Lietuvu*, Nr. 55480/00 un 59330/00, 2004. gada 27. jūlijs, un ECT, *Rainys un Gasparavičius pret Lietuvu*, Nr. 70665/01 un 74345/01, 2005. gada 7. aprīlis.

skaidri norādījušas, ka, lai gan VDK likums joprojām ir spēkā, jautājumu par viņa atjaunošanu darbā nevar atrisināt labvēlīgi. Ņemot vērā šo apgalvojumu un pamatojuma trūkumu, valsts nebija pārliecinoši pierādījusi, ka valsts tiesu atsaukšanās uz VDK likumu nebija noteicošais faktors, uz kura pamata tika noraidīts trešā prasītāja pieteikums par atjaunošanu darbā. Tādējādi tika pārķāpts 14. pants saistībā ar 8. pantu. Turpretī ECT uzskatīja, ka pirmais un otrais prasītājs nebija ticami pierādījuši, ka pēc ECT spriedumiem viņu iepriekšējā lietā viņi tika diskriminēti. Pirmais prasītājs bija bezdarbnieks pamatotu iemeslu dēļ, proti, tādēļ, ka viņam nebija nepieciešamās kvalifikācijas, savukārt otrais prasītājs nekad nemēģināja iegūt citu darbu privātajā sektorā.

Turklāt saistībā ar tiesībām uz dzīvību un tiesībām netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem ECTK 2. un 3. pants arī nosaka valsts pienākumu rūpīgi pārbaudīt apgalvojumus par sliktu izturēšanos, kas ietver arī apgalvojumus, ka pati sliktā izturēšanās bija diskriminējoša, jo to motivēja, piemēram, rasisms.⁷¹¹ Plašāk aprakstīts 2.6. iedaļā par naida noziegumiem.

711 ECT, *Turan Cakir pret Beļģiju*, Nr. 44256/06, 2009. gada 10. marts.

Judikatūra

Atsevišķas lietas no Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas judikatūras

Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums

ECT

Khamtokhu un Aksenchik pret Krieviju [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gads (mūža ieslodzījuma piespriešana)

Pichkur pret Ukrainu, Nr. 10441/06, 2013. gads (pensiju izmaksa atkarībā no dzīvesvietas)

Savez crkava "Riječ života" un citi pret Horvātiju, Nr. 7798/08, 2010 (konkrētu tiesību liegšana reliģiskai kopienai)

EST

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres [GC], C-236/09, 2011. gads (atšķirīgi apstākļi apdrošināšanas prēmiju un pabalstu izmaksai starp vīriešiem un sievietēm)

Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c. [GC], C-571/10, 2012. gads (mājokļa pabalstu atteikšana trešo valstu valstspiederīgajiem)

Tieša diskriminācija

ECT

Burden pret Apvienoto Karalisti [GC], Nr. 13378/05, 2008. gads (atteikums piešķirt nodokļu atbrīvojumu kopā dzīvojošām māsām)

Guberina pret Horvātiju, Nr. 23682/13, 2016 (diskriminējoša attieksme prasītājs bērna invaliditātes dēļ)

ECSR

Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju, sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gads (to ārstu diskriminācija, kuriem nebija uz pārliecību balstītu iebildumu sniegt aborta pakalpojumus)

EST

Debra Allonby pret Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional un Secretary of State for Education and Employment, C-256/01, 2004. gads (atšķirīgi darba nosacījumi, kas izriet no darba ārējā uzņēmumā)

Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013. gads (civilā savienībā dzīvojošu viendzimuma partneru izslēgšana no pabalstiem, ko piešķir tikai precētiem darbiniekiem)

P pret S un Cornwall County Council, C-13/94, 1996 (atļaišana no darba pēc dzimuma maiņas operācijas)

S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law [GC], C-303/06, 2008. gads (nelabvēlīga attieksme pret darbinieci – bērna ar invaliditāti māti)

Sarah Margaret Richards pret Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006 (vecums, lai pretendētu uz vecuma pensiju transsievietes gadījumā)

Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen [GC], C-267/06, 2008. gads (civilās partnerattiecībās dzīvojošu partneru izslēgšana no pārdzīvojušā laulātā pensijas)

Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern, C-356/12, 2014. gads (atšķirīgi nosacījumi dažādām vadītāja apliecību kategorijām)

Netieša diskriminācija

ECT

D.H. un citi pret Čehijas Republiku [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads (romu bērnu ievietošana speciālās skolās)

ECSR

European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gads (ierobežoti valsts līdzekļi bērnu un pusaudžu ar autismu izglītībai)

EST

“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia [GC], C-83/14, 2015. gads (elektrības skaitītāju izvietošana romu apdzīvotā rajonā)

Isabel Elbal Moreno pret Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social, C-385/11, 2012. gads (ierobežotas nepilna laika darba ņēmēja tiesības uz pensiju)

Johann Odar pret Baxter Deutschland GmbH, C-152/11, 2012. gads (elastīgs atlaišanas pabalsts, ko izmaksā darba ņēmējiem ar invaliditāti atbilstoši sociālajam plānam)

Multiplā un interseksionālā diskriminācija

ECT

B.S. pret Spāniju, Nr. 47159/08, 2012. gads (pienākuma rūpīgi pārbaudīt apgalvojumus par sliktu policijas izturēšanos neizpilde)

Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli [GC], Nr. 17484/15, 2017. gads (diskriminējošs lēmums samazināt kompensāciju, ko piešķir 50 gadus vecai sievietei par medicīnisku kļūdu)

S.A.S. pret Franciju [GC], Nr. 43835/11, 2014. gads (aizliegums valkāt sejas aizsegu)

EST

David L. Parris pret Trinity College Dublin u. c., C-443/15, 2016. gads
(pārdzīvojušā laulātā pabalsta izmaksa tā paša dzimuma civilpartnerim)

Personas aizskaršana un norādījums to diskriminēt

ECT

Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju [GC], Nr. 43370/04, 18454/06 un 8252/05, 2012. gads (skolēnu aizskaršana)

Dorđević pret Horvātiju, Nr. 41526/10, 2012. gads (invalida un viņa mātes aizskaršana)

EST

Carina Skareby pret Eiropas Komisiju, F-42/10, 2012. gads (psiholoģiska vardarbība no priekšnieka puses)

CQ pret Eiropas Parlamentu, F-12/13, 2014. gads (psiholoģiska vardarbība)

Q pret Eiropas Kopienu Komisiju, F-52/05, 2008. gads (psiholoģiska vardarbība)

S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law [GC], C-303/06, 2008. gads
(nelabvēlīga attieksme pret darba ņēmēju – bērna ar invaliditāti māti)

Īpaši pasākumi

ECT

Çam pret Turciju, Nr. 51500/08, 2016. gads (mūzikas skolas atteikums uzņemt studenti viņas redzes invaliditātes dēļ)

Horváth un Kiss pret Ungāriju, Nr. 11146/11, 2013. gads (romu bērnu ievietošana īpašās skolās)

ECSR

The Central Association of Carers in Finland pret Somiju, sūdzība Nr. 71/2011, 2012. gads (ilgtermiņa aprūpes cenu sistēma pakalpojumu sniegšanā vecām personām Somijā)

EST

Eckhard Kalanke pret Freie Hansestadt Bremen, C-450/93, 1995. gads (prioritāte kandidātēm sievietēm pieņemšanai darbā vai paaugstināšanai amatā)

Hellmut Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen, C-409/95, 1997. gads (prioritāte kandidātēm sievietēm pieņemšanai darbā vai paaugstināšanai amatā)

Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist, C-407/98, 2000. gads (prioritāte kandidātēm sievietēm pieņemšanai darbā vai paaugstināšanai amatā)

Maurice Leone un Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice un Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, C-173/13, 2014. gads (sieviešu dzimuma civildienesta ierēdņu priekšlaicīga pensionēšanās)

Naida noziegumi / naida runa

ECT

Delfi AS pret Igauniju [GC], Nr. 64569/09, 2015. gads (tiešsaistes ziņu portāla atbildība par anonīmu trešo personu aizskarošiem komentāriem)

Halime Kiliç pret Turciju, Nr. 63034/11, 2016. gads (vardarbība ģimenē)

Identoba un citi pret Gruziju, Nr. 73235/12, 2015. gads (homofobiski uzbrukumi LGBT mītiņa dalībniekiem)

M'Bala M'Bala pret Franciju (dec.), Nr. 25239/13, 2015. gads (naida un antisemitisma runa)

Perinçek pret Šveici [GC], Nr. 27510/08, 2015. gads (Osmaņu impērijas genocīda pret armēņu tautu noliegšana)

Škorjanec pret Horvātiju, Nr. 25536/14, 2017. gads (rasistiski motivēta vardarbība)

Virabyan pret Armēniju, Nr. 40094/05, 2012. gads (slikta izturēšanās politisko uzskatu dēļ)

Mazāk labvēlīgas attieksmes pamatojums

EST

Abercrombie & Fitch Italia Srl pret Antonino Bordonaro, C-143/16, 2017. gads (automātiska atļaišana 25 gadu vecumā)

Asma Bougnaoui un Association de défense des droits de l'homme (ADDH) pret Micropole SA [GC], C-188/15, 2017. gads (hidžāba nēsāšana darbā)

Marguerite Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, lieta 222/84, 1986. gads (atteikums policijas darbiniecei pagarināt līgumu un piešķirt viņai apmācību ieroču lietošanā)

Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014. gads (30 gadu vecuma ierobežojums vietējo policijas darbinieku pieņemšanai darbā)

Silke-Karin Mahlburg pret Land Mecklenburg-Vorpommern, C-207/98, 2000. gads (ierobežojumi grūtnieču darba apstākļiem)

Tanja Kreil pret Bundesrepublik Deutschland, C-285/98, 2000. gads (ierobežojumi sievietēm strādāt amatos, kas saistīti ar ieroču lietošanu)

Ute Kleinsteuber pret Mars GmbH, C-354/16, 2017. gads (priekšlaicīgas vecuma pensijas aprēķināšana nepilna laika darba ņēmējam)

Nodarbinātība

ECT

Danilenkov un citi pret Krieviju, Nr. 67336/01, 2009. gads (aizskaršana darbavietā saistībā ar dalību arodbiedrībā)

I.B. pret Grieķiju, Nr. 552/10, 2013 (HIV pozitīva darba ņēmēja atļaišana)

EST

Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013. gads (futbola kluba patrona izteiktas homofobiskas piezīmes)

C., C-122/15, 2016. gads (papildu nodoklis par ienākumiem no vecuma pensijas)

Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013. gads (viendzimuma partneru, kuri noslēdz civilo

savienību, izslēgšana no īpašiem pabalstiem, kurus piešķir tikai darbaņēmējiem laulību gadījumā)

J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën, C-548/15, 2016. gads (nodokļu režīms, ko piemēro profesionālās izglītības izmaksām)

Jennifer Meyers pret Adjudication Officer, C-116/94, 1995. gads (metode, lai aprēķinātu vienuļo vecāku tiesības uz ģimenes pabalstu)

Julia Schnorbus pret Land Hessen, C-79/99, 2000. gads (prioritāte mācību amatā vīriešiem, kuri pabeiguši militāro dienestu)

Jürgen Römer pret Freie un Hansestadt Hamburg, C-147/08, 2011. gads (papildu vecuma pensijas, kas pieejamas tikai precētiem pāriem)

Nadežda Riežniece pret Zemkopības ministriju un Lauku atbalsta dienestu, C-7/12, 2013. gads (atlaišana no darba pēc bērna kopšanas atvaļinājuma)

Labklājība un sociālais nodrošinājums

ECT

Andrle pret Čehijas Republiku, Nr. 6268/08, 2011. gads (atšķirīgs pensijas vecums vīriešiem un sievietēm)

Bah pret Apvienoto Karalisti, Nr. 56328/07, 2011. gads (atteikums piešķirt mājokļa pabalstu imigranta statusa dēļ)

Gouri pret Franciju (dec.), Nr. 41069/11, 2017. gads (invaliditātes pabalsts, kas atkarīgs no dzīvesvietas)

Stummer pret Austriju [GC], Nr. 37452/02, 2011. gads (darbs, ko veic cietumā)

EST

Anita Cristini pret Société nationale des chemins de fer français, lieta 32/75, 1975 (atteikums piešķirt ceļošanas atļauju lielām ģimenēm ārvalstnieka statusa dēļ)

Elodie Giersch u. c. pret État du Grand-Duché de Luxembourg, C-20/12, 2013. gads (finansiāls atbalsts augstākās izglītības studijām, ko piešķir atkarībā no dzīvesvietas)

Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen pret Jovanna García-Nieto u. c., C-299/14, 2016. gads (atteikums piešķirt sociālos pabalstus pirmos trīs mēnešu uzturēšanās laikā Vācijā)

X., C-318/13, 2014. gads (atšķirīgs vīriešiem un sievietēm piešķirtā invaliditātes pabalsta līmenis)

Izglītība

ECT

Çam pret Turciju, Nr. 51500/08, 2016. gads (mūzikas skolas atteikums uzņemt studenti viņas redzes invaliditātes dēļ)

Ponomaryovi pret Bulgāriju, Nr. 5335/05, 2011. gads (mācību maksa ārvalstniekiem)

EST

Eiropas Kopienu Komisija pret Austrijas Republiku, C-147/03, 2005. gads (Austrijas un ārvalstu diplomu turētāju uzņemšana universitātē)

Donato Casagrande pret Landeshauptstadt München, lieta 9/74, 1974. gads (izglītības dotācijas)

Laurence Prinz pret Region Hannover un Philipp Seeberger pret Studentenwerk Heidelberg, apvienotās lietas C-523/11 un C-585/11, 2013. gads (izglītības dotācijas)

Mohamed Ali Ben Alaya pret Bundesrepublik Deutschland, C-491/13, 2014. gads (atteikums uzņemt studentu, kas ir trešās valsts valstspiederīgais)

Pieklūve preču piegādei un pakalpojumu sniegšanai, tostarp mājokļiem

ECT

Hunde pret Nīderlandi (dec.), Nr. 17931/16, 2016. gads (pajumtes un sociālās palīdzības atteikums patvēruma meklētājam, kura pieteikums noraidīts)

Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2), Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gads (tiesības uz mājokli)

Vrontou pret Kipru, Nr. 33631/06, 2015. gads (diskriminējošs atteikums piešķirt bēgļa karti)

ECSR

Conference of European Churches (CEC) pret Nīderlandi, sūdzība Nr. 90/2013, 2014. gads (pienākums nodrošināt izmitināšanu bērniem un pieaugušiem migrantiem)

European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) pret Nīderlandi, sūdzība Nr. 86/2012, 2014. gads (nelikumīgā situācijā esošu pieaugušu migrantu piekļuve ārkārtas palīdzībai)

EST

“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia [GC], C-83/14, 2015. gads (elektrības skaitītāju izvietošana romu apdzīvotā rajonā)

Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c. [GC], C-571/10, 2012. gads (mājokļa pabalstu atteikšana trešo valstu valstspiederīgajiem)

Tiesu iestāžu pieejamība

ECT

Anakomba Yula pret Beļģiju, Nr. 45413/07, 2009. gads (ierobežota juridiskā palīdzība neatbilstīgiem migrantiem)

Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2), Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gads (prasītāju dzīves apstākļi)

Paraskeva Todorova pret Bulgāriju, Nr. 37193/07, 2010. gads (atteikums apturēt soda izpildi prasītāja romu izcelsmes dēļ)

Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību

ECT

A.H. un citi pret Krieviju, Nr. 6033/13 un 22 citi pieteikumi, 2017. gads (krievu bērnu adopcija, ko veic ASV pilsoņi)

Kacper Nowakowski pret Poliju, Nr. 32407/13, 2017. gads (ierobežota saskarsme ar dēlu prasītāja invaliditātes dēļ)

Pajić pret Horvātiju, Nr. 68453/13, 2016. gads (atteikums piešķirt uzturēšanās atļauju homoseksuālam partnerim)

Vallianatos un citi pret Grieķiju [GC], Nr. 29381/09 un 32684/09, 2013. gads (civilsavienības neesība viendzimuma pāriem)

X un citi pret Austriju [GC], Nr. 19010/07, 2013. gads (partnera bērna adopcija, ko veic homoseksuāla persona)

EST

Malgožata Runevič-Vardyn un Łukasz Paweł Wardyn pret Vilniaus miesto savivaldybės administracija un citiem, C-391/09, 2011. gads (noteikumi, kas reglamentē uzvārdu rakstību valsts oficiālajā valodā)

Pedro Manuel Roca Álvarez pret Sesá Start España ETT SA, C-104/09, 2010. gads (atteikums piešķirt atvaļinājumu tēvam, jo viņa bērna māte bija pašnodarbinātā)

Politiskā līdzdalība

ECT

Partei Die Friesen pret Vāciju, Nr. 65480/10, 2016. gads (vēlēšanu sliekšņi)

Pilav pret Bosniju un Hercegovinu, Nr. 41939/07, 2016. gads (nespēja kandidēt prezidenta vēlēšanās dzīvesvietas dēļ)

Krimināltiesību jautājumi

ECT

D.G. pret Īriju, Nr. 39474/98, 2002. gads; ECT, *Bouamar pret Beļģiju*, Nr. 9106/80, 1988. gads (nepilngadīgo aizturēšana)

Martzaklis un citi pret Grieķiju, Nr. 20378/13, 2015. gads (HIV pozitīvu personu aizturēšanas apstākļi)

Stasi pret Franciju, Nr. 25001/07, 2011. gads (slikta izturēšanās cietumā prasītāja homoseksualitātes dēļ)

EST

Aleksei Petruhhin pret Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūru [GC], C-182/15, 2016. gads (ES pilsoņa, kurš īsteno pārvietošanās brīvību, izraidīšana uz trešo valsti)

Procedūra par Eiropas apcietināšanas ordera, kas izdots pret João Pedro Lopes Da Silva Jorge, izpildi [GC], C-42/11, 2012. gads (apcietināšanas orderu neizpilde)

Dzimums

ECT

Andrle pret Čehijas Republiku, Nr. 6268/08, 2011. gads (atšķirīgs pensionēšanās vecums vīriešiem un sievietēm)

Emel Boyraz pret Turciju, Nr. 61960/08, 2014. gads (sievietes atļaušana no drošības speciālista amata)

Konstantin Markin pret Krieviju [GC], Nr. 30078/06, 2012. gads (bērna kopšanas atvaļinājuma ierobežošana vīriešu dzimuma militārajiem darbiniekiem)

Ünal Tekeli pret Turciju, Nr. 29865/96, 2004. gads (vecāku uzvārdu nodošana bērniem)

EST

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres [GC], C-236/09, 2011. gads (dzimumspecifiski riska faktori apdrošināšanas līgumos)

C. D. pret S. T. [GC], C-167/12, 2014 (atteikums piešķirt grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu mātei, kura pie bērna tikusi, izmantojot surogātmātes pakalpojumus)

Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, lieta 43/75, 1976. gads (zemākas algas darba ņēmējām-sievietēm)

Kathleen Hill un Ann Stapleton pret The Revenue Commissioners un Department of Finance, C-243/95, 1998. gads (darbavietas dalīšanas shēma, kas netieši nav izdevīga sievietēm)

Konstantinos Maïstrellis pret Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponon Dikaïomaton, C-222/14, 2015. gads (tiesības uz bērna kopšanas atvaļinājumu vīrietim, kura sieva ir bezdarbniece)

M. A. Roks, laulātā uzvārdā De Weerd, un citi pret Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen un citiem, C-343/92, 1994. gads (darbnespējas pabalsts, kas netieši diskriminē sievietes)

Margaret Kenny u. c. pret Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance un Commissioner of An Garda Síochána, C-427/11, 2013. gads (zemākas algas darba ņēmējām-sievietēm)

Z. pret A Government department un The Board of Management of a Community School [GC], C-363/12, 2014. gads (atteikums piešķirt grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu mātei, kura pie bērna tikusi, izmantojot surogātmātes pakalpojumus)

Dzimumidentitāte

ECT

Hämäläinen pret Somiju [GC], Nr. 37359/09, 2014. gads (atteikums mainīt prasītājas vīrieša identitātes numuru uz sievietes identitātes numuru pēc viņas dzimuma maiņas operācijas, ja laulība netiek pārveidota par civilpartnerattiecībām)

Van Kück pret Vāciju, Nr. 35968/97, 2003. gads (dzimuma maiņa operācijas un hormonu terapijas izmaksu atlīdzināšana)

Y.Y. pret Turciju, Nr. 14793/08, 2015. gads (atteikums piešķirt atļauju dzimuma maiņas operācijai)

EST

K.B. pret National Health Service Pensions Agency et Secretary of State for Health, C-117/01, 2004. gads (tiesību akti, ar kuriem transeksuāļiem liedz tiesības saņemt atraitņa pensiju)

Sarah Margaret Richards pret Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006. gads (jaunā dzimuma juridiska neatzīšana pēc dzimuma maiņas operācijas)

Seksuālā orientācija

ECT

E.B. un citi pret Austriju, Nr. 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 un 48779/07, 2013. gads (kriminālsodāmības ierakstu saglabāšana pēc konstatēšanas, ka ar kriminālnoteikumu ir pārkāpta konstitūcija un konvencija)

E.B. pret Franciju [GC], Nr. 43546/02, 2008. gads (diskriminācija seksuālās orientācijas dēļ adopcijas kontekstā)

Karner pret Austriju, Nr. 40016/98, 2003. gads (homoseksuālu pāru diskriminācija ires tiesību kontekstā)

O.M. pret Ungāriju, Nr. 9912/15, 2016. gads (homoseksuāla patvēruma meklētāja aizturēšana)

S.L. pret Austriju, Nr. 45330/99, 2003. gads (labprātīgu seksuālo attiecību starp vīriešiem kriminalizācija)

Schalk un Kopf pret Austriju, Nr. 30141/04, 2010. gads (viendzimuma pāru tiesības laulāties)

Taddeucci un McCall pret Itāliju, Nr. 51362/09, 2016. gads (atteikums piešķirt uzturēšanās atļauju viendzimuma pārim)

ECSR

International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) pret Horvātiju, kopīga sūdzība Nr. 45/2007, 2009. gads (homofobiskas valodas lietošana mācību materiālos)

EST

A u. c. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [GC], apvienotās lietas no C-148/13 līdz C-150/13, 2014. gads (patvēruma meklētāju seksuālā orientācija)

Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013. gads (futbola kluba patrona diskriminējošas piezīmes)

Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes un Etablissement français du sang, C-528/13, 2015. gads (pastāvīgs aizliegums homoseksuāliem vīriešiem nodot asinis)

Minister voor Immigratie en Asiel pret X un Y un Z pret Minister voor Immigratie en Asiel, apvienotās lietas C-199/12, C-200/12, C-201/12, 2013 (patvēruma meklētāju seksuālā orientācija)

Invaliditāte

ECT

Glor pret Šveici, Nr. 13444/04, 2009. gads (prasītājs tika noraidīts militārajam dienestam invaliditātes dēļ, tomēr viņam bija jāmaksā nodokļi par militārā dienesta nepildīšanu)

Guberina pret Horvātiju, Nr. 23682/13, 2016. gads (atteikums piešķirt nodokļu atbrīvojumu par tāda jauna īpašuma iegādi, kas pielāgots prasītāja bērna ar smagu invaliditāti vajadzībām)

Pretty pret Apvienoto Karalisti, Nr. 2346/02, 2002. gads (tiesības nomirt)

Price pret Apvienoto Karalisti, Nr. 33394/96, 2001. gads (personas ar fizisku invaliditāti turēšana ieslodzījumā kamerā, kas nav pielāgota viņas vajadzībām)

ECSR

European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju, sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gads (bērnu ar autismu izglītība)

EST

Fag og Arbejde (FOA) pret Kommunernes Landsforening (KL), C-354/13, 2014. gads (aptaukošanās kā invaliditāte)

HK Danmark, kas darbojas Jette Ring vārdā, pret Dansk almennyttigt Boligselskab, un *HK Danmark, kas darbojas Lone Skouboe Werge vārdā, pret Dansk Arbejdsgiverforening, kas darbojas Pro Display A/S vārdā*, apvienotās lietas C-335/11 un C-337/11, 2013. gads (atļaušana no darba, jēdziens "invaliditāte")

Z. pret A Government department un the Board of Management of a Community School [GC], C-363/12, 2014. gads (atteikums piešķirt grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu mātei, kura pie bērna tikusi, izmantojot surogātmātes pakalpojumus, jēdziens "invaliditāte")

Vecums

ECT

Bouamar pret Beļģiju, Nr. 9106/80, 1988. gads (nepilngadīgo aizturēšana)

D.G. pret Īriju, Nr. 39474/98, 2002. gads (nepilngadīgo aizturēšana)

Schwizgebel pret Šveici, Nr. 25762/07, 2010. gads (bērna adopcijas pieteikuma noraidīšana vecuma dēļ)

T. pret Apvienoto Karalisti [GC], Nr. 24724/94, 1999. gads (kriminālprocess pret nepilngadīgajiem)

V. pret Apvienoto Karalisti [GC], Nr. 24888/94, 1999. gads (kriminālprocess pret nepilngadīgajiem)

ECSR

Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju, sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gads (atļaušana, ko veicis darba devējs, konkrēta vecuma sasniegšanas dēļ)

EST

Dansk Industri (DI), kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen mantiniekiem [GC], C-441/14, 2016. gads (atļaušanas pabalsts darba ņēmējiem, kuriem ir tiesības uz vecuma pensiju)

Gorka Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policía y Emergencias [GC], C-258/15, 2016. gads (vecuma ierobežojums pieņemšanai darbā policijas darbinieka amatā)

J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën, C-548/15, 2016. gads (tiesības pilnā apmērā atskaitīt no saviem ar nodokli apliekamajiem ienākumiem arodmācību izmaksas tikai personām vecumā līdz 30 gadiem)

Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014. gads (vecuma ierobežojums pieņemšanai darbā policijas darbinieka amatā)

Thomas Specht u. c. pret Land Berlin un Bundesrepublik Deutschland, apvienotās lietas no C-501/12 līdz C-506/12, C-540/12 un C-541/12, 2014 (atalgojuma līmenis civildienesta ierēdņiem, ko nosaka pēc vecuma darbā pieņemšanas brīdī)

Werner Mangold pret Rüdiger Helm [GC], C-144/04, 2005. gads (valsts tiesību akti, ar kuriem atļauj noslēgt terminētus līgumus ar vecākiem darba ņēmējiem)

Rase, etniskā izcelsme, ādas krāsa un piederība nacionālai minoritātei

ECT

Biao pret Dāniju [GC], Nr. 38590/10, 2016. gads (atteikums Dānijas pilsoņa sievai no Ganas pievienoties ģimenes atkalapvienošanās nolūkā Dānijā)

Boacă un citi pret Rumāniju, Nr. 40355/11, 2016. gads (sūdzības par diskrimināciju neizmeklēšana)

Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu [GC], Nr. 27996/06 un 34836/06, 2009. gads (minoritāšu tiesības kandidēt vēlēšanās)

ECSR

European Roma Rights Centre (ERRC) pret Īriju, sūdzība Nr. 100/2013, 2015. gads (pienācīgas izmitināšanas nenodrošināšana ceļotājiem)

EST

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV, C-54/07, 2008. gads (darba devēja diskriminējošs publiskais paziņojums)

“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashita ot diskriminatsia [GC], C-83/14, 2015. gads (elektrības skaitītāju izvietošana nepieejamā augstumā rajonā, kuru apdzīvo galvenokārt romi)

Pilsonība vai valstiskā izcelsme

ECT

Anakomba Yula pret Beļģiju, Nr. 45413/07, 2009. gads (juridiskās palīdzības ierobežošana neatbilstīgiem migrantiem)

Andrejeva pret Latviju [GC], Nr. 55707/00, 2009. gads (atteikums piešķirt prasītājam vecuma pensiju par gadiem, ko viņa nostrādājusi bijušajā Padomju Savienībā pirms 1991. gada, pamatojoties uz to, ka viņai nebija Latvijas pilsonības)

C. pret Beļģiju, Nr. 21794/93, 1996. gads (par noziedzīgiem nodarījumiem notiesātu ārvalstnieku izraidīšana)

Dhahbi pret Itāliju, Nr. 17120/09, 2014. gads (mazāk labvēlīga attieksme pret trešo valstu valstspiederīgajiem salīdzinājumā ar ES darba ņēmējiem atbilstīgi Itālijas ģimenes pabalstu shēmai)

Koua Poirrez pret Franciju, Nr. 40892/98, 2003 (invaliditātes pabalsta pieteikuma noraidīšana, jo prasītājam nebija Francijas pilsonības vai tādas valsts pilsonības, kas parakstījusi savstarpīguma nolīgumu ar Franciju)

Moustaquim pret Beļģiju, Nr. 12313/86, 1991. gads (par noziedzīgiem nodarījumiem notiesātu ārvalstnieku izraidīšana)

Ponomaryovi pret Bulgāriju, Nr. 5335/05, 2011. gads (ārvalstnieku tiesības uz vidējo izglītību)

Rangelov pret Vāciju, Nr. 5123/07, 2012. gads (ārvalstniekam atteikta piekļuve terapijas programmai)

Zeibek pret Grieķiju, Nr. 46368/06, 2009. gads (atteikums piešķirt prasītājam pensiju, kas maksājama visu dzīvi kā lielas ģimenes mātei, viena viņa bērna pilsonības dēļ)

EST

Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado [GC], C-165/14, 2016. gads (uzturēšanās atļaujas atteikšana prasītājam, kurš bija trešās valsts valstspiederīgais, lai gan viņa bērns bija ES pilsonis)

Eiropas Komisija pret Ungāriju, C-392/15, 2017. gads (citu dalībvalstu pilsoņu nepieņemšana darbā notāra amatā)

Eiropas Komisija pret Nīderlandes Karalisti, C-508/10, 2012. gads (maksas, kas jāmaksā personām, kuras nav ES pilsoņi, par uzturēšanās atļauju izsniegšanu)

Ian William Cowan pret Trésor public, lieta 186/87, 1989. gads (valsts kompensācija uzbrukumos cietušajiem)

Kunqian Catherine Zhu un Man Lavette Chen pret Secretary of State for the Home Department, C-200/02, 2004. gads (nepilngadīga ES pilsoņa tiesības dzīvot ES kopā ar viņa vecākiem, kuri ir trešās valsts valstspiederīgie)

Roman Angonese pret Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, C-281/98, 2000. gads (darba devēja prasība personām, kuras piedalās konkursā uz amatu, iegūt vietējās iestādes izsniegtu sertifikātu par divvalodību)

Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c. [GC], C-571/10, 2012. gads (atteikums piešķirt mājokļa pabalstus trešo valstu valstspiederīgajiem)

Reliģija vai ticība

ECT

Alujer Fernandez un Caballero García pret Spāniju (dec.), Nr. 53072/99, 2001. gads (liegta iespēja baptistu baznīcas locekļiem daļu no saviem ar nodokļiem apliekamajiem ienākumiem tieši novirzīt, lai finansāli atbalstītu savu baznīcu)

Cha'are Shalom Ve Tsedek pret Franciju [GC], Nr. 27417/95, 2000. gads (atteikums piešķirt atļauju dzīvnieku rituālajai kaušanai)

Ebrahimian pret Franciju, Nr. 64846/11, 2015. gads (līguma nepagarināšana hidžāba valkāšanas dēļ)

Eweida un citi pret Apvienoto Karalisti, Nr. 48420/10, 59842/10, 51671/10 un 36516/10, 2013. gads (diskriminācija darbā reliģijas dēļ)

Izzettin Doğan un citi pret Turciju [GC], Nr. 62649/10, 2016. gads (atteikums sniegt sabiedrisku pakalpojumu alevi ticības sekotājiem)

Milanović pret Serbiju, Nr. 44614/07, 2010. gads (iestāžu izmeklēšanas par nozieguma motīviem neveikšana)

O'Donoghue un citi pret Apvienoto Karalisti, Nr. 34848/07, 2010. gads (noteikumi, saskaņā ar kuriem ārvalstniekiem, izņemot tos, kuri vēlas laulāties anglikāņu baznīcā, jāmaksā nodeva, lai saņemtu atļauju laulāties)

S.A.S. pret Franciju [GC], Nr. 43835/11, 2014. gads (noteikumi, kas aizliedz sejas aizsegšanu publiskās vietās)

Vojnity pret Ungāriju, Nr. 29617/07, 2013. gads (saskarsmes tiesību atņemšana prasītājam par mēģinājumiem nodot savu reliģisko pārliecību savam bērnam)

EST

Asma Bougnaoui un Association de défense des droits de l'homme (ADDH) pret Micropole SA [GC], C-188/15, 2017. gads (atļaišana hidžāba nēsāšanas dēļ)

Samira Achbita un Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV [GC], C-157/15, 2017. gads (atļaišana hidžāba nēsāšanas dēļ)

Valoda

ECT

Lieta "Par noteiktiem tiesību aktu aspektiem, kas saistīti ar valodu lietošanu izglītībā Beļģijā" pret Beļģiju, Nr. 1474/62 un citi, 1968. gads (prasītāju bērniem liegta piekļuve izglītībai franču valodā)

Macalin Moxamed Sed Dahir pret Šveici (dec.), prasība Nr. 12209/10, 2015. gads (noraidīts pieteikums par prasītājas uzvārda maiņu, pamatojoties uz to, ka vārda izrunai Šveicē bija aizskaroša nozīme viņas dzimtajā valodā)

EST

Eiropas Komisija pret Beļģijas Karalisti, C-317/14, 2015. gads (lingvistiskas prasības kandidātiem, kuri piesakās uz amatiem vietējos dienestos, kas izveidoti franču valodā runājošos vai vācu valodā runājošos reģionos Beļģijā)

Sociālā izcelsme, dzimšana un īpašums

ECT

Chassagnou un citi pret Franciju [GC], Nr. 25088/94, 28331/95 un 28443/95, 1999 (pienākuma nodot valsts medību tiesības pār zemi attiecināšana tikai uz mazākiem zemes īpašniekiem)

Wolter un Safret pret Vāciju, Nr. 59752/13 66277/13, 23/03/2017, 2017. gads (ārlaulībā dzimušu bērnu diskriminācija)

EST

Zoi Chatzi pret Ypourgos Oikonomikon, C-149/10, 2010. gads (viens bērna kopšanas atvaļinājuma periods par diviņiem)

Politiskie vai citi uzskati

ECT

Redfearn pret Apvienoto Karalisti, Nr. 47335/06, 2012. gads (atlaišana prasītāja politiskās līdzdalības dēļ)

Virabyan pret Armēniju, Nr. 40094/05, 2012. gads (slikta izturēšanās politisko uzskatu dēļ)

Cits stāvoklis

ECT

Varnas pret Lietuvu, Nr. 42615/06, 2013 (atteikums atļaut pirmstiesas ieslodzījumā ieslodzītajam tikties ar savu sievu)

ECSR

Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju, sūdzība Nr. 102/2013, 2016 (atšķirības pastāvīgo tiesnešu un piesēdētāju piekļuvē sociālā nodrošinājuma shēmai)

EST

Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, C-406/15, 2017. gads (atšķirības darba ņēmēju un civildienesta ierēdņu aizsardzībā atlaišanas gadījumā)

Pierādīšanas pienākuma sadale

ECT

Timishev pret Krieviju, Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gads (aizliegums čēcenu izcelsmes prasītājam šķērsot kontrolpunktu)

Virabyan pret Armēniju, Nr. 40094/05, 2012. gads (slikta izturēšanās politisko uzskatu dēļ)

EST

Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013. gads (futbola kluba patrona diskriminējošas piezīmes)

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV, C-54/07, 2008. gads (darba devēja diskriminējošs publiskis paziņojums)

Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 2012. gads (piekļuve informācijai par darbā pieņemšanas procesa noslēgšanu)

Patrick Kelly pret National University of Ireland (University College, Dublin), C-104/10, 2011. gads (piekļuve informācijai par pārējo pieteikuma iesniedzēju kvalifikāciju aizdomu par diskrimināciju dēļ)

Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG, C-381/99, 2001. gads (zemākas algas darba ņēmējām sievietēm)

Apstākļi, kas nav būtiski, lai konstatētu diskrimināciju

ECT

D.H. un citi pret Čehijas Republiku [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads (romu bērnu ievietošana speciālās skolās)

EST

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV, C-54/07, 2008. gads (darba devēja diskriminējošs publisks paziņojums)

Nils-Johannes Kratzer pret R+V Allgemeine Versicherung AG, C-423/15, 2016. gads (darba pretendents meklē darbu, bet vēlas pretendenta statusu, lai saņemtu kompensāciju)

Statistikas un citu datu nozīme

ECT

Abdu pret Bulgāriju, Nr. 26827/08, 2014. gads (rasistiskas vardarbības neizmeklēšana)

D.H. un citi pret Čehijas Republiku [GC], Nr. 57325/00, 2007. gads (romu bērnu ievietošana speciālās skolās)

Di Trizio pret Šveici, Nr. 7186/09, 2016. gads (invaliditātes pabalsti neizdevīgā situācijā esošām sievietēm)

Opuz pret Turciju, Nr. 33401/02, 2009. gads (vardarbība ģimenē)

EST

Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main un Silvia Becker pret Land Hessen, apvienotās lietas C-4/02 un C-5/02, 2003. gads (izmaksājamo pensiju atšķirība pilna laika un nepilna laika darba ņēmējiem)

Lourdes Cachaldora Fernández pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) [GC], C-527/13, 2015. gads (invaliditātes pensija, kas aprēķināta, pamatojoties uz astoņu gadu laikposmu pirms notikuma, kura rezultātā iestājās invaliditāte)

Regina pret Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith un Laura Perez, C-167/97, 1999. gads (aizsardzība pret atlaišanu darba ņēmējiem, kuri vairāk nekā divus gadus strādājuši pie konkrēta darba devēja)

Diskriminācijas novēršanas tiesību aktu izpilde

ECT

García Mateos pret Spāniju, Nr. 38285/09, 2013. gads (sprieduma, kurā konstatēta diskriminācija dzimuma dēļ, neizpilde)

Hulea pret Rumāniju, Nr. 33411/05, 2012. gads (kompensācijas nepiešķiršana par diskrimināciju)

Sidabras un citi pret Lietuvu, Nr. 50421/08 un 56213/08, 2015. gads (ECTK sprieduma, kurā konstatēta diskriminācija, neizpilde)

EST

Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013. gads (futbola kluba patrona diskriminējošas piezīmes)

María Auxiliadora Arjona Camacho pret Securitas Seguridad España SA, C-407/14, 2015. gads (zaudējumu ar soda raksturu atlīdzināšana prasītājam pēc viņas diskriminējošas atlaišanas)

Rādītājs

Eiropas Savienības Tiesas judikatūra

<i>A un citi pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [GC], apvienotās lietas no C-148/13 līdz C-150/13, 2014. gada 2. decembris.....	156, 177
<i>Abercrombie & Fitch Italia Srl pret Antonino Bordonaro</i> , C-143/16, 2017. gada 19. jūlijs.....	104
<i>Albert Ruckdeschel & Co. un Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. pret Hauptzollamt Hamburg-St. Annen; Diamalt AG pret Hauptzollamt Itzehoe</i> , apvienotās lietas 117-76 un 16-77, 1977. gada 19. oktobris	34
<i>Aleksei Petruhhin pret Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūru</i> [GC], C-182/15, 2016. gada 6. septembris	112, 153
<i>Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado</i> [GC], C-165/14, 2016. gada 13. septembris	146, 158, 203
<i>Angela Maria Sirdar pret The Army Board and Secretary of State for Defence</i> , C-273/97, 1999. gada 26. oktobris	101
<i>Anita Cristini pret Société nationale des chemins de fer français</i> , 32/75, 1975. gada 30. septembris	110, 123
<i>Anita Groener pret Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee</i> , C-379/87, 1989. gada 28. novembris.....	217
<i>Annunziata Matteucci pret Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium</i> , C-235/87, 1988. gada 27. septembris	125
<i>Anton Las pret PSA Antwerp NV</i> [GC], C-202/11, 2013. gada 16. aprīlis	217
<i>Arthur Burton pret British Railways Board</i> , C-19/81, 1982. gada 16. februāris.....	116
<i>Asma Bougnaoui un Association de défense des droits de l'homme (ADDH) pret Micropole SA</i> [GC], C-188/15, 2017. gada 14. marts	91, 100, 159, 214

<i>Asociația Accept pret Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i> , C-81/12, 2013. gada 25. aprīlis.....	44, 109, 115, 156, 177, 227, 228, 236, 238, 247
<i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL un citi pret Conseil des ministres</i> [GC], C-236/09, 2011. gada 1. marts.....	15, 35, 163
<i>B.S.M. Geraets-Smits pret Stichting Ziekenfonds VGZ un H.T.M. Peerbooms pret Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen</i> , C-157/99, 2001. gada 12. jūlijs.....	134
<i>Bilka - Kaufhaus GmbH pret Karin Weber Von Hartz</i> , 170/84, 1986. gada 13. maijs.....	95
<i>Birgit Bartsch pret Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH</i> [GC], C-427/06, 2008. gada 23. septembris.....	36
<i>Blaise Baheten Metock un citi pret Minister for Justice, Equality and Law Reform</i> [GC], C-127/08, 2008. gada 25. jūlijs.....	146
<i>C. D. pret S. T.</i> [GC], C-167/12, 2014. gada 18. marts.....	155, 165, 184
<i>C.</i> , C-122/15, 2016. gada 2. jūnijs.....	109, 117
<i>Carina Skareby pret Eiropas Komisiju</i> , F-42/10, Civildienesta tiesa, 2012. gada 16. maijs.....	65
<i>Carole Louise Webb pret EMO Air Cargo (UK) Ltd.</i> , C-32/93, 1994. gada 14. jūlijs.....	47, 165
<i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret Firma Feryn NV</i> , C-54/07, 2008. gada 10. jūlijs.....	44, 115, 158, 196, 227, 228, 229, 235, 238, 239, 247
<i>“CHEZ Razpredelenie Bulgaria” AD pret Komisija za zashtita ot diskriminatsia</i> [GC], C-83/14, 2015. gada 16. jūlijs.....	40, 58, 94, 111, 133, 158, 195, 197, 235
<i>Colin Wolf pret Stadt Frankfurt am Main</i> [GC], C-229/08, 2010. gada 12. janvāris.....	98
<i>CQ pret Eiropas Parlamentu</i> , F-12/13, Civildienesta tiesa, 2014. gada 17. septembris.....	65
<i>Criminal proceedings against Gilbert Even and Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS)</i> , 207/78, 1979. gada 31. maijs.....	124
<i>Criminal proceedings against Robert Heinrich Maria Mutsch</i> , 137/84, 1985. gada 11. maijs.....	125
<i>Daniel Unland pret Land Berlin</i> , C-20/13, 2015. gada 9. septembris.....	194
<i>Dansk Industri (DI), kas rīkojas Ajos A/S vārdā, pret Karsten Eigil Rasmussen mantiniekiem</i> [GC], C-441/14, 2016. gada 19. aprīlis.....	157, 192
<i>David Hütter pret Technische Universität Graz</i> , C-88/08, 2009. gada 18. jūnijs.....	105

<i>David L. Parris pret Trinity College Dublin u. c., C-443/15, 2016. gada</i> 24. novembris	40, 63
<i>Debra Allonby pret Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment, C-256/01, 2004. gada 13. janvāris.....</i>	39, 46
<i>Domnica Petersen pret Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe [GC], C-341/08, 2010. gada 12. janvāris</i>	97
<i>Donato Casagrande pret Landeshauptstadt München, 9/74, 1974. gada 3. jūlijs.....</i>	110, 130
<i>Douglas Harvey Barber pret Guardian Royal Exchange Assurance Group, C-262/88, 1990. gada 17. maijs</i>	117
<i>Dr. Pamela Mary Enderby pret Frenchay Health Authority and Secretary of State for Health, C-127/92, 1993. gada 27. oktobris.....</i>	241
<i>Eckhard Kalanke pret Freie Hansestadt Bremen, C-450/93, 1995. gada 17. oktobris</i>	41, 73
<i>Eileen Garland pret British Rail Engineering Limited, 12/81, 1982. gada 9. februāris.....</i>	117
<i>Eiropas Komisija pret Austrijas Republiku [GC], C-53/08, 2011. gada 24. maijs</i>	203
<i>Eiropas Komisija pret Austrijas Republiku, C-75/11, 2012. gada 4. oktobris</i>	123
<i>Eiropas Komisija pret Beļģijas Karalisti, C-317/14, 2015. gada 5. februāris.....</i>	114, 159, 217
<i>Eiropas Komisija pret Francijas Republiku [GC], EST, C-50/08, 2011. gada 24. maijs.....</i>	203
<i>Eiropas Komisija pret Itālijas Republiku, C-312/11, 2013. gada 4. jūlijs</i>	25, 77, 182
<i>Eiropas Komisija pret Luksemburgas Lielhercogisti [GC], C-51/08, 2011. gada 24. maijs.....</i>	203
<i>Eiropas Komisija pret Nīderlandes Karalisti, C-508/10, 2012. gada 26. aprīlis.....</i>	158, 204
<i>Eiropas Komisija pret Ungāriju, C-286/12, 2012. gada 6. novembris.....</i>	107
<i>Eiropas Komisija pret Ungāriju, C-392/15, 2017. gada 1. februāris</i>	158, 203
<i>Eiropas Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku [GC], C-54/08, 2011. gada 24. maijs.....</i>	203
<i>Eiropas Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku, C-206/10, 2011. gada 5. maijs</i>	125
<i>Eiropas Kopienų Komisija pret Austrijas Republiku, C-147/03, 2005. gada 7. jūlijs.....</i>	110, 130
<i>Eiropas Kopienų Komisija pret Francijas Republiku, 318/86, 1988. gada 30. jūnijs....</i>	99

<i>Eiropas Kopienu Komisija pret Francijas Republiku, C-35/97, 1998. gada</i>	
24. septembris	125
<i>Eiropas Kopienu Komisija pret Vācijas Federatīvo Republiku, 248/83,</i>	
1985. gada 21. maijs	98
<i>Elisabeth Johanna Pacifica Dekker pret Stichting Vormingscentrum voor Jong</i>	
<i>Volwassenen (VJV-Centrum) Plus, C-177/88, 1990. gada 8. novembris.....</i>	47, 165
<i>Elodie Giersch u. c. pret État du Grand-Duché de Luxembourg, C-20/12,</i>	
2013. gada 20. jūnijs.....	110, 124
<i>Erich Stauder pret City of Ulm, 29/69, 1969. gada 12. novembris.....</i>	20
<i>Fag og Arbejde (FOA) pret Kommunernes Landsforening (KL), C-354/13,</i>	
2014. gada 18. decembris	157, 185
<i>Félix Palacios de la Villa pret Cortefiel Servicios SA [GC], C-411/05,</i>	
2007. gada 16. oktobris.....	116
<i>Firma A. Racke pret Hauptzollamt Mainz, 283/83, 1984. gada 13. novembris.....</i>	34
<i>Francesco Reina un Letizia Reina pret Landeskreditbank Baden-</i>	
<i>Württemberg, 65/81, 1982. gada 14. janvāris.....</i>	125
<i>Françoise Gravier pret City of Liège, 293/83, 1985. gada 13. februāris</i>	118
<i>Franz Lesar pret Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes</i>	
<i>Personalamt, C-159/15, 2016. gada 16. jūnijs.....</i>	105
<i>Frédéric Hay pret Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-</i>	
<i>Sèvres, C-267/12, 2013. gada 12. decembris.....</i>	39, 45, 58, 109, 118, 178
<i>Gabriele Habermann-Beltermann pret Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband</i>	
<i>Ndb./Opf. e.V., C-421/92, 1994. gada 5. maijs.....</i>	165
<i>Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne</i>	
<i>Sabena, 149/77, 1978. gada 5. jūnijs.....</i>	20, 162
<i>Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne</i>	
<i>Sabena, 43/75, 1976. gada 8. aprīlis.....</i>	155
<i>Galina Meister pret Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10,</i>	
2012. gada 19. aprīlis	114, 227, 233
<i>Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits</i>	
<i>des femmes un Etablissement français du sang, C-528/13, 2015. gada</i>	
29. aprīlis	156, 177
<i>Georg Felber pret Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur,</i>	
C-529/13, 2015. gada 21. janvāris	106, 161
<i>Gerhard Fuchs un Peter Köhler pret Land Hessen, apvienotās lietas C-159/10</i>	
un C-160/10, 2011. gada 21. jūlijs	104

<i>Gisela Rosenblatt pret Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH</i> [GC], C-45/09, 2010. gada 12. oktobris.....	107
<i>Gorka Salaberria Sorondo pret Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [GC], C-258/15, 2016. gada 15. novembris	98, 157, 195
<i>H. Lommers pret Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij</i> , C-476/99, 2002. gada 19. marts.....	116
<i>Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark pret Dansk Arbejdsgiverforening</i> , C-179/88, 1990. gada 8. novembris.....	165
<i>Helga Nimz pret Freie und Hansestadt Hamburg</i> , C-184/89, 1991. gada 7. februāris	57, 240
<i>Hellen Gerster pret Freistaat Bayern</i> , C-1/95, 1997. gada 2. oktobris.....	241
<i>Hellmut Marschall pret Land Nordrhein-Westfalen</i> , C-409/95, 1997. gada 11. novembris.....	41, 73, 75
<i>Hilde Schönheit pret Stadt Frankfurt am Main un Silvia Becker pret Land Hessen</i> , apvienotās lietas C-4/02 un C-5/02, 2003. gada 23. oktobris	95, 228, 241
<i>HK Danmark, kas darbojas Jette Ring vārdā, pret Dansk almennyttigt Boligselskab un HK Danmark, kas darbojas Lone Skouboe Werge vārdā, pret Dansk Arbejdsgiverforening, kas darbojas Pro Display A/S vārdā,</i> apvienotās lietas C-335/11 un C-337/11, 2013. gada 11. aprīlis	26, 157, 182, 183
<i>HK Danmark, kas rīkojas Glennie Kristensen vārdā, pret Experian A/S</i> , C-476/11, 2013. gada 26. septembris.....	104
<i>Ian William Cowan pret Trésor public</i> , 186/87, 1989. gada 2. februāris ..	152, 158, 202
<i>Inge Nolte pret Landesversicherungsanstalt Hannover</i> , C-317/93, 1995. gada 14. decembris	57, 241
<i>Ingeniørforeningen i Danmark pret Region Syddanmark</i> [GC], C-499/08, 2010. gada 12. oktobris	192
<i>Ingrid Rinner-Kühn pret FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG</i> , C-171/88, 1989. gada 13. jūlijs.....	57, 117, 240
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel</i> , 11/70, 1970. gada 17. decembris.....	20
<i>Isabel Elbal Moreno pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)</i> , C-385/11, 2012. gada 22. novembris.....	40, 54

<i>Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) pret Tiziana Bruno un Massimo Pettini un Daniela Lotti un Clara Matteucci</i> , apvienotās lietas C-395/08 un C-396/08, 2010. gada 10. jūnijs	17
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju</i> , 4/73, 1974. gada 14. maijs	20
<i>J.J. de Lange pret Staatssecretaris van Financiën</i> , C-548/15, 2016. gada 10. novembris	109, 119, 157, 193
<i>Jämställdhetsombudsmannen mod Örebro läns landsting</i> , C-236/98, 2000. gada 30. marts.....	116
<i>Jennifer Meyers pret Adjudication Officer</i> , C-116/94, 1995. gada 13. jūlijs	109, 114, 115
<i>Johann Odar pret Baxter Deutschland GmbH</i> , C-152/11, 2012. gada 6. decembris	40, 56
<i>Julia Schnorbus pret Land Hessen</i> , C-79/99, 2000. gada 7. decembris	109, 114
<i>Jürgen Römer pret Freie und Hansestadt Hamburg</i> [GC], C-147/08, 2011. gada 10. maijs.....	109, 117
<i>K.B. pret National Health Service Pensions Agency et Secretary of State for Health</i> , C-117/01, 2004. gada 7. janvāris	156, 173
<i>Katarina Abrahamsson un Leif Anderson pret Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 2000. gada 6. jūlijs	41, 73, 75
<i>Kathleen Hill un Ann Stapleton pret The Revenue Commissioners un Department of Finance</i> , C-243/95, 1998. gada 17. jūnijs	155, 167
<i>Kjell Karlsson u. c.</i> , C-292/97, 2000. gada 13. aprīlis	34
<i>Kone Oyj u. c. pret Eiropas Komisiju</i> , C-510/11 P, 2013. gada 24. oktobris.....	17
<i>Konstantinos Maistrellis pret Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaionaton</i> , C-222/14, 2015. gada 16. jūlijs	116, 146, 155, 162
<i>Kunqian Catherine Zhu un Man Lavette Chen pret Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 2004. gada 19. oktobris	158, 202
<i>Laurence Prinz pret Region Hannover un Philipp Seeberger pret Studentenwerk Heidelberg</i> , apvienotās lietas C-523/11 un C-585/11, 2013. gada 18. jūlijs	110, 130
<i>Leopold Schmitzer pret Bundesministerin für Inneres</i> [GC], C-530/13, 2014. gada 11. novembris	106
<i>Lourdes Cachaldora Fernández pret Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) un Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)</i> [GC], C-527/13, 2015. gada 14. aprīlis	228, 242

<i>Luisa Sabbatini, née Bertoni, pret Eiropas Parlamentu, 20/71, 1972. gada 7. jūnijs</i>	117
<i>M. A. Roks, laulātā uzvārdā De Weerd, un citi pret Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen un citiem, C-343/92, 1994. gada 24. februāris</i>	57, 166, 240
<i>Malgożata Runevič-Vardyn un Łukasz Paweł Wardyn pret Vilniaus miesto savivaldybės administracija un citiem, C-391/09, 2011. gada 12. maijs</i>	112, 147, 219
<i>Margaret Kenny u. c. pret Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance un Commissioner of An Garda Síochána, C-427/11, 2013. gada 28. februāris</i>	155, 163
<i>Marguerite Johnston pret Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, 222/84, 1986. gada 15. maijs</i>	92, 96, 99
<i>María Auxiliadora Arjona Camacho pret Securitas Seguridad España, SA, C-407/14, 2015. gada 17. decembris</i>	228, 247
<i>Maria do Céu Bragança Linares Verruga u. c. pret Ministre de l'Enseignement supérieur et de la recherche, C-238/15, 2016. gada 14. decembris</i>	95
<i>Maria Kowalska pret Freie und Hansestadt Hamburg, C-33/89, 1990. gada 27. jūnijs</i>	57, 240
<i>Maria Luisa Jiménez Melgar pret Ayuntamiento de Los Barrios, C-438/99, 2001. gada 4. oktobris</i>	165
<i>Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014. gada 13. novembris</i>	92, 98, 114, 157, 194
<i>Maurice Leone un Blandine Leone pret Garde des Sceaux, ministre de la Justice un Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, C-173/13, 2014. gada 7. jūlijs</i>	41, 75, 95, 164
<i>Michael Efler u. c. pret Eiropas Komisiju, Civildienesta tiesa, T-754/14, 2017. gada 10. maijs</i>	148
<i>Minister voor Immigratie en Asiel pret X un Y un Z pret Minister voor Immigratie en Asiel, apvienotās lietas no C-199/12 līdz C-201/12, 2013. gada 7. novembris</i>	156, 178
<i>Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești pret Ștefan Agafiței un citiem, C-310/10, 2011. gada 7. jūlijs</i>	62
<i>Mohamed Ali Ben Alaya pret Bundesrepublik Deutschland, C-491/13, 2014. gada 10. septembris</i>	110, 130
<i>Mohamed Daouidi pret Bootes Plus SL u. c., C-395/15, 2016. gada 1. decembris</i>	25, 182, 185

<i>Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff pret Standesamt der Stadt Karlsruhe un Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe</i> , C-438/14, 2016. gada 2. jūnijs.....	147
<i>Nadežda Riežniece pret Zemkopības ministriju un Lauku atbalsta dienestu</i> , C-7/12, 2013. gada 20. jūnijs.....	109, 116
<i>Nils-Johannes Kratzer pret R+V Allgemeine Versicherung AG</i> , C-423/15, 2016. gada 28. jūlijs.....	228, 239
<i>North Western Health Board pret Margaret McKenna</i> , C-191/03, 2005. gada 8. septembris.....	47
<i>O. Tümer pret Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen</i> , C-311/13, 2014. gada 5. novembris.....	203
<i>ÖBB Personenverkehr AG pret Gotthard Starjakob</i> , C-417/13, 2015. gada 28. janvāris.....	106
<i>Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten pret Wirtschaftskammer Österreich</i> [GC], C-220/02, 2004. gada 8. jūnijs.....	117
<i>P pret S un Cornwall County Council</i> , C-13/94, 1996. gada 30. aprīlis.....	39, 45, 172
<i>Patrick Kelly pret National University of Ireland (University College, Dublin)</i> , C-104/10, 2011. gada 21. jūlijs.....	227, 232
<i>Pedro Manuel Roca Álvarez pret Sesa Start España ETT SA</i> , C-104/09, 2010. gada 30. septembris.....	112, 146
<i>Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol</i> , C-406/15, 2017. gada 9. marts.....	25, 62, 160, 182, 225
<i>Philip Morris Brands SARL u. c. pret Secretary of State for Health</i> , C-547/14, 2016. gada 4. maijs.....	148
<i>Procedūra par Eiropas apcietināšanas ordera, kas izdots pret João Pedro Lopes Da Silva Jorge, izpildi</i> [GC], C-42/11, 2012. gada 5. septembris.....	112, 153
<i>Q pret Eiropas Kopienu Komisiju</i> , Civildienesta tiesa, F-52/05, 2008. gada 9. decembris.....	65
<i>Raymond Kohll pret Union des caisses de maladie</i> , C-158/96, 1998. gada 28. aprīlis.....	134
<i>Regina pret Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith un Laura Perez</i> , C-167/97, 1999. gada 9. februāris.....	228, 242
<i>Reinhard Prigge un citi pret Deutsche Lufthansa AG</i> [GC], C-447/09, 2011. gada 13. septembris.....	97, 107

<i>Roman Angonese pret Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i> , C-281/98, 2000. gada 6. jūnijs.....	158, 202
<i>S. Coleman pret Attridge Law un Steve Law</i> [GC], C-303/06, 2008. gada 17. jūlijs.....	39, 51, 62, 65
<i>Sabine Mayr pret Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG</i> [GC], C-506/06, 2008. gada 26. februāris.....	47
<i>Sabine von Colson un Elisabeth Kamann pret Land Nordrhein-Westfalen</i> , C-14/83, 1984. gada 9. aprīlis.....	247
<i>Samira Achbita un Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding pret G4S Secure Solutions NV</i> [GC], C-157/15, 2017. gada 14. marts.....	159, 213
<i>Sarah Margaret Richards pret Secretary of State for Work and Pensions</i> , C-423/04, 2006. gada 27. aprīlis.....	39, 50, 156, 173
<i>Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG</i> [GC], C-555/07, 2010. gada 19. janvāris.....	16, 192
<i>Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u. c.</i> [GC], C-571/10, 2012. gada 24. aprīlis.....	15, 36, 111, 135, 158, 203
<i>Silke-Karin Mahlburg pret Land Mecklenburg-Vorpommern</i> , C-207/98, 2000. gada 3. februāris	92, 99
<i>Sonia Chacón Navas pret Eurest Colectividades SA</i> [GC], C-13/05, 2006. gada 11. jūlijs.....	62, 182, 224
<i>Spānijas Karaliste pret Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti</i> [GC], C-145/04, 2006. gada 12. septembris	148
<i>Susanna Brunnhofer pret Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i> , C-381/99, 2001. gada 26. jūnijs.....	227, 232, 235
<i>Susanne Lewen pret Lothar Denda</i> , C-333/97, 1999. gada 21. oktobris.....	117
<i>Tadao Maruko pret Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [GC], C-267/06, 2008. gada 1. aprīlis.....	39, 50, 54, 58, 178
<i>Tanja Kreil pret Bundesrepublik Deutschland</i> , C-285/98, 2000. gada 11. janvāris	92, 101
<i>The Queen, ko lūdza The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England), pret Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform</i> , C-388/07, 2009. gada 5. marts.....	104, 108
<i>Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde</i> [GC], C-650/13, 2015. gada 6. oktobris	149

<i>Thomas Specht u. c. pret Land Berlin un Bundesrepublik Deutschland</i> , apvienotās lietas no C-501/12 līdz C-506/12, C-540/12 un C-541/12, 2014. gada 19. jūnijs.....	103, 157, 194
<i>Tiesvedība, ko ierosināja Mircea Florian Freitag</i> , C-541/15, 2017. gada 8. jūnijs.....	147
<i>Torsten Hörnfeldt pret Posten Meddelande AB</i> , C-141/11, 2012. gada 5. jūlijs	106
<i>Ulf Kazimierz Radziejewski pret Kronofogdemyndigheten i Stockholm</i> , C-461/11, 2012. gada 8. novembris.....	217
<i>Ute Kleinsteuber pret Mars GmbH</i> , C-354/16, 2017. gada 13. jūlijs	91, 104
<i>V.G. Müller-Fauré v. Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA un E.E.M. van Riet pret Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen</i> , C-385/99, 2003. gada 13. maijs	134
<i>Vasil Ivanov Georgiev pret Tehniceski universitet – Sofia, filial Plovdiv</i> , apvienotās lietas C-250/09 un C-268/09, 2010. gada 18. novembris.....	104
<i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen pret Jovanna García-Nieto u. c.</i> , C-299/14, 2016. gada 25. februāris	110, 124
<i>Vincent Blaizot pret University of Liège un citiem</i> , 24/86, 1988. gada 2. februāris	119
<i>Werner Mangold pret Rüdiger Helm</i> [GC], C-144/04, 2005. gada 22. novembris	157, 191
<i>Wiebke Busch pret Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG</i> , C-320/01, 2003. gada 27. februāris.....	165
<i>Wolfgang Glatzel pret Freistaat Bayern</i> , C-356/12, 2014. gada 22. maijs	25, 34, 35, 39, 45, 95, 182
<i>X.</i> , C-318/13, 2014. gada 3. septembris.....	110, 123
<i>Z. pret A Government department and The Board of Management of a Community School</i> [GC], C-363/12, 2014. gada 18. marts	25, 155, 157, 165, 182, 184
<i>Zoi Chatzi pret Ypourgos Oikonomon</i> , C-149/10, 2010. gada 16. septembris.....	160, 215

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra

<i>97 Jehovas liecinieku Gldani draudzes locekļi un četri citi pret Gruziju</i> , Nr. 71156/01, 2007. gada 3. maijs.....	85
---	----

<i>A.H. un citi pret Krieviju</i> , Nr. 6033/13 un 15 citi pieteikumi, 2017. gada 17. janvāris	29, 31, 112, 143
<i>Abdu pret Bulgāriju</i> , Nr. 26827/08, 2014. gada 11. marts.....	82, 228, 244
<i>Al-Skeini un citi pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 55721/07, 2011. gada 7. jūlijs.....	26
<i>Alujer Fernandez un Caballero García pret Spain</i> (dec.), Nr. 53072/99, 2001. gada 14. jūnijs	159, 208
<i>Anakomba Yula pret Beļģiju</i> , Nr. 45413/07, 2009. gada 10. marts	111, 140, 158, 205
<i>Andrejeva pret Latviju</i> [GC], Nr. 55707/00, 2009. gada 18. februāris	31, 125, 158, 206
<i>Andrle pret Čehijas Republiku</i> , Nr. 6268/08, 2011. gada 17. februāris	108, 110, 126, 155, 169
<i>B.S. pret Spāniju</i> , Nr. 47159/08, 2012. gada 24. jūlijs	40, 60
<i>Bączkowski un citi pret Poliju</i> , Nr. 1543/06, 2007. gada 3. maijs	68, 150
<i>Bah pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 56328/07, 2011. gada 27. septembris.....	110, 128
<i>Béláné Nagy pret Ungāriju</i> [GC], Nr. 53080/13, 2016. gada 13. decembris.....	125
<i>Biao pret Dāniju</i> , Nr. 38590/10 [GC], 2016. gada 24. maijs....	17, 43, 53, 158, 199, 222
<i>Bigaeva pret Grieķiju</i> , Nr. 26713/05, 2009. gada 28. maijs	120
<i>Boacă un citi pret Rumāniju</i> , Nr. 40355/11, 2016. gada 12. janvāris.....	151, 158, 198
<i>Bouamar pret Beļģiju</i> , Nr. 9106/80, 1988. gada 29. februāris.....	112, 152, 157, 190
<i>Buckley pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 20348/92, 1996. gada 25. septembris.....	136
<i>Bulgakov pret Ukrainu</i> , Nr. 59894/00, 2007. gada 11. septembris.....	218
<i>Burden pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 13378/05, 2008. gada 29. aprīlis	39, 43, 47, 93
<i>C. pret Beļģiju</i> , Nr. 21794/93, 1996. gada 7. augusts.....	158, 206
<i>Çam pret Turciju</i> , Nr. 51500/08, 2016. gada 23. februāris	41, 77, 110, 131, 183
<i>Campbell un Cosans pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 7511/76 un 7743/76, 1982. gada 25. februāris	212
<i>Carson un citi pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 42184/05, 2010. gada 16. marts	43, 48, 223
<i>Carvalho Pinto de Sousa Morais pret Portugāli</i> , Nr. 17484/15, 2017. gada 25. jūlijs.....	40, 61
<i>Catan un citi pret Moldovas Republiku un Krieviju</i> [GC], Nr. 43370/04, 18454/06 un 8252/05, 2012. gada 19. oktobris.....	40, 68, 218

<i>Cha'are Shalom Ve Tsedek pret Franciju</i> [GC], Nr. 27417/95, 2000. gada 27. jūnijs	159, 209
<i>Chassagnou un citi pret Franciju</i> [GC], Nr. 25088/94, 28331/95 un 28443/95, 1999. gada 29. aprīlis	160, 216
<i>Christine Goodwin pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 28957/95, 2002. gada 11. jūlijs	173
<i>Cusan un Fazzo pret Itāliju</i> , Nr. 77/07, 2014. gada 7. janvāris	141, 170
<i>D.G. pret Īriju</i> , Nr. 39474/98, 2002. gada 16. maijs.....	112, 152, 157, 190
<i>D.H. un citi pret Čehijas Republiku</i> [GC], Nr. 57325/00, 2007. gada 13. novembris	40, 43, 53, 54, 57, 131, 228, 231, 235, 238, 243
<i>Danilenkov un citi pret Krieviju</i> , Nr. 67336/01, 2009. gada 30. jūlijs.....	109, 121, 222
<i>Delfi AS pret Igauniju</i> [GC], Nr. 64569/09, 2015. gada 16. jūnijs	41, 87
<i>Demir un Baykara pret Turciju</i> [GC], Nr. 34503/97, 2008. gada 12. novembris	121
<i>Dhahbi pret Itāliju</i> , Nr. 17120/09, 2014. gada 8. aprīlis	158, 205
<i>Di Trizio pret Šveici</i> , Nr. 7186/09, 2016. gada 2. februāris.....	56, 169, 228, 243
<i>Đorđević pret Horvātiju</i> , Nr. 41526/10, 2012. gada 24. jūlijs.....	40, 68, 85
<i>Durissotto pret Itāliju</i> , Nr. 62804/13, 2014. gada 6. maijs.....	127
<i>E.B. pret Franciju</i> [GC], Nr. 43546/02, 2008. gada 22. janvāris.....	141, 156, 179
<i>E.B. un citi pret Austriju</i> , Nr. 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 un 48779/07, 2013. gada 7. novembris	152, 156, 179
<i>Ebrahimian pret Franciju</i> , Nr. 64846/11, 2015. gada 26. novembris.....	159, 212
<i>Emel Boyraz pret Turciju</i> , Nr. 61960/08, 2014. gada 2. decembris	155, 168
<i>Engel un citi pret Nīderlandi</i> , Nr. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 un 5370/72, 1976. gada 8. jūnijs	222
<i>Eremia pret Moldovas Republiku</i> , Nr. 3564/11, 2013. gada 28. maijs.....	84
<i>Eweida un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 48420/10, 59842/10, 51671/10 un 36516/10, 2013. gada 15. janvāris.....	159, 210
<i>Fábián pret Ungāriju</i> [GC], Nr. 78117/13, 2017. gada 5. septembris	126, 223
<i>Fabris pret Franciju</i> [GC], Nr. 16574/08, 2013. gada 7. februāris	215
<i>Fawsie pret Grieķiju</i> , Nr. 40080/07, 2010. gada 28. oktobris.....	205
<i>Fretté pret Franciju</i> , Nr. 36515/97, 2002. gada 26. februāris.....	178
<i>García Mateos pret Spāniju</i> , Nr. 38285/09, 2013. gada 19. februāris.....	228, 248
<i>Gas un Dubois pret Franciju</i> , Nr. 25951/07, 2012. gada 15. marts.....	142
<i>Gaygusuz pret Austriju</i> , Nr. 17371/90, 1996. gada 16. septembris.....	31, 125

<i>Glor pret Šveici</i> , Nr. 13444/04, 2009. gada 30. aprīlis.....	157, 186
<i>Gouri pret Franciju</i> (dec.), Nr. 41069/11, 2017. gada 28. februāris.....	110, 128
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani pret Itāliju (Nr. 2)</i> , Nr. 26740/02, 2007. gada 31. maijs.....	222
<i>Guberina pret Horvātiju</i> , Nr. 23682/13, 2016. gada 22. marts.....	39, 51, 93, 157, 186
<i>Halime Kiliç pret Turciju</i> , Nr. 63034/11, 2016. gada 28. jūnijs	41, 84, 168
<i>Hämäläinen pret Somiju</i> [GC], Nr. 37359/09, 2014. gada 16. jūlijs	156, 174
<i>Handyside pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 5493/72, 1976. gada 7. decembris.....	220
<i>Harroudj pret Franciju</i> , Nr. 43631/09, 2012. gada 4. oktobris	24
<i>Hasan un Chaush pret Bulgāriju</i> [GC], Nr. 30985/96, 2000. gada 26. oktobris	211
<i>Herrmann pret Vāciju</i> [GC], Nr. 9300/07, 2012. gada 26. jūnijs	216
<i>Hoogendijk pret Nīderlandi</i> (dec.), Nr. 58641/00, 2005. gada 6. janvāris	240
<i>Horváth un Kiss pret Ungāriju</i> , Nr. 11146/11, 2013. gada 29. janvāris.....	41, 77, 131, 183
<i>Hulea pret Romania</i> , Nr. 33411/05, 2012. gada 2. oktobris	228, 248
<i>Hunde pret Nīderlandi</i> (dec.), Nr. 17931/16, 2016. gada 5. jūlijs	111, 136
<i>I.B. pret Grieķiju</i> , Nr. 552/10, 2013. gada 3. oktobris.....	109, 120
<i>Identoba un citi pret Gruziju</i> , Nr. 73235/12, 2015. gada 12. maijs.....	41, 82, 150, 174
<i>İzzettin Doğan un citi pret Turciju</i> [GC], Nr. 62649/10, 2016. gada 26. aprīlis.....	159, 209, 211
<i>K.H. un citi pret Slovākiju</i> , Nr. 32881/04, 2009. gada 28. aprīlis.....	127
<i>Kacper Nowakowski pret Poliju</i> , Nr. 32407/13, 2017. gada 10. janvāris	112, 145
<i>Karahmed pret Bulgāriju</i> , Nr. 30587/13, 2015. gada 24. februāris	87
<i>Karácsony un cti pret Ungāriju</i> [GC], Nr. 42461/13 un 44357/13, 2016. gada 17. maijs.....	150
<i>Karner pret Austriju</i> , Nr. 40016/98, 2003. gada 24. jūlijs	156, 180
<i>Kemal Taşkın un citi pret Turciju</i> , Nr. 30206/04, 37038/04, 43681/04, 45376/04, 12881/05, 28697/05, 32797/05 un 45609/05, 2010. gada 2. februāris.....	218
<i>Khamtokhu un Aksenčik pret Krieviju</i> [GC], Nr. 60367/08 un 961/11, 2017. gada 24. janvāris	15, 24, 30, 151, 170
<i>Konstantin Markin pret Krieviju</i> [GC], Nr. 30078/06, 2012. gada 22. marts.....	155, 167, 168
<i>Koua Poirrez pret Franciju</i> , Nr. 40892/98, 2003. gada 30. septembris.....	31, 125, 158, 207

<i>Kurić un citi pret Slovēniju</i> [GC], Nr. 26828/06, 2012. gada 26. jūnijs.....	78
<i>Kurski pret Poliju</i> , Nr. 26115/10, 2016. gada 5. jūlijs	220
<i>Kurtulmuş pret Turciju</i> (dec.), Nr. 65500/01, 2006. gada 24. janvāris.....	212
<i>Lavida un citi pret Grieķiju</i> , Nr. 7973/10, 2013. gada 30. maijs.....	131
<i>Leyla Şahin pret Turciju</i> [GC], Nr. 44774/98, 2005. gada 10. novembris.....	212
<i>Lieta "Par noteiktiem tiesību aktu aspektiem, kas saistīti ar valodu lietošanu izglītībā Beļģijā" pret Beļģiju</i> , Nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 un 2126/64, 1968. gada 23. jūlijs	159, 218
<i>Loizidou pret Turciju</i> , Nr. 15318/89, 1996. gada 18. decembris.....	26
<i>M.C. un A.C. pret Rumāniju</i> , Nr. 12060/12, 2016. gada 12. aprīlis	82, 83, 151
<i>M.G. pret Turciju</i> , Nr. 646/10, 2016. gada 22. marts.....	84, 168
<i>M'Bala M'Bala pret Franciju</i> (dec.), Nr. 25239/13, 2015. gada 20. oktobris.....	41, 86
<i>Macalin Moxamed Sed Dahir pret Šveici</i> (dec.), Nr. 12209/10, 2015. gada 15. septembris	159, 219
<i>Magyar Tartalomsgazdálkodók Egyesülete un Index.hu Zrt pret Ungāriju</i> , Nr. 22947/13, 2016. gada 2. februāris	88
<i>Martzaklis un citi pret Grieķiju</i> , Nr. 20378/13, 2015. gada 9. jūlijs	112, 151
<i>Maskavas Scientoloģijas baznīca pret Krieviju</i> , Nr. 18147/02, 2007. gada 5. aprīlis.....	211
<i>Mazurek pret Franciju</i> , Nr. 34406/97, 2000. gada 1. februāris	142, 215
<i>Metropolitan Church of Bessarabia un citi pret Moldovu</i> , Nr. 45701/99, 2001. gada 13. decembris	211
<i>Milanović pret Serbiju</i> , Nr. 44614/07, 2010. gada 14. decembris.....	159, 210
<i>Moldovan un citi pret Rumāniju (Nr. 2)</i> , Nr. 41138/98 un 64320/01, 2005. gada 12. jūlijs.....	111, 136, 140
<i>Moustaquim pret Beļģiju</i> , Nr. 12313/86, 1991. gada 18. februāris	158, 206
<i>Mozer pret Moldovas Republiku un Krieviju</i> [GC], Nr. 11138/10, 2016. gada 23. februāris	26
<i>Muñoz Díaz pret Spāniju</i> , Nr. 49151/07, 2009. gada 8. decembris	144
<i>Murray pret Nīderlandi</i> [GC], Nr. 10511/10, 2016. gada 26. aprīlis.....	127
<i>N.B. pret Slovēniju</i> , Nr. 29518/10, 2012. gada 12. jūnijs.....	60
<i>Nachova un citi pret Bulgāriju</i> [GC], Nr. 43577/98 un 43579/98, 2005. gada 6. jūlijs.....	24, 83, 231, 234
<i>Novruk un citi pret Krieviju</i> , Nr. 31039/11, 48511/11, 76810/12, 14618/13 un 13817/14, 2016. gada 15. marts.....	222, 223

<i>Nunez pret Norvēģiju</i> , Nr. 55597/09, 2011. gada 28. jūnijs	206
<i>O.M. pret Ungāriju</i> , Nr. 9912/15, 2016. gada 5. jūlijs	156, 181
<i>O'Donoghue un citi pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 34848/07, 2010. gada 14. decembris.....	159, 210
<i>Oliari un citi pret Itāliju</i> , Nr. 18766/11 un 36030/11, 2015. gada 21. jūlijs	144
<i>Opuz pret Turciju</i> , Nr. 33401/02, 2009. gada 9. jūnijs.....	84, 151, 168, 228, 244
<i>Oran pret Turciju</i> , Nr. 28881/07 un 37920/07, 2014. gada 15. aprīlis	220
<i>Oršuš un citi pret Horvātiju</i> [GC], Nr. 15766/03, 2010. gada 16. marts.....	77, 131, 245
<i>Pajić pret Horvātiju</i> , Nr. 68453/13, 2016. gada 23. februāris.....	112, 143
<i>Paraskeva Todorova pret Bulgāriju</i> , Nr. 37193/07, 2010. gada 25. marts.....	111, 140
<i>Partei Die Friesen pret Vāciju</i> , Nr. 65480/10, 2016. gada 28. janvāris.....	112, 150
<i>Party for a Democratic Society (DTP) un citi pret Turciju</i> , Nr. 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 un 37272/10, 2016. gada 12. janvāris	150
<i>Perinçek pret Šveici</i> [GC], Nr. 27510/08, 2015. gada 15. oktobris.....	41, 88
<i>Petrov pret Bulgāriju</i> , Nr. 15197/02, 2008. gada 22. maijs	47, 222
<i>Pichkur pret Ukrainu</i> , Nr. 10441/06, 2013. gada 7. novembris	15, 31, 223
<i>Pilav pret Bosniju un Hercegovinu</i> , Nr. 41939/07, 2016. gada 9. jūnijs	32, 112, 149
<i>Pononyóvi pret Bulgāriju</i> , Nr. 5335/05, 2011. gada 21. jūnijs	110, 131, 158, 207
<i>Pretty pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 2346/02, 2002. gada 29. aprīlis.....	44, 157, 187
<i>Price pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 33394/96, 2001. gada 10. jūlijs.....	157, 187
<i>R.B. pret Ungāriju</i> , Nr. 64602/12, 2016. gada 12. aprīlis.....	82
<i>Rangelov pret Vāciju</i> , Nr. 5123/07, 2012. gada 22. marts.....	158, 208
<i>Rasmussen pret Dāniju</i> , Nr. 8777/79, 1984. gada 28. novembris.....	142, 145
<i>Redfearn pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 47335/06, 2012. gada 6. novembris...	160, 221
<i>S.A.S. pret Franciju</i> [GC], Nr. 43835/11, 2014. gada 1. jūlijs.....	40, 61, 159, 211, 212
<i>S.L. pret Austriju</i> , Nr. 45330/99, 2003. gada 9. janvāris.....	152, 156, 178
<i>Sahin pret Vāciju</i> [GC], Nr. 30943/96, 2003. gada 8. jūlijs.....	223
<i>Saidoun pret Grieķiju</i> , Nr. 40083/07, 2010. gada 28. oktobris.....	205
<i>Savez crkava "Riječ života" un citi pret Horvātiju</i> , Nr. 7798/08, 2010. gada 9. decembris	15, 32
<i>Schalk un Kopf pret Austriju</i> , Nr. 30141/04, 2010. gada 24. jūnijs	156, 180
<i>Schwizgebel pret Šveici</i> , Nr. 25762/07, 2010. gada 10. jūnijs.....	157, 189

<i>Sejdić un Finci pret Bosniju un Hercegovinu</i> [GC], Nr. 27996/06 un 34836/06, 2009. gada 22. decembris.....	32, 158, 198
<i>Sidabras un citi pret Lietuvu</i> , Nr. 50421/08 un 56213/08, 2015. gada 23. jūnijs.....	223, 228, 248
<i>Sidabras un Džiautas pret Lietuvu</i> , Nr. 55480/00 un 59330/00, 2004. gada 27. jūlijs.....	120, 248
<i>Škorjanec pret Horvātiju</i> , Nr. 25536/14, 2017. gada 28. marts	41, 83, 198
<i>Sławomir Musiał pret Poliju</i> , Nr. 28300/06, 2009. gada 20. janvāris	127
<i>Smith un Grady pret Apvienoto Karalisti</i> , Nr. 33985/96 un 33986/96, 1999. gada 27. septembris	136
<i>Sommerfeld pret Vāciju</i> [GC], Nr. 31871/96, 2003. gada 8. jūlijs	29, 142, 223
<i>Sousa Goucha pret Portugāli</i> , Nr. 70434/12, 2016. gada 22. marts.....	88, 174
<i>Stasi pret Franciju</i> , Nr. 25001/07, 2011. gada 20. oktobris.....	112, 152
<i>Stec un citi pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 65731/01 un 65900/01, 2006. gada 12. aprīlis.....	31
<i>Stummer pret Austriju</i> [GC], Nr. 37452/02, 2011. gada 7. jūlijs.....	110, 126, 128
<i>T. pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 24724/94, 1999. gada 16. decembris	157, 190
<i>Taddeucci un McCall pret Itāliju</i> , Nr. 51362/09, 2016. gada 30. jūnijs	143, 156, 179
<i>The Moscow Branch of the Salvation Army pret Krieviju</i> , Nr. 72881/01, 2006. gada 5. oktobris.....	211
<i>Thlimmenos pret Grieķiju</i> [GC], Nr. 34369/97, 2000. gada 6. aprīlis	44
<i>Timishev pret Krieviju</i> , Nr. 55762/00 un 55974/00, 2005. gada 13. decembris.....	198, 227, 231, 232
<i>Trabelsi pret Beļģiju</i> , Nr. 140/10, 2014. gada 4. septembris	206
<i>Turan Cakir pret Beļģiju</i> , Nr. 44256/06, 2009. gada 10. marts	249
<i>Ünal Tekeli pret Turciju</i> , Nr. 29865/96, 2004. gada 16. novembris.....	155, 170
<i>V. pret Apvienoto Karalisti</i> [GC], Nr. 24888/94, 1999. gada 16. decembris.....	157, 190
<i>V.C. pret Slovākiju</i> , Nr. 18968/07, 2011. gada 8. novembris	60
<i>Vallianatos un citi pret Grieķiju</i> [GC], Nr. 29381/09 un 32684/09, 2013. gada 7. novembris	112, 144
<i>Van Kück pret Vāciju</i> , Nr. 35968/97, 2003. gada 12. jūnijs.....	156, 175
<i>Varnas pret Lietuvu</i> , Nr. 42615/06, 2013. gada 9. jūlijs.....	47, 160, 223
<i>Vejdeland un citi pret Zviedriju</i> , Nr. 1813/07, 2012. gada 9. februāris.....	86
<i>Virabyan pret Armēniju</i> , Nr. 40094/05, 2012. gada 2. oktobris	41, 83, 160, 220, 227, 233

<i>Vojnity pret Ungāriju</i> , Nr. 29617/07, 2013. gada 12. februāris.....	159, 209
<i>Vrountou pret Kipru</i> , Nr. 33631/06, 2015. gada 13. oktobris	111, 136
<i>Weller pret Ungāriju</i> , Nr. 44399/05, 2009. gada 31. marts.....	31, 51, 222
<i>Wolter un Sarfert pret Vāciju</i> , Nr. 59752/13 un 66277/13, 2017. gada 23. marts.....	160, 215
<i>X un citi pret Austriju</i> [GC], Nr. 19010/07, 2013. gada 19. februāris.....	112, 142
<i>Y.Y. pret Turciju</i> , Nr. 14793/08, 2015. gada 10. marts.....	156, 175
<i>Zarb Adami pret Maltu</i> , Nr. 17209/02, 2006. gada 20. jūnijs	30
<i>Zeibek pret Grieķiju</i> , Nr. 46368/06, 2009. gada 9. jūlijs.....	158, 205

Eiropas Sociālo tiesību komitejas judikatūra

<i>Associazione Nazionale Giudici di Pace pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 102/2013, 2016. gada 5. jūlijs	49, 160, 224, 230
<i>Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 58/2009, 2010. gada 25. jūnijs	200
<i>Confédération française démocratique du travail (CFDT) pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 50/2008, 2009. gada 9. septembris	53
<i>Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 91/2013, 2015. gada 12. oktobris.....	39, 48, 53, 78, 121, 129
<i>Conference of European Churches (CEC) pret Nīderlandi</i> , sūdzība Nr. 90/2013, 2014. gada 1. jūlijs.....	111, 138
<i>European Action of the Disabled (AEH) pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 81/2012, 2013. gada 11. septembris	40, 55, 157, 188
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 39/2006, 2007. gada 5. decembris	137
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) pret Nīderlandi</i> , sūdzība Nr. 86/2012, 2014. gada 2. jūlijs.....	111, 138
<i>European Roma and Travellers Forum (ERTF) pret Čehijas Republiku</i> , sūdzība Nr. 104/2014, 2016. gada 17. maijs	200
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 51/2008, 2009. gada 19. oktobris.....	137
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) pret Īriju</i> , sūdzība Nr. 100/2013, 2015. gada 1. decembris	158, 199, 200

<i>European Roma Rights Centre (ERRC) pret Portugāli</i> , sūdzība Nr. 61/2010, 2011. gada 30. jūnijs.....	200
<i>Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS) pret Norvēģiju</i> , sūdzība Nr. 74/2011, 2013. gada 2. jūlijs	49, 121, 157, 190
<i>International Association Autism-Europe pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 13/2002, 2003. gada 4. novembris	19, 53, 78, 188
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) pret Grieķiju</i> , sūdzība Nr. 49/2008, 2009. gada 11. decembris.....	137
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) pret Horvātiju</i> , sūdzība Nr. 45/2007, 2009. gada 30. marts	132, 156, 181
<i>International Movement ATD Fourth World pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 33/2006, 2007. gada 5. decembris.....	137
<i>International Planned Parenthood Federation – European Network (IPPF EN) pret Itāliju</i> , sūdzība Nr. 87/2012, 2013. gada 10. septembris.....	129
<i>Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) pret Bulgāriju</i> , sūdzība Nr. 41/2007, 2008. gada 3. jūnijs.....	132, 230
<i>SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE un SUD Collectivité Territoriales pret Franciju</i> , sūdzība Nr. 24/2004, 2005. gada 8. novembris	230
<i>The Central Association of Carers in Finland pret Somiju</i> , sūdzība Nr. 71/2011, 2012. gada 4. decembris.....	41, 79

Valstu judikatūra

Apvienotā Karaliste, Apelācijas darba tiesa, <i>Kelly pret Covance Laboratories Limited</i> , UKEAT/0186/15/LA, 2015. gada 20. oktobris	219
Apvienotā Karaliste, Apelācijas darba tiesa, <i>XC Trains Ltd pret CD & Ors</i> , UKEAT/0331/15/LA, 2016. gada 28. jūlijs.....	55
Apvienotā Karaliste, Apvienotās Karalistes Augstā tiesa, <i>Amicus MSF Section, R. (on the application of) pret Secretary of State for Trade and Industry</i> , EWHC 860 (Admin), 2004. gada 26. aprīlis.....	103
Apvienotā Karaliste, Bristoles Dzarba tiesa, <i>McFarlane un vēl viens prasītājs pret easyjet Airline Company</i> , ET/1401496/15 un ET/3401933/15, 2016. gada 29. septembris.....	70
Austrija, Austrijas Augstākā tiesa, 9 ObA 117/15, 2016. gada 25. maijs.....	213

Austrija, Austrijas Konstitucionālā tiesa, V 54/2014-20, 2014. gada 9. decembris.....	100
Austrija, Bezirksgericht Döbling, GZ 17 C 1597/05f-17, 2006. gada 23. janvāris.....	134
Austrija, Reģionālā administratīvā tiesa Tirolē, LVwG-2013/23/3455-2, 2014. gada 14. janvāris.....	219
Beļģija, Valsts padome, Nr. 228.752, 2014. gada 14. oktobris.....	213
Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika, galvenā tiesa II Skopjē, IRO Nr. 618/15, 2016. gada 3. marts.....	120
Dānija, Augstākā tiesa, lieta 28/2015, 2015. gada 14. decembris.....	241
Dānija, Dānijas Augstākā tiesa, lieta Nr. 15/2014, 2016. gada 6. decembris.....	192
Francija, Kasācijas tiesa, Kriminālietu palāta, <i>Easyjet pret Gianmartini un citiem</i> , Nr. 13-81586, 2015. gada 15. decembris.....	188
Francija, Kasācijas tiesa, Kriminālietu palāta, Nr. 08-88.017 un Nr. 2074, 2009. gada 7. aprīlis.....	134
Francija, Kasācijas tiesa, Sociālo lietu palāta, <i>M. Jean-François X... pret M. Serge Y... ; un citiem</i> , Nr. 14-19.702, 2016. gada 1. jūnijs.....	66
Francija, Nīmas Apelācijas tiesa, <i>Lenormand pret Balenci</i> , Nr. 08/00907, 2008. gada 6. novembris.....	134
Francija, Valsts padomes rīkojums, Nr. 402742 un 402777, 2016. gada 26. augusts.....	213
Grieķija, Atēnu Miertiesā, Lēmums Nr. 418/2016, 2016. gada 23. septembris.....	175
Polija, Apgabaltiesa Varšavā (otrās instances tiesa), V Ca 3611/14, 2015. gada 18. novembris.....	52
Polija, Polijas Augstākā tiesa, III PK 11/16, 2016. gada 7. novembris.....	120
Rumānija, Valsts Diskriminācijas apkaršanas padome, Lēmums 349, 2016. gada 4. maijs.....	138
Ungārija, Vienlīdzīgas attieksmes iestāde, lēmums Nr. 654/2009, 2009. gada 20. decembris.....	66
Ungārija, Vienlīdzīgas attieksmes iestāde, lieta Nr. 72, 2008. gada aprīlis.....	134
Vācija, Darba tiesa Ķelnē, Az. 9 Ca 4843/15, 2016. gada 10. februāris.....	71
Vācija, Federālā darba tiesa, 2 AZR 579/12, 2013. gada 25. aprīlis.....	102
Vācija, Federālā darba tiesa, 8 AZR 638/14, 2016. gada 18. februāris.....	57

Vācija, Konstitucionālā tiesa, 1 BvR 471/10, 1 BvR 1181/10, 2015. gada 27. janvāris	213
Zviedrija, Apelācijas tiesa, <i>Ombudsman Against Discrimination on Grounds of Sexual Orientation pret A.S.</i> , T-3562-06, 2008. gada 11. februāris	134
Zviedrija, Augstākā tiesa, <i>Escape Bar and Restaurant pret Ombudsman against Ethnic Discrimination</i> , T-2224-07, 2008. gada 1. oktobris	134, 239

Juridisko tekstu saraksts

Eiropas Padomes instrumenti

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (1950. gada 4. novembris)

Eiropas Konvencija par pilsonību (1997. gada 6. novembris)

Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību (2005. gada 16. maijs)

Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (2011. gada 11. maijs)

Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta (1992. gada 5. novembris)

Eiropas Sociālā harta (1961. gada 18. oktobris)

Eiropas Sociālā harta (pārskatīta) (1996. gada 3. maijs)

Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu (1997. gada 4. aprīlis)

Konvencijas par kibernetizāciju Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās (2003. gada 28. janvāris)

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (1995. gada 1. februāris)

ES instrumenti

Eiropas Savienības Pamattiesību harta

Komisijas leteikums 92/131/EEK par sieviešu un vīriešu cieņas aizsardzību darbavietā

Padomes deklarācija par to, kā tiek īstenots Komisijas leteikums par sieviešu un vīriešu cieņas aizsardzību darbavietā (1991. gada 19. decembris)

Padomes 1978. gada 19. decembra Direktīva 79/7/EEK par pakāpenisku vienlīdzīgas attieksmes principa pret vīriešiem un sievietēm īstenošanu sociālā nodrošinājuma jautājumos

Nodarbinātības vienlīdzības direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris)

Vienlīdzīgas attieksmes direktīva 76/207/EEK (1976. gada 9. februāris)

Dzimumu līdztiesības direktīva preču un pakalpojumu jomā 2004/113/EK (2004. gada 13. decembris)

Dzimumu līdztiesības direktīva (pārstrādāta versija), 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs)

Rasu vienlīdzības direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs)

Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums (1957. gada 25. marts)

Lisabonas līgums (2009. gada 1. decembris)

Starptautiskie instrumenti

Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966. gada 16. decembris)

Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (1966. gada 16. decembris)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija pret spīdzināšanu (1975. gada 9. decembris)

Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (1969. gads 4. janvāris)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu (1979. gada 18. decembris)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (2006. gada 13. decembris)

Apvienoto Nāciju organizācijas Konvencija par bērna tiesībām (1989. gada 20. novembris)

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (1948. gada 10. decembris)

Piezīme par atsaucēm

Iepriekš minētā judikatūra sniedz lasītājam izsmeļošu informāciju, kas ļauj viņam atrast pilnu spriedumu attiecīgajā lietā. Tas var būt lietderīgi, ja lasītājs vēlas izvērstāk izpētīt pamatojumu un analīzi, kas izmantota attiecīgajā tiesā, lai pieņemtu attiecīgo lēmumu.

Liela daļa no šajā publikācijā minētajām lietām ir lietas, par kurām lēmusi EST vai ECT, tāpēc tām ir pievērsta galvenā uzmanība pārējā izklāsta daļā. Tomēr līdzīgas metodes var piemērot, izmantojot valstu judikatūras datubāzes.

Lai atrastu ECT judikatūru, lasītājs var piekļūt [ECT HUDOC portālam](#), kas nodrošina bezmaksas piekļuvi ECT judikatūrai, – HUDOC portālā ir pieejama lietotājdraudzīga meklētājprogramma, kuru izmantojot, var vienkārši atrast vēlamu judikatūru. Vienkāršākais veids, kā atrast vajadzīgo lietu, ir ievadīt pieteikuma numuru meklēšanas lodziņā “Pieteikuma numurs”.

Lai atrastu EST judikatūru, lasītājs var piekļūt [CURIA meklētājprogrammai](#), kas nodrošina bezmaksas piekļuvi ES judikatūrai. Izmantojot CURIA meklētājprogrammu, var viegli atrast vēlamu judikatūru. Vienkāršākais veids, kā atrast vajadzīgo lietu, ir ievadīt lietas numuru meklēšanas lodziņā “Lietas numurs”.

Alternatīvi abas ieteiktās meklētājprogrammas (vai jebkura izmantotā meklētājprogramma) ļauj lietotājam pārlūkot lietas pēc datumiem. Nepieciešamās judikatūras noteikšana, pārlūkojot spriedumus pēc datumiem, ir atvieglota, kopā ar visām lietām, kas norādītas šajā rokasgrāmatā, norādot arī to datumu.

Liela daļa informācijas par Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūru ir pieejama internetā. Tai var piekļūt, izmantojot *FRA* tīmekļa vietni: fra.europa.eu

Plašāka informācija par Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru ir pieejama tiesas tīmekļa vietnē echr.coe.int. *HUDOC* meklēšanas portāls nodrošina piekļuvi spriedumiem un lēmumiem angļu un/vai franču valodā, tulkojumiem papildu valodās, juridiskiem kopsavilkumiem, paziņojumiem presei un citai informācijai par tiesas darbu: <http://HUDOC.echr.coe.int>

Kā pasūtīt Eiropas Padomes izdevumus

Eiropas Padomes izdevniecība publicē darbus visās organizācijas kompetences jomās, tostarp cilvēktiesību, tiesību zinātnes, veselības, ētikas, sociālo lietu, vides, izglītības, kultūras, sporta, jaunatnes un arhitektūras mantojuma jomā. Grāmatas un elektroniskās publikācijas no plašā kataloga var pasūtīt tiešsaistē: <http://book.coe.int/>

Virtuālajā lasītavā lietotāji bez maksas var iepazīties ar tikko publicēto svarīgāko darbu fragmentiem un dažu oficiālu dokumentu pilniem tekstiem.

Informācija par Eiropas Padomes konvencijām, kā arī to pilni teksti ir pieejami Līgumu biroja tīmekļa vietnē <http://conventions.coe.int/>.

Kā sazināties ar ES

Klātienē

Visā Eiropas Savienībā ir simtiem *Europe Direct* informācijas centru. Sev tuvākā centra adresi varat atrast tīmekļa lapā https://europa.eu/european-union/contact_lv.

Pa tālruni vai e-pastu

Europe Direct ir dienests, kas atbild uz jūsu jautājumiem par Eiropas Savienību. Ar šo dienestu varat sazināties šādi:

- pa bezmaksas tālruni: 00 800 6 7 8 9 10 11 (daži operatori par šiem zvaniem var iekasēt maksu);
- pa šādu parasto tālruņa numuru: +32 22999696;
- pa e-pastu, izmantojot šo tīmekļa lapu: https://europa.eu/european-union/contact_lv

Kā atrast informāciju par ES

Internetā

Informācija par Eiropas Savienību visās oficiālajās ES valodās ir pieejama portālā *Europa*: https://europa.eu/european-union/index_lv

ES publikācijas

ES bezmaksas un maksas publikācijas varat lejupielādēt vai pasūtīt šeit: <https://op.europa.eu/lv/publications>. Vairākus bezmaksas publikāciju eksemplārus varat saņemt, sazinoties ar *Europe Direct* vai tuvāko informācijas centru (sk. https://europa.eu/european-union/contact_lv).

ES tiesību akti un ar tiem saistītie dokumenti

Ar visu ES juridisko informāciju, arī kopš 1952. gada pieņemtajiem ES tiesību aktiem visās oficiālajās valodās, varat iepazīties vietnē *EUR-Lex*: <http://eur-lex.europa.eu>

ES atvērte dati

ES atvērto datu portāls (<https://data.europa.eu/lv>) dod piekļuvi ES datu kopām. Datus var lejupielādēt un bez maksas izmantot kā komerciāliem, tā nekomerciāliem mērķiem.

Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību akti, jo īpaši ES diskriminācijas novēršanas direktīvas, un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 14. pants un Protokols Nr. 12 aizliedz diskrimināciju dažādos kontekstos un dažādu pamatu dēļ. Šajā rokasgrāmatā Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesības, kas izriet no šiem abiem avotiem, ir aplūkotas kā savstarpēji papildinošas sistēmas, tās izmantojot kā savstarpēji aizstājamas, ciktāl tās pārklājas, vienlaikus uzsverot atšķirības, ja tādas pastāv. Tajā ir arī atsauces uz citiem Eiropas Padomes instrumentiem, jo īpaši uz Eiropas Sociālo hartu, kā arī uz attiecīgajiem Apvienoto Nāciju Organizācijas instrumentiem. Ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības Tiesas iespaidīgo judikatūru diskriminācijas novēršanas jomā, šķiet lietderīgi pieejamā veidā nodrošināt rokasgrāmatu, kas paredzēta praktizējošiem juristiem – piemēram, tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem, kā arī tiesībsardzības amatpersonām – ES un Eiropas Padomes dalībvalstīs un ārpus tām.

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija
Tālr. +43 (1) 580 30-0 – Fakss +43 (1) 580 30-699
fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESA

EIROPAS PADOME

67075 Strasbūra Cedex – Francija
Tālr. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fakss +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int – twitter.com/ECHR_CEDH

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs